

BARTHA MIKLÓS

ÖSSZEGYŰJTÖTT MUNKÁI

*

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

ÉLETRAJZZAL ELLÁTTA

SAMASSA JÁNOS DR.

SEBESSI SAMU

ELŐSZÓVAL

ÁBRÁNYI KORNÉL-TÓL

BUDAPEST, 1912.

BENKŐ GYULA UDVARI KÖNYVKERESKEDÉSE BIZOMÁNYA
(V., DOROTTYA-UTCA 2.)

BARTHA MIKLÓS

ÖSSZEGYŰJTÖTT MUNKÁI

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

SAMASSA JÁNOS DR.

ELŐSZÓVAL

ÉLETRAJZZAL ELLÁTTA

ÁBRÁNYI KORNÉL-TÓL

SEBESSI SAMU

ÖTÖDIK KÖTET

= POLITIKAI CIKKEK =

II.

BUDAPEST, 1912.

BENKŐ GYULA UDVARI KÖNYVKERESKEDÉSE BIZOMÁNYA

(V., DOKOTTYA-UTCA 2.)

„Magyar ne szégyeld magad!”

1896. május 7.

Szerbiában nyilvános helyen meggyalázták a magyar zászlót. Minden tudósítás azt bizonyítja, hogy a szerb kormánynak közvetett része van a sértés elkövetésében. Más szavakkal: Szerbia végig suhintotta korbácsát Magyarország arculatán.

Emiatt a Ház mai ülésén Ugron Gábor kérdőre vonta Magyarország miniszterelnökét.

Báró Bánffy Dezső kormányelnök úr azt felelte, hogy a vétkesek személyenként bűnhődni fognak; a zászlósértés tájékozatlanságból eredt és tapintatlanság volt. Egyéb elégtétel pedig, nézete szerint, nem szükséges.

A súlyt arra helyezi a miniszterelnök, hogy Szerbiában tájékozatlanok és tapintatlanok s mivel ezt a két szót ő, mint kormányelnök, a Ház ülésén kimondta, már ebben a magyar nemzetnek teljesen elégtétele van.

A kormány elnökének tévedése nagyon szembetűnő. Úgy látszik azt hiszi, hogy tőle kért Ugron elégtételt. De csalódik. A sértést nem a kormányelnök követte el, hanem Szerbia. Ennélfogva az elégtételt nem a kormányelnöktől várjuk, hanem Szerbiától. Nem arra van nekünk szükségünk, hogy báró Bánffy megnyugtató nyilatkozatot adjon, hanem arra, hogy Szerbia adjon megnyugtató nyilatkozatot.

Bánffy kormányelnök úr megrögtta Szerbiát, mikor a »tájékozatlanság« és »tapintatlanság« szavakat használta. Ez a megrovás fájhat Szerbiának, de nekünk örömet nem okoz.

Mert mi nem fájdalmat akarunk okozni a szomszéd államnak, hanem elégtételt akarunk tőle kapni.

Ez a különös »megrovási kaland« a helyzetnek ilyen képet ad: Szerbia megsértette a magyar nemzetet; a magyar miniszterelnök ezért megróttta Szerbiát, vagyis: nyelve-lünk. A kiegyenlítésnek ezt a módját minden utcaszéli kofa ismeri és gyakorolja. Csakhogy a diplomáciai aktusokhoz nem szokás az utcaszéléről venni a mintát.

Azt tapasztaltuk, hogy a nemzetközi sérelmek alkal-mával jegyzékváltás indult meg az érdekelt államok képvis-elete között s a sértegető állam kormánya vagy fenntartja a sértést, vagy nem. Ha fenntartja: akkor a jegyzékváltás-ból golyóváltás lesz; ha nem tartja fenn: akkor nyilvános sajnálatáról ad kifejezést és biztosítja a sértett államot a vétkes példás megbüntetéséről.

De Szerbia kormányát úgylátszik, nem vonta kérdőre az osztrák-magyar monarchia külügyminisztere. Diplomáciai megbízottunk még mindig Belgrádban van, ott is marad; holott Szerbia kormánya nem jelentette ki nyilvános sajnál-kozását az elkövetett sérelem fölött.

Ha jegyzékváltás keletkezett volna: akkor báró Bánffy ma még nem nyilatkozhatott volna. De jegyzékváltás nem keletkezett. Vagy ha igen: a szerb kormány nem mutatko-zott hajlandónak a szokásos elégtételt megadni. Ilyen kö-rülmények között, mit volt mit tenni? – A bécsi külügyi hivatal ráfeküdt rég kipróbált álláspontjára, mely abból áll, hogy az okosabb enged és befejezettnek jelentette ki az ügyet, lezárván fölötte az aktákat. Báró Bánffynak pedig megengedték, hogy a külügyminiszterileg megállapított sza-vakkal: »tájékozatlanság«, »tapintatlanság« rója meg Szerbiát.

Gondolták: a magyaroknak így is jó. A magyar par-lamentben van egy többség, mely ezen a téren ezzel is be-éri. Ezen a téren. De nem minden téren elégíthető ki ilyen könnyedén. A képviselői mellékfoglalkozások terén bez-zeg érzékenyebbek volnának. Próbálná csak meg a kor-mány a szigorított inkompatibilitásról törvényt alkotni. Pró-bálná meg főembereinket a financiaális bástyákból kizavarni. Megpróbálnám még elősorolni azokat az intézeteket és válla-

latokat, melyek az állam érdekeit itt vagy ott érintik és ki-
mondadni, hogy képviselő nem lehet, aki ezeknél bárminemű
állást elfoglal. No hiszen, lenne lótás-futás és fogaknak csi-
korgatása. Az ismert röhögés azonnal megszűnnék. A több-
ség arculata komoly szint váltana s a jó rend két nap alatt
teljesen felbomlanak.

Most azonban ez a veszély senkit sem fenyeget.
A magánérdek nincsen megsértve. Az osztalék, prezenctermék,
szelvény, tiszteletdíj érintetlen. Mulathatunk. A nevetgélés a
délelőtti órákban a legcélszerűbb előkészület az emésztés-
hez. Mely kellemes anélkül, hogy kiadásba kerülne s emóció,
anélkül, hogy fárasztana.

Miért is ne mulatnánk? Hiszen csak arcul ütöttek!
Egy poffal több, vagy kevesebb, – az már nálunk nem szá-
mit. Ma az alattvalótól, holnap a szomszédától kapunk egy-
egy rúgást. Ejnye, de gorombák! Szerbia nem megrúgott,
hanem arcul ütött. Ejnye, de tájékozatlan! Hiszen most a
rúgáson volt a sor. Épen akkor ütött pofon, amikor tedeu-
mot mondtunk ezeréves életünkre. Ejnye, de tapintatlan, hogy
épen imádkozás közben cselekszik így.

Hát csak mulasson! Jól vegyük fontolóra, hogy a kor-
mányelnök nem tehetett egyebet. Ez a dolog nem az ő
dolga. Ő nem küldhet jegyzéket Belgrádba, mert ehhez
nincsen joga. Még kevésbé küldhet oda katonát, mert nincs
katonája. Neki csak annyi lehet a szerepe, hogy bélyegte-
len folyamodásban értesítse Goluchowskit a magyar nem-
zet szégyenéről. Ezt bizonyára meg is tette.

Megtehetette volna még azt is, hogy leköszönjön állásá-
ról, ha a külügyminiszter nem teljesíti kívánságát. Hanem
azt már nem teszi meg. Ne is tegye meg. Hiszen nincsen
egyéb baj, csak meg vagyunk alázva. Szégyeljük magunkat,
ennyi az egész. Mit tesz az? Az a szégyen egyéni érzés.
A gyenge meghajlik előtte; az erős szembeszáll. Úgy-e?

Az erő arra való, hogy leküzdje a gyöngeséget. A szé-
gyenkezés: gyöngeség. Legyünk erősek. Lám, könnyebb a
szemérmét legyőzni, mint Szerbiát. Legyünk okosak s vá-
lasszunk gyengéd ellenséget. Engedelmeskedni is könnyebb,
mint makacskodni, hát Jegyünk engedelmesek. Ha azt pa-

rancsolják, hogy hűtsük meg magunkat, hát hűljünk meg. Ha úgy kívántatik, hogy a templomban kapjunk meghűlést, hát legyen úgy. Ne törődjünk azzal, hogy betegségünk előre meg volt állapítva. Tűrjünk. Ne törődjünk a megaláztatással!

Utóvégre is mi van abban, ha összevannak három különböző színű vászondarabot? A balgák zászlónak nevezik. Az okos ember nem lát egyebet benne, mint vásznat és festéket. No bizony, festékért és vászonért nem szokás egy jó állástól megválni. Akármilyen formációja legyen a vászonnak, akár vászonzászló, akár vászonceléd: az okos ember nem csinál belőle becsületkérdést, hanem megmarad a hivatalában. Mert az országnak államférfiakra van szüksége és nem holmi szégyenlős emberekre.

»Magyar, ne szégyeld magad!«

Suffrage universelle.

1896. május 12.

Általános szavazati jog sehol sincsen a világon. A választási funkció mindenütt feltételekhez van kötve. Ezek a feltételek egyik helyen szűkebb körbe szorítkoznak, másik helyen széles alapokra vannak fektetve. De feltétel mindenütt van. A kiskorúak mindenütt ki vannak zárva, a nők a legtöbb helyen, a vagyontalanok sokszor, valamint azok is, kik nem bírnak önálló kenyérkeresettel. Tehát általános szavazati jog a gyakorlatban sem létezik.

Mikor tehát a tegnapi népgyűlést kárhoztatják, akkor fölöslegesen pazarolják a puplicisztikai bölcsességet. Értem, ha valaki a szavazati jog határai felől kérdezősködik s addig nem vesz részt a tegnapihoz hasonló mozgalomban, míg a vezetők a választási jogosultság feltételeit körül nem írják. Mert én is úgy tartom, hogy a körülírás ebben a kérdésben döntő momentum. A választói jog kiterjesztése alkotmányos életünkre nézve fundamentális kérdés. Aki ennek is

ellensége, az bátran visszavonulhat a bagolyvárakba, mert szellemének a század haladásához semmi köze nincs.

De azt mondani, hogy a tegnapi megindult mozgalom a függetlenségi anyapártot a nemzetközi szocializmus karjaiba dobta, ez olyan esztelen ráfogás, mely arra sem érdemes, hogy megcáfoltassék. Ellenkezőleg. A munkásosztálynak, melyet a viszonyok, az elhagyottság, a politikai áramlatokból való kirekesztés hebehurgya meggondolatlansággal kergetett abba a homályba, melyben a nyugoteurópai izgatók jóformán ellenőrzés nélkül hirdetik rendellenes, vészes és utópisztikus tanaikat a munkásosztálynak, éppen ez a mozgalom új medret fog ásni hazafiságuk fölébresztése mellett a polgári társadalomban öt méltán megillető hasznos tevékenységi kör elfoglalására. Ez a mozgalom a hazának adja vissza elszakadt fiait

Akik nem érintkeznek ezzel a réteggel: alig van sejtelmük arról az eszmevilágról, mely őket áthatja, lelkesíti s tette buzdítja. Azt a nagy és hasznos erőt, mely a munkásosztályban rejlik, a magyar politikai élet sem ki nem próbálta, sem irányítani meg nem kíséreltette. A zuhatag önmagára hagyva: rombol; fékezve: gépeket hajt. Az elfojtott gőz mindent szétszakít, a fékezett gőz az emberi haladás jótéteménye.

Nem kell tehát sem örvideni afölött, hogy Ugron rossz társaságba került, sem révedezni amiatt, mintha a szociális forradalom szele lengette volna a tegnapi zászlókat. Egyik föltevéssem igaz, Senkinek sem jut eszébe Magyarország vezetését kivenni az intelligencia kezéből és átjászani, odadobni martalékul a sansculotte-ok kezébe. Csak arról van szó, hogy Mindazok befolyjanak hazánk ügyeire, akik ezt megérdemlik értelmi képességük és teherviselésük révén. Kétségkívül helyes lett volna a befolyási képesség határait megszabni, hogy kevesebb legyen a félreértés. De így is csak azok értik félre a mozgalmat, akiknek érdekébe áll azt mesterségesen szíttani, okoskodásokkal félreértetni.

Attól se féltse senkise Ugront, se Polónyit, se Meszlényit, se Visontait, se Förstert, se Simát, hogy a magyar nép faj érdekeit akár az oláhok, akár a tótok kedvéért mel-

lőzni fogják. Olyasmit hangoztatni, hogy a mozgalom káros, mert 7 millió magyarral 10 millió másnyelvű áll szemben, olyan óvatosság, amilyenek hangoztatását Kossuth Ferentől senki sem várta, s amire okot a mozgalom vezetői nem adtak. Faj szeretet dolgában ezek a vezetők sok jó próbát kiáltottak és még sokat ki fognak állani. Ilyen múltú férfiaktól nem szokás a faji érdeket féltetni.

» Legyünk őszinték. A kormánynak ez a mozgalom nem kedves. Ebből következik, hogy tűzzel, vassal, tintával üldözni fogja. A tintatenger már hullámszik és emelkedik, miként a dagály. A vas is megkezdte működését. Tegnap ártatlan vért ontottak a kormány közegei.

Azt hiszitek, hogy ez a vér ott marad az utca porában és sár lesz belőle? Csalódtok, az a vér felszáll a haza porába s a nemzet belélegzi azt. Hát csak üldözzétek! Az emberi haladás útja vérnyomokkal van megjelölve. Vallási, politikai, társadalmi átalakulás még sohasem történt vérvesszeség nélkül.

Hanem az mégis furcsa, ha egy ellenzék arra vigyáz körültekintő óvatossággal, hogy mi kedves a kormánynak és mi nem. Ha kedves a szabadelvűség, hát legyünk szabadelvűek, mert a programmunkban van; ha nem kedves a szabadelvűség, hát ne legyünk szabadelvűek, – holott ez is a programmban van.

A megmentett jogrend.

1896. május 15.

Bajos dolog el nem érzékenyülni, ha Perczel belügyminisztert hallgatja az ember, mikor oltalmába fogadja a személy- és vagyónbiztosságot. Mert neki tudomása volt arról, hogy a múlt vasárnapon tartott gyűlés népe gonosz szándékot forralt a millenium ellen, a kiállítás ellen és a vagyon ellen. Isten a megmondhatója, mi minden történt

volna, ha a rendőrség körültekintő óvatossággal és atyai jóindulattal meg nem menti vala a közbékét. Bizonyára felfeszítették volna az Újvásártér sátorait és Meszlényi Lajos nadrágot, Ugron Gábor derékaljat, Polónyi szalmakalapot és Visontai ócska cipőt rabolt volna új talpalással.

De hála az államrendőrség gondviselésének, ezektől a nagy bűnöktől megkíméltetett hazánk évezredes jogrendje. Mert mielőtt a titkos összeesküvők és notórius betörők rémes tettekben érvényesítették volna rut szándékukat, a gyűlés egész csendben feloszlott.

Ám, meg volt a gonosz szándék. Perczel mondja, hogy meg volt; már pedig ki merészelne kételkedni e gondviselészerű férfiú szavában. Igaz, hogy állításának urát adni nem tudja; igaz, hogy a Házban zajjal követelték, hogy bizonyítson, hogy nevet mondjon, hogy nevezze meg a rágalom forrását s az is igaz, hogy e nyílt, egyenes, félre nem érthető felhívásod és^ követelések elől pompás vitézséggel megfutott. De ez semmit se bizonyít az ő igazsága ellen. Mert egy miniszter igazsága nem olyan, mint a más ember igazsága. A miniszternek többsége van. Ez a többség, ha kell: tanú; ha kell: votum; ha kell: üzlettárs. Olyan, mint a Polónius felhője. Ha a miniszternek tetszik: teve; ha úgy tetszik: menyét; sőt ha úgy tetszik: valóságos cethal, t i. a felhő.

A gonosz szándék tehát meg volt. Hiszen Perczel mondja, hogy meg volt. Már pedig Perczel a miniszter. Többsége van s ez megszavazza a gonosz szándékot.

Kár, hogy ez a gaz csöcselék csak adót fizet, csak katonáskodik, csak dolgozik, de gonosz szándékát végrehajtani nem meri. Minő gyávaság! Elhatározták titokban, csendben, sötétben – Perczel jól tudja; urát adni ugyan nem képes, de mégis jól tudja, hiszen ha nem tudná, nem mondaná. De tudja, mert mondja. A többség is kész szavazni. Hogyne tudná tehát? A gyűlés előtt kettős tüzesnyelvekkel jelent meg álmában Magyarország őrangyala s ettől hallotta. Ennélfogva igaz. Erre már csak mérget vehet akárki. Szent igaz, hogy a gonosz szándék meg volt.

Megrontani az ezeréves ünnepet, felgyújtani a kiállítást,

kirabolni a bankokat. Ím, ez volt a vakmerő cél. Ilyenformán a belügyminiszter nem maradhatott tétlen. Hiszen ez a szándék még Haas és Deuschot is veszélyeztette volna. A gyávák! A semmiháziak! A haszontalanok! nem merték a szándékot foganatosítani.

Pedig minden elő volt készítve. Eldugott rendőrök lesben várták, hogy rajtuk üthessenek. De a nyomorultak nem raboltak, nem fosztogattak, nem gyilkoltak. Minő blaszfémia! Hogyan merészel ez a tömeg ilyen rendet tartani! Sőt íme, hazafiságról, polgári kötelességekről, megérdemelt jogokról, ezeréves ünnepnek szent kegyeletéről beszél minden szónok. A tömeg pedig hallgat áhitattal, éljenez lelkesedéssel, nemzeti zászlót lobogtat, fegyelmet tart, igaz, őszinte szívből élteti Ferenc Józsefet, a magyarok királyát.

Ó, a gyávák! Hiszen így kárba vesz minden előkészület. Hiszen, ha ez így foly: a Perczel emberei még csak a hazát sem menthetik meg. Hiszen ez így egy kész fiaskó.

Ezt nyugodtan végignézni nehéz. Eltűrni lehetetlen.

Rajta tehát! Előre, rohanjunk!

A kövezet csattog a patkó alatt, a koponya csattog a kardsuhintás alatt. A tömeg menekül, a fegyveres üldözi. A menekülő tömeg új fegyveres csapatot talál maga előtt. Rémületében visszatér. De háta mögött is öldöklő fegyver. Se előre, se hátra. Oldalt nem menekülhetnek a házsorok miatt. Mily pompás egérfogó. Se ki, se be. Ellenben üsd, vágd, kaszabold. Hiszen nincsen olcsóbb matéria a magyar ember vérénel. Hadd folyjon, majd elnyeli az utcák csatornája a többi szennyjével együtt.

Ezt a gyilkos vérengzést tegnap kérte számon a belügyminisztertől Sima Ferenc és Visontai Soma.

A belügyminiszter helyesli a büntényt. Meg is okolja. Előbb a szándékkal. Be volt jelentve, hogy a tömeg a milleniumot, a kiállítás és a vagyont akarta megtámadni. Ismétlem: a belügyminiszter úr nyakig benne maradt a rágalomnak ebben az iszapában. Később tényekkel igazolta a büntényt. Szerinte vöröszászlót vitt a tömeg és a Marseillet énekelte. Ez nem igaz.

De legyen igaz. Hát aztán? Azt a vöröszászlót nem

lehetett szépszerével elvenni? Ha nem: hát akkor nem lehetett erőszakkal kicsavarni a zászlótartó kezéből? Micsoda! Hát vért kell ontani egy el nem tiltott dalért? Tudni szeretném, mikor hirdettek Budapesten ostromállapotot? Tudni szeretném, mikor állították fel a vértörvényszéket? Ugyan, hol székel Haynau, hogy kegyelemért esedezhessünk? Miért nem plakátírozzák a Schwarzenberg Félix herceg legújabb rendeletét? Miért nem tudatják, hogy Caraffa generális fel-támadott és vért akar inni.

De ne vegyük a dolgot ilyen komolyan. Volt ennél rosszabb idő is. Íme, nincsen cirkusz, hogy vadállatok marcangolják szét a szegényember testét. Íme, máglya sincsen, hogy megpörköljék a bőrét a szókimondó embereknek. Most már csak rendőrök vannak. Ezek sem hivatalosan ontják a vért, mert a réztáblát leveszik a mellükről. A gyilkossági tüntetésnek magánjellege van. Senki sem felelős, senki sem hibás. Egy kis gyakorlat volt az egész, A rendőrséget be kellett mutatni az ezeréves ünnepre idesereglett világnak. Az idegenek meg lehetnek nyugodva, hogy civilizált országban vannak. Egyéb bajuk nem történhetik, minthogy véres fejvel a Rókusba kerülnek azért, hogy az utcán végigindultak.

Önállóság nélkül.

1896. május 17.

Minden lény önmagában hordja létezésének indokát. A hangyát megeszi a madár, a madarat a macska, a macskát a róka. De egyik sem él azért, hogy zsákmányul szolgáljon a másiknak, mert minden népnek külön öncélja van. A nemzeteknek is. Csak az olyan nemzetek létele esik kéréség alá, amelyek nem önmagukból, önmagukért, önmaguk által élnek.

A kifejlett izom erőt, – a kifejlett erő tekintélyt ad. Akinek akarata van testi, lelki izmait fejleszteni és módja

van testi, lelki erejét megmutatni, azt megbecsüli a környezet, tiszteli a világ, féli az ellenség. De aki renyhe a cselekvésben, lusta az erőfejlesztésben, bágyadt az ellenállásban és bágyadt a kitartásban; aki elszoktatja agyvelejét a teremtéstől és csak recitál; aki nem forgat kezében fegyvert, hanem csak sétapálcát: lassan-lassan képtelenné válik minden öntevékenységre, elveszti önbizalmát, akarata lehanyatlak s megfut minden küzdelem elől.

Az ilyen szerencsétlen lény gyámság alá kerül. Gyámság alatt lenni annyi, mint szolgaságban lenni. Elveszítve az ön-jogúságot: el van veszítve a létnek indoka. Nemzeteknél ennek az igazságnak még nagyobb ereje van, mint az egyeseknél. S mely nemzet nem önmagáért él, kiháló félben van, mert saját életfeladata megszűnt s hivatása abban áll, hogy másoknak legyen tápanyaga.

A nemzeti önállóság tehát életfeltétel. Tengődni, vajúdni anélkül is lehet. De ami történik, nem érettünk történik. A rosszat ki nem kerülhetjük; a jót csak kegyelemből kapjuk. A pehely együtt kering a forgószéllal, emelkedik, leszáll, forog, de nem a saját erejéből. íme, hazánk képe.

Bizony nem mi forgatjuk a szelet, hanem a szél forgat minket. Akaratunk nincsen. Képtelen helyzetekben megnyugszunk, mert egyebet nem tehetünk. Ekkor kitekerjük a józan ész nyakát s mesterséges okokat keresünk a megnyugvás indokolására. így tengetjük az életet évek óta.

Eközben elfordul tőlünk a világ rokonszenve. Előbb kicsinyel, azután lenéz, végre megvet. Mit keres azon a szép és gazdag földön az az élhetetlen faj? Mi szükségét pótol? Minő feladatot teljesít? Érdemes-e a becsülésre, aki önmagát csak arra becsüli, hogy martaléka legyen egy szomszéd népcsoportosulásnak.

Valóban nem csoda, ha másoknak is étvágya keletkezik arra a Magyarországra, mely hivatását abban lelte fel, hogy martaléka legyen az osztrák falánkságnak. Ha azért gyűjtjük a vagyont, az erőt, hogy másnak szolgáljunk vele, miért legyen a boldog birtokos csak épen az osztrák? Miért volna a sasnak több joga a zsákmányhoz, mint a varjúnak?

Törvényeink szerint köztünk és Ausztria között a vé-

delmi kötelesség kölcsönös. Ha tehát Ausztriát külellenség támadja: kötelesek vagyunk védelmére kelni. Viszont, ha minket ér a támadás: Ausztria köteles a mi védelmünkre.

Szerbia megtámadt. Gyilkát a becsületünkbe merítette. Azt a meggyalázást, mely minket Belgrád utcáján ért, magáévá tette a szerb kormány, mikor körjegyzékbe tudatta a világgal, hogy a magyar kormány »nagyzási eszméje« adott okot az utcai botrányra. Mert okot keresni annyi, mint mentéséget találni. Mentséget hirdetni ilyenkor annyi, mint tetézni a sértést.

E támadás a mi becsületünk ellen Ausztriát nem nagyon látszik érinteni. Senki sem mutat kedvet ott arra, hogy a mi zászlónk tisztességét ott beírja a maga kötelezettségének kodexjébe. A magyarok privát ügyének tekintik a dolgot, így fogják fel a védelmi kötelezettség kölcsönösségét.

De hát ki csodálkozik ezen? Van-e ember, aki hitt a reáluniós viszony komoly következményeinek valóságában? Hiszen ez a viszony csak arra való, hogy felszabadítson Magyarországot ellen minden illegitim törekvést. Hiszen minél jobban konszolidálódik ez a viszony, annál inkább elerőtlenedik a magyar nemzet s annál jobban szaporodnak külső és belföldi ellenségeink. Mert minél inkább meggyőződnek, hogy mi csak zsákmány vagyunk önálló élet nélkül: annál inkább felébred bennük irányunkban a falánkság szenvedélye.

Íme, a miniszterelnök nem kaphat elégtételt Szerbiától. A rongy magyar zászlóért nem szakítják meg Bécsben a jó viszonyt Szerbiával. Egészen más, ha egy bécsi gyárosnak nem fizetnének a belgrádi kereskedők! De a magyar zászlóért! Ezért a játékszerért, mely jó a mulatságokhoz, mert szépejc a színei, de amely mögött nem áll sem hadsereg, sem diplomácia, csak nem kívánhatjuk, hogy ezért a házi használatra szánt dekorációért Bécsben komoly lépéseket tegyenek.

Nem is tesznek. Inkább hazudnak. A magyar kormány beveszi a hazugságokat és tovább adja. Senki sem hiszi. Mindegy. Azt mondjuk magunknak: Nem kaptunk elégtételt, de nincs is rá szükségünk. Mert hiszen nem sértettek meg. Ha pedig megsértettek, bocsánatot kértek. Ha nem is kértek bocsánatot, de elcsapták a rendőrfőnököt. Ha nem is

csapták el, de lefokozták. Ha nem is fokozták le, de át-helyezték.

Szerbia kormánya diplomáciai okmányban szidja le a magyar kormányt. így híreszteli. Az egész Európa sajtója így tudja. Az ujjából ezt egy .lap sem szopta. A kormány félhivatalos közlönye is hirdeti. Belgrádi követünk is ezt mondta a Pester Lloyd tudósítójának. Ezzel a hírrel alarmirozva van egész Magyarország. Ez a hír végigjárta a világot, mint hazánk megaláztatása. Ám, hivatalos tudomása erről a hírről a kormánynak nincs. A hír tehát apokrif. – Hiszi, érzi, tudja minden ember, hogy úgy van, amint híresztelik. De mi letagadjuk, mert elégtételt nem kaphatunk. Hiába piros az arcunk, eltagadjuk, hogy arculütöttek. Mert elégtételt nem tudunk venni. Ilyen a mi helyzetünk az új ezer év első napjaiban.

A vádlevél.

1896. május 20.

Mindenki tudja, hogy Hermann Ottó elsőrangú népbarát. Úgy tekintette magát, mintha egyedül neki adott volna a gondviselés zsinóron lógó pecsétes kiváltságlevelét ehhez a szerephez. Az utca mozgalmainak benső természetét, külső jelentőségét és fejlődési momentumait bizonyára már régen tudományos rendszerbe foglalta. A szegény, jogtalan munkásnépet szeretettel ölelte karjaiba. Az úri osztályt pedig frakkos bandának nevezte.

Ezt a szegény jogtalan munkásnépet május 10-én az állam közegei fegyverrel rohanták meg. A kaszabolás rémes volt. Szemtanuk állítása szerint okot a vérengzésre a nép nem adott. Az igazságtalan támadás minden jóérzésű embert föl szokott háborítani. Az ártatlanul ontott vérnek minden cseppje égbe kiált és megtorlást vár. Jaj az olyan rendnek, a hol az ártatlan vér nem nyer elégtételt.

Hermann Ottó jószavú és jótollú ember. Szavát használhatja a parlamentben, tollát használhatja a sajtóban. A vérengzésről mindenki tudomást vett. A parlamentben felszólaltak miatta. A sajtóban írtak róla. Mások. A kiknek nincsen kiváltságlevelük a népbarát címre. A megdöbbenés általános volt. A jók, a humánusok, a szabadságszeretők, a jogvédők ajkán, a megbotránkozás jajkiáltássá méltán tört ki. De Hermann Ottó hallgatott.

Most pedig megszólal.

Mikor a népet ütik, verik, kaszabolják, legázolják és vérért megcsapolják ártatlanul: akkor ez a népbarát hallgat. De mikor valaki jogot kér a nép számára, védelmébe veszi a nyomort, a szegénységet, az üldözöttet, emberré akarja tenni a páriát és hazafivá a hazátlant: akkor ez a népbarát megszólal és terjedelmes vádiratot intéz azok ellen, kik a nép ügyét, jogát, szenvedését meleg szívvvel felkarolják. Úgy-e ez jellemző?

A vádlevél jól megvan szerkesztve, erkölcpolitikai szentenciája: Ugront eltenni láb alól. Ez a cél csak úgy érhető el, ha a stygma általános és kiterjed minden gondoskodási körnek érdekére és felfogására. A jó taktika szabálya, hogy az ellenség egyszerre, egy időben minden vonalon elpáholtassék. Ezt a rendszert követi a vádlevél. Hadd legyen a megsemmisülés teljes. Épen ezért a vád formuláztatott.

Először a függetlenségi törekvések történelmi jelentősége szempontjából.

Rákóczi, Martinovich, Kossuth csak a nemzettel a nemzetért küzdöttek. Ugron egyebet csinál. Ergo Ugron nem jó függetlenségi. A történelmi baklövés persze nem árt a vádlevélnek. A ki igaztalan vádat kovácsol, mindég felteszi, hogy olvasóiban több a hiszékenység, mint a tudás. Az értelmes ember tudja, hogy a Martinovich-féle mozgalom fő jellemvonása nem az állami függetlenség eszméje, azt is tudja, hogy Rákóczi, Kossuth, igenis nagy gonddal kerestek szövetségest, támaszt oly körökben is, a melyeknek a magyar hazafisághoz semmi közük sem volt s jól tették, a mit tettek: de ez nem feszélyezte Her-

mann Ottót. Ő diszkreditálni akarta Ugront, mint függetlenségi embert, s ha másként nem lehet, miért ne keresne sikert egy kis történelmi falschungban?

Másodszor stygmatisálni kellett Ugront a hazafiság szempontjából.

Íme hazafiak! Ugron szövetségre lépett a szociáldemokráciával, mely nem ismer hazát, megtagad minden hagyományt, leront minden történelmi jogot. A ki ilyen hazafiatlan elemmel szövetkezik, az maga sem lehet jó hazafi. Ezt a vádat Perczel belügyminiszter adta a vádló eszére. De az mindegy. Tanulni nem szégyen. Hanem megtanulni a rosszat, hiba: továbbterjeszteni, vétek; hinni könnyelműség, nem hinni és mégis hirdetni, álnokság.

Való igaz, hogy a nemzetközi szociáldemokrácia tanai nem ismerik a hazának, a családnak, a nemzetnek kötelékeit. A rajza, melyet Hermann Ottó róluk ad, helyes, találó, erőteljes és igaz. Hiszen sokat élt köztük; intim viszonyban nem volt velük. Ismerheti törekvéseiknek, felfogásuknak és eszközeiknek minden csínját-bínját. Aki ezeket a tanokat elfogadja, magáévá teszi, hirdeti és vallja: minden kétséget kizárólag elveszti azt a jogcímet, hogy megbízható, jó hazafinak tekintessék.

De a ki vádol: bizonyítani tartozik. Tessék Hermann Ottónak bizonyítani, ha súlyt helyez a saját szavára. Mutassa ki, hol, mikor, miként, miben fogadta el Ugron Gábor a nemzetközi szociáldemokrácia tanait? Feleljen. Kitérészeket, gyanúsításokat, körülírásokat és kombinációkat nem fogadok el. A vád, melyet légberöpített nyilvánvaló, világos, egyenes. Feleljen tehát nyíltan, világosan, egyenesen.

Ám vegyük sorba a nemzetközi szociáldemokraták tételeit, – mert mindenki tudja, hogy az általános választói jog nem ennek, vagy nem csak ennek az iskolának a jelszava – s feleljen Hermann, hogy melyiket fogadta el Ugron?

1. A nemzetközi szocializmus nem ismer el semmiféle autoritást, a királyét sem.

2. A nemzetközi szocializmus elutasítja a vallást, vele a felekezetiiséget.

3. A nemzetközi szocializmus nem ismeri el az egyházat, a papot s föltétlenül követeli az egyházi vagyon elkobzását.

4. A nemzetközi szocializmus kifejlődése magaslatán nem ismer el házassági kötést, a családi köteléket, jelszava a szabadszerelem.

Úgy-e, a nemzetközi szocializmusnak ezek a fő- és jellemző tételei? Kérdem Hermann Ottótól: Elfogadja-e ezt a 4 pontot a kérdéses iskola tanai gyanánt? Igen? Remélem, hogy igen, mert hiszen valamennyi pontot szó szerint idéztem az ő vádleveléből.

Már most mondja meg nekem Hermann Ottó, hogy ezek közül a pontozatok közül melyiket tette magáévá Ugron Gábor? Mert Hermann azt állítja, hiszen ezért van írva az egész vádlevél, hogy Ugron szövetséget kötött a nemzetközi szociáldemokráciával s ezt a szövetséget május 10-én meg is pecsételték. Ha tehát szövetséget kötöttek, akkor megállapodások jöttek létre. Ez a megállapodás nem lehetett olyan, hogy ezek elfogadják az Ugron nézeteit, Ugron pedig ne fogadja el az ő nézeteiket. Mert ez nem szövetség volna, hanem meghódolás Ugron előtt. Mihelyt szövetség: önként következik, hogy kölcsönös engedékenység szülte meg azt. Hát feleljen Hermann Ottó. Ki engedett, mit engedett. Mit fogadott el Ugron amazoktól, mit fogadtak el amazok Ugrontól?

Várom a feleletet.

Tudni akarom, mert hatra-vakra nem hagyom oda azt a pártot, a melynek Ugron a vezére. De mihelyt valaki bebizonyítja, hogy Ugron elfogadta a nemzetközi szocialisták tanait, vagyis szövetséget kötött velük: azonnal otthagynom Ugront is, a pártját is. Feleljen tehát Hermann Ottó tételről tételre. Most már én idézem őt a nemzet színe elé. A bizonyításra kötelezve van, mert ő írta, hogy a szövetség létrejött. Egy, kettő, három, négy. Ezt a négy pontot ő jelölte meg. Feleljen. Hányat fogadott el abból Ugron a nemzetköziek kedvéért.

Nos?

De nincs miért várni a feleletre. íme:

ad. 1. »Ugron és társai feltétlen loyalisták.«

ad. 2. »Ugron és társai szigorúan vallásos és felekezeti emberek.«

ad. 3. »Ugron és társai föltétlenül elismerik az egyházat és annak méltóságait s már az egyházi javak szekularizációjában is a tulajdonjog megsértését látják.«

ad. 4. »Ugron és társai visszaborzadtak még a polgári házasság kötelező formájától is.«

Mit gondol az olvasó, ki adta ezt a képet Ugronról és társairól. Senki más, mint Hermann Ottó. Úgy-e ez csodálatos. Sőt érthetetlen, ha számba vesszük, hogy ugyanazon cikkben írta meg ezt a képet, a melyikben azzal vádolta Ugront és társait, hogy szövetségre léptek a nemzetközi szocializmussal. Hát van ebben logika? Az nincs. Van benne igazság? Az nincs. Hát tervszerűség van-e benne? No, az van.

Vádolni Ugront, a függetlenségi eszme szempontjából. Ez vala az első szükség.

Megvádolni a hazafiság szempontjából, ez volt a második.

Megvádolni az egyház szempontjából, ez a harmadik.

Megvádolni a magyarság szempontjából, ez a negyedik.

Ezt a négy vádat csak úgy lehet megoldani, ha ráfogja Ugronékra a nemzetközi szocialistákkal való szövetekezést. De Hermann Ottó nem elégedett meg ennyivel. Neki nem volt elég, hogy hamis vádaskodása alapján Ugron elveszítse a talajt a függetlenségiéknél, a hazafiaknál, a papoknál és magyar fajnál. Ő sokat szeret markolni. Neki teljes megsemmisülés kellett. Azt akarta, hogy az új szövetségesnél, a nemzetköziéknél is talajt veszítsen Ugron. Ennélfogva egy dupla tükröt mutatott föl. Az egyik oldalon felmutatta a függetlenségieknek, a hazafiaknak, a papoknak, a magyarságnak, a nemzetközi szocialistákat és így kiáltott:

– Borzadjatok! Íme ezekkel szövetekezett Ugron

ne higgyetek neki! – A másik oldalon bemutatta Ugront és társait a nemzetközi szocialistáknak és így kiáltott:

– Ne reméljete! íme ezek védik a keresztény házasság eszméjét, védik az egyházat, annak méltóságait és vagyonát, felekezethez tartoznak és vallásosak, sőt a Hermann Ottó becses engedelmével egy kissé hazafiak és magyarok is volnának – ilyenek ezek az Ugronisták; ne higgyetek nekik!

Ez a két kiáltás egyszerre hangzott el s egyebet semmit se bizonyított, minthogy Hermann Ottónak is olyan szája van, mint sok más embernek: Meleget is tud vele fűjni, hideget is.

A »szövetség jelentőségének tárgyalásához tartozott az is, hogy vajjon minő érzelmekkel voltunk Kossuth Lajos irányában. Mert hát persze ez a kérdés úgy-e szervi összefüggésben van a nemzetközi szocializmussal kötött szövetséggel? Az összefüggés kimutatása nehéz ugyan, de az mindegy. Kellett egy ötödik Vád is. Ez pedig így hangzik: Ugron és társai meg akarták, törni a Kossuth kultuszt s Ugron ellene szólott a Kossuth visszahonosításának.

Ha ez tévedés a Hermann Ottó részéről, akkor alkalma van helyreigazítania. Ha ráfogás, akkor nemtelen. Ugron nem beszélt a Kossuth visszahonosítása ellen. A Kossuth kultuszt megtörni sohasem akartuk. Elmém, szívem megbotránkozással utasítja vissza ezt a rút gyanúsítást. A világtörténelemnek nincsen alakja, akit annyi odaadással bámultam, tiszteltem és szerettem, mint ezt a nagy embert, aki bölcs volt alkotásai által, hős volt cselekedetei által, és szent lett a számkivetés keservei által. Becsülje meg magát Hermann Ottó úr és marakodó természete ne tolakodjék abba a kedélyvilágba, a hol nagyjaink emlékezetét nem piacra vitt kérkedéssel, de a csön-des rajongásnak őszinte melegségével ápolgatom.

Utolsó szó – ha úgy tetszik.

1896. május 22.

Vak emberrel színek fölött csak bolond vitázik. De Hermann Ottó nem vak. A szemét azonban behunyja és vaknak teszi magát. Alakoskodik. Szívós kitartással neglizálja a tényeket és kultiválja a ráfogásokat. Íme néhány példa.

Tudja, hogy a választói jog gyakorlását feltételekhez kötöm; tudja,” hogy e feltételeket a kérdés kardinális részének tekintem. Mégis azt kérdi, miért változtam meg? Mondám, hogy nem változtam, hogy ma is azt vallom, amit azelőtt. Mindhiába. A behunyt szemű ember üt mint egy bolond óra és vagdalkozik, mint egy ványoló-lapát.

Tudja, hogy nem vettem részt a suffrage-universelle érdekében indított mozgalomban. Nem voltam sem a népgyűlésen, sem az előkészítő tanácskozásokban. Mégis vádol, hogy miért hagytam el a megtámadott népet. És Rabagast emlegetk. Piha.

Tudja, vagy, tudhatná, ha utána járt volna, hogy a Kossuth visszahonosítása érdekében indított parlamenti tárgyalás alkalmával mint súlyos beteget Karlsbadban gyógykezelték. Mégis hibáztat, hogy nem vettem részt a szavazásban. Úgy-e ilyen a lovagias vitázó? Vádol utánjárás nélkül, kárhoztat igazságtalanul.

Tudja, hogy Ugron nem beszélt a Kossuth visszahonosítása ellen. De állítja. Mikor pedig fölvilágosítom, hogy nem, akkor magántársalgásra hivatkozik, mely nyilvánosan nem ellenőrizhető, s melyért tisztességes emberek között a fórumon soha senkit felelőssé nem tettek.

A »perronról« Hermann nem beszél. Miért nem? Én megmondom. Azért, mert ha beszélne, meg kellene mondania az igazat. Az igazság pedig az, hogy a »perron« nem volt jelen Ugron Gábor. Némely lap az ő nevét is hozta. Pedig nem volt ott. Sőt Budapesten sem volt akkor. Én sem voltam jelen. Ez a valóság. Ezt a valóságot így írja meg Hermann: »A perronról nem beszélek.«

Persze, ez azt jelenti, hogy tudna beszélni, ha akarna. És akkor jajj volna minekünk. De megkegyelmez. Vagyis gyanúsít illetlen módon.

Egyéb oka is lehet, hogy nem beszél a perronról. Ha beszélne, hibáztatnia kellene azokat a kik megjelentek. Hol? A király fogadtatásánál. Ez pedig, monarchiában, a míg jó viszony van az uralkodó és a nemzet között, talán nem is épen olyan nagy hiba. De Hermann szerint ugye hiba? Ha tehát beszélne, ezt a hibát kellene felüntetni.

Úgy ám, csakhogy Hermann Ottó fölmentvényit ugyan a hívektől arra, hogy tisztviselői állást fogadjon el, de kinevezést a királytól még sem kapott. A míg ez a kérdés függőben van, nem látszik opportunusnak azokat hibáztatni, kik ugyanazon király előtt tisztelegtek, akitől a kinevezések is függnék. Gondolom, ez is indok arra, hogy Hermann Ottó miért nem beszél a perronról.

Azt is tudja Hermann Ottó, hogy én nem azért hibáztattam őt, amiért május 10-én nem védelmezte a megtámadott népet. Evvel ő, aki nem vett részt a mozgalomban, nem is tartozott. Én abban ütköztem meg, hogy ő, mint népbarát, ha úgy tetszik mint tribunus plebis akkor is hallgatott, mikor a parlamentben és a sajtóban számon kértük a kormánytól a misera plebs contribuens-en elkövetett vérengzést. Mert akármilyen véleményt tápláljon valaki a népgyűlés céljáról, határozataról és elemeiről, de mikor ok nélkül, ártatlanul, tervszerűen és kegyetlenül megtámadják fegyveres erővel azt a népet, a melyről azt hirdetjük, hogy szeretjük; mikor vérért ontják igazságtalanul annak a tömegnek, a melynek mellverdeső alkatrészei vagyunk, akkor nem szabad, nem illik egy halászbárka csendes árnyékába meghúzódni és a vérengzők kárhoztatása és feleletrevonása helyett másokra lövöldözni; mert a közkötelességnek az a körmönfont felfogása igen könnyen arra a feltevésre vezet, hogy a brutalitás fölött való hallgatás egyfelől, s a mi megtámadtatásunk másfelől nem egyéb, mint horgászati íecke a kormány számára abból a célból, hogy végre is tanulja meg, miként kell és miként lehet egy tudóst horogra keríteni.

Hermann Ottó azt írja, nem foglalkozik denúnciálással. Tévedés. Én ezt a csúf szót kerültem. Hermann odaveti, hogy sújtszon. Jó.

A vita kiderítette, hogy köztünk és a nemzetközi szocialisták között szövetség nincs. Pedig Hermann azt állította, hogy van. Ezzel denúnciált a jogrend összes elemei között.

A vita kiderítette, hogy a magyarság érdekében elfoglalt álláspontomat nem hagytam el. Hermann azt állította, hogy elhagytam. Ezzel denúnciált minden magyar ember előtt.

A vita kiderítette, hogy nem foglaltam a Kossuth Lajos visszahonosítása ellen állást. Hermann az ellenkezőt állította. Ezzel denúnciált azok előtt, kik híven őrzik lelkükben a Kossuth Lajos nagy emlékét.

A Hermann támadásának világos célja az vala, hogy azoknak politikai integritását, a kik ernyedetlenül küzdenek a függetlenségi eszme mellett, lehetőleg megcsonkítsa. Szálljon magába és feleljen a kérdező lelkiismeretnek, hogy e támadással kinek ártott, kinek használt?

Hiszen arról csakugyan nem tehet senki, ha a saját politikai integritását azzal tartotta fenn, hogy mikor Verhovay Eötvössel dulakodott, akkor a Verhovay szekerét tolt. Mikor Verhovay Ugron ellen izgatta a ceglédi népet, akkor Ugron mellé sorakozott s fejük egyszerre lett elborítva – az Ugroni vérrel, a Hermannni záptojással; mikor aztán Ugron és Eötvös szálltak pörbe, akkor Eötvöshöz csatlakozott. Hát tehetünk mi arról, hogy a politikai integritás becsét másképp mérlegeljük, mint Hermann Ottó?

A kormány vizeit bezzeg nem zavarja. Hát hagyjon békét a mi vizeinknek is és ne akarjon itt halászni. Elégedjék meg azzal a dicsőséggel, hogy a magyar alkotmány történetében ő az egyetlen férfiú, aki, midőn Ugron a II. József lelkét alkotmányszempontból megtámadta, ő, Hermann Ottó, védelmére kelt annak az uralkodónak, aki nem koronáztatta meg magát, eltörölte az alkotmányt, s németté akarta tenni országunkat.

Ünnepnapon.

1896. május 24.

Békóba vert lelkiismerettel pünkösöd napját megünnepelni nem lehet, mert pünkösöd a szabad szó ünnepe. Hát legyünk őszinték.

Az Ige ezen a napon ölt alakot az apostolok ajkain. Az Eszme ettől a naptól fogva kezdi meg győzedelmes útját az emberiség lelkében. A Szeretet szétsugárzik és átmelegíti a szíveket. így változik meg a világ arculatja.

De nem azonnal. Vér és könny áztatja sokáig a földet. Róma alatt a homokkőrétegben egy egész város keletkezik, a hová az új tan bujdosói menekülnek. Századokig élnek ott a katakomba sírban az első keresztények. Ott születnek, ott hálnak meg. Minden nap új üldözés. Minden nap új menekülők vonulnak meg az élő emberek e szörnyű sírjában. A szaporodás arányában mind tovább és tovább vájják az üreget. Új utca, új tér s végre az utcáknak és tereknek egész tömkelege keletkezik, melyekben ma is hetekig lehet barangolni, a nélkül, hogy valamennyit megjárniók.

A mai ember képtelen fogalmat alkotni az első keresztények szenvedése értékéről. Mindenki rájuk volt szabadítva és minden állat rájuk volt uszítva. Vérszomjas emberek az utcán, csatangoló ebek a mezőn, vadállatok a cirkuszban üldözték, verték, marcangolták és felaprították őket tetszésük szerint. Joguk nem volt sem a panaszhoz, sem az élethez, sem a vagyonhoz, A farkas nagyobb biztonságot élvezett, mint ezek az ártatlanok.

Hitüket még sem hagyták el. Mártírok tudtak lenni, de renegátok nem. Az élet múltó gyönyöreinek meggyőződésüket fel nem áldozták. Inkább hallgattak saját lelkiismeretükre, mint a hatalmasok parancsszavára. Inkább mindenről lemondtak, amit az embernek a földi lét adhat, mintsem megtagadják saját belső világuk szent nyugodalmát. Minden emberi törvényen kívül helyezve, éheztek, fáztak, nyomorogtak rongyaikban hajléktalanul, szabadság nélkül,

oltalomtól megfosztva, kegyetlenséget tűrve, oh, ezek igaz követői valának a Golgotán kiszenvedett Jézus Krisztusnak.

Vajjon miért nem tanítják az iskolákban az első keresztény világ nagy álhatatosságát, emberfölötti lemondását, törhetetlen jellemerejét, önzetlen összetartását, szívós türelmét?

Legyünk őszinték.

Rohamos hanyatlását az erkölcsöknek ugyan ki nem látja? Szégyenteljes elgyengülését a jellemerőnek ki nem érezné?

Nem látjátok az ijesztő falánkságot, mely megkerül minden tilalomfát és megkerít minden érzületet? Nem látjátok a cinizmus ragályának rémes terjedését, mely szennyréteg gyanánt üllepszik a lelkekre.

Oda nézzetek a piacra, a műhelybe, a gyűlésterembe, az irodába, – akárhová – mindenüvé, ahol ember emberrel, viszonylat viszonylattal, érdek érdekekkel találkozik, akár az emelkedés lépcsőjére, akár a sülyedés lejtőjére, – bárhova néztek, mindenütt látni fogjátok az aranyborjút, amint körüláncolják vakmerő szédelgéssel, durva kapzsisággal, ádáz szemérmertlenséggel.

Legyünk őszinték.

Ami tiszta volt: be van mocskolva minden. Kigúnyolt eszmény, foszlányokra tépett hazafiság, meggyalázott lobogó, eladott becsület, kérkedő ledérség, lenézett szegénység, porba tiprott eszme: íme a törmelék, melyen üvöltve száguld végig az új időnek divatos jelleme.

Megálljunk! Ez az eszeveszett rohanás örvénybe sodor. A test kultuszának határt kell szabni. Az erényt, a tisztességet, a lemondást, a hazafiságot, az önzetlenséget vissza kell helyezni a maga legitim polcára. A hitnek, meggyőződésnek, elvhűségnek tiszteletet kell szerezni. Akasztani kell a külső sikernek bálványimádóit s a hatalom uszályhordozóinak seregét. Tegyük súlytalanabbá a léhaságot s nyomatékosabbá a komoly szándékot.

Féreg rágódik a törzsfákon s a közmunkásságnak minden ágazatán. Jogosulatlan törekvése hálózatában vergődik a tudomány, a művészet, a kereskedelem, az ipar, a hatóság, az iskola, – az államhatalom és a társadalom élete

egyaránt. Mintha a szervezetnek minden csepp vére és minden idegszála meg volna romolva. Hanyatlás a parlamentben, hanyatlás a kormányzatban, hanyatlás az irodalomban.

Ezt a vért fel kell frissíteni; ezeket az idegeket meg kell erősíteni; ezt a szellemet meg kell javítani. Új tömegek által új vért kell beömlesztetni az alkotmányos szervezet csatornáiba, edzett idegekkel, romlatlan szellemmel. A törvényhozás csonka hatáskörét ki kell egészíteni, hogy táguljon a nemzet joga, szabadsága, látköre, ereje és cselekvő képessége. Rázzuk le magunkról a rémregék ama lidércnyomását, hogy önmagában és önmagáért élő nemzet nem lehetünk.

Ekként kitűzve a célt, haladjunk a hazafiság útján buzgó kitartással. Vegyünk példát az első keresztények jellemerejéből. Legyünk lemondók, ha kell, türelmesek, ha szükség, áldozatra készek minden időben. Őseink így hagyták örökül ránk e szép hazát. Aki nem így cselekszik, annak keze között kótya-vetyére kerül a drága kincs.

Hajsza.

1896. május 29.

A rágalomgyár megkezdte működését. Eddig csak a kézműipar terjedelmében dolgoztak, de most gyárilag termelik a hazugságot, a rágalmat, a mocskot és mindazt az alávalóságot, amit hétköznapi lelkek fizetésért, durva lelkiismerettel és nemtelen indulattal termelni képesek.

Nincs mód benne, hogy a kitarottak meg ne bomlottak volna. Máskor is csaholtak. A hamisítást, ferdítést máskor is üzemben tartották. De most a dühödt, a politikai arcátlanság legfelsőbb skálájáig fokozzák.

A lajtorjának erről a fokáról nézve, az Ugronisták kalandorok, országbontók, tudatlanok, földosztók, vakmerő játékosok. Onnan nézve olyan mélyre sülyedtek a nemzet

becsülésébe, aminél mélyebbre sülyedni nem lehet. Ugron nem vezér, hanem főnök; mi nem párt vagyunk, hanem banda.

Ilyenek vagyunk. Küzdelmes pályánk múltjára im ϵ , megnyugvással tekinthetünk vissza. A jutalmat megkaptuk. Köszönjük.

Zárt sorai a kormánypártnak nincsenek, aki be akar lépni, beléphet. Hiszen belépett Légrády úr is, Fenyvessy úr is. Ez az ajtó előttünk is nyitva állott. Szabadságunk volt bemenni, vagy kívül maradni. Nem mentünk be.

Ezt a ténytet okul használják arra, hogy szidalmazzanak rüt szenvedélylyel. Minő meggondolatlanság. Hiszen ha oda megyünk: mi is osztaléket kapunk. Minél több az osztzkodó, annál kevesebb az osztalék. Ez már csak szám-tani igazság.

Nem szidalomra adtunk tehát okot, hanem elismerésre. Nekünk köszönhetik, ha nekik több jut a jóból. Ha nagyobb a szívarjuk, ha duzzadtabb a zsebük, ha csillogóbb a mel-lük, ha több a befolyásuk, ezt mindannak köszönhetik, hogy nem állottunk be osztályos atyafiáknak. Hiszen ha kormány-pártiak volnánk, mi is azonnal értenénk a fegyvergyártás-hoz, a vasutépítéshez, a biztosítási ügghöz, a villamoserő felhasználásához, a telepítéshez, a szállók rekonstrukciójá-hoz, a bérletek kezeléséhez, a közhivatalok vezetéséhez, a vizek szabályozásához, a középítkezésekhez, a drámához, az operához, a bankrendszerhez, a nyugdíj felszedéséhez^ a szavazáshoz és egyéb hasznos tudnivalókhöz.

Csodálatos, hogy mégis szidnak.

Ugyan ki ne szeretne a Fenyvessy fejével gondolkozni és a Légrády úr szívével érezni. De mit tehetünk mi arról, hogy ezt a különös kegyet megtagadta tőlünk a gondvise-lés. Be kell tehát érnünk a magunkéval. Nézzünk a ma-gunk szemünkkel, munkálkodjunk a saját erőnkkel.

Bánffy Dezső bárót nem tartjuk alkalmasnak arra, hogy hazánk kormányelnöke legyen.

Nem tudunk azzal a műszaki igazsággal kibékülni, hogy a vashíd árával fahidat építsenek.

Döglött műkincsek bevásárlására sajnálunk a nép pénzé-ből egy milliót.

Különbséget teszünk a konkubinátus és a törvényes házasság között.

Privát színházi vállalatot nem hizlalunk az ország vagyionából, mikor tudjuk, hogy az idegen műzsának akart oltárt emelni.

Minden érzésünk felháborodik, ha nemzeti becsületünk jelvényeit megtiporják.

Az alkotmányt, mely ingadozik szűkre szabott alapján, tág alapra akarjuk áthelyezni, hogy szilárdabb legyen ellenállási képessége.

A polgárjog megalapításával a plutokratikus elemet intellektuális elemekkel óhajtjuk helyettesíteni.

Hazánk magyar jellegét biztosítani, megerősíteni és kiterjeszteni akarjuk, nem szószátyárság útján, hanem intézményekkel. Bezárni a törvényes színen alól lévő népiskolát és helyébe állami iskolát emelni. Az összes papi és tanítói képzést az egyetemeknek adni át. Ez a másik mód. Nagyarányú telepítést vinni véghez. Ez a harmadik pont. Magyar udvartartás a paritás elve szerint. Ez a negyedik. Önálló magyar hadsereg; ez az ötödik. Magyar képviselő a külföldön; ez a hatodik.

Annak az irtózatos viharnek pedig, mely az európai jogrendet és a civilizációt elsöpréssel fenyegeti, a nemzetközi szocializmus elkövetkezendő forradalmának itt e hazában elejét szeretnők venni. Karddal, szuronnyal, üldözéssel senkit sem lehet hazaszeretetre oktatni. Mindent megtenni, hogy elidegenedjenek a hazától s mégis azt kívánni, hogy ragaszkodjanak hozzá, egyik kézzel elvenni tőlük a jognak oltalmát, másik kézzel megterhelni őket a kötelességek súlyával: ez nemcsak igazságtalan, de botor és veszélyes eljárás.

Mondjam-e tovább?

Hiszen manapság jobb hallgatni, mint beszélni. Jobb hízelkedni, mint hallgatni; jobb az ellenzékét szóval, tettel üldözni, mint hízelkedni. Meglátni a közállapotok veszélyeit: hiba. Gondolkozni a veszélyek elhárítása fölött: nevetséges. Hirdetni a gyógyulás eszközeit: bűn. Okos ember odatelepszik a húsos fazékhoz, szürsöli a levet, végignyalja a szakács kezét s ezenkívül még arra használja mosdatlan száját, hogy rágalmazza az ellenzékét.

A kúriai bírászkodás.

1896. május 30.

Minden törvény jó, ha jó. De egy törvény sem jó, ha nem közszükséget pótol. Írott malasztra nincsen az országnak szüksége. A gyakorlati életben előforduló bajok elhárítása, megakadályozása és orvoslása: íme a törvény feladata.

Két tucat elméleten végigizzadni és négy tucat könyvet áttanulni, és ebből az anyagból törvényt faragni: ez nem legislatorius munka, hanem kétségbeejtő kapkodás. A helyzet, a viszony a fejlődési fok, az emberek állapota, eszejárása, pszichikus természete: az a matéria, mellyel a törvényalkotónak alaposan leszámolni kell. Aki nem ezt veszi figyelembe, csinálhat remek elméletet szakaszokba foglalva, de jó törvényt csinálni nem tud.

A Ház meglehetősen egyhangúsággal fogja megszavazni azt a törvényjavaslatot, mely a választási visszaélések fölött való bírászkodást bizonyos részben a kúriához utasítja. Pártkérdést a javaslatból senki sem csinált. A képviselők többsége úgy tekinti a javaslatot, mint egy régi óhajtnak részben való teljesülését. Az én hátam borsószik tőle.

Kétségtelen, hogy választásainknál sok visszaélés történt. Való igaz, hogy a parlamenti életet a választások mostan folytatott módja hamisítja meg. Bizonyos, hogy a stomfaihoz hasonló választások alkotmányunkat fenekestől felforgatják. A képviselőknek a kormány által való kinevezése egy hajszállal sem ellenkeznék inkább az alkotmány természetével, mint amennyire ellenkezik a nyitrai a stomfai választástól. Ehhez járul, hogy az igazolás ennek a törvénytelen választásnak sankciót adott. Ehhez járul, hogy sem a nyitrai, sem a stomfai, sem a girálti választás nem kivételes. Nálunk a törvénytíprás, a hatósági erőszak, az illegitim korteskedés és mindennek igazolása immár rendes megszokott, divatos dolog.

A veszély ebben a tényben rejlik. Aki a veszélyt komolyan el akarja hárítani, annak ebből a tényből kell kiindulni. Dehát miben áll ez a tény? Egyetlen szóval kifejezve: a törvénytelen cselekedeten. Hogy aztán ezt a törvénytelen-

séget a főispán, vagy a szolgabíró, vagy a pénzügyigazgató, vagy a patikáros, vagy az igazoló bizottság követi-e el: arról az egyes konkrét esetek adnak felvilágosítást. Az azonban bizonyos, hogy elkövetik. Mit? A törvényteleniséget.

Már most új törvényt alkotunk. Miről? Ha a helyzet szükségének akarnánk megfelelni, akkor »a törvénytelen cselekedetek meggátlásáról« kellene törvényt alkotni. Nos ez furcsa törvény lenne, ilyen anakronizmust nem csinálhatunk. Valamit azonban kell tenni, mert a visszaélés tömege agyonnyomja az alkotmányos életet.

Ezt a valamit tárgyalja most a Ház. De a valami nem mindig jobb a semminél. Olykor jobb a semmi. A semmi adósságnál rosszabb a valami adósság, valamint a semmi betegségnél is rosszabb a valami betegség.

Az igazoló bizottságok eskü alatt ítélték. Sokszor szembe-tűnő módon jöttek ellentétbe saját esküjökkel. Emberek. Gyöngék. A kormány befolyása erősebb volt, mint saját lelkiismeretük befolyása. Már most némely eset – nem mindenik, nem is a gyakoribb, hanem csak némely eset, ezentúl a kúriához kerül. Vajjon a kúria emberekből áll-e? Vajjon több kötelezettség van-e az ő esküjében. Vajjon az ő lelkiismerete erősebb-e, mint a kormány befolyása?

Ne feszegessük ezt. Állapodjunk meg abban, hogy semmi sem tökéletes. Mindenesetre jó volna, ha kevesebb hitvány ember volna, mint amennyi van. Hanem hát sok van. A kormány nem létezhetik hatalom nélkül; hatalom nincs többség nélkül. Az olyan kormánynak pedig, amely nem a nemzetért él, nincs másként többsége, csak ha erőszakos a választásoknál és adakozó a választások után.

Ez a regula. Nem segít ezen semmi új intézmény. Mert minden intézménynek az ember ad tartalmat. Értéktelen emberek elértéktelenítik a legbecesebb intézményt is. Hiszen a fennálló választási törvény keretében könnyebb volna tiszta választásokat csinálni, mint tisztátalant. Mégis mocsok tapad a mandátumok jó nagy részéhez. Hiszen minden visszaélésnek meg van szabva a büntetése. Mégis torkig vagyunk a visszaélések iszapjában.

Miért? Azért, mert a visszaélést a hatóságok köve-

tik el. Azok nem tartják meg a törvényt, akik egyenesen arra vannak hivatva, azért alkalmaztatnak, azért nyerne rangot, állást, méltóságot, fizetést, hogy megtartsák, végrehajtsák, oltalmazzák a törvényt. Ilyen körülmények között igazán kár a Házat megbélyegezni avval a feltevessel, hogy a kúria kevésbé esküszegő, mint az igazoló bizottság, – viszont kár a kúriát kitenni a politikai befolyások korumpáló hatásának.

A valódi baj nem a fennálló törvényekben rejlik, hanem a közkormányzat szellemében. A törvény intézkedéseinek nincsen a gyakorlatban fogantaja. Ez a legfőbb baj. Ebből származik minden visszaélés. A központi hatalom minden választásban derékban töri ketté Magyarországot. Egyik felére áll a hivatalos apparátus, másik felére a független elem. Úgy, hogy voltaképen nem politikai párt küzd politikai párttal szemben, hanem az adófizetők néznek farkasszemet a budget-evőkkel. A társadalom verekszik a közhatósággal, a haza az állammal. Ilyen a kép, vak, aki nem látja e képben a destrukciónak összes csiráit.

Ellenségeink.

1896. május 31.

Romániában a Liga durván utasítja vissza udvarias meghívásunkat az ezredévi ünnephez; a bosnyákok nyílt manifesztummal kérik az orosz cárt, hogy szabadítsa fel őket Ausztria-Magyarország rabigája alól; a belgrádi nép nyilvános helyen égeti el zászlónkat. A horvát egyetem ifjúsága a magyar királynak és magyar kormányelnöknek Zágrábban való tartózkodását használta fel arra, hogy a magyar lobogót beszennyezze; a bécsi egyetem ifjúságát csak erőteljes rendőri intézkedésekkel lehetett féken tartani, hogy gyűlöletüknek irányunkban nyilvános cselekedet révén kifejezést ne adjanak; a bécsi választó közönség magyarfalásban

járatos egyéneket ültet a polgármesteri székekbe. Lueger képviselő és polgármester az osztrák Reichsrathban orgiának nevezi ezredéves ünnepünket anélkül, hogy elnöki rendretasításban részesülne; a szlovének, csehek, morvák, németek fegyverbarátságot kötnek a magyarok iránt érzett gyűlölet mesterséges táplálására.

Ez nem mesebeszéd. Nem hangulatokat idéztem, hanem tényeket

»Le a milleniummal!« Im, ez a jelszó. Ezt a jelszót kiáltják Bécsben, Belgrádban, Bukarestben, Prágában, Grácban. Vizhangja kél e kiáltásnak Brassóban, Szebenben, Balásfalván, Fogarason, Naszódon, Karánsebesen és mint egy havasi kürt végigharsog a Bucesd, a Vlegyásza, a Meszes, a Cibles, az Ünökő ormain, lehatol a völgyekbe és tovább hömpölyög az Oltnak, a Marosnak, a Szamosnak habjain, hogy a méreganyag lázba sodorja a rónát, a falut, a várost. Bérceken a pásztor, vizeken a tutajos, barázdákon a földművelő, iskolában a dászkál, templomban a pápa adja tovább a szót és mi arra ébredünk, hogy kívül-belül ellenséges gyűrűzet fojtogatja ezt a pártokra szakadozott, vagyoniilag kifosztott, alkotmányos szabadságában megbénult magyar fajt

Több ellenségünk ezerév előtt sem volt, mint most. Akkor nem vala köztünk és az európai népek között semmi közösség. Nyelvünk, szokásunk, intézményünk, vallásunk, törekvésünk, érdekünk egyetlen pontban sem találkozott a többi népélettel. De ezer évnek tapasztalása, tanítása, közössége, érintkezése elsimító, kiegyenlítő és összeforrasztó hatást gyakorolt. Szokásaink, törvényeink, felfogásunk, ízlésünk, vallásos hitünk, politikai intézményeink, – a faj-jelleg megőrzése mellett, – becsületesen hűséggel és meglepő fogékonysággal alkalmazkodtak az európai szellemhez. A civilizációnak nem veszélyeztetői, hanem oltalmazol valának. A szabadságot nem eltiportuk, hanem kivívtuk. Megbecsüljük mindazt, ami az emberi fejlődés mai fokán értékes. A munkát gyakoroljuk, az egyenlőséget valljuk, a jó erkölcsöt ápoljuk, a vallást tiszteljük, a rendet fenntartjuk, a kultúrát fejlesztjük

Útjában nem állunk sem az egyén boldogulásának, sem

a népek fejlődésének. Jogát, pénzét, dicsőségét senkitől el nem vesszük, senkitől nem irigyeljük. Abban az államférfiban, aki szabaddá tette és királyságra emelte Romániát és Szerbiát, a magyar faj szelleme lakott. Abban a légióban, mely vért hullatott Olaszország állami egységéért magyar anyák által megáldott magyar fiúk küzdöttek. Tisztátalan szájából nem okádkodhatna annyi mocskot felénk Lueger úr, ha 48-ban nem követelt volna a magyar nemzet alkotmányos szabadságot Ausztria részére s ha 67-ben a kiegyezést nem ahhoz a feltételhez köti Deák, hogy Ausztria nyerjen teljes alkotmányt.

Akinek csak hasznára lehetünk, mindenkinek hasznára voltunk. Nélkülünk mi volna a hazában, ha mi magyarok nem volnánk itt? Akik gyűlölnék és megsemmisítésünkre törnek, ám vigyék el innen a magyar nemzet alkotásait és nézzék meg, hogy mi marad itt? Égessenek el minden magyar könyvet; hadd maradjon csak az, amit az oláh és tót irodalom hozott létre. Romboljanak le minden házat; de ne bántsák az oláh és tót házakat. Zárjanak be minden iskolát, minden templomot, minden palotát, ahol magyar kultúra talál otthont. Törjék szét mindazt a gépet, amelyet magyar gyáros, magyar iparos, magyar földműves használ. Törüljenek el minden törvényt, amit magyar agyvelő termelt. Vegyék el a közszabadságnak mindazon részét, amelyet magyar elme, magyar kar, magyar kitartás és magyar erőfeláldozás hozott létre és oltalmazott meg s helyébe tegyék a szabadságnak azon intézményeit, melyeket oláh vitézségnek, oláh bölcseségnek, oláh önfeláldozásnak köszönhet ez az ország.

Vajjon, miként nézne ki országunk egy ilyen amputáció után? Vajjon nem úgy járnánk-e, mint a szegény ember lova, melyet a farkas úgy megharapott, hogy csak a füle maradt meg?

De ha ez így van, ha itt az államalkotó faj csak a magyar és senki más; ha a magyar alkotások nélkül ez az ország épen ezer esztendővel esnék vissza; ha tehát a magyar faj pótolhatatlanságát a jogrendnek, a kultúrának, a gazdasági életnek, a társadalmi fejlődésnek egész összessége és teljessége ilyen kézzelfogható tényekkel tanúsítja,

akkor nem lehet kétséges gondolkozó ember előtt, hogy ennek az unisono fogvicsorításnak, állandó késélesítésnek, marakodó gyűlöletnek alkalmat, tápot, okot és reményt nem az illegitim törekvésekben való hit ad, hanem az a magyar politikai iskola, mely gyengének hirdeti a magyart immár 30 év óta, mely az önbizalmatlanság terjesztésével lohasztja le a nemzeti erők duzzadását s állandóan kérkedve a látszatokkal, minden nehézség előtt meghajlik. Ellenségeink látva, hogy amihez jogunk van, abban is bátortalanok vagyunk: eljöttek érzik az időt olyan követelések formálására, amihez joguk nincs.

Aki mindig szalad, azt mindenki üldözi. A nyúlnak, ha olykor ellenállana, kevesebb ellensége volna. Aki sok ember előtt meghunyászkodik, sok embert fölbátorít maga ellen. Körmére nem verünk senkinek; ha pedig valaki a mi körmünkre ver, rögtön beszopjuk, mint a síró gyermek.

Minden erőnk a kiabálásban van. A harcnak ebben a nemében kulminálunk. Sérelmeinket, akár becsületünket, akár alkotmányunkat, akár vagyonunkat támadja meg, itt egy országocska, amott egy katona, emitt az osztrák, túl Lueger, innen Lukácsiu, amonnan Urechia, mindig a sajtó útján végezzük hangos kiabálással. A félelmet pedig, miként Kossuth Ferenc találólag mondta: iparszerűleg üzzük. Csoda-e, ha minden ökör belénk botlik, s ha minden hernyó rajtunk rágódik?

A király szózata.

1896. június 7.

Ma délelőtt ismét királyi szó hangzott el a budavári királyi palota alapkövének elhelyezésénél. És a magyar nemzetnek ez a szó ismét alkalmat nyújt egy jobb jövő zálogát látni meg a fenséges úr alkotmányos érzületében.

A magyar államiság, – melynek még egy elenyésző csekély attribútumát sem szavazta meg tegnap a magyar delegáció hadügyi albizottsága, – a király ajkain, mint ezer-

év óta élő fenséges valóság jelenik meg. Hálával, kegyelettel, hódolattal fogadja nemzetünk a király szavát. Az ilyen szó az ige jelentőségére emelkedik; az ilyen beszéd hasonlatos értékben a kijelentések súlyához.

Királyunk át van hatva az ezeréves múlt magasztos örömétől. Ófelsége maga mondja ezt. Ha nem mondaná, úgysis látnók és éreznők azt lépten és nyomon. Lelkében az áhítatot, szemében a könnyet, tekintetén a meghatottságot, egész lényén az irántunk való jóindulatot éreztük, láttuk, tapasztaltuk a kiállításon a Te Deum alkalmával, a tanulóifjúság gyakorlatán és mindenütt, amerre járt, kelt, vizsgált, kutatót, itélt és dicsért.

Mióta köztünk van: szívünkben van. Nem tudunk szabadulni attól a gondolattól, hogy ez a hatalmas emberünk a mi erősségünk. Bátyója az alkotmánynak, oltalmazója az erkölcsnek, rugója a közlének, apja a népnek.

Nagy ünnepünket ő tette nagygyá. Nála nélkül hétköznapi törpeségre süllyedt volna az egész mozgalom. Ezeknek a napoknak ő adott történelmi jelleget és állami szint. Hangulatossá, tekintélyessé, méltóságossá csak ő általa lett az ezeréves ünnep.

Mi lett volna itt, ha ő itt nem lett volna? Nála nélkül ez a világtörténelmi momentum házimulatsággá zsugorodott volna össze. El nem múltó hálával és az igaz szeretetnek teljes őszinteségével vallja ezt az egész magyar nemzet.

Háromszázhetven év múlt el a mohácsi vész óta. A félreértésnek, az államtani kísérletezésnek, az égő szenvedélyeknek, a mérkőzésnek, a szomorú győzelmeknek és még szomorúbb vereségeknek háromszázhetven esztendeje. Király és nemzet között igazi teljes, őszinte, szeretetteljes egyetértés ezen hosszú idő leforgása alatt soha egy óráig sem volt. Viszonylagosan voltak derűsebb és borúsabb napok, de csak viszonylagosan. Mert az együttérzésnek, egy célratörekvésnek, tartalékgondolata nélkül való összeolvadásnak egyetlen momentumáról sem tud a történelem.

Ám »megbűnhődte már e nép a múltat és jövődöt!« Ferenc József ledöntötte azt a falat, melyet innenfelül az aggodalom, túlfelül a bizalmatlanság a király és a nemzet

szíve között felépített. Nem írnám ezt, ha így nem látnám, mert utálok a hazugságot és megvetem a hizelgést. De így látom, így érzem, így tudom. Úgy látom, úgy érzem, úgy tudom, hogy Magyarországon a legnépszerűbb ember Ferenc József, a magyarok királya.

Bízzunk jó indulatában, higgyünk szeretetében, tiszteljünk alkotmányos felfogását, hódoljunk szuverén állásának.

Felséges beszédében áldást kér királyi házára és hű magyar nemzetére, hogy király és nemzet egyesült erővel sikeresen munkálkodhassék az ország javára és a nép boldogítására, hogy ekként a királyi lakban és az országban állandó jólét és megelégedés honoljon.

Igen, igen: a sikernek titka az egyesült erő király és nemzet között. Ez az egyesült erő jólétet teremt és megelégedést.

Ki nem veszi észre a szózatban a finom megkülönböztetést? Íme, istenhez fohászkodik a király és áldást kér az uralkodó házra és a magyar nemzetre és buzgó imáját azzal indokolja, hogy király és nemzet egyesült erővel sikeresen munkálkodhassék, – jól értsük meg: nem az uralkodó háznak valamely különleges hatalmi érdekén, hanem az ország javára, a nép boldogítására; mert úgy fogja fel, hogy az uralkodói kötelesség nem egyéb, mint munkálkodás az ország állandó jólétén és megelégedésén.

Ezek valóban királyi szavak. Őfelsége szózatban jelenti ki, hogy érettünk él és erre a magasztos életre kötelezi az uralkodóház minden tagját. És kijelenti, hogy király és nemzet »egyesült erővel« van kötelezve e szent munka folytatására. Tehát nemcsak a király, hanem a nemzet is. Együtt, egy erővel, közös akarattal. Mert a mi királyunk nem autokrata, hanem alkotmányos fejedelem.

A vérszerződés alap gondolatát ma, ezer év múlva hirdeti és szentesíti a magyar király. Árpád akaratát ismétli Ferenc József. Akkor Árpád meghódította a földet? Ma Ferenc József meghódította a nemzetet.

Vezesse minden lépését istennek áldása!

»Lelje népe boldogságán örömét;

Hír, szerencse koszorúzza szent fejét.«

Három beszéd.

1896 június 16.

Rögtönzött beszédet mondani a király előtt nem is szokás, nem is szabad. Fontos a nemzetre nézve, hogy mit beszélnek az ő nevében és fontos a trónra nézve, hogy mit kell meghallgatnia. Nem lehet tehát azokat a szavakat, amelyeket egy nemzet a királyhoz intéz, a múltó perc hatásának alávetni, mert a pillanat hatása szétfoszlik, de a beszéd értelme fenmarad és előbb-utóbb, mint a korszak tanúja, a történelem ítélőszéke elé kerül.

Pedig úgy nézem, hogy a Szilágyi Dezső beszédére nézve előnyös lett volna, ha a tegnapi nap fényének, ragyogásának, meghatottságának, közörmének és együttérzésének varázsló hatása alatt, remek agyvelejében rögtönözve született volna meg minden gondolata, minden eszméje, minden igazsága. Úgy érzem, hogy az a bűvös világ, melynek szemtanúi valánk, a pompának az a történelmi varázslata, a fénynek az az imponáló légköre, az áldozatkészségnek az az általános ereje – a feltámasztott korszakoknak, a megjelent daliás időknek, a sírjából felidézett állami nagyságnak e bűbajos képe a Szilágyi Dezső elméjét, szívét, kedélyét melegséggel, lelkesedéssel, színekkel és érzelmekkel töltötte el és ilyenformán, ha azt mondhatta volna, amit a nagy és felejthetetlen órák benne megérleltek, akkor az ő beszéde is méltán sorakozott volna formában, tartalomban és lendületben a hercegprímás a Te Deum alkalmával és Apponyi Albert grófnak az ifjúsági zászlószentelés alkalmával elmondott beszédjéhez.

De Szilágyi Dezső nem beszélhetett a hullámzó indulatok meleg, majdnem forraló atmoszférájában. Ő kénytelen volt beszédjének minden szavát mondatonként előre megállapítani és épen ezért a beszéd hangulata nincsen a helyzet hangulatával semminemű összefüggésben. Igaz, hogy az Apponyi gróf örökbecsű beszéde sem rögtönzött beszéd, még kevésbé az a hercegprímás remek és főséges szónoklata: de ugylátszik, hogy e két férfiú az Íróasztal magányában

is mestere a szónak, a stílnak, az érzésnek és a megokolásnak. Ellenben Szilágyi Dezső az íróasztalnál tétovázó, ingatag, formátlan és hideg.

Sajnálom, hogy így van. A tegnapi nap mindenkit elárasztott önérzettel, hazafisággal, nemzeti büszkeséggel a múlt irányában, hő ragaszkodással az alkotmány irányában, szent reménységgel a jövő irányában. Az ilyen napon kitágul minden kebel és a szónokhivatás az, hogy a megnyílt keblekbe örökre bevésse az időnek igazságait. Ezt tette a hercegprímás, mikor nemzetének megmagyarázta a szent korona mivoltát, a király hatalmának és kötelességeinek foglatatát. Ezt tette Apponyi gróf is, mikor hazájának megmagyarázta a nemzet gondviselészerű küldetését egy világtörténetileg fontos kultúrmisszió teljesítésében. És Szilágyi?... Szilágyi hétköznapi volt. Gondolatai nem szárnyaltak. A formaérzék cserben hagyta. A szónoki hatásnak minden eszköze kisiklott kezeiből. Semmit sem mondott, amit más közönséges halandó százszor el nem mondott, ezerszer meg nem írt. Beszéde olyan, mint a köd: levegő és mégsem átlátszó; víz és mégsem tisztít. Megfogni, eltenni, továbbadni nem lehet. Termékenyítés nélkül párolog el az emlékezet táblájáról, miként a köd a völgyek medencéjéről. Amellett sűrű, homályos, nyirkos. Fázunk tőle, nyestprémes mentékben is és akciót nem kelt a lélekben, ha kard is van az oldalukon.

Sajnálom, hogy így van. Még inkább, hogy alaptételeiben sok a tévedés. Mert nagy és nehéz napokban a késő nemzedék lelkesedést nem abból a forrásból fog meríteni, amit ő a millenáris törvényben nem megjelöl, csak sejtet; hanem meríteni fog, amint hogy merített is az önfentartásnak azon élettörvényéből, mely alkotmányunkat az állandóság feltételeivel ruházta fel.

A politikának a múltból örökölt és a jövőben fentartandó alapjait így jelöli meg Szilágyi: egység a törekvésben Király és Nemzet között. Az egységes magyar állam, annak alkotmányos függetlensége, a magyar nemzet oszthatatlan' egysége és a közjogi kapcsolat irányában.

Ennek a fontos megjelölésnek értéke nagyot csökken, ha a királyi válasznak idevonatkozó részét olvassuk, mely

gondosan kerüli az alkotmányos függetlenség hangoztatását és félre nem magyarázható indokolással a közjogi kapcsolatnak más alakzatát sem el nem ismeri, sem el nem fogadja, mint azt, amelyet 67-ben állapítottak meg. A kész beszéd egymást kiegészítvén, midőn a Szilágyi gondos kifejezése a kapcsolatról közös ügyekké fejlődik: akkor az ünnepi hangulat visszahátrál a pártfelfogás korlátolt körébe és az ezeréves államiság fénye tartományi autonómiává törpül.

Ha a legmagyarabb, legértelmesebb, legvagyonosabb vidékek kitartó politikai küzdelmét harminc év óta nem is koronázta siker: de ez a nap mégsem vala arra való, hogy reményeinktől is megfosztassunk. A királyi választ a kormányelnök nyújtotta át a fenségnek. Ezt a választ tehát Szilágyi Dezső is ismerte. Bánffy úrról nem szólok. Aki nem öntudatos: nem felelős. De Szilágyi felelős. Mert ő ismeri a nemzeti fejlődés természetét és a politikai gravitáció élettörvényeit. Ő jól tudja, hogy minden közjogi alkotás csak úgy lehet állandó, ha a fejlődő viszonyokhoz alkalmazkodni tudó rugalmassággal bír. A gyermekre szabott ruhában nem fér el a felnőtt ember. Az iparélet igényeit nem lehet kielégíteni a pásztorélet szerszámaival. Feszítő erő nemcsak a gőzben van, hanem a nemzet fejlődésében is. A 67-iki alkotás a nemzeti mozgásnak nemcsak földrajzi területét jelölte meg, hanem politikai határait is. Sőt részletesen megállapította a mozgás természetét, irányát és mértékét. Nemcsak elveket állapított meg, hanem eljárási szabályokat is. Ekként nem a szabadságot biztosította, ami egy közjogi alkotás legfőbb feladata, hanem kalodát készített, mely összezsugorítja a nemzeti fejlődést, miként a facipő, a kínai nő lábát.

Ezt az elhibázott alkotást a magyar parlament negyed-része meg akarja változtatni. Ennél a változtatásnál a trón biztonságát, a haza védelmét és közjogi kapcsolatunkban a kölcsönös védelmi kötelezettséget épen annyira szem előtt kívánjuk tartani, mint bármelyik udvaronc, bármelyik hazafi, bármelyik tábornok. Ha ez így van, miért akarják tőlünk még a reménységet is elvenni attól, hogy Magyarország, mint önálló állam megint beírhatta nevét az európai közjog lapjaira?

Leszállani e fénylő napon a pártfelfogás korlátjai közé: ez nem volt a Szilágyi Dezső feladata, aki szónoka vala az egész nemzetnek és elnöke az egész háznak. Sajnálom, hogy nem vett példát a hercegprímástól és Apponyi gróftól és nem vett mintát a két férfi beszédéből.

A kiállítás tanulsága.

1896. június 17.

Az 1885-iki magyar kiállításnak jóformán csak statisztikai haszna volt. Megtudtuk, hogy mire vagyunk képesek. Aztán vége szakadt mindennek. A délibáb megjelent, a délibáb eltűnt. Volt, nincs.

Ezeréves kiállításunk terjedelemre is, tartalomra is, minőségre is fölülmúlja a 85-ikit. Haladtunk minden téren. A porcogó csonttá keményedett; a nyálkából izom lett. A kiállítók felfogása rendes mederbe terelődött. Nem is kapkodnak többé a rendkívüliségek bemutatásán, hanem arról igyekeznek meggyőzni, hogy az életszükségei nálunk is fedezhetők.

A gazdasági fenmaradásnak és a közjólétnek sorsa ezen a ponton dől el. Lételünknek és fejlődésünknek nagy kérdése ez; vajjon a magyar termelés képes-e kielégíteni a magyar fogyasztás igényeit.

Nézem, figyelem a kiállítást csoportról csoportra. íme a fémárúk, amott a cukor, itt a papír, tovább a bőrneműek, emitt az üveg, a porcellán, cserép, ott a vegyészeti, itt a műtárgyak. Csupa haladás a formában is, a tartalomban is. A fonó-szövőipar kissé szűk helyen mozog, de mozog. Tért kezd foglalni a pamut, a gyapjú, a selyem,

Az ember mérleget csinál. Mi is kell ahhoz, hogy az átlag-ember átlag szüksége fedezve legyen? Lakás, berendezés, ruházat, élelem és szerszám, amivel dolgozhat. Ez itt mind megvan. Kő, téglá, mész, fa, cement, cserép, pala-

kő, bádóg: íme a lakás. Szék, kanapé, ágy, asztal, szőnyeg, függöny, kép, csillár, lámpa, világítóeszköz, tűzifa, díszítmeny, váza, polc, edény, evőeszköz: íme a berendezés. Kalap, cipő, kabát, szoknya, harisnya, keztyű, bunda, gallér, fehérnemű: íme a ruházat. Búza, tej, hús, zöldség, hal, rák, vad, rizs és zsír, só, cukor, bor, savanyúvíz, szesz: íme az élelem. Fejsze, gyalu, kalapács, tű, penna, papír, gép, eke, fogas, nyereg, kocsi, kőszén, könyv: íme a szerzőszámok ezerfélesége. Van itt minden.

Hogy megéljünk, idegenre nem szorulunk. Magasabb igények, előkelőbb Ízlesek is kielégíthetők. Ámbár hiányosan, de mégis. Ez azonban nem jön számításba. A műkincs és a ritka luxustárgy nem ehhez a kategóriához tartozik. A szobrok, festmények, csipkék nem tekinthetők a gazdasági élet rendes forgalmi cikkeinek. Jó, ha ilyen is van. Örvedetes, ha azért sem kell Parisba, Brüsszelbe, Itáliába menni. De a tömeg nagy fogyasztásával szemben az ilyen tárgyak közgazdasági haszna elenyészik.

A mérleget csak az átlagszükségre kell felállítani. És ha apróra vesszük a dolgot, bátran kimondhatjuk, hogy szükségletünket a magyar munka fedezni tudja.

A 85-iki kiállítás alkalmával ezt még nem mondhattuk el. Épen ezért az a kiállítás nem is hagyhatott gazdasági életünkben maradandó nyomokat. De most, hogy látjuk - nemcsak azt, hogy mire vagyunk képesek, hanem azt is, hogy mindarra képesek vagyunk, amivel a szükségek kielégíthetők: most már nemcsak tanulságok hárulnak a nemzetre, hanem kötelességek is.

Vegyük számba a közelmúlt négy évet és készítsünk abból egy átlagot. Mit tapasztalunk? Azt tapasztaljuk, hogy évenként bejön Ausztriából gép, géprész, vasáru, hangszer, óra, cukor, papír, szücsáru, fa- és csontáru, vegyészeti cikk, gyújtószer, műtárgy, illatszer, festőáru, gyógyáru, butor, lábbeli, fonal, len, kender, posztó, pipere, fehérnemű, bőr stb., háromszázötvenöt millió forint értékben. Az élelmiszereket nem számítottam ide, aminő a sajt, a konzervek, a gyümölcs, a befőttek, a húsneműek, mert ezekkel együtt Ausztriából háromszáznyolcvan millió forint értéket hozunk be évente Magyarországra.

Mit jelent ez?

Egyszerűen azt jelenti, hogy szamarak vagyunk.

Ismerem a bölcs ellenvetést. Azt mondják, hogy Ausztria is vásárol tőlünk. Igen. Vásárol tőlünk östermelési cikkeket egyre-másra évenként kétszázhetven millió forintért. Csak-hogy Ausztria kényszerítve van tőlünk vásárolni, mert mástól nem kap olyan jó és olcsó portékát, mint tőlünk. Egész gazdasági rendünk arra van állapítva, hogy Ausztria javára mesterségesen lenyomassák a mi termelésünk ára és mesterségesen felfokoztassák az osztrák termelés ára.

Az igazság ez: Ausztriának kára lenne ebbe, ha nem tőlünk vásárolna; Magyarországnak pedig haszna volna abban, ha nem Ausztriától vásárolna. Emellett az igazság mellett bizonyít a világnak minden elmélete és a gyakorlatnak minden tapasztalása. De ezt az igazságot nem tudjuk intézményileg érvényesíteni. A vámterület közössége, a fogyasztási adók egyformasága és a vámkülfölddel kötött szerződések miatt.

Ám mégsem vagyunk kénytelenek az osztrák gazdasági jármot tovább is vonszolni. Mert ha nem is tudunk most intézményileg segíteni a helyzetet, de tudunk, társadalmilag, ha akarunk. Csak az a kérdés, hogy tudunk-e akarni? Ezen a kérdésen fordul meg, hogy évenként háromszáznyolcvan millió forint magyar pénz átvándoroljon-e Ausztriába, vagy itthon maradjon?

Nem függ ez a kérdés sem a kormánytól, sem a parlamenttől, sem a quótabizottságtól, sem a vármegyéktől, sem a pénzügyektől. Még a kereskedelmi és iparkamaráktól sem függ. Ez a Kérdés magától a magyar nemzetől, annak minden egyes tagjától külön-külön és együttvéve. A földművelő, az iparos, a kereskedő, a gyáros, a tisztviselő, az ügyvéd, az orvos, a mérnök, a tőkepénzes, a nagyúr és a kisember külön-külön mindegyik dönthet előlött a kérdés fölött a tűzhelynél, az akolban, a műhelyben, a telepen, a boltban, az irodában, a szalonban. Nem kell egyéb hozzá, mint elhatározás és akarat. Elhatározás arra, hogy hasznára legyen önmagának és hazájának. Akarat arra, hogy elhatározását végrehajtsa.

Miért vásároljunk morva posztót, cseh üveget, osztrák gépet, bécsi piperét, sziléziai vásznat, mikor magyart vehetünk?

Törvényünk ez legyen: Kerülni azt a boltot, ahol osztrák dolgot árulnak, kerülni azt a műhelyt, ahol osztrák cikket dolgoznak fel. Mikor vásárlunk, járjunk végére annak a forrásnak, ahonnan a vásártárgy hozzánk szivárgott. Ha Ausztriából jött: ne vegyük meg. Ez legyen a törvény.

Nem hadüzenet ez, hanem megtorlás. Micsoda? Hát összedugott kézzel fogadjuk ezt a hurkot, mit nyakunkba akaszt az osztrák? Hát arravalók vagyunk mi, hogy tátott szájjal hallgassuk rágalmaikat, szidalmaikat, üvöltésüket? Ki nem látja, hogy a magyar lisztet nem akarják vásárolni odaát. Ki nem látja, hogy a hitel megvonásával kalodába akarnak szorítani? Ki nem látja vakmerő követelésüket a quota fölemelésénél? Ki nem látja sújtó kezüket a cukoradó újabb tervében? Nem halljátok Luegert és társait? Nem látjátok, hogy ezek az emberek többé nem demagógok, hanem elsőrangú hatósági személyek? Nem láttátok, hogy a Lueger iránya nemcsak az utcán jutott többségre, hanem a császári sást is meghátrálásra kényszerítette?

Sőt nem is megtorlás, amit ajánlok, hanem egyszerű és természetes védekezés. Semmi egyéb, mint akarat az élethez. Mint jog az önfentartáshoz. Semmi egyéb, mint az életösztön nyilvánulása. Támadni az osztrákot nem akarjuk; sem bántani. Éljen, ahogy tud. De hagyjon nekünk békét.

Rongyaira, munkájára, materiájára nincsen szükségünk. Elment a kedvünk attól, hogy érette létezzünk, magunknak akarunk élni magunkért. A tékozlás ideje lejárt. Amink van, az a miénk. Birtokunkat, jószágunkat, vagyonunkat, pénzünket nem akarjuk apasztani az osztrák érdekek hizlalása kedvéért.

Igenis, úgy fogunk cselekedni, amiként mondók. Íveket fogunk széthordozni, melyeken minden aláíró becsület-szóra kötelezi magát, hogy osztrák árut nem vásárol. Ma aláírja tíz, holnap húsz, holnapután száz, azután ezer és százezer. Mindenki aláírja, mert mindenki sértve van a szidalmak által és mindenki károsítva van az itt élvezett osztrák

monopólium által. Ebben a kérdésben lehull mellünkről a pártbilincs és szétfoszlik minden osztálykülönbség. Mert mind tagjai vagyunk a magyar nemzetnek; mert a hazának mindenki hű fia és jó leánya. Ezeréves létezésünk öröme ünnepnapi ruhába öltözött testünk és lelkünk. Ezt az ünneplő ruhát bécsi gyalázkodások sarával dobálták meg osztrák szomszédaink. Jól van. Letöröljük a foltot. De meg” nem fizetjük, ám, éljenek meg a maguk emberségéből. A mi jelszavunk mától fogva, hogy osztrák árut nem vásárolunk.

Prémium és adóemelés.

1896 június 19.

Ez a Magyarország nem is ország, hanem egy mentőegyesület, még pedig a legönzletlenebb fajtából, mert arra rendezte be magát, hogy ne saját fiait mentse ki a veszélyből, hanem hogy saját kárára mentegesse az osztrák polgárokat. Most is, hogy panaszkodik az osztrák répatermelő és az osztrák cukorgyáros, mert Németország versenyét a külföldön nehezen bírja: előáll a magyar mentőegyesület udvarias készséggel megabrákolni a ki-merült osztrák gebét.

Ezt az abrakot műnyelven prémiumnak és adófelemelésnek hívják.

A prémium azt jelenti, hogy az a gyáros, aki a vám-külföldre szállít, adóvisszatérítésben részesül. A prémium? összege eddig öt millió forintban volt megállapítva, ez azt tette, hogy bármennyi is legyen a vámkülföldre való szállítás, a gyárosok csak ötmillió jutalomra tarthatnak igényt.

A gazdasági élet nehézkedési törvényei szerint a prémiumösszeg korlátozásának természetes következménye mindig az, hogy csak annyi szállítatik külföldre, amennyi jutalomban részesülhet.

Mert hiszen a jutalomnak egyetlen és kizárólagos jogosultsága az, hogy a tényleg meglévő termelési különbségek, a verseny lehetősége szempontjából, kiegyenlíttessenek. Más szavakkal: hogy a magunk termelőjének annyi jutalmat adjunk, amennyivel a másik állam termelője olcsóbban állítja elő cikkét, mint a mienk. Miből következik, hogy az az ármennyiség, amely nem részesül jutalomban, már nem mehet a külföldre, mert nem bírja ki a versenyt. Mert ha mégis kimegy, akkor épen annyi veszteséggel dolgozik, amennyi a termelési különbség az ő árúja és a versenyző árúja között.

Már most ha látjuk, hogy a vámterületen termet cukormennyiségből 1889 óta nemcsak annyi keresett külföldön piacot, amennyi az ötmillió jutalomnak megfelelő, hanem ennél sokkal több, úgyannyira, hogy már 1890-ben a kivitel mennyiségének 7.8 millió, 1891-ben 8.7 millió, 1892-ben 8.6 millió, 1893-ban 9.1 millió, 1894-ben 9.7 millió jutalom felelt volna meg; ha ezt látjuk a hivatalos kimutatásban, akkor napnál világosabban áll előttünk, hogy a külföldre szállítók vagy ugyanannyival károsodtak, amennyi meghaladta az ötmillió jutalmat, vagy ha nem károsodtak, akkor az ötmilliónyi jutalom is fölösleges.

Számokban beszélve, a közelebbi hat év alatt a vámterületről kiszállítottak 28,642.043 métermázsa cukrot. Az 1888. XX. t.-c. 2. szakasza értelmében ezért a kivitelért a gyárosokat 83,188.945 forint jutalom illette volna meg. De miután az évi jutalom összege ötmillió forintnál többre nem rúghat, ennél fogva csak 30 millió prémiumot kaptak a gyárosok. Veszteségük tehát ebben a campagneben 53,188.945 forint.

Ki hiszi ezt el nekik? Bizonyára senki. Hiszen ilyen mérvű veszteségeket ily hosszú ideig semmiféle üzlet nem bír meg. Hiszen könnyebb az üzemet redukálni, mint ilyen horribilis veszteséget viselni. Nem is igaz abból a veszteségből egy garas ára sem, hanem az igazság az, hogy a meghatározott ötmilliónyi prémium volt fölösleges. Majd hat év alatt a cukorgyárosok harminc millióval nyertek többet, mint amennyit prémium nélkül – a rendes verseny törvényei szerint nyertek volna.

Abból a tényből tehát, hogy a gyárosok sokkal többet szállítottak a vámkülföldre, mint amennyiben jutalomigényük lehetett, minden józaneszű ember azt következteti, hogy jutalomra nincs szükség.

Csak a magyar »kormány jut más következtetésre. A magyar kormány így gondolkodik: a hatéves campagne elején a vámkülföldre ment 2,738.266 métermázsa. Ennek ötmillió jutalom felelt meg. A campagne végén kiment 4,500.643 métermázsa. Ennek tehát 9 millió jutalom felelt meg. A magyar kormánynak a külön megrendelésre külön logikákat készítenek. A rendes logika ez: miután kellő jutalom nélkül is évről-évre fokozódik a kivitel: ennél fogva a kivitelben nyereség van jutalom nélkül is. A kormány logikája pedig ez: ámbár kellő jutalom nélkül is fokozódik a kivitel: ennél fogva adjunk nagyobb jutalmat és javaslatba hoz 9 millió jutalmat és azt holnap vagy holnapután a t. Házzal el is fogja fogadtatni. Így garázdálkodik a magyar kormány a magyar nemzet vagyonával.

Mi ennek az oka?

Azt hiszi valaki, hogy mindez – a magyar nép rovására ugyan, de legalább – a magyar gyárosok javára történik? Naiv föltevés. A dolog úgy áll, hogy Magyarország sokkal kevesebb cukrot termel, mint amennyit fogyaszt. Ausztriából sokkal több cukor jön ide, mint amennyi innen odamegy. Ez a többlet a fölvelt hat év alatt 641.245 métermázsát tesz ki. Ami azt jelenti, hogy a prémiumot nem a magyar gyárak kapják, hanem az osztrák gyárak. Továbbá azt is jelenti, hogy – miután a fogyasztási adó nem a fogyasztási kerület pénztárába, hanem a termelő terület pénztárába vándorol – tehát azt is jelenti, hogy annak a 641.245 métermázsa cukornak az adóját is mi fizettük meg,

A fogyasztási adó ezideig métermázsánként 11 forint volt. Az új javaslat 13 forintra emeli. Ilyenformán az elmúlt hat évben – mely a kormány számításainak is alapját képezi; fizetünk az osztrák pénztárba 7,053.695 forint adót. Ezentúl pedig, ha nem is romlik meg a helyzet, a következő cyklusban fizetni fogunk 8,336.185 forint adót az osztrák pénztárba.

A javaslat emeli a prémiumot és emeli az adót. Miért? mivel az osztrák gyárosok és az osztrák pénztár érdeke így kívánja. Hát a ház elfogadja ezt a javaslatot, mivel a magyar kormány csak úgy tarthatja magát, ha az osztrák érdekek tributáriusává teszi Magyarországot.

Országunkra szégyen, nemzetünkre gyalázatos helyzet ez. Kormány és parlamenti többség nemcsak tűri, de teremti ezt a helyzetet. Nemzeti lét, politikai érettség, kormányzati életrevalóság, ezeréves állami lét . . . a vagyoni helyzet számtani világánál, mindez csak szájhősködés. Miként a vad népek: drágaköveinkért tükördarabokat kapunk cserébe. Ha buták és hülyék volnánk, akkor nem cselekednénk másképen.

De ha politikai szervezetünk megrothadt is, hát nincs már semmi erő a társadalomban és az egyénben? Hiszen semmi sem könnyebb és egyszerűbb, mint segíteni ezen a helyzeten. Ne vásároljunk osztrák portékát. Olyan nagy dolog ez? Talán csak mégsem hivatása egy nemzetnek, hogy másért éljen és ne önmagáért? Íme négy millió forint értékű cukrot szállít ide évenként Ausztria, hát muszáj azt nekünk megenni? Hát csakugyan az volna a sorsunk, hogy elszegényítsük magunkat, hogy az osztrák gazdagodjék? Hogyan, hát még ehhez is magyarázat kell? Kézműveseink hivatalszolgákká, korcsmárosokká, házfelügyelőkké lettek. Földműveseink vándorbotot vesznek kezükbe. A középosztályból vészes bürokrácia keletkezett. Kell-e további bizonyítás? Itt nem rémit el a pusztulás?

Törvény az üldözés szabadságáról.

1896. június 21.

Arról, hogy üldözhető legyen az, akit üldözni akarnak: alaposan gondoskodott tegnap a kormány. Híveit berendelvény, megszavaztatta velük . . . mit? Talán, hogy a vallás eszközeivel nem szabad összezavarni a politikai eszközöket?

Vagy talán azt, hogy a templomban pártszenvedélyeket színtani nem szabad? Vagy talán, hogy a lelkész eltiltassék népét a fajgyűlölségre izgatni? Nem, nem. Nem ezt szavaztatta meg a kormány. Hiszen ilyesmivel kibékült volna az egész ház. Hiszen minden hazafi óvakodik attól, hogy hazánk politikai nyugalma néhány féleszű martalékvá legyen a felekezeti őrjögés vagy a nemzeti gyűlölködés révén indítható hadviselésben.

De nem erről van szó. Mert azt, hogy butaságban szenvedő fanatikus és magyarok ellen való gyűlöletet hirdető pópák is vannak, a kormány még csak tekintetbe sem vette. Tehát nem is ezek ellen alkotott törvényt. Hanem törvényt alkotott ... ki ellen? Mindenki ellen, akit üldözőbe óhajt venni. Ki mellett? Mindenki mellett, akit gyámolítani akar.

Ez a törvény büntetéssel sújtja azt a lelkészt, vagy vallási szertartás teljesítésére jogosított, vagy egyházi tisztséget viselő más személyt . . .

Tehát nemcsak a lelkészt, hanem mindenkit, aki vallási szertartás teljesítésére jogosítva van. Kik ezek? Mindenki. A misénél nemcsak a lelkész végzi a vallásos szertartást. Közreműködik ott a kántor és a ministráló személyzet is. Ministrálni pedig minden katolikus ember jogosítva van. Vallásos körmenetekben a zászlóvivés szintén a szertartáshoz tartozik. Zászlót pedig mindenki vihet. Ha nem is viszi, de jogosítva van vinni. Mi pedig a kritérium – a jogosultság.

Ez a helyzet még élesebben domborodik ki a protestáns szertartásnál. Az ev. ref. egyházban az isteni tiszteletet minden művelt ember megtarthatja. Nem szolgáltathat úrvacsorát, ámbár itt is segédkezet nyújthat, de fölmehet a szószékre, mondhat könyörgést, tarthat prédikációt. Én is prédikáltam akárhányszor, sátoros ünnepek alkalmával, mint legátus diák. Vallási szertartás teljesítésére tehát minden kálvinista ember jogosítva van. Ami pedig az egyházi tisztséget illeti: igen ritka az a művelt protestáns ember, aki nem visel egyházi tisztséget, vagy az egyházközségében mint presbiter, vagy az egyházmegyében mint gondnok, vagy az egyházkerületben mint választott tag. Nemkülönben a zsinaton és konventben.

Bátran elmondható tehát, hogy egyházi állásánál és funkciójánál fogva igen sok katolikus és jóformán minden protestáns belejut – ha a kormány úgy akarja – a büntethető csoport keretébe.

Ám, lássuk a korlátokat.

A büntetés egyik korlátja a cselekvés helye; a másik korlát maga a cselekvés.

A cselekvés csak azon esetben büntethető, ha az a vallás szertartásainak végzésére rendelt helyen, vagy vallásos jellegű gyülekezeten történt. Ez úgy néz ki, mintha itt a templomról volna szó. De egy kis vizsgálat felderíti a valót. Ezt a szót: templom, félreérteni nem lehet. A törvény mégsem ezt használja. Miért? Mivel a büntethetőséget nem akarja tiszta és szigorú korlátok közé szorítani. Vagyis: tágítani akarja az ügyész vádképességét és a bíró lelkiismeretét. Templom helyett ezt mondja: »a vallás szertartásainak végzésére rendelt hely.« így aztán az okos ügyésztől és a bölcs bírótól függ, hogy mit értésen alatta. Mert az a »hely«, ha akarják templom, ha akarják temető, ha akarják parochia, ha akarják magánlak, ha épen úgy tetszik, hát erdő, mező, utca. Ugyanilyen tág: értelme van a »vallásos jellegű gyülekezetnek is. Mert az utolsó kenet feladható, az úrvacsora kiszolgáltatatható, a keresztelés megtörténhetik, a temetés elvégezhető az autonómikus gyűlés megtartható a templomon kívül bárhol, akár a paróchián, akár magánházakban, akár a mezőn, akár az utcán. Ez mind vallásos jellegű gyülekezet és ezeken a helyeken mindenütt végezhetnek vallásos szertartásokat.

Avagy minő véleményben tetszik lenni a búcsújárások felől? Vajjon vallásos gyülekezet ez? Vajjon vallásos szertartás végzésére rendelt hely-e a nyílt utcán felállított oltár? Nos, ki ne tudná, hogy búcsújárás alkalmával bizony világi ünnepet is tart a nép? Lagzi foly ott a javából. Az ifjúság táncol, az öregje mulat. A plébánián van jó ebéd. Résztvesz abban a város, vagy község, vagy vidék minden valamire való embere. Nemcsak a katolikusok ám. Ott van a kálvinista is, a lutheránus is, sőt a zsidó is. És csengenek a poharak és folynak az áldomások. Mindenekelőtt a királyért ürül

a pohár, azután másokért. Rátérnek ott bizony a házára is. Hiszen magyarok. És a hazának száz bajára. Egy kicsit politizálnak is. Olykor sokat. Van, aki megdicséri a kormányt. Ritkán, de megesik. Van, aki lehordja. Ez a gyakoribb eset.

Tömlöcbe velük! Így szól most a törvény.

Igen, a cselekedet és a hely minősége állapítja meg a büntethetőséget. A helyről már szólottam. Látható volt, hogy minden hely alkalmas a bűncselekmény elkövetésére. Ha ugyan a bíró parírozni akar báró Bánffy Dezső urnák. Hát a cselekedettel, hogy állunk? Ez talán szabatosabban van körülírva? Lássuk.

Vajjon mi az, amit tenni a mondott helyeken, vagyis amit a templomban, az utcán, a paróchián, a magánlakásban, a cinteremben, a temetőben, a bucsun, a keresztlőben, a lakodalmon tenni nem szabad, – vajjon mi ez?

íme, nem szabad »a választás eredményének befolyásolását célzó nyilatkozatot« tenni. Nesze neked definíció! Vivát formula! Sokáig élj szabatosság! Tessék bíró uram megállapítani, hogy melyik szó, melyik mondat, melyik argumentum befolyásolta a választás eredményét? Ezzel azonban ne törje a fejét. Hiszen nem szükséges, hogy az a beszéd valósággal befolyásolta legyen a választás eredményét. Elég, ha a nyilatkozó csak célzott a választás eredményének befolyására. Érti bíró úr? A célzás is elegendő. Mire? A választás eredményére? Vagy az eredmény befolyására? Vagy talán a befolyás eredményére? Vagy végre a választás befolyására? Óh, jaj neked te szegény bíró! Kételyeiddel mit fogsz csinálni? Aggódva látom, hogy miként fognak a bírák ebbe a problémába beleőrülni.

Végre is ki lesz az illetékes bíró? A járásbíróság? Avagy a törvényszék? Avagy valamely statárium? Vagy talán a cs. és kir. hadbíró? – És ki lehet a panaszos? Minden állampolgár? Avagy csak a kormány?

Nagyméltóságú igazságügyminiszter úr! amint látni méltóztatik, tájékozatlanok vagyunk a legnagyobb mértékben.

Nem tudjuk, ki az a »vallási szertartás teljesítésére jogosított« egyén;

nem tudjuk, ki az az »egyházi tisztséget viselő« más személy«;

nem tudjuk, mi az a »vallás szertartásainak végzésére rendelt helyiség«;

nem tudjuk, mi az a »vallásos jellegű gyülekezet«;

nem tudjuk, mit jelent »a választás eredményének befolyását célzó nyilatkozat«.

Még azt sem tudjuk, hogy mit ért a törvény »nyilatkozat« alatt. Szónoklatot? Tósztot? Imát! Nyilvános beszédet, avagy magántársalgást? Vajjon egy közbeszólás nyilatkozat-e? Hát egy rövid megjegyzés a szomszédokhoz intézve?

Látható, hogy semmit sem tudunk. Még azt sem tudjuk, hogy ebben az emberfölötti tájékozatlanságban a mi rovásunkra esik-e a butaság, vagy annak a rovására, aki a törvényt csinálta?

Harc mindenfelé.

1896. június 24.

A magyar politikai élet kiválóképen leleményes abban, hogy osztályokat, felekezeteket, fajokat és érdekköröket összezándorítson. Úgy néz ki a dolog, mintha törvények és kormányzási tények abban versenyeznének, hogy a mindenek harcát a mindenek ellen nálunk intézményileg állandósítsák.

Hogy nemek szerint kövessék a gyermekek a szülők vallását: ez bölcs intézkedés volt, mely nem sértette a többség érzelmét és biztosította a kisebbség jogát. Igazi kútforrása volt az a törvény a vallásos türelemnek, mert a felekezeti különbség a családi szeretet ölelő karjai között nyert békességes kiegyenlítést. Ezt a nagy törvényt eltörölték és ezzel megnyitották a reversiálisok áradatának zsilipjeit. Nem egyéb ez, mint a természetes kiegyenlítésnek fölcserélése a mesterségesen földézett harccal.

Jobbán nem jártunk egyéb kérdésekben sem.

Ha okos intézmények nem gátolják: mindig és min-

denütt harc fejlődik a mozgó és az állandó tőke között. A gazdasági viszonyok természetes gravitációja hozza létre ezt a harcot. Az ily harcban mindég az a fél kerül el, amelyik kevesebb mozgási képességgel rendelkezik. Tehát a pénz győz a föld ellenében.

Úgy, de nálunk a pénz: idegen erő; a föld: nemzeti erő. Ilyenformán, ha oltalomban részesül a föld, akkor fajunk, nemzetünk, hazánk javára történik az oltalom. Csakhogy nem történik. Ellenkezőleg. Gazdasági szervezetünk a pénzből árut, az értékmérőből értéket, a csereeszközből forgalmi tárgyat alkotott. Nálunk a pénz nem közvetít, hanem kereskedik a maga hasznára, az ország kárára. Így aztán nem termékenyít, miként az eső, hanem szegénységet okoz, miként a jégverés.

Az ellenzék gyakran megküzdött ebben a kérdésben. Okoskodva érvelt, számokkal bizonyított. Nem használt. Vagy maradt minden a régi csapáson, vagy még jobban elromlott a helyzet. A malomkérdés, az elpusztult szőlők rekonstrukciója, az osztrák-magyar bank szervezete, üzletiránya, fentartása, a cukorkivitel prémiuma, a megtúrt és megengedett kartellek – mindez a pénz feltétlen győzelmét jelenti a föld ellenében. Vám és kereskedelmi szerződéseinknek majd minden pontja, akár Szerbia, akár Románia, akár Oroszország, akár Olaszország felé tekintünk, a magyar föld vereségét hirdeti. Ami soha seholsem történt, mi úgy viseljük magunkat, mintha föllázdunk volna mindentadó jóságos földünk ellen.

Állapotunk nem jobb a nemzetiségi kérdésben sem. Harc a felvidéken, harc keleten, harc délen. Mindenfelé csak harc és háború. A napról-napra fokozódó harc kétségtelenül hazánk földarabolását célozza. A felekezeti földarabolás jóformán megvan. Hiszen »nemzeti« egyházakká fejlesztettük a gör. kel. egyházakat. A társadalmi földarabolás most van folyamatban. Az egyleti és társulati élet fajbéli karaktert öltött magára. A kaszinókra, ipartestületekre, földművelő társulatokra, énekkarokra, közmulatságokra, pénzintézetekre, lokális kiállításokra, iskolákra, közművelődési mozgalmakra mindenütt rányomják

a románok a »román« bélyeget. Ekként, ha be lesz fejezve az egyházi, társadalmi és kulturális elszakadás: csak fegyverrel lesz megakadályozható a földirati feldarabolás. A fegyver pedig nem Budapesten van, hanem Bécsben.

Az élet és az intézmények arra utalnak, hogy harcot folytassunk Ausztria ellenében is. A törvény szövetséget állapít meg a két ország között. A valóság harcot jelent minden vonalon. Másutt a szövetség: béke, melyet érdekezésség hoz létre. Itt a szövetség: gyűlölség, melyet istápol az érdekellentét állandósága. Egyik pontjával a törvény békét hirdet és testvéri összetartást; másik pontjával arra utal, hogy más zsebében kotorászunk.

Gyarló emberek erősebbek akarnak lenni az idő tanúságánál és a természet törvényénél. Hiú küzdelem. Országok és nemzetek sorsát nem véletlen esélyek döntik el. Vegyrokonság nélkül nincs vegyi összetétel. A népéletet nem lehet a történelmi mederből kiköktenteni. A földirati fekvés és a nemzeti karakter megjelölték a mi történelmi utunkat és megjelölték Ausztria útját is. Egymás mellett jól megélhetünk; egymással megélni nem tudunk. Két szervezetet föl lehet egy közös célra használni, de két szervezetet egyesíteni nem lehet.

Az osztrák sohase békülne ki azzal a gondolattal, hogy fölötte, az ő vérének és pénzének hozzájárulásával, egységes magyar hadsereg védnökösködjék. Hát bizony mi is megalázva érezzük magunkat, hogy várainkban, lakatanyáinkban, utcáinkban egységes osztrák hadsereget lássunk. Mintha megszállott tartomány volnánk. Vagyoni érdekeit az osztrák körömszakadtáig védelmezi. Vagyoni érdekeinket mi lépésről lépésre megtöretni engedjük az osztrák szívósság ellenállásán.

Gyengék vagyunk és nem az erősködés eszközeit keressük. Ellenkezőleg. Valóságos bravúrt fejtünk ki az erőtlenítő intézmények alkotásában. Vergődünk egy gondolatszegény kormány hálózatában. Közéletünk meddő; célunk, irányunk nincs. Kormányférfiaink bécsi bábok. Mozognak, mert mozgatják; ha tolják, előre mennek; ha húzzák, hátrálnak.

Nagy hajlékonyságuk van és idejében meg tudnak lapulni. És mindenhez többségük van. Az előrenyomuláshoz Wekerlének volt többsége; a hátráláshoz és meglapuláshoz Bánffynak van többsége. Ebből áll a mi politikánk. Harcba keveredünk mindennel és legyőzetünk mindenütt.

Önvédelem.

1896. június 26.

Remélem, hogy nagy és. kisfejű emberek egyaránt hajlandók megengedni hazánk minden polgárának az önvédelmet. Talán azt is megengedik, hogy pénzét mindenki ott költse el, ahol jónak látja. Végre abban sem kivannak meggátolni, hogy szükségleteinket olyan forrásból fedezzük, amilyen nekünk tetszik.

Mert hát emelhetik a kvótát háromemelet magaságra; adhatnak az osztrák kincstárnak a fogyasztási adó révén akármennyi subsidiumot; biztosíthatnak az osztrák ipar részére a vámvédelem útján tetszés szerint való monopóliumot; nyersterményeinket pedig kiszolgáltatathatjuk, miként valami bitang jószágot, a német, a muszka, az olasz és oláh kereskedelmi szerződések által az egész világ egészségtelen versenyének: de már abban nem parancsol nekünk sem a vicispán, sem a pandúr, sem a kormány – és ha volna százannyi hatalma, kétszázannyi megfélemezése nemzeti érdekeinkről és ötszázannyi többsége, mint a mennyi van – abban mégsem tud nekünk rendelkezni, hogy hol és mit vásároljunk a magunk és családunk részére. Ahhoz való szabadságunk, hogy vásároljunk-e osztrák iparcikket, avagy ne vásároljunk, nem korlátozható sem szerződéssel, sem törvénnyel, sem rendelettel, sem fuffanggal. Már pedig ez a szabadság egy archimedesi pont. Ha rálépünk: kiemelhetjük onnan mostani *sarkaiból a közgazdasági rendszer glóbusát.*

Miért ne lépnénk rá? Miért ne határozhatná el minden magyar ember, hogy addig nem vásárol osztrák portékát, amíg hazánk gazdasági és pénzügyi érdekei, ha mindjárt a közös ügyek és a közös vámterület keretében is méltányos és igazságos kielégítést nem nyernek? Ennek az elhatározásnak sem a törvény, sem az erkölcs, sem a pártkötelék útját nem állja. Ehhez az elhatározáshoz nem szükséges sem előkészület sem életmódváltoztatás, sem egyleti szervezkedés. Még erő sem kell ide. Áldozat épen nem szükséges. Minden úgy marad amint van. Szokásairól, kényelmeiről senki sem tartozik lemondani.

De mégis . . . egy dologról lemondunk. Lemondunk végre arról a könnyelműségről, hogy az ország gazdasági érdekeit tekintetbe ne vegyük. Kinek esnék neheze az a lemondás? Hát olyan nagy baj lenne az, ha évenként háromszáznál is több millió forintot nem adnánk másnak, hanem megtartanánk az országnak? Aggodalmaskodni ugyan kicsoda fog amiatt, hogy hazája vagyonosodik?

Szégyelném, ha sok magyarázatra volna szükség e téren. Szerencsésebb országok népei nem szorulnak ilyen elhatározásra. Azoknak kormányuk és törvényhozásuk* van, melyeknek felfogása, akarat, szelleme, törekvése össze van forrva saját hazájuk érdekével. Ott nem keresnek mesterkéltebb okokat arra, hogy milyen ürügyek alatt rövidítsék meg az ország. Ott nem kell a kormánynak és törvényhozásnak Jánusz-arcot öltetni, mindig kétfelé nézni, mindig kétféle érdeket mérlegelni és kétféle igényt kielégíteni. Mit bánja ezt Románia, hogy milyenek a szesztermelési viszonyok Szerbiában, hogy mennyi ott a répacukor tartama és mennyi adóvisszatérítésben részesül a kivitelre dolgozó belgrádi szeszgyár. Ehhez neki semmi köze, sem beleszólása nincs. Mindenik ország berendezi a maga adórendszerét a maga jól felfogott érdekei szerint. De Magyarországnak más a helyzete. A mi kormányunkat arra utalják az intézmények, hogy állandóan kotorásson az osztrák állam zsebeiben. Viszont Ausztria is arra van utalva, hogy gondosan ellenőrizze, mit eszünk, mit iszunk, mennyit eszünk, mennyit iszunk. Mert más-

különben sem a kvótát, sem a fogyasztási adórendszert megállapítani nem lehet.

No jó. Ez a kimondhatatlanul eszeveszett viszony, megvan. Nagyjaink azt mondják rá, hogy így jól van. Kicsinyeink szajkó bölcseséggel hirdetik, hogy ezen a viszonyon változtatni nem kell. Kicsinyeinket vakon követi egy parlamenti többség. No jó. Hát ne változtassanak rajta. Egy jobb, erősebb, józanabb nemzedék majd csak eligazítja ezt a kérdést is. Hiszen nem vagyunk feketék. Már pedig a négerek is felszabadultak. Hát lesz még szőlő és lágú kenyér.

De addig is: tönkre az ország sem a Bilinszky úr kedvéért nem mehet, sem a Lueger úr kedvéért. Azt tesszük, ami módunkban áll. Ha nem tud segíteni az állam, hát segítsen a társadalom. Nem állíthatunk sorompót a határszélre. Jó. Fölállítjuk hát a vámvonalat a saját lakásunk küszöbére. Tűzhelyünk nincsen osztrák uralom alatt. Egyéni életünk nincsen bérbeadva az osztrák gyárosnak. Sem zálogba nem tette akaratumkat senkisé. Élni fogunk hát szabadságunkkal, akár tetszik másnak, akár nem.

Lám az olaszok egyetlen csatát sem nyertek és mégis győztek. Nem a hivatalosan nyilvánuló közakarát alkotta meg Itália egységét, hanem valamennyi olasz polgárnak egyéni elhatározása. Az osztrák meghátrált – nem az olasz fegyver ereje előtt, hanem az olasz elhatározás hatalma előtt. Hiszen ki ne ismerné a századnak e legtanulságosabb küzdelmét? Ki ne tudná, hogy miként bánt az olasz nő, férfi, gyermek, leány és ifjú külön-külön és együttvéve mindennel, ami osztrák? Ki ne ismerné azt az elementáris gyűlöletet, melylyel ott az osztrák uralom ellen viseltettek? Hogy nem hallgatták meg az osztrák zenét a St. Marcon; hogy az asszonyok leköpdösték azt a férfit, aki az idegen uralom közegeivel pajtáskodott; hogy nem fogadták el az osztrák bankjegyeit sem a mézsárszékből, sem a korcsmában, sem a kávéházban, sem a boltban – hanem vagy színarannyal fizetett a katona, vagy felkopott az álla – ki ne ismerné a passzív ellenállásnak e hősiezen egyhangú küzdelmét?

Az a küzdelem bizonyára sok áldozattal járt. Mégis megtette az olasz. Inkább szerette hazáját, mint önmagát; inkább szerette a szabadságot, mint a magánérdeket.

Vajjon rosszabbak vagyunk mi, mint ők? Silányabb jellemünk, kevesebb hazafiságunk volna, mint nekik? Még a kérdés is pirulást okoz, hiszen ahhoz fogható áldozatokról nincsen is nálunk szó. Nekünk csak annyit kell elhatároznunk, hogy ne ott vásároljunk, hanem itt; ne azt vásároljuk, hanem ezt. Mi csak azt tesszük, hogy üresen hagyjuk azt a boltot, ahol osztrák portékát árulnak; és oda térünk be, ahol magyar gyártmányt kapunk. A gyárak, vállalatok, iparosok, majd megsegítenek minket abban, hogy hol kell keresnünk a honi készítményt. Tudatni fogják a központi bizottsággal azon kereskedők címeit, melyek honi gyárakból, műhelyekből vásárolnak és a bizottság közölni fogja e címeiket a vásárló közönséggel.

Így lesz a gyakorlatban. Önmagától fog ez menni. Izgatásra nincs szükség; még kapacitálásra sincs. Minden magyar ember csatlakozik a mozgalomhoz, mert polgártársai közül senkinek sem árt vele, de hazájának mindenki használ.

Főváros és vidék.

1896. július 1.

Az igaz hálának őszinte érzetével gondolok azokra, kik alkalmat, módot és lehetőséget adtak ahhoz, hogy Budapest kisvárosból világváros legyen s németből magyarrá alakuljon át. A magyarfaj teremtő és átalakító erejéről a századok sem tudnak jobb bizonyítványt kiállítani, mint aminőt a székesfőváros fejlődése felmutat. Harminc év előtt Budapesten magyar szóval, magyar szokással, magyar észjárással csak az a kis csoport élt, melynek atmoszférája a mai athe-naeum, az egyetem, a múzeum, a nemzeti színház és az aka-

démia körül lebegett. Boltba, vendéglőbe, kávéházba, ha mentünk: németül fogadtak, németül szolgáltak. Budaváros közgyűlésén német szóval folyt a tanácskozás; a Dunavizet németül árulták az utcán; a Lipót-, Erzsébet- és Terézváros merőben németül beszélt. Magyarul nem tudott sem az autochton polgár, sem a települő zsidó; minélfogva úgy az ipar, mint a kereskedelem az utolsó ízületig német volt.

Aszfaltburkolatnak, vízvezetéknek, Andrássy-útnak, Körutaknak, Margithídnak, vasúti hídnak se híre, se hamva. Az Eötvös- és Petőfi-szobrok között elhúzódó palotasor helye szemétrakadó volt abból a célból, hogy a szeméttöltés védje a várost a Duna ellen. Rakpartról, közraktárakról, vágóhidről, elevátorról még álmodozni is kevés embernek jutott eszébe. A gabonahajókat lovak vontatták az aldunasoron s a világhírű gőzmalmok helyett apró hajómalmok nagy sokasága próbálgatta a napi szükségét kielégíteni. A gyárkérményeket meg lehetett számítani a budai hegyfok ormáról. Mozdonyvasút csak egy volt, Nagyváradtól Bécsig közúti vasútnak hírért sem hallottuk s aki Bécsből érkezett: egy poros, ronda, rendezetlen, nagy, zsidó, német mezővárosba jött

E nagyarányú fejlődés hatását kiszámítani nem lehetett. A nemzeti élet körforgásában a városok képviselik a fejlesztő, mozgató és lendítő erőt. A kultúra világossága, az eszmék termékenysége, az anyagi javak sokszorosodó képessége a városból sugárik át a vidékre. Amilyen fényt egy város kilövel, olyan szint ölt magára a vidék. Minden vidék alkalmazkodik a maga városának ízléséhez, felfogásához, szokásaihoz, szelleméhez, – miként hozzásimul a bogárvilág színe és alakzata azon helyhez, honnan életföltételeit meríti.

De a periféria nem végtelen s miként a világosság ereje csökken a távolság négyzete szerint, akként a városok kultúráit vagyoni és politikai hatásával is Magyarország egész területét a fővárosi élet tűzkohója nem képes sem megvilágítani, sem átmelegíteni. A nemzeti testben minden szervre szükség van. Az egyik szerv túlerős fejlesztése a többi szerv hátrányára történik. A munkaképesség nem az erők fölhalmozásában, hanem az erők egyenletes megosztásában rejlik.

Épen ezért igazi nemzeti szerencsétlenség, hogy a vidéki városok elhanyagoltattak s a fejlesztés gondossága csak Budapest felé irányult.

Minden értelmi előkelőséget, minden vagyoni kiválóságot egy helyre csoportosítani annyi, mint megbontani a nemzeti élet egyensúlyát. Aggódva, félve nézem a munkának, a pénznek, a tehetségeknek állandó népvándorlását a főváros felé. Mi lesz előbb-később a vidékkel? Bágyadt nyomai a kimerült vidéknek máris szemmel láthatók. El lehet mondani, hogy a tudomány, a kereskedelem, a tőke, az irodalom, a politika, a művészet majdnem egészen Budapestre költözött. Hihetetlen vérszegénység mutatkozik a vidéken. A különbség Budapest és bármely más városunk között olyan aránytalanul nagy, hogy az összehasonlításra nincs is kifejezés.

Ez így nincsen jól. Budapest lendületes pezsgése és a többi városok lomha vergődése: ez nem egyéb, mint az életerő megzavart harmóniája. Mindent összpontosítani annyi, mint mindent veszélyeztetni. Vidék és város között állandó a kölcsönhatás. Életközösségük a szellemnek és vagyonnak kicserélési folyamában nyilvánul. Egyiknek erőtelensége létrehozza a másiknak gyengeségét. Ha egy város kiéli a maga vidékét, akkor nem tesz egyebet, mint elapasztja azt a forrást, ahonnan életnedveit merítette.

Nincs magyar ember, aki ne nézné büszke örömmel Budapestet. De ennek a nagy örömnak az árnyéka is nagy. A vidék nem tart lépést a főváros haladásával. Az életerős központok feltűnő hiánya érzékenyen sújtja az országot. Tanyát kezd ütni a pauperizmus mindenfelé. Pangásban van a legtöbb üzlet; lanyha a forgalom; kevés a vállalkozás, – nincs életkedv.

Hogy Magyarországnak Parisa legyen, nem kívánatos. Minden pontot megerősíteni: ez a helyes taktika. Elvonni az erőt onnan és áttenni ide: ez gyengülést jelent ott és túltengést jelent itt. A kamatláb Budapesten 4%, a vidéken 8. Kell-e több magarázat? A főváros pénzügyei olcsó betéteket élveznek koronként az állami pénzkészletekből. A vidék soha. A házadómentesség felvétele előnyösebb a fővárosban,

mint a vidéken. Budapesten kereszteződik minden vasút és itt fut össze a szellemi élet minden szála.

Növeli a bajt, hogy Budapest nem beltengere a magyar forgalomnak, mely elnyeli ugyan az összes folyókat, de a párolgás útján a magyar láthatár felhőit duzzasztja föl s a magyar medencéket tölti meg nedvekkkel. Budapest csak egy csatorna, mely Ausztriába vezet. Budapest raktárai osztrák gyártmányokkal vannak telve, s az országból idefolyó vagyonnak legnagyobb része Ausztriába vándorol, ahonnan soha többé vissza nem tér. Épen ezért Budapest fejlődése nem minden tekintetben végleges, a vidéki városok elmaradása pedig fölötte káros.

Egységes nemzet.

1896. június 5.

A tanítók országos kongresszusán holnap délelőtt dr. Berzeviczy Albert volt államtitkár előadást tart »az egységes nemzeti közoktatás«-ról. Kétsége aziránt senkinek sincs, hogy ez az előadás formailag szép, tartalmilag érdekes és velős lesz. Az okulás sem fog belőle hiányozni, úgy hiszem. És ha az előadó az egységes nemzeti közoktatásban keresi az egységes magyar nemzet megvalósulásának egyik főtenyezőjét és rugóját: akkor az ő tanításának helyességét előre is bízást alá lehet írni.

Hogy mit ért Berzeviczy nálunk az egységes nemzeti közoktatás alatt, nem tudom. Minden attól függ, hogy minő célt akar vele elérni. Ez a mező nagyon tágas. A kívánság mértékétől függ, hogy mekkora területet szárnyaljon be a gondolat. A felölelt terület nagysága szerint változni fog az egységes nemzeti közoktatás fogalma is.

Valaki törekedhetik e hazában a politikai magyar nemzet társadalmi egységére; más valaki megtoldhatja e kívánságot a kulturai egységgel; ismét más nyelvi egységet is

kívánhat; sőt bizonyára nem hiányoznak, hogy a hitegységet is a valósítandó feladatok közé sorolják. Mikor tehát valaki a nemzeti közoktatás egységéről elmélkedik, akkor nem mellőzheti annak a célnak a megállapítását, amelyet az egységes oktatással elérni óhajt. A gondolat szálai itt már beleszövődnek az eljövendő idők hálózatába.

Minél nagyobb e téren a gondolat csapongása: annál nagyobb gyönyört okoz a magyar ember lelkének. De minél többet markolunk, annál kevesebbet fogunk. Egy küzdelemtől van itt szó, melynek végcélja, eszköze, taktikája megállapítva nincs. Hallottunk lármát, láttunk cselekvést is, de tervszerűség egyikben sem volt. Mindenki a maga szakállára dolgozott. A tanító így, a főispán amúgy, a tisztviselő más-képen; az író, a birtokos, a pap – valamennyi iparkodott valamiben. A közművelődési egyesületek így mozgolódtak. Szólt a síp, a trombita s bebizonyult, hogy dobbal verebet fogni nem lehet.

Nem előre mentünk, hanem hátra. A seb ma mérgeesebb, mint tegnap volt. Fajunk ellen a gyűlölet naponként fokozódik. Az egységes magyar politikai nemzet eszméjét 28 év előtt proklamálta a törvény, de az élet még ma sem ismeri. Nem is sokat ér az olyan elvi kijelentés, melyet ugyanazon törvény intézkedő része halomra dönt. E törvény 5. és 6. szakasza akadályozza a közigazgatási egységet; a 8. szakasz megbontja az igazságszolgáltatás egységét. A 17. rátámad a kulturális egységre; a 27. a kormányzási egységnek vet gátat. Ilyen a nemzetiségi törvény. Elöl felállít egy hibátlan közjogi elvet s azután alaposan gondoskodik arról, hogy ez az elv ne valósuljon meg.

Ezzel a törvényt nyel egyidőben keletkezett az 1868. évi IX. t.-c. a görögkeleti vallások ügyében. Ez a törvény szerb nemzeti és román nemzeti egyházakat hozott létre, így aztán megértük, hogy magyar nemzeti egyházzal nem tud a törvény, de román nemzeti egyházat ismer. Azt is megértük, hogy az oláhnyelv hazánkban rákényszeríthető a magyar emberre. Egyfelől hirdeti a törvény az egységes magyar nemzet fogalmát, másfelől hatalmas orgánomot teremt egy román nemzet képzésére. Valóságos utegyenygetés volt

ez Magyarország szétदारabolására. Miként a szívkamrákból a vérkeringés: minden hazaellenes izgatás abból a nemzeti egyházból indul ki és odatér vissza. Ha bolondgombát evett volna az akkori törvényhozás, akkor sem csinálhatott volna más törvényt.

Ennek a törvénynek az iskolákra vonatkozó eredménye az, hogy címük, jellegük azóta nem felekezeti, hanem nemzeti. Ott van mindenütt az erdélyi részekben a nagybetűs felirat: Scola Romana. Minden ember látja. A kormány nem látja. És ha látná? Hiszen egyre-másra százötven községben kétszáz iskolát kellene annak a szerencsétlen tanfelügyelőnek ellenőrizni. Intézkedési joga pedig nincs. Tessék panaszkodni. Erre meg idő nincs. Mert az adatgyűjtés ebben a szakmában fontosabb, mint az élet; valaminthogy a rubrikálás fontosabb, mint a tanítás szelleme.

A tanítás szelleme. Ez a szó jókor jött. Ez a csatorna, amelyen elvérzik az egységes politikai magyar nemzet. A tanítás szelleme 3000 népiskolában, néhány gimnáziumban, tanítóképzőben és papnöveldeben határozottan magyartalan és hazafiatlan. Nem azt difiicultálom, hogy nem tanítják a magyar nyelvet. Súlyt erre nagyot nem fektetnek. A magyar nyelv kötelező oktatása köztapasztalat szerint úgyis csak vörösposztó, mely őket ingerli, minket pedig nem oltalmaz. De bűnös könnyelműségnek tartom, hogy a kormányzat megtűrte és megtűri az iskolákban a hazaellenes tendenciát. A fölháborító tény az, hogy egyetlen oláh és egyetlen szász iskola sem nevel hazafiasán gondolkodó magyar állampolgárt. Amilyen nevetségesen német törekvés azt a kis libapásztort vagy ostorost alannyal, állítmánnyal, igehatározóval, nevelővel és óhajtó móddal kínozni, épen olyan durva bánthatom a közös haza érdekei ellen úgy nevelni a gyermeket, hogy lelkét meg ne töltsse a magyar haza iránt való ragaszkodásnak szent és eltörülhetetlen érzése.

Maholnap harminc éve, hogy jogunk van a közoktatást úgy rendezni be, amint azt jónak látjuk. Évről-évre új nemzedéket nevelhetünk. Millió gyermek lelkületének adhat formát a magyar kormány naponként. A törvényhozás sohasem tagadott meg a kormánytól semmi áldozatot. Az ellen-

zék mindig nógatta a kormányt, hogy minél nagyobb pénzerőt vegyen igénybe. A törvény fegyvert adott a kormány kezébe, hogy bezárassa a rossz iskolákat s kivegye a felekezetek kezéből ott, ahol azok a kitűzött feltételeknek eleget tenni nem tudnak.

Mit csináltak ezzel az erővel, melyet ilyen készséggel bízott a nemzet rájuk? Miért nem használták ki jobban a nemzet hajlandóságát? Miért nincsen iskola ezer községben és miért van rossz iskola háromezer községben? Valóban nehéz a keserű érzéseket elnyomni, ha meggondoljuk, hogy buzgó, okos, tervszerű és hazafias vezérelt mellett ma már az ország minden 30 éven alól lévő lakosa a magyar államnak kötelességtudó, hazafiasán érző, őszinte odaadásban lelkesedő hive lehetne és ha ezzel szemben látjuk, hogy évről-évre gyarapodott hazánkban a haza ellenségeinek rettenetes száma.

Ebből az egy tényből ítélje meg a nemzet, hogy sorsa harminc év óta minő elemekre volt bízva. Éreznek-e lelki-furdalást azok, kiknek módjuk, alkalmuk, eszközük volt a nemzet regenerálására, de nyomtalanul hagyták futni az időt és nem a hivatás betöltésén, hanem csak a bársonyszék betöltésén járt az eszük: jut-e eszükbe az elpazarolt alkalom, a militarizmus által fölemésztett vagyon, a luxusdolgokra tékozolt pénz? Nem tudom, nem keresem, csak látom, érzem, fáj lalom, hogy a mulasztás irtózatos, hogy a nemzeti egység csak a gondolatban él, de a valóságban nincs sehol.

Hát aztán?

1896. július 16.

Oláh, szerb és cseh diákok meetinget tartottak Parisban hazánk ellen. A népgyűlés elnöki tisztét Flourens viselte, ki Franciaország külügyminisztere volt. Írják, hogy a gyűlésen kevés ember vett részt. Hiszem és örvendek rajta. Azt

is írják, hogy a gyűlésnek nem volt visszhangja sem a közérzetben, sem a sajtóban. Végre azt is írják, hogy Flourens urnák nincs többé súlya Franciaországban. Ezt is elhiszem örömmel.

Kicsinylendőnek az eseményt mégsem tartom. Minden állandó hatásnak nagy az eredménye. A rozsdá szétmállik ujjaink között, olyan gyenge, mégis megőrli az erős acélt. Gutta cavat lapidem. Apró csigákból mészhegyek keletkeznek. A nagy világtenger kis vízcseppekből áll és sziklabérceket tud porszemekké morzsolni a hőnek, nedvességnek és hidegnek alig észrevehető hatása. Az erkölcsi világban sincs ez másként. Szegény vámszedők és tudatlan halászok rakták le a kereszténység alapköveit. Néhány ezer menekülő jóformán a szemünk láttára hozta létre az amerikai Egyesült Államokat.

A szálló eszmét kicsinyelni nem szabad. Minden gondolat szikrát rejt magában s ha alkalmas anyagra talál, tűzvész lesz belőle. Vigasztalásunk csak az lehetne, hogy a hazugságban nincsen erő. Ám, Lengyelországot nem egy irtózatosságság révén marcangolták-e szét? És van-e nagyobb hazugsága a világtörténelemnek, mint az, hogy Magyarország önmagában meg nem élhet, de megerősödik, ha Ausztria iparát is kitarthatja? Mégis vakon esküsznek e tanra főembereink.

Tehát: miként az igazságnak van alkotó-, akként a hazugságnak is van bomlasztó ereje. Utoljára is a hit varázselemet tartalmaz s ennél fogva ragályos. Egyik lélekből áttérjed a másikba, onnan a harmadikba. Mert az emberi szellemnek is megvan a maga hajcsövességi tulajdonsága. A hit terjedékeny, miként a levegő. Beszivárog a lelkekbe, mert légüres tért nem tűr meg. így válik az egyén hite a sokaság hitévé. Mihelyt pedig a sokaság magáénak vall egy eszmét: akkor már ez az eszme nem hazugság többé, hanem hitvallás. Ezt persze Banff y nem érti.

Ismétlem: a hazánk ellen sok perfídiával, még több hazugsággal és legtöbb arcátlansággal indított mozgalmat kicsinyelni nem lehet. Ma a diákok, holnap az újságírók, holnapután a ligává verődött szájhősök hangoztatják a beszé-

det. Ebből a sok beszédből »ige« lesz. Az ige legfőbb tulajdonsága pedig a hódítás.

Meg kell fontolni, hogy az álarc, amellyel ellenünk indultak, nem a farsangi bohóság, – hanem a komoly sisak természetével bír. Harcukat a szabadság nevében indították. Tehát a legfogékonyabb jelszót dobták állami életünk súlyegyénének mérlegébe. Ki tudna közömbös maradni egy küzdelmet látva, melynek végcélja a szabadság? Ettől a jelszótól rokonszenvesen termékenyül meg minden szív, miként megtermékenyül a harmattól a mezőnek minden virága.

A szabadság jelszava alatt vád kovácsoltatik ellenünk Bécsben a polgármester vezérlete alatt; Bukarestben a liga vezérlete alatt; Parisban egy volt külügyminiszter vezérlete alatt. A vád évek óta tartja magát. Mindenki nem jöhet hozzánk, hogy megismerje a valót. A sokszor ismétlődő vád hívőkre talál. A hívők csorbát látnak a közkinccsen – a szabadságon s mivel az emberi nem szolidaritási érzése még a kenyérkérdésben sem olyan erős, mint a szabadság kérdésében, ennél fogva a hívők sorakoznak, hogy Magyarországot – miként egy bukaresti hírlap – Európa szégyenfoltjának tekintsék.

Így alakul meg ellenünk egy közvélemény.

Hát aztán? Kérdi erre Bánffy miniszterelnök, ha aggódó soraim magas színe elé jutnak.

Hát aztán?

Hát még arra is szükség van, hogy mértéket adjak egy európai meggyőződés erejéről? Hát azt is magyarázni kell, hogy mi csak addig nem képezzük a keleti kérdés megoldandó részletét, amíg hézagot látszunk pótolni, mint tényező elem az emberi civilizáció fajsúlyában? Hát már az is felvilágosításra szorul, hogy minket sokkal könnyebben sodor el az áradat, mint a török nagyhatalmat, ha megérlelődik rólunk az a nézet, hogy a korszellemnek nem hasznára vagyunk, hanem ártalmára?

Úgyde a vád hamis. Magyarországon mindenki egyenlő a törvények és a hatóságok előtt. Fajbéli elkülönítést nem ismer nálunk sem a közjog, sem a közfelfogás. A szabadság áldása s az adminisztráció átka mindenkit egyformán érint.

Származása miatt senki elé nem gördülnek akadályok. Német, görög és örmény származású minisztereink voltak; oláh származású ügyészeink, bíráink fel a kúriáig, katonáink fel a tábornagyságig vannak fölös számmal. Oláh püspökök ülnek a főrendiházban; oláh férfiú tölti be a legfőbb számvevőség alelnöki székét. Iskolát, egyházat, akadémiát, múzeumot, egyetemet, színházat, pénzügyintézetet, könyvtárt csak úgy állíthatnak az oláhok, mint a magyarok – csak legyen hozzá Széchenyi Istvánjuk, Széchenyi Ferencük, Debrecenjük, Festetich Györgyjük, Földáryjuk, Mikó Imrējük.

Ez mind igaz. Nem igaz pedig az, hogy itt bárki is faji származása miatt más törvények alatt lenne, vagy más elbánásban részesülne, mint a magyarok. Honnan van mégis, hogy ez a szemenszedett hazugság annyi hitelre találja? Ennél a kérdésnél kezdődik a magyar kormányok megdöbentő felelőssége.

Ha megalakul ellenünk Európa veszélyes közvéleménye: minden hiba, minden mulasztás, minden bűn a magyar kormányokat fogja terhelni. Mert fölvilágosítani a külföldet, megdönteni a vádakat, szétmorzsolni a hazugságokat: egyedül és kizárólag csak a kormányoknak volt módjában. Pénzük is volt hozzá, hatalmuk is. Kezükben volt a rendelkezési alap a külföldi hírszolgalat szervezésére és kezükben volt a törvénykönyv a külügyi képviselőlet irányítására.

De pénz és törvény rossz kezekben volt. Kötelességüket ezen a ponton egész mértékben elárulták. A pénzt arra használták, hogy korrumpálják idebenn a sajtót s szervezzék a rágalmat a hazafias ellenzék irányában. A törvényt semmire sem használták, mert szégyenletesen meghunyászkodtak az idegen érzelmű külügyérek tekintélye előtt. így jutottunk oda, ahol vagyunk.

A magyar nemzet, mely lovagias, bátor, szabadságszerető és türelmes, kormányainak hitványsága miatt az európai népek szemében »falurossza« lett. Minket ugat minden kutya. Ha majd cselekvés lesz az ugatásból: a magyar történelem átka fogja kísérni kormányaink emlékezetét.

Kérdések.

1896. július 7.

Mikor olvassuk, hogy Parisban aknát ásnak Magyarország ellen, olyankor az észlelni szerető emberben a gondolatok egész raja keletkezik.

Hogy jutottunk mi ahhoz, hogy a ránk irányzott szerszámij húrját épen Parisban feszítsék pattanásra? És alig verődik lelkünkre ez a kérdés, máris egy új tódul előtérbe. Vajjon csak Parisban foly-e a munka ellenünk? Erre a kérdésre minden magyar ember egyformán felel. Mert senkisémet feledte, hogy Bécsben az alpolgármester, kinek zsidógyűlöletben találkozási pontja van az oroszszal, Prágában a csehek, kiket a pánszláv rokonszenv fűz az oroszhoz; Belgrádban a szerb kormány, mely minden jel szerint az orosz diplomácia kitarottja, Bukarestben a liga, melyet nemcsak a keleti orthodoxia csatol az oroszhoz, hanem minden valószínűség szerint a rubel is: mondom, senkisémet feledte, hogy Luegernek mocskos a szája, és szervezi a magyar fálást, hogy Csehországból nemcsak) egy közigazgatási harc szele fújdogál felénk, hanem a fajháboru felhői is menydörögnek, hogy Magyarország udvarias meghívását a millenéumra Szerbia kormánya visszautasította s a zászlónkon ejtett gyalázatért elégtételt nem adott, és hogy a liga emberei állandó licitációt folytatnak hazánk megrágalmazására.

A logika józan szabályai szerint ezek a tények nem jelentenek egyebet, mint azt, hogy Magyarország megfojtására egy tervszerű hálózat készült, melyet az orosz diplomácia takácsmesterei szöttek, s melynek hurkát az orosz kormány tartja kezei között.

Flourens úr épen olyan jól tudja, mint bárki, hogy más országok belügyeibe nem is illik és nem is szabad avatkozni. Mégis teszi. Teszi pedig azért, mivel Flourens úr francia. Francia lévén, a hármasszövetségnek minden tagját ellenségnek tekinti és nem is egészen ok nélkül. Már pedig az ellenséget gyengíteni hazafias feladat.

Mert nem kell azt hinni, hogy a háború ki nem tört és nincs folyamatban. A hadüzenet is megtörtént már régen, a hármas szövetség megkötése által. Csak a balgák hiszik, hogy ez a híres szövetség a béke biztosítója. Hiszen azóta nincs nyugta földrésünknek, mióta ez a szövetség áll. Mit tesz az, hogy nem foly vér? A lényeg az, hogy a népek nem viselik egy véres hadjáratnak összes terheit. Abból az animalikus rendből, mely születés szerint tagolta osztályokká a társadalmat, Európa átment a jogegyenlőség útján az ökonomikus rend szervezetébe. A pénz, a vagyon, a hitel, a csere, az érték uralkodó elemmé lett. A háború állapota nem szűnt meg 1870-ben, csak diszlokáltatott. Foly az most is a külügyi hivatalokban és az európai forgalom valamennyi piacán. A gyakori érték-hullámzások, a gabona nagy árhanyatlása, az árszó ingadozása, a védvámok keletkezése, a tőzsde bizonytalansága, piacaink rohamos elvesztése, kamatlábunk feltűnő magassága a gazdasági élet rendes törvényeivel nem indokolható, de a magyarázat megvan, mihelyt tudjuk, hogy mindez a nagy kiterjedésű gazdasági háború változó esélyeivel áll összefüggésben.

Ez a háború kiszámíthatatlan károkat okoz hazánknak. Növeli akarókat az a túlfeszített áldozat, mellyel a »biztosított béke« kedvéért jóformán hadilábon tartjuk a hadsereget. Persze a hármas szövetség okából. A hármas szövetségre pedig szükség van, mert csak ez biztosítja – a békét? – Patvarba is! Mert csak ez biztosítja Németországnak Elzász-Lotharingiát.

Hát vajjon nekünk mit biztosít? Hatalmi szférát a Balkán államok fölött s ezzel pozíciót az orosz ellen? Léha beszéd. Szerbián, Montenegrón, Bulgárián kicsoda uralkodik, ha nem az orosz?

Mit biztosít nekünk? Jó lesz ennél a kérdésnél nem kenterfalazni. Hiszen rég a szíven fekszik a legtöbb magyar embernek.

Hát biztosítja számunkra Franciaország ellenséges indulatát, mert világtörténelmi polcáról az a szövetség igyekszik letaszítani, melynek Magyarország is tagja. És

biztosítja számunkra Oroszország gyűlöletét, mivel tudja, hogy a hármasszövetségben keressük azt az erőt, mely vele szemben, a török fenhatóság alól elszakadó államok fölé rivalitásra képesít.

Ilyen biztosítékok mellett szeretnék valakitől már egyszer egy okos szót hallani. Szeretném, ha megmagyaráznák nekem is, de főleg a magyar nemzetnek, hogy voltaképpen mi közünk van nekünk ahhoz, hogy Elzász francia birtok legyen-e vagy német? És azt is szeretném tudni, hogy voltaképpen miért vagyunk mi az orosz birodalomnak olyan szörnyű ellenségei? Vagyis, mi szükségünk van nekünk arra, hogy minden áron magunk ellen ingereljünk két világhatalmat?

Ha már benne vagyok ezekben a – elismerem, nem a diplomácia láthatatlan szálaiból font – kérdésekben, szabad legyen még azt is megkérdezni, hogy vajon mindaddig, míg az orosz hatalom ellenséges indulattal irántunk, képes-e Magyarország a maga nemzetiségi kérdését megoldani. A megoldás alatt köznyugalmat értek. Nem lengyelországi »csendet«, hanem alkotmány-nyugalmat. Azt értem, hogy tótok, szerbek, oláhok, őszinte testvéri szeretettel alkossák meg velünk együtt az egységes politikai magyar nemzetet. Úgy értem, hogy az egyéni jogok teljes biztossága mellett ne formáljanak Magyarországgal szemben még nemzeti és területiális igényeket is.

Kérdem: lehető-e Magyarország államegysége szempontjából ez az egyedül elfogadható megoldás az orosz hatalom ellenséges indulata mellett?

Úgy látom, hogy mindenütt orosz kéz működik, ahol fajunk ellen valamit forralnak. Még Parisban is. Hiszen Flourens úr intim viszonyban van a szentpétervári udvarral. Külső ellenségeinknek gyámola, belső ellenségeinknek istápjá az orosz ellen oláh diákcsínyekkel állunk mi szemközt, hanem az orosz diplomácia ördögi erejével. Hát bizony az én paraszt eszem föl nem éri azt a finom diplomáciai okoskodást, hogy jobb nekünk, ha az a nagy erő ellenünk működik, mint mellettünk.

Magyarország belbékéjének megzavarása; a magyar

nemzeti állam konszolidációjának megakadályozása: íme a tisztán látható cél Bécsben a legitimitáshoz jutott antiszemitáknál, Prágában a cseheknél, Belgrádban a szerbeknél, Bukarestben a ligánál, Parisban a Flourens vezérlete alatt, Moszkvában a szláv-komité kebelében. Mindez végső elemzésben azért, mivel Elszász miatt nekünk is fáj a Németország feje.

Hát nem örült rohanás-e ez a végveszély felé?

Reverzális.

1896. július 18.

Jellemző némasággal fogadja a magyar publicisztika lapunk tegnapi (közleményét a legújabb reverzálisokról. E közlemény szerint Bánffy báró a kéregetők közül csak azokat veszi fel a képviselőjelöltek hivatalos névsorába, akik ígéretet tesznek, hogy fölemelik a kvótát 35%-ra. E közlemény forrását ismerem; annak hitelességében bízom. Hírlapíró társaim azonban hallgatva fogadják ezt a hírt.

Talán kételkednek valóságában? Alig föltehető. Hiszen Magyarországon semmi sem lehetetlen. Csak disztिंगválni kell. Semmi sem lehetetlen: ha nemzet érzelmi világában, vagy érdekkörébe ütközik; ritkán lehetséges: ha a nemzeti vágyak fűződnek hozzá. Ama hír tehát nem lehetetlen. Sőt valószínű. Bizonyosnak ha mondanám: akkor sem járnék távol a valóságtól.

Hírlapjaink még sem vesznek róla tudomást. Az egyik nem cáfolja, a másik nem korholja. Vajjon miért? Bezzeg, ha kétfejű borjúról, háromlábú csirkéről, rémes csavargóról, elszánt kapcabetyárról adott volna hírt lapunk; avagy, ha szétbontotta volna valamely érdekes családi életnek legelrejtettebb redőit. Avagy ha vérengzéssel, brutalitással, titokzatos merénylettel, szóval a bűnkróni-

kának bármely szenzációs eseményével volna az a hír összekötetésbe hozható: bezzeg hasábszámra foglalkozna időszaki sajtónk a különös és nevezetes hírrel, mintha egyenesen csak az volna a célja, hogy a kedélyek valódi táplálék helyett különlegességgel, fertőzött példákkal és ocsmányságokkal legyenek megtermékenyítve.

De talán nem is vagyok elég igazságos. Ezennel fölhasználom a revokáció jogát. Véleményem oda módosul, hogy lapjaink a rossz mellett a jót is szolgálják. Sok minden nem léhaságból esik meg, hanem a közönség Ízlésének félreértéséből. A fenforgó esetben pedig a lemondás játszik bizonyára főszerepet.

Nincs többé bizalom a parlamenti élet megjavulására. Gondolom, ez a hallgatás főoka. Csüggedtegen törődünk lassan-lassan a helyzethez. Elvesztettük reményeinket s béna akaraterővel szemléljük a változhatatlant. Hogy másként is lehetne: arról immár csak álmodozunk.

Nem közömbösség ez, hanem végzet. A hosszas küzdelemnek és az állandó sikertelenségnek természetes sorsa a lemondás. Miért folytatni tovább, mikor úgyis céltalan minden erőfeszítés? Harminc év óta következetesen, hivatalos tekintéllyel és állami hatalommal fonják egy uralkodó párt érdekhálózatát. Augias istállójában harminc év óta gyűl az erkölcsi ganaj. Aki megbontani akarja a hálót, vagy tisztogatásra adja magát: magánérdekeket sért, bárhova nyúljon, bármilyen kímélettel. Már pedig utilitárius korszakban a magánérdek erősebb védelemben részesül, mint a közérdek.

A hálózat tehát jól körül van bástyázva. Sikerült az egyén hasznát – nem hasznosságát, hanem hasznát – előtérbe tolni. Sikerült a magánérdeket confundáltatni a közjoggal. A hazának csak az a jó, a mi jó az érdekszövetségnek, így fordult fel fenekestül a mi erkölcsi világunk. A párt: céllá, a haza eszközzé formálódott.

Alkotó államférfi, akiben tetterő duzzad, s a ki a maga lábán jár, követhet el akkora botlást, hogy esésének súlya alatt szétszakadozzon az érdekszövetség hálózata. De olyan hétköznapi ember, mint Bánffy báró, mindenre

képtelen, ami nagy – még a botlásra is. Felfogásában nincsenek erkölcsi és politikai dimenziók. Emberek helyett ő csak figurákat, intézmények helyett ő csak mechanikus összetételeket lát. Község és vármegye – vármegye és ország között ő csak geográfikus különbséget ismer. Az egyik nagyobb a másiknál.

A parlament pedig . . . . Hát mi is voltaképen az a parlament? A kormány pénzt gyűjt éveken át, instructiót ad a főispánnak, aki fölött rendelkezik; a főispán a kapott rendeletet továbbítja azokhoz, akiknek parancsol; végre a gyűjtött pénz forgalomba jön, a korcsmák megnyílnak, a tisztviselők becsukják irodáikat, a csendőrök csoportosulnak, a katonaság mozgásba jön. Bánffy jelöl, Bánffy választat, Bánffy győz. Lesz háromszáz ember, aki Bánffynak köszönheti mandátumát s aztán lesz vagy száz olyan ember, aki nem érti meg korát, nem önmagáért megy oda, a képviselőséget nem haszonhajtó foglalkozásnak tekinti – tehát olyan, akire talál az a lesújtó ítélet, hogy idealista.

Nos hát ez a parlament. Semmi egyéb. A törvény rendeli, hogy parlament legyen. Vajjon miért? Ha ezt Bánffy tudná! De tény, hogy rendeli. Mivel pedig rendeli, ennélfogva Bánffy megcsinálja. A dolog mindenesetre zavaros előtte. Sehogysem érti, hogy mirevaló ez a formátlan, olykor akadékoskodó, mindig nehézkes testület, jobb volna enélkül. De ha már meg kell annak lenni, legalább tegyük – ártalmatlanná. Vegyünk a tagoktól jó előre reverzálist.

Mert jön a kvóta. Mi az? Bánffy annyit tud róla, hogy Bécsben nagyítani akarják. Magyarországon pedig kisebbiteni szeretnék. Ám szent igaz, hogy a miniszterelnökséget nem Magyarország adja. Ezt már Bánffy igen jól tudja. Probatum est – mondhatná magáról. Melyik ajtó, milyen kopogásra nyílik: ebben nagy a gyakorlata. Mivel pedig Bécsben adják a miniszterelnökséget, ennélfogva jobb Bécsre hallgatni. S mivel ott a kvótánkat emelni akarják, ennélfogva emelni kell.

A tervbevett emelés hat milliócska évi új terhet je-

lent. Bánffy számot vet magával. Rájön, hogy vak lárma az egész. Hiszen a kormányelnöki fizetés marad, ahogy van; a rendelkezési alap is megmarad. Micsoda mesebeszéd hát az az új teher? Hiszen nincsen új teher, mikor megmarad a régi jövedelem. Ez csak világos.

Bánffy álláspontja tehát szembeötlőleg korrekt, mikor képviselőnek csak azokat nevezi ki, akik neki kvóta-emelést ígérnek. Kára ebből az érdekszövetségnek nem lesz. Ami pedig a hazát illeti: »der Topf, der Topf ist Vaterland; das Übrige sind Fratzen«.

A hármas szövetség és az oláhok.

1896. augusztus 9.

Jól jegyezze meg minden magyar ember, Romániában nem Ferenc József magyar királyt várják és fogadják, hanem Ferenc József osztrák császárt. Kizárólag az osztrák császárt.

Pedig Románia a mi szomszédunk. A pánszláv áramlat miatt mi volnánk a románokkal egymásra utalva és nem az osztrákok. A történelmi tradíciók is sokszor emlegetik Magyarországot és Romániát és a Havas alföldet.

Mégsem a magyar királyt várják odaát. Sőt az osztrák császárt akcióra akarják kérni a magyar király ellen. A liga nyíltan hirdeti ezt. Pedig a liga egy mellékkormány. Talán hatalmasabb a valódi kormánynál. Majdnem olyan erős, mint a girondi kormány idejében a közjóléti bizottság, vagy mint egykor Bécsben a kamarilla, vagy mint most Moszkvában a szláv komité. Kétszázezer tagja van; köztük miniszterséget viselt férfiak, akik mindig valakik, továbbá képviselők, szenátorok, egyetemi professzorok.

A liga politizál. Népműveléssel és más jámbor magyar kultúregyleti feladatokkal egyáltalán nem törődik. Csak politizál. Bevétele havonként 200,000 frank. Működési köre egész Európa. Célja: a magyarországi testvérek fölszabadítása a

magyar járom alól. Mindegy, hogy nincs magyar járom. Úgy veszik, mintha volna, így persze az egész cél egy nagy hazugság. Mindegy. Az erkölcsi rend századvégi bomlása a hazugságok fenmaradására is biztosítékot tud nyújtani.

Annyi bizonyos, hogy a Habsburg-ház politikája nem idegenkedik a foederáció eszméjétől. A liga politikai és földirati jogokat kíván a magyarországi oláhok részére. Ez a kívánság Magyarország egységének szétmálását jelenti. Meghallgatja-e az osztrák császár ezt a kívánságot? Ha meghallgatja, elfogadja-e azt a magyar király? Legalább Ausztriában nem. Bizonyítja ezt a Taaffe-kormányzat egész rendszere. Bizonyítja a német liberális centralisták bukása. Bizonyítja a cseheknek, lengyeleknek, dalmátoknak, krajnaiaknak fajbéli egyéniségekké váló rohamos fejlődése.

Az is bizonyosnak látszik, hogy az uralkodó politikájában a magyar faj magyarhoni szupremáciája közömbös tényező. A királyi nyilatkozatokban az egységbontó nemzetiségi irányzatok sohasem voltak annyira élesen elítélve, miként Borossebesen a karhozatos magyar szovinizmus, néhány ablakverő suhanc miatt. Pedig egy oláh püspök üvegablaka mégsem drágább, mint a magyar nemzet szemfénye. Ebből a nyilatkozatból még ugyan nem lehetne hímet varrni, ha elkülönítve állana. De vannak igen erős támasztékai.

Ilyen a naszódi erdőség, melyet az uralkodó ígérete folytan metszettek ki a magyar impérium testéből. Ilyen a császári és királyi hadsereg szervezete és szelleme, amelyben a magyar érdek, a magyar nyelv, a magyar felfogás sehogyszem tud a paritás jogaihoz jutni. Sőt amelyben a magyar ezrednyelv teljesen egyenrangú színvonalra sülyesztetik az oláh- és tótnyelvekkel. Ehhez járul az a hivatalos argumentum, mely a legfelsőbb nézetek hivatott képviselőjének, báró Fehérváry Géza miniszter urnák szájából immár gyakran kipattant, – hogy a magyar nyelv nem fogadható el a hadsereg magyarországi kontingensénél, mert akkor az oláh, szerb, tót, ruthén nyelveket is el kellene fogadni. No ez a nézet eléggé mutatja, hogy milyen kevés fontossága van, odafönn a magyar szupremáciának.

Ilyenformán nehéz a választás arra, hogy vajjon az

osztrák császár öfelsége meghallgatja-e és elfogadja-e a liga szellemében hozzáintézendő kérvényt? A helyzet mindenestre sok aggodalmat kelt bennünk és sok reményt nyújt nekik. Mert nekünk egy kiegyezési expedienssel sikerült a magyar kérdést eltemetni, nekik pedig sikerült saját politikai aspirációikat az európai kérdések alkatrészei közé fölvetetni.

Nem a hírlapi véleményeket, a párisi meetinget, az olasz és francia publicisztika magatartását értem ezalatt, ámbár ennek is látom fontosságát és hatását. Hanem értem a hármasszövetség mivoltának belső természetét.

A hármasszövetség Románia nélkül stratégiai sikerekre nem számíthat. Ha pedig szemben találja magát Romániával: akkor biztos a veresége. Okozza ezt nemcsak Románia szerepe a Balkán államok között, nemcsak földirati fekvése, mely erős pozíciót nyújt neki a Kárpátok, a Duna és a Feketetenger által: hanem okozza azon agitatórius viszony, mely kormányaink hosszas elnézése következtében Románia és a magyarhoni oláhok között létrejött. Ha Románia nem barátja a hármasszövetségnek: úgy akkor ellensége. Tehát válság alkalmával az oláhok által lakott magyarországi vidékek szintén védelmezendő területet fognak képezni. Ez annyit jelent, hogy legalább egy hadtestet a polgárháború kilátásának veszélye köt le. A másik hadtestnek a mozgósító Románia adna munkát. Ez pedig olyan elgyengülés, mely teljesen kizárja a hadi sikert.

Tehát a hármasszövetségnek célja, életfentartása, természetete és lényege kívánja meg a Romániával való barátkozást. Ezt épen olyan jól tudják az oláhok, mint a bécsi táborok. S mivel tudják, tehát fel is használják. Nem boldogok, hogy ingyen adják barátságukat, mikor drágán is eladhatják.

Így kap szerepet az oláhkérdés a hármasszövetség megváltó instrumentumában.

Fölötte csodálatos pedig az, hogy a barátság árát kizárólag nekünk kell megfizetni. Hiába van a dualizmus és hasztalan a paritás: az osztrák szövetséges nem vállalja abból a quótából a maga részét.

A fizetés első rátáját akkor adtuk meg, mikor a függő fejedelemséget önálló királysággá tették a hármas szövetség eszméjének vezeterei. Ennek persze a magyarok isszák a levét, mert az oláh fészkelődés jó madarai azóta tollasodtak meg, amióta egy szomszéd királyság testvéri hajlamainak puha melege ápolgatja őket.

A második rátát is mi fizetjük a kereskedelmi és vám-szerződés által, mely előnyt biztosít a romániai földművelésnek, valamint előnyt biztosít az osztrák finom gyártmányoknak is, de káros versenyt hozott a magyar földművelés nyakára és magas vámokkal löki vissza a durvább fajtájú magyar ipartermékeknek Romániába való vándorlását.

A harmadik ráta volt a magyar politikának és jogszolgáltatásnak nyers megalázása a memorandisták megkegyelmezése által. Mert ha a kegyelmi tény a magyar kormány kezdeményezésére s a magyar kormány hangulatának megfigyelése alapján jött volna létre: bizony senki a magyarok közül az ellen kifogást emelni nem tudna és nem akarna. De Románia királya Ischlben járt s a magyar király elhatározta a megkegyelmezést. Az összes oláh lapok hirdették, hogy a kegyelem Károly király közbenjárásának köszönhető. Parlamenti beszédekben is így szerepelt ez a tény. Senki soha meg nem cáfolta. Amint látszik, ez a kegyelem is oláh barátság ára. Fizetjük pedig mi, mert fogyott vele a magyarok tekintélye és nőtt az oláh irredentisták szára.

Most aztán jön a negyedik ráta. Vajjon jön-e valóban?

Ebben az öngyilkossági folyamatban magasra emelkedik az a tény, hogy az oláhok politikai és gazdasági hasznot húznak a hármas szövetségből, mi pedig állandóan károsodunk miatta és égünk a szégyentől az áldozatok oltárán. És kiemelkedik egy nagy igazság. Ez az, hogy az oláhok barátságára a hármas szövetségnek feltétlenül szüksége van s mivel pedig ezt a helyzetet ravasz byzantinizmussal aknázzák ki: ennél fogva a mesterséges hazudozásokkal csinált magyarhoni oláhkérdés európai kérdéssé nyomult előre. Így jött összefüggésbe a hármas szövetség és az állambontó oláh tendencia. A kérdés most már csak az, hogy mit tekint fontosabbnak az uralkodó: a hármas szövetség fentartását-e,

– mely az oláhbarátság nélkül nem sokat ér, – vagy Magyarország politikai egységét? Egy öntudatos, kötelesség-érző magyar kormány ha volna, ilyen kérdés nem merülhetne föl. De mit várjunk Bánffytól?

Félek, hogy a negyedik ráta egy helyrehozhatatlan lépés lesz Magyarország politikai földarabolásának vészterhes lejtőjén.

Horánszky a kvótáról.

1896. augusztus 20.

Horánszky Nándor fejtegetése a kvótáról méltán kelt nagy figyelmet úgy Magyarországon, mint Ausztriában. E fejtegetés egy higgadt elmének és jóhiszemű léleknek igen komoly munkája. A nehéz és kuszált kérdésben becsületes kötelességtudással, elismert szakértelemmel és előkelő tehetséggel keresi Horánszky a kibontakozás útját.

Mindenki tudja, hogy törvénykönyvünk az eljárás részleteit gondosan körülírja, de az ügy lényegét és mivoltát, – a kvóta kiszámításának kulcsát nem állapította meg. A törvénykönyvnek ez a hézaga tág mezőt nyitott a szakkörök előtt, mely könnyűvé teszi a kalandozást és megnehezíti a találkozást. A legelső kiszámításnál – egyéb adatok hiányában, – alapul vették azokat az összegeket, amelyeket az abszolút kormány a Lajthán inneni és a Lajthán túli országok közterheiből, az összmonarchia hadseregének és külügyének fentartására fordított. A későbbi megegyezéseknél is a közadók szerepeltek, mint számítási tényezők. Ez a számítási kulcs persze nem igazságos, mert az adóteher nincs mindig arányban az adóképességgel. Sőt a fizetőképesség sem igazi mértéke a vagyoni állapotnak, mert ez a képesség olykor csak nagy áldozatoknak és sokáig nem tartható erőfeszítésnek lehet az eredményé.

Mi volna tehát a számítás igazságos kulcsa? Kétség-

kívül az, amit Horánszky ajánl: a nemzeti jövedelem. Járuljon mindenik állam akkora összeggel a közösügyi kiadások fedezéséhez, amennyi az ő nemzeti jövedelmére aránylagosan esik. Íme, a Kolumbus tojása.

Csakhogya azt a nemzeti jövedelmet ki is kell ám puhatolni. Vajjon lehető-e ez? nem hiszem. A föld jövedelmét a kataszteri munkálatok révén ismerjük. Egyéb támaszunk nincs. Nos? nos, hát ismeretes tény, hogy a magyar földet több adósságkamat terheli, mint amennyi ugyanazon földnek a katasztraliter kimutatott tiszta jövedelme. Az egyik gazda a kataszteri tiszta jövedelmet sem tudja kihozni; a másik tízszer annyi jövedelmet csinál, mint amennyit a kataszteri becslés megállapított. A kataszter tehát bizonytalan mérőeszköz. Sok mindent tekintetbe vett a becslés alkalmával, de egyfelől a földkihasználásnak, másfelől a terméketlenségnek és árhullámnak minden faktorát mégsem vehette tekintetbe, mert lehetetlent nem csinálhatott. Mivel pedig ez a mérőeszköz bizonytalan, ennél fogva igazságtalan is. Egyéb foglalkozási ág jövedelmét kipuhatolni még kevésbé lehet. A bevallás épen olyan hipotetikus, mint a kiadás. Az üzleti könyvek bizonyára irányadó szerepet érdemelnek. De meg lehet-e azokat töviről-hegyire vizsgálni? Aztán sok foglalkozási ág van, amelyeknél nem vezetnek üzleti könyveket.

A nemzeti jövedelem annyi, mint amennyi az egyének összes tiszta jövedelme. De ki tudna annak utána járni, hogy mennyi az egyén jövedelme? Hogy mit nyert itt és mit veszett ott? Hogy mivel tartozik ide és mit követel amott? A vagyon statisztika még csak képzelhető valahogy. Németországban meg is csinálták valahogy. Ahhoz értők szerint nem sokat ér. Mi is megcsináltuk a mezőgazdaság leltárát. Tudjuk, hogy semmit sem ér. De ha volna is megbízható vagyonstatisztika, még akkor is, hol van a lehetőség a nemzeti jövedelem alapos kiszámításához?

Megtudni egy nemzet vagyonmennyiségét: határos a lehetetlenséggel; de megtudni egy nemzet jövedelmének mennyiségét, valóságos lehetetlenség. Épen ezért a nemzeti jövedelem mértékére alapított kvótaszámításnál ott vagyunk,

hol voltunk. A kulcs így is, úgy is a közadó, melyről pedig mindenki tudja, hogy nem igazságos kulcs, mert ott, hol az állam élet túlfeszíti a maga igényeit, miként nálunk, a teher-szolgáltatás nincsen arányban a teherképességgel.

A nemzeti jövedelem alapos kipuhatólása mindenesetre nagy előny lenne, mert ez egy ideális adórendszernek szolgálna alapul. Ha mindenki a valódi jövedelmek szerint viselné a közterheket, ha sem túlságos teher nem sújtaná az egyiket, mint most a földművest, sem eltitkolható jövedelmek nem volnának, mint most a személyes kereseteknél, sem az adó alól ki nem vont jövedelmek nem lennének, miként most a százmilliókra menő állami értékpapíroknál: akkor igenis elmondhatnók, hogy az adószolgáltatás igazságos alapon történik. Lehet, hogy az állam bevétele csökkenne; az is lehet, hogy gyarapodnék, de az igazságnak és méltányosságnak bizonyára elég volna téve.

De mihelyt a nemzeti jövedelem kipuhatólásának célja a kvótafizetés mennyiségével jön kombinációba, azonnal más bírójárás van a határon. Könnyű mondani: legyünk méltányosak, igazságosak, abszolút jó szövetségesek. De bajos ám az önérzet védelmét eszményi határok közé szorítani. Még az egyénnél is bajos. A nemzetnél lehetetlen, mert itt az önzés létfenntartó erő. Rábeszélni két államot, hogy a haszonlesést hagyja ki a maga kalkulusából, nem lehet. Eddig sem hagyta ki. Minden gazdasági alkudozásnak, mely köztünk és Ausztria között 30 év óta felmerült, legjellemzőbb vonása a másik fél megrövidítése volt. Nem alkudozás folyt az érdekek jóakarátú kiegyenlítésére, hanem csendes háború az érdekek legyőzésére. Amit kikerülni óhajtott a 67-iki törvényhozás, az osztrák császár háborúját a magyar királlyal: ezt a veszélyt a kiegyezés belső természete állandósította. Nem fegyveres háború ugyan, de a pénz-háborúban épen úgy el lehet vérzeni.

Mihelyt a kvótakérdés összefüggésbe hozatik a nemzeti jövedelem kiszámításának kérdésével, azonnal háttére lesz az eljárásnak. Mindenik állam a maga külön tendenciája szerint iparkodik a kipuhatólás tényezőit megállapítani. Ezzel aztán az ügyesebb becsapja az ügyetlent. Az erős leverí a

gyengét. Ott leszünk, ahol voltunk. Ezt csak úgy lehet kikérülni, ha a vagyoni és jövedelmi viszonyok megállapításánál teljesen egyforma és egyenlő erőmértéket vennénk használatba. De talán a gondviselés megóvja hazánkat a kiségitésnek ettől a módjától, mert ez nem jelentene egyebet, mint azt, hogy az adóalap meghatározásánál is lemondjunk az önálló intézkedés jogáról. Új közösügyet jelentene ez, mely nemzeti életünk összes nyilvánulásait átszöné a maga hálózatával Csak azért, hogy a meglevő közösügyeknek egyik zátonyra jutott hajóját megmentjük: megnyitnók az eddig nem létezett közösügyek egész nemzeti mivoltunkat elborító zsilipjét.

Mi következik mindebből? Az, hogy a kvótakérdést helyesen, mindkét fél megnyugtatásával, az osztó igazság mértéke szerint megoldani nem lehet. Nem tudta azt megoldani Deák Ferenc sem és ezért hagyta érintetlenül a kvótakiszámítás alapját. Gondolta: inkább legyen a törvény hézagos, mint rossz. Nem lehet megoldani pedig azért, mivel a világon lehetetlen dolgok is vannak. Képtelen viszonyok képtelen eredményeket szülnek. A tűz érdekeit nem lehet kiegyenlíteni a víz érdekeivel. Ha egyformátlan a két erő: a kevés víz megsemmisül a sok tűzben, vagy a kis tűz megsemmisül a sok vízben. Ha pedig egyformák az erőviszonyok, akkor mind a két elem megsemmisül, mert a meglevő víznek minden csöppe felhasználódik a meglevő tűz minden szikrájának elhamvasztására.

Tiszteletteljes bámulattal nézem azon férfiak tiszteletreméltó erőfeszítéseit, kik nagy kockázattól tartva, önzetlen hazafisággal keresik a nemzeti érdekek kielégítésének eszközeit a 67-ben felállított határvonalak között. Törekvésüket sok tudás, nagy értelem, kitartó buzgalom jellemzi. Mind hasztalan. Munkájuk mégsem egyéb, mint tékozlása a nagy szellemi erőknék.

A történelmi, politikai, gazdasági lehetetlenséget senki sem képes valósággá változtatni. A nemzeti élet fundamentumait sem itt nem lehet átalakítani, sem a Lajthán túl. A tiroli hegyekből nem lesz alföld a törvények hatása alatt, sem az alföldi tenyészgazdából schléziai takács.

Íme állam vagyunk, a legfontosabb állami funkciók nélkül. Van-e ennél nagyobb képtelenség? Íme szerződéseink vannak a külfölddel és azokat nem mi kötjük, nem mi ellenőrizzük, nem mi érvényesítjük. Íme adót fizetünk s közadónknak egy jó nagyrésze fölött egy idegen állam is rendelkezik. Katonát adunk s ez a katona nem a mi nyelvünket beszéli, nem a mi alkotmányunkra esküszik s nem a magyar történelmi hivatás szellemében él. Mennyi képtelenség?

Mennyivel egyszerűbb, természetesebb, józanabb a különválás egy fejedelem alatt. Élvezze mindenik állam a maga jóvedelmeit és viselje a maga terheit. Zsigmond magyar király, német császár is volt, mégsem csinált a két állam közös ügyeket. És nem léteztek Magyar- és Csehországok között sem közös ügyek, mikor a magyar király a cseh koronát is viselte. Sok ilyen példánk van. A történelem jó útmutató. De a mi közjogi állapotunkhoz hasonló példát az emberiség sok ezeréves múltjából bizony nem tud senki felmutatni. Mert a história komoly mester és nem vesztegeti idejét körnégyzögesítéssel.

Adsza s ne!

1896. augusztus 26.

Miután megakadt a főemberek bölcsessége és nem tudják, hová az istennyilába tegyék azt a kvótakérdést: jó lesz, ha a tudományhoz fordulnak és attól kérnek tanácsot. Hiszen nálunk a doktrína: dogma. Mikor törvényt csinálunk, Aristotelesen kezdve Beksics Gusztávig, a világ minden tudósa döntő súllyal fekszik a javaslatnak. Nem is törvényhozó, aki nem hordozza a hóna alatt Gneistot, Bluntschlit és Stein Lőrincet. Minden más tekintélyt alaposan leszállítottunk a polcáról, de az államtudósok és a példák tekintélye megmaradt. Az igazság keresése alárendelt tényező nálunk

már régóta; de majmolni a külföldi intézményeket és másolni a külföldi tudományt, ez már nagy divatban van.

Hát itt az ideje. Tessék másolni és majmolni a rogyásig. Keressenek példát a kvótaszorulásra és elméletet az ügy nyélbeütésére. Nagy ez a világ és már régi is. A római katakombák lakóinak vagyonszösségétől a falanszter-rendszerig, a plebejusok lázongásaitól a dinamit-próbákig, a cölöpépítkezéstől a földalatti villamosig sok víz folyt le a Dunán. Népek keletkeztek, népek temetkeztek. Államok alakultak, államok pusztultak el. Az emberiség kilépett a pásztor-kunyhóból és belépett a börzeparlotába, itt-ott a gyárkémény már magasabb, mint a templom tornya. Ennyi idő alatt, ily nagy területen, az emberi viszonyok és alakulások e nagy tömkelegében sok jó és sok rossz történt a népekkel, nemzetekkel, államokkal. Okos dolgot is műveltek, bolond dolgot is.

Hanem közös ügyet nem csináltak. A kvótabetegség meggyógyítására nincsen ezerjófű az emberiség történelmének patikájában. Ez a betegség bennünk keletkezett, mint ahogy a mételey csak a lyukban keletkezik. Pátens nélkül is, kizárólag a miénk ez a találmány. Ebben nem utánoztunk senkit. Ezt nem tanultuk senkitől. Épen ezért nem is ránt ki bennünket a kátyúból sem a példának, sem az elméleteknek ereje, mert példát és elméletet erre a csődbe került állapotra sehol sem találunk. Akármilyen nehezen esik tehát, hogy ezúttal nem támaszkodhatunk a német tudomány botjára és akármennyi botorkálásnak is vagyunk kitéve, mivel elszoktunk attól, hogy a magunk lábán járjunk, a kvótakérdést mégis csak a saját külön eszünk oldhatja meg. Ha már meglőttük, süssük is meg. Ez a regula.

Harminc év óta azt hajtogatják, hogy ki-ki annyit fizessen, amennyit tud. A vita mindig akörül forgott, hogy mekkora a fizetőképesség és minő kulcs szerint lehet azt legigazságosabban kiszámítani.

Bocsánatot kérek, de ilyen vásárt még nem látott a világ. Minden alkunak két eleme van. Adsza és ne. Adok pénzt, adj posztót. És pedig nem annyi pénzt adok, amennyit képes vagyok, hanem annyit, amennyi a posztó értéké-

nek megfelel, ilyen a vásár a gazdasági élet forgalmában. Az erkölcsi élet forgalma ettől eltér. Adok pénzt és te adj élet- és vagyónbiztosságot, mondjuk az államnak. De mennyi pénzt? Amennyit vagyoni képessége megenged. Helyes. A kvótánál is ezt mondják. Csakhogy nem alkalmazzuk az »Adsza és ne« idézet elvét. Itt a hiba. Adunk, de nem kapunk. Az alku így félszeg. Az egyik főelem merőben hiányzik belőle.

Gondos buzgalommal kutatják, hogy mennyi terhet bír meg hazánk a közös költségek viselésénél. Vajjon miért ellenkezik a bölcsességgel ugyanakkor azt is kutatni, hogy mit kap hazánk ezekért a terhekért? A törvény gondoskodott erről. Viseljük a terheket aránylagosan – ez a kvóta és élvezzük a jogokat egyenlően, – ez a paritás. A terheket tényleg viseljük is.

Fizetünk, mint a köles. De a paripás vessző: a jog-egyenlőség nincs sehol. Miért hallgatnak erről, mikor alku-doznak? A kvótabizottság miért nem tárja fel már egyszer a közjogi helyzetnek ezt a nagy hézagát?

A kvóta a közösügyek költségeinek fedezésére szánt összeg. A kvótát fizetjük. A költségek fedeztetnek. De hol vannak a közösügyek? Helyesebben, hol vannak a közös intézmények, amelyeknek fentartásával a kvótát fizetjük? Vessétek elő, hogy lássuk.

A diplomácia nem közös, mert csak német; a kereskedelmi képviselő nem közös, meri csak német; a közös minisztérium nem közös, mert csak német; a hadsereg aem közös, mert csak német. Zászlója a hadseregnek nem közös, mert csak fekete-sárga; címere nem közös, mert csak a két-fejű sast viseli. A haditengerészet is kizárólag német. Az udvar sem közös. Jó. A törvény is úgy rendeli, hogy az udvartartás ne legyen közös ügy. A magyar királyság tekintélye a törvény szelleme szerint megkívánja a magyar udvartartást. Nos hát, az udvartartás is merőben német.

Ha ez a közös hadügyminisztérium, miért lakik állandóan Bécsben? Hát a közös pénzügyminisztérium miért lakik mindig Bécsben? És a közös külügyminiszter és a cs. és kir. felséges uralkodóház és az udvar és az udvari alkalma-

zottak minden pereputya, vajjon miért laknak mindnyájan állandóan Bécsben, ha közös a mivoltuk?

Avagy talán a nyelvhasználat és a tartózkodási hely nem irányadó a közösség természetének megállapításánál? Nem? Ha nem, akkor ugyan miért választották ketté annak idejében az osztrák állam vasúttársaság igazgatóságát és szervezetét? Miért kötötték ki a magyarnyelvet és a magyar székhelyet a magyarországi vonalokra? És mikor az osztrák nemzeti bankot köcössé tették, miért tették vele ugyanazt, amit az osztrák államvasúttársasággal. Ha a közösséget ezekenél így értelmezték, miért nem értelmezik a közjogi intézményeknél is így?

Avagy ha nem irányadó a székhely és a nyelv, hát ugyan mi az irányadó? A szellem? Ugyan ne tessék tréfálkozni. A szellem. Tehát egyfelől osztrák szellem, másfelől magyar szellem. Már mint a hadseregben, avagy a haditengerészetben, vagy talán a katonai reáliskolákban és akadémiákon! de ez az öfelsége legfelsőbb hadúri jogköre úgy-e? »A vezérlet vezénylet szervezet.« így említi a törvény. No lám. Hát mióta szűnt meg öfelsége magyar király lenni? Avagy mióta lett a magyar király hivatalos nyelve a németnyelv és hivatalos szelleme az osztrák szellem?

A szellem. Már mint a külügyminisztérium szelleme, mely meg sem próbál elégtételt szerezni, mikor úgyszólván hivatalosan tépik rongygyá Szerbiában a magyar becsületet; melynek egyetlen szava sincs, sem külügyi jegyzékeiben, sem a delegációban azokra a rendszeres rágalmakra, melyekkel külföldön Magyarország állami, politikai, kulturális és társadalmi életét vakmerően beszennyezik, – ez az a magyar szellem, mely a külügyi kormányt áthatja? Köszönöm. Ezért bizony kár kvótát fizetni.

A konzulátusokról nem beszélek. Megverte az Isten azt a magyar embert, akinek ott dolga akad. Osztrákok azok minden ízületükben és amellet annyi súlyuk sincs, mint egy csirke pelyhének. Aki magyar szellemet keres a közös intézmények bármelyikében, fából vaskarikát keres.

Paritás tehát nincs. Ez a törvénynek egy ígérete és az életnek egy hazugsága. Kelepece a jóhiszeműek számára és

hurok az osztrákok kezében, mellyel tetszésük szerint fojtogathatják Magyarország állami létérdekeit.

Adsza s ne. Ha kvóta van, legyen paritás is. Így rendeli a törvény. Ne csaljuk tovább önmagunkat. Legyen vége annak a hitnek, hogy a magyar nemzet kegyelemből él. A kvótabizottság ne csak a százalékokban teljesítsen hazafias kötelességet, hanem a nemzeti jogokban is. *Suum cuique*. Amíg főnáll a törvény, addig azt meg kell tartani. Törvénykönyvünk a közös intézmények fentartására rendelte el a kvótafizetést. Hát fizessünk, amíg muszáj. Ám közös intézmény nincs. Amit közösnek hívnak, osztrák. Testben, lélekben osztrák. Osztrák intézményekre nincs pénzünk. Ez nem szélbali álláspont. Ez a józan hazafiság tízparancsolata.

Igazolja magát!

1896 október 13

Ezzel a szegény Magyarországgal, melyet véletlenül 16,000.000 ember nevez szűkebb hazájának, nem az fog történni, amit Ugron, vagy Apponyi hirdet, hanem az, a mit Bánffy akar. Ennélfogva most, mikor öt esztendőre dől el az ország sorsa, méltó a kíváncsiság, tudni, hogy mit akar Bánffy?

Lássuk hát: igazolja magát. Kicsoda, micsoda ő voltaképen? Mondják többségre vágyik és kormányozni szeret. Ugyan jni címen? Mily eszközökkel? Mi jogból? Minő renddel? Hogyan válasszon az ország közte és mások között, ha nem tudja, hogy ő mit akar? Igazolja magát!

Túl a tengeren, valahol még Koppenhágán is túl van egy sziget, mely Anglia név alatt ismeretes. Járt-e ott Bánffy úr? Nos semmi, ha nem járt is. De talán hallott róla? Mit? igen, vagy nem? Feleljen. Annyit talán csak mégis hallott, hogy a parlamentáris kormányforma ott

keletkezett. Azt is hallotta, remélem, hogy olykor ott is választanak. Sőt arról is lehet tudomása, hogy az angol miniszterelnök választás idején népgyűlésről-népgyűlésre jár; szónokol, lelkesít, érvel, magyaráz, s így iparkodik magát, nézeteit, akaratát, irányát a közönséggel is megismertetni.

Mióta kitalálták a parlamenti intézményt, olyan miniszterelnök még nem volt soha és sehol, hogy programja ne lett volna. Mindenik tudta, hogy mi szándéka van az országgal, s ezt a szándékát, mindenik közölte a választó közönséggel. Olyan elementáris módja ez a többség-szervezésnek, mint az életfentartásnak az evés, és az alvás.

De Bánffy úrról nem tudjuk, hogy mit akar. Ennek az embernek nincsen létoka. Látjuk őt, és nem tudjuk, mit látunk. Hívei szaporodnak, mint a mezei egerek. Vájjon miért? Kezében nagy hatalom. Rendelkezik fegyveres erővel, hivatalnokkal, pénzzel. Mire fordítja? Az adófizetőkre uszítja az adópusztítókat. Mi célból? A munkásokat leigáztatja a kitarottakkal. Minő jogon? Feleljen. Tudni akarjuk, hogy kicsoda, micsoda ő? Igazolja magát!

A baromcsordával nem bánhatnak másként, mint a hogy ez a félművelt ember a nemzettel bánik. Ez előtt Lónyay, Wenkheim, Tisza, Szapáry, megőrizték legalább a látszatot. A kerület jelölt, a jelölt a végrehajtó bizottsággal érintkezett. Nehéz helyzetében innen kapott »erkölcsei« támogatást. A főispán is a bizottsággal tárgyalt. A kerület bizalmi férfiai is ehhez fordultak.

Most másként van. Bánffy úr mesztelenre vetkőzött. A politikai erkölcsöket is levetkőztette tetőtől-talpig. Még lepedő sem kell. Sem olaszfal. Anyaszült mesztelen állapotban csinálják a dolgot. A miniszterelnöki palota hol Andrássy gróf is lakott, hitvány és füstös, policiális bűróvá lett. Itt teszik, veszik a jelölteket, a kik határtalan szemtelenséggel jelennek meg egyik vagy másik áldozatul kiszemelt kerületben és így szólnak: jelölt vagyok. Senki sem ismeri, mégis jelölt. Hírét-nevét senki sem hallotta ott, mégis jelölt. Senki sem jelölte, mégis jelölt.

Adjatok neki bizalmat, ruházzátok föl a legnagyobb joggal, hatalmazzátok fel, hogy döntsön az élet, a becsület, a jólét, a jövő nagy kérdései fölött! Mit tesz az, hogy hírét sem hallottátok? Bízhatok benne. Hiszen csak a haza forog kockán. Bánjátok is ti azt! Tíz, húsz, harminc forintot kaptok. Krisztus sem sokkal ért többet. Miért nem adnátok el a hazát? Potomság. Csak a kvótát emelik fel. Nyomorult öt hat millió évenként. Tíz év alatt ötven-hatvan millió. Oda se neki! Ennyi áldozatot csak meg lehet hozni azért a kitüntetésért, hogy nektek jut a szerencse, engedelmeskedni Bánffy-nak.

Mert tudjátok meg: ebben az ezeréves hazában . . . Oh, milyen elvetemültség épen most kérkedni az ezer éves történelemmel! . . . hát tudjátok meg, hogy ebben a hazában csak egyetlen egy élő lény van, a kinek érdekében van, hogy a kvóta fölemeltessék. Több nincs, csak egy. Ezt az egyet Bánffy Dezsőnek hívják. Ezért az emberért, kizárólag csak ezért, ötven-hatvan millióval teszitek szegényebbé az országot. Átok legyen az ilyen szavazaton!

Bánffyéért?! ... Ki az? Mit tanult? Mit tud? Mit akar? íme, nem felel. Ne bántsuk őt. Hiszen ő maga sincs tisztában a maga mivoltával. Jogról, igazságról, alkotmányról, az intézmények tisztaságáról, a törvények kötelező erejéről sejtelve sincs neki. A balsors botot adott a kezébe, tehát üt. Hatalmat adott neki, tehát parancsol. Ranggal, címmel ruházta föl, tehát pöfög. Hivatására képtelen; oltalmazni hazánk szabadságát nincs ereje; megőrizni az ország javait nem tudja. Ilyen ez a parlagi miniszterelnök, a kinek ti engedelmeskedtek. Minő szegény!

Pedig engedelmeskedtek. így hajtják a juhok a vásárra, a barmot a legelőre. Épen így. Izma, csontja, szarva van annak a baromnak, és sokadmagával hajtja meg szomorú fejét egy ütött-kopott ember hajszolására. Van-e ennél csúfabb látvány?

Van.

A magyar választás.

Mit csináltak?

1896. október 14.

Emberek, polgárok, választók! Ugyan mit ad nektek Bánífy, hogy olyan eszeveszetten toljátok a szekerét? Bizony nem ő fizeti az adót, hanem ti; a katonát is ti adjátok, minden terhet ti viseltek. Utat csináltok, napestig dolgoztok, búzátok olcsó, barmotoknak nincsen ára; amit szereztetek, azt megdézsmálja az állam, a község, a megye, az egyház. Hatalma Bánffy-nak azért van, mert túritek; pénze azért van, mert ti adjátok. Töletek jön minden erő. Minden úgy lehetne, ahogy *ti* akarjátok. Mégis minden úgy van, ahogy Bánffy akarja.

Miért engeditek, hogy kifosszanak jogaitokból. Hová lett a magyar önérzet? Férfias büszkeségeteket ki *tette* zsebre? Igaz-e, hogy »csak sast nemzenek a sasok?« Nem igaz. Korcsivadékai vagytok egy ősi nemzedéknek. A század első fele tudott önálló hazafias, erényes és jellemes lenni. Szembeszállott a hatalommal, nem tűrt igaztalan ságot, sem szennyet zászlója színein. Pedig az akkori önkény nem volt sem olyan durva, sem olyan romlott, mint a mostani. De ti, kik ünneplitek az ezerévet, mit csináltok ti? Nem is látjátok, hogy egy nyolcszázéves alkotmány morzsolódik porrá a Bánffy silány kezei között. Isten és ember előtt ezért ti vagytok a felelősek, ti választók, mert ti nyolcszázézerén vagytok, az az ember pedig, ki miatt elvész a nemzet szabadsága, csak egyedül van. Nem féltek a boszuálló végzet súlyos csapásától? Mit csináltak?

Emlékezzetek az ősökre. Két világhatalom, a germán és mohamedán nehezedett rájuk, mint két irtózatoss malomkő. A nemzet vérző teste szét volt marcangolva és vonaglott a bestiák karmai között. De az ősök az élet-halálnak ebben a pokoli küzdelmében is megőrizték szíveikben hazánk alkotmányos szabadságát s nem lettek önként osztrák adófizetők.

Ti pedig most seregestől tódultok az osztrák párt kebelére, hogy hideg karjaival agyonszorítsa hazátok ősi szabadságát.

Gyermekeitek van, unokátok lesz, jól vigyázzatok! A kiben még nincsen leigázva a lelkiismeret, siessen, tépje ki kebléből e furdaló szót, mert az utódok előtt ez a nemzedék fog leszámolni. A számadás órája ütni fog. A vézna unokák majdan belekiáltanak a sírgödörbe: éhezünk; hovátettétek a vagyont, mi rátok maradt az ősköztől? Testünk, lelkünk békóban sínylődik; hová tettétek azt a szabadságot, melyet számotokra megőrizett volt az ősköszabalyja? Adjatok számot, miért hajtottátok fejeteiket osztrák igába?

Nem riadtok vissza attól az ocsmány hírnévtől, melyet rátok frecscent az emlékezet? Mit csináltok? Tíz, húsz, harminc. Ki ad többet érte? Hogyan? Hát eladók vagyunk? Mi? Nem féltek, hogy elszárad kezetek a Weisz Berchtold pénzétől? És az Éles úr pénze és a Neuman uré és a Légrády uré? Azt vélik, hogy ez jobb? Milyen gyalázat, így megalázni az embert! Minden sovány ökor drágább, mint egy ilyen választó. Kíéhezett szamarakkal van ezeknek egy áruk. Az öszvér már többet ér. Tíz, húsz, harminc.

Tudom. Megrohanja házatokat a hivatalnokok serege. A többi hatszázezer választó lelkiismeretére lecsap a fennmaradó százharmincezer alkalmazott. Héjják, hullók, vércsék. A magyar társadalom e szerencsétlen páriái, kik nem merik szabadon szeretni a hazát. A magyar politikai élet ezen apró ragadozói, kik fölesküdtek, hogy megtartják a törvényt, s uroknak, Bánffynak a parancsára mégis úgy bánnak a törvénnyel, mint a hóhér az elitélttel. Ezek most megrohannak. Rimánkodnak rima-módon, fenyegetnek farkas-módon. Ti pedig mit csináltok?

Én már látom. Az osztrák pártot vállaltokra emelitek. Győztünk! Üvölt majd az osztrák párt Magyarországon. Hurrá! Győztünk! Ordítja majd az osztrák Ausztriában. Mert jól megértésétek: a hol kormánypárti jelölt jut többségre, ott nem a magyar győz, hanem az osztrák.

Ti pedig hazaszéledtek rekedt torokkal, részeg fővel. Az adó majd kijózanít. A nagyobb adó még jobban kijózanít. De már késő lesz. Képviselőtök markába nevet.

Titeket nevet, mert becsapott. Ausztria is markába nevet. Igen, egész Ausztria német, cseh, vend, lengyel, dalmata egytől egyig, egyetlen egy nagy és öblös szájja változik át, és nevetni fog irgalom nélkül a fölött, hogy egész Magyarország be van csapva.

Majd meglátjátok: ez a nevető száj nem fog mindig nevetni. Sakálnak, tigrisnek nincsen különb rágó szerve, mint az osztrák szájnak. Majd ha csattogtatni kezdi éles fogait, és rágni kezdi a magyar vagyont, a magyar jogot, a magyar szabadságot, majd akkor megint megkérdézem tőletek, hogy 1896. október 28-ától november 6-ig mit csináltatok.

A varjú.

1896. október 16.

Ez az ember arat, a nélkül, hogy vetett volna. Nem is szántott, mégis arat. Úgy lépett elő a szolnokdobokai homályból, mint a patkány a hidas alól. Az ország akkor látta meg, mikor már a Ház elnöki székén ült. Nem volt arra való. Mindennap újabb bizonyítékot hozott képtelenségéről. Hanem azért maradt. A botrányt nem röstelte; a megalázást tűrte. A mitől más pirulni szokott, attól ő mosolygott.

Azután még egyet lépett. Persze fölfelé. A sasok óvatosa. Szerények és rendszerint a földre szállnak, vagy aztán a sziklára. A varjú mindig a fa legfelsőbb ágára száll. Ez is így tett.

A verebek pedig elkezdtek a csiripelést, nini egy sas. Rászálltak a háztetőkre, ellepték az udvarokat, betolakodtak a pitvarokba. Mindenütt megjelentek, ahol hulladékra volt kilátás. És mindenütt ezt csiripelték: Nini egy sas.

Pedig csak varjú.

De a lakmározó verebek nem maradtak el a hazug-

ságban. A fák lombjain, az utca porában, a trágyadomb tetején, mindenütt csak azt hajtották: egy sas, egy sas, egy sas. Ettől aztán nyavalyát kapott minden élő lény. A tyúk kotkodácsolni kezdett: egy sas. A liba gágogott: egy sas. A tejes bárány megiramodott: egy sas. A juh, az ökör, a szamár, valamennyi bögött, ni a sas, ni a sas.

És rémület szállta meg a hegyet és a völgyet, az erdőt és berket, és köd borult a tájakra, hideg, nyirkos, átláthatatlan párázat, mely elvette mindenkinek a szemvilágát, s megtompította fülhártyáikat. A varjú ott állott a fatetőn, és mind nagyobbra nőtt az emberek képzeletében, miként megnő a köd a párolgó hegyek tetején.

Károgott. Azt hitték, a sas szólalt meg. Pedig eléggé kiabálta: kár, kár, kár! Földművelők, iparosok, kereskedők! Nem halljátok? Nektek szól a nóta: kár, kár, kár! Hasznatok ebben a varjúbán nincs. Nagy kár lesz abból, mindenki meglássa, hogy sasnak nézitek a varjút. Világos, hogy csak egy varjú. Még nem is szarka, hogy legalább ügyes lenne, még nem is holló, hogy legalább fényes volna. Hanem egy szürke, homályos, sötét varjú, megtépázott tollakkal a parlamenti csaták idejéből. Ott ül a fatetőn. Mit csinált, hogy oda jutott? Talán küzdött és legyőzött ellenfelei vállain emelkedett föl? Vagy talán röpült, és szárnyalása erőteljesebb volt, mint a másoké. Nem. Ez a varjú kúszott, miként a harkály a falat után, vagy miként a hernyó a rügy után, hogy elrágja. Igen, hogy elrágja a nemzet jövő tavaszi hajtatásának legszebb reményeit. Nem különb ő senkinél.

Mégis legkülömb helyre jutott. Övé az őrállomás. A sasok, vagy a magasban kóvályognak, tündöklő szárnycsattogással, vagy a földön sétálnak méltóságos hallgatással. Ugron, Apponyi ott fenn, a ragyogó firmamentum mélységeiben, Szilágyi, Széli, Wekerle itt alant, – mintha életcéljuk az volna, hogy – egerésszenek.

Csak ő van az őrhelyen – a varjú.

A köd pedig egyre sűrűbb, egyre nyirkosabb, egyre homályosabb lesz. Fojtó gőzével megszállja a virágot, a füvet, a bokrot; ránehezedik az emberek vetésére, és az

emberek szívére. A búzaszem megszorul a kalászbán, nem lesz termés. Az emberek elveszítik látásukat és így a varjú csak nő és nagyobbodik a fojtó ködnek e sűrű homályában. Már nem is sas, hanem griff; már nem is griff, hanem turulmadár.

Igen, turulmadár, aki behozta őseinket ezer év előtt, s a ki beviszi ezt a nemzedéket az új ezerévbe.

Mert sorsunk erre a varjura van bízva és senki másra. Ő lett a mi jólétünk egyetlen kútforrása; ő lett a mi életünk egyetlen támasza. Ő a mi végzetünk. Tűzhelynek ő az áldása, éjjeleinknek ő a fénycsillaga; oltárunknak ő a megváltója, ez a varjú.

Minden az ő karmai közé került. Minden magánérdek erecskeje ő felé folydogál; minden közhaszon patakja nála ered. Magyarország összes nemzeti munkásságának ő a gyűjtő medencéje, a hova beszivárog minden verejték, s ahonnan kiszivárog minden életnek a kapaszkodók alázatosak, hízelkedők, árulók, cinikusok, és becstelének ártériáiba.

A nemzeti életnek minden változatossága, minden reménysége, minden kilátása neki van kiszolgáltatva, ennek a varjúnak. Ugyan ki a hibás? Talán ő, hogy sasnak nézitek?

Talán a köd, hogy elvakulhattatok? Ej! Hát miért nem léptek hozzá közelebb. Miért nem vizsgáljátok meg jobban? Miért nem méritek meg az okosságnak, józanságnak, tudásnak, és hazafiságnak mérlegén ezt a varjút.

A legelső polcon ül. Avagy talán ő volna köztetek a legelső? Minő hóbort! Még álomnak is furcsa, hogy ti ennek engedelmességteljesek. Ablaka alatt járkáltok levett kalappal és lesítek, hogy mi hull a kalapba. Inasaival társalogtok az előszobában, s aggódva tudakoljátok, hogy jókedvű-e vagy rosszkedvű-e ez a varjú.

Önmagátokat így gyalázzátok meg.

A magyar büszkeséget így keveritek a porba.

Nemzetünk szabadságát így hajtjátok igába.

Alkotmányosságunk egész rendszere így lett kitéve az alávaló lelkek vegyibontó hatásának.

Egy varjú miatt.

Revisió.

1896. október 18

Harminc év előtt Magyarország érdekeit kisajátította egy kegyetlen törvény. Ha belemélyedsz e törvény szellemébe, eszed könnyen utat téveszt az ellenmondások és lehetlenségek e sajátságos tömkelegében. Mérséklet és könynyüvér, józanság és ábránd, jogfentartás és jogvesztés zavart tarkaságban jelentkeznek ez alkotás szövedékében.

Emberi mű, legyen az festmény, épület, intézmény, avagy könyv, sohasem mutatta jobban keletkezési idejének nyomait, mint ez a törvény. Az alkudozó felek agyvelejében sötét táncot jártak a tapasztalatok rémes emlékei. Mindkettő fél. A bécsi képződésben még mindig kísértettek a forradalom árnyai. Budapesten pedig még mindig látni vélték az aradi hóhér fenyegető öklét.

Ilyenformán az ölelkezés nem volt sem természetes, sem őszinte. Ennek az ölelkezésnek gyümölcse a 67-es törvény, mely minél inkább erőszakolja a bizalmat, annál jobban érleli a bizalmatlanságot. Épen ezért: megérteni ezt a törvényt nem lehet; végrehajtani: lehetetlen. Ez a törvény indokol, magyaráz, intézkedik és parancsol. De magyarázatai nincsenek oknyomozó összefüggésben az intézkedésekkel, parancsai ellentmondanak az indokoknak.

» Indokolja államiságunkat és intézkedik, hogy ne legyünk állam. Magyarázza önrendelkezési jogunkat és ránk parancsol, hogy ne éljünk e joggal. Látszik, hogy két kéz hozta létre az alkotást: a bécsi és a budapesti kéz, A budapesti kéz műve a magyarázó és indokló rész, a bécsi kéz műve az intézkedő és parancsoló rész. Ám, nem a magyarázó része kötelez, hanem a rendelkező.

Ebből az következik, hogy az eszményi oldal megmaradt nekünk, a valóság pedig osztrák kézben maradt. A kövér pusztán mienk a délibáb, az osztráké az aratás. A papíron mindenünk van, az életben az osztráknak van mindene. így került az érdekszférába a véderő, a diplomácia, a külkereskedelem, a vámügy, a bankrendszer, a konzulátus,

a fogyasztási adó. Innen van, hogy nemzetközi szerepe Magyarországnak abszolúte nincs. Innen van, hogy az európai közjogban csak az osztrák zászló és csak a kétféjú sas bír legitím erővel.

Maradhat-e ez így? Van-e jövője annak a nemzetnek, amelynek alapintézménye sorvadásra kárhoztat. Meddig bírunk ki olyan állapotot, mely arra utal, hogy ne azért éljünk, mivel élünk, mivel élni akarunk, mivel jogunk, erőnk van az élethez, hanem azért, hogy zsákmányul szolgáljunk az osztrák kapzsiságnak.

A tennivalót megszabja a helyzet. Qui perdidit numerum incipiat iterum. Ott kell a dolog hóna alá nyúlni, ahol elvétettük a dolgot. Elől kell kezdeni. Azt a gordiusi csomót, melyet 67-ben kölcsönös féltékenység és bizalmatlanság kötött, ki kell bontani. Ha másként nem megy, ketté kell vágni. Mikor megkötötték, mindkét alkudozó fél vonaglott. Magyarország ki volt fosztogatva és láncot csörgetett az abszolutizmus kínpadán. Ausztria ki volt merülve hazánk agyonfojtásának otromba erőfeszítésével és véres tetemmel hever Sadova csatamezején. Mindkét fél kényszerhelyzetben vala. Ha szabad levegőhöz nem jut, Magyarország megfullad; ha segélyt nem kap, Ausztria elvész.

Mindkettőnek sietni kellett, veszteni való idő nem volt. Ebben az aggasztó sietségben eltelve a jövőendő kétes reményeivel, de egyszersmind eltelve a múlt időkből származó alapos bizalmatlansággal, jött létre a 67-es kiegyezés. Majdnem azt mondám, hogy ily hangulatban tákolták össze.

Nem vádolólok az alkotókat, sőt igaz tisztelettel vagyok emlékezetük iránt. Helyükben talán más sem végezhetett jobb munkát. Az idők szelleme erősebb az emberi akaratnál. Pedig az akkori emberekre ugyancsak rá volt nehezdedve az idő szelleme. De abból a kölcsönös kényszerhelyzetben félszeg alkotást hoztak létre, csak nem következhetik, hogy e nemzetsorvasztó alkotás a végleges pusztulás átkává legyen.

Sürgetnünk kell tehát a revíziót. Nem a házassági jogi hanem a közjogi revíziót. Az új szövetségből Magyarország és Ausztria között ki kell hagyni a zavaró és vegybontó elemeket. Melyek azok? A féltékenység és bizalmatlanság.

A szövetség e két rákfenéjének egyedüli tápláléka és kútforrása ma már csak a 67-iki törvény. Ez ad módot Ausztriának arra, hogy minket jogilag és vagyoniilag kizsákmányoljon. Ha ez a mód megszűnik: Ausztria nem lesz ránk nézve félelmes, mert az erőviszonyok köztünk súlyegyenbe jönnek. Arra sincs ok, hogy az uralkodó ház bizalmatlanságot tápláljon irányunkban. Harminc évnek tanúsága szól a nemzet loyaltitása mellett. Korlátlan sajtószabadságunk dacára, mindenki dinasztikus nálunk. Ismétlődő alapos megütközéseink dacára mindnyájan hű alattvalók vagyunk. Nem kivan senki egyebet, mint az állam megerősítésével a trónt is megerősíteni. Bizalmatlanságra tehát nincsen ok.

Miért, hogy mégis oly nagy szerepe van közjogi alap-törvényünkben a bizalmatlanságnak. Azért, mert az a törvény az idő műve. Jól van. De most más időt élünk. Alkalmazkodjunk tehát az új időhöz. A múlt csak arra való, hogy tanúságot szolgáljon, de nem arra, hogy megláncoljon. Nemzetünk fejlődik, növekedik naponkint.

A 67-es páncélban elért a gyermeknemzet. Az ifjúvá izmosult nemzet vérkeringése megáll a szűkké vált vasingben. Hát tágítsunk rajta. Ki-ki éljen meg a maga emberiségéből. Had legyen meg mindkét állam feszítő erejének a maga természetes mozgási tereuma. Jól felhasználva, egy világot alakít át a gőzerő; elfojtva: a legkeményebb burkot is szétrombolhatja.

Mivel pedig a robbanástól hazánkat megóvni akarjuk, ennél fogva követeljük a közjogi revíziót.

A Bánffy általi beszéd.

1896. október 20.

Megszólt. Nem ő írta, de ő mondotta. A hang a Jákobé, a kéz az Ézsaué. így is elég formátlan. De a forma nem határoz. Különben a lényeg sem határoz. Mindegy, akármit mond. Úgysem érzi a felelősségét annak, amit mond, sem annak, amit tesz.

Felelősség. Mi az? Doktriner emberek a népszabadság biztosítékát látták benne, inkább képzeltek, mint látták. A képzelődésnek – gondolom – vége van. Talán egyebütt is, de nálunk épen vége van.

Megterhelik hazánkat a kvóta útján újabb milliókkal. Kisajtolnak a nemzet vagyonából a vámügy révén sok, sok milliót. Jogi és gazdasági kötelezettség nélkül egy hibás törvény a közös államadósság járuléka címén ránk sóz évenként 29 milliót.

Vajjon mennyi vagyona van annak az urnának, hogy ennyi millió nemzeti vagyon elharácsolása mellett felelősséget mer emlegetni! Mit ér itta felelősség? Döglött lovon a patkó többet ér, mint az ilyen felelősség.

Felelős. Ugyan kinek? Beöthy Aldzsinak?

Erőszakkal, törvénytípással, pénzzel és egyéb tisztátalan eszközökkel megválasztatja a többséget. Ennek feleljen? Hiszen ő hozta létre, ő jelölte, ő adta a pénzt, ő adja a kerületet is. A mandátum tőle származik, nem a néptől. Mégis ő feleljen ezeknek? A gazda feleljen a cselédnek? Ugyan ne komédiázzunk!

Pedig hát az alkotmányosság egyetlen biztosítéka mégis csak a felelősség. Ha pedig nincs felelősség, aminthogy nálunk nincs: úgy bizony alkotmányos élet sincs. Van, – de nincs. Van keret s nincs tartalom. Van némi látszat. Nincs semmi valóság.

Magyarországon az alkotmány ma egy nagy hazugság. Az orosz birodalomban önkény uralkodik. Nálunk is. Mert az alkotmányosság nem egyéb, mint a nemzeti akarat szabad érvényesülése. Már pedig a nemzeti akarat nem érvényesül szabadon sem Oroszországban, sem itt.

Mindkét helyen személyes uralom van. Amott a cár akarata dönt, itt a varjú akarata. Amott olyan az államtanács, amilyenné a cár teszi. Itt olyan az országgyűlés, amilyenné ez a varjú teszi. Ott is van törvény, itt is. De a törvénynek ott is, itt is csak addig van kötelező ereje, amíg – ott a cár, itt a varjú jónak látja.

Ahhoz, hogy a nemzeti akarat érvényesülhessen, vélemény szabadság kell. Véleményszabadság pedig nincs sem

Oroszországban, sem nálunk. Mert a vélemény szabadsága két módon nyilvánul. Társadalmi úton a sajtó által és hivatalos úton a választás által.

Ám a magyar kormány beállott kerítőnek és bordélyházat csinált az irodalom templomából. Összevásárolta a sajtó becsületét. Andrásynak, Tiszának két hírlapja volt - egy magyar és egy német. Ennek csak a fővárosban 12 napilapja van. Avagy talán ez többet ér, mint Andrassy? Nem, hanem ez többet fizet. Fizeti, hogy dicsérjék őt, fizeti, hogy gyalázzák a honfiakat. Hazugságot vásárolt drága pénzen. Az ilyen sajtó nem a szabad vélemény eszméit szolgálja, hanem az igába hajlott vélemény becsstelenségét.

De a választásoknál sincs meg a véleményszabadság. Magyarország százharmincezernyi hivatalnoka láncra fűzve vonszoltatják az urához, mint egy gályarabcsapat. A többi választót megfélemlítik rakoncátlan hatósági eszközökkel. Akik mégsem ijednek meg, azokat üldözik, büntetik, fékvesztett törvénytípással párosítva a szuronyos erőszakot.

Ezért nevezem hazugságnak a magyar alkotmányt. Azt rendeli az alkotmány, hogy válasszunk. A kormány pedig nem engedi, hogy szabadon válasszunk. Az alkotmány jogot ad a polgárnak, hogy befolyjon a közügyekbe.

A kormány elkobozza ezt a jogot. Az alkotmány biztosítja a törvények szentségét. A kormány rongyokká tépi a törvényt s puha kapcát csinál belőle a főispánnak kényes lábaira.

Ennél a muszkaállapot is jobb. Igenis jobb, mert olcsóbb. Ott nem költenek a törvényhozó testületre másfél milliót. Igenis jobb, mert becsületesebb. Nem hazudják, hogy szabadság van. Nem hirdetik, hogy alkotmány van. Nem kérkednek a nemzeti akarattal. Nem szükség, hogy korumpáljanak. Nem adnak véleményszabadságot, hogy aztán elfojthassák. Nem hívják választani a polgárt, hogy aztán üldözhessek.

Ott nem csinálnak olyan ocsmányul, mint nálunk. Ez a cár akarata. Punktum. És az akarat teljesül. Nálunk is teljesül a varjú akarata, de nálunk azt mondják, hogy ez a nemzeti akarat. Milyen alávalóság így alázni meg a magyar

nemzetet. Ránk fogni, hogy mi is azt akarjuk, amit ő, hogy mi is osztrák lakályok vagyunk, miként ő; hogy érdekeink iránt olyan közönbösek, eszményeink iránt olyan érzéketlenek vagyunk, miként ő.

Azonosítani a nemzeti akaratot vele annyi, mint lesülyeszteni egy ezeréves nép összes jó tulajdonait egy ordinaré lelkület színvonalára. Nem, nem! Amit ő akar, azt nem a nemzet akarja. Gondolata nem közös a nemzeti észjárással. Vágyódása nem azonos a nemzet aspirációival. Az ő középszerűsége, szimplicitása, ravasz ostobasága nincs semmi erkölcsi összefüggésben az előkelően kiváltságos magyar nézet lelki tehetségeivel.

Tiltakozunk, hogy az alkotmányos élet látszatának hazugsága révén a nemzeti akarat vele azonosíttassék. Egy félelmesen kifejlesztett bürokrácia által igenis leigázhatta a meglepett nemzetet, de nem tűrjük, hogy meg is alázza. Közte és a nemzet között nincsen szolidaritás. Ura lett a nemzetnek, mert szolgáljává vált Ausztriának. Ez a helyzet. De bármekkora többséget fogdos össze tisztátalan eljárással: a nemzet nevében nem beszélhet ez a kvótaemelő osztrák szolgálta.

Okok okozata.

1896. október 21.

Ha azt mondják nekem: áldozz idegen istenek oltárán, mert így nyered meg a lélek nyugalját, akkor én ezt a tanácsot nem fogom követni, mert ellene szól kedélyvilágomnak minden érzülete. Ha mondják, munkám gyümölcsét osszam meg a szomszédal, hogy ő gazdagodjék az én rovásomra, én pedig szegényedjem az ő előnyére, ezt sem fogom tenni, mert ellenkezik a józan okosság törvényeivel, hogy fáradozásomnak ne én vegyem a hasznát, hanem más.

Ha azt kívánják, hogy láncoljam össze magamat más-
sal, ne mozogjak, csak ha ő is akarja, csak azt tegyem,
a mit ő is akar; akkor aludjam, mikor ő is alhatnék; ak-
kor dolgozzam, mikor neki is kedve van a munkához,
akkor én kikacagom ezt a kívánságot, mert ellenkezik az
önfentartásnak minden ösztönével.

És ha mindezt mégis megteszem, akkor vagy bárgyú
vagyok, vagy olyan kényszert alkalmaztak ellenem, mely-
nek ereje fölülmúlta az én akaratomat.

De a magyar nemzet nem bárgyú. Mégis belesodró-
dott abba a természetellenes állapotba, melyet vázolék.

Nem ura önmagának, csak azt teheti életbevágó dol-
gaiban, amit az osztrák is akar. Viszonyát a külföldhöz
csak az osztrák beleegyezésével állapítja meg. Szerződést
csak az osztrák jóváhagyással köt. A fogyasztási adók
kivetésénél az osztrák akarat is döntő. Saját vasutaink
szálltási díjait nem emelhetjük, vagy csökkenthetjük az
osztrákok hozzászólása nélkül. A dohánynál, a sónál, a
cukornál, a húsnál, a bornál, a sörnél, a szesznél, a pet-
róleumnál – mindenütt jelen van az osztrák érdek, az osz-
trák akarat, az osztrák elhatározás.

Lehet-e ennél visszásabb helyzet?

Vannak közös intézmények. Van közös minisztérium.
Bécsben lakik, és németül beszél. Van közös uralkodó-
házunk. Bécsben lakik, és német. Van közös külügyi in-
tézményünk. A feje Bécsben lakik és német. Tagjai imitt-
amott a nagy világban, de németek. Van közös hadsere-
günk. Mindenütt lakik, és mindenütt német.

Van zászlónk, melyet beszennyezhet akárki. Bü-
ntetni a cudart nem tudjuk, mert Bécsben tartjuk az erőt.
Van címerünk, melyet összetörhet akárki. Büntetni a cu-
dart nem tudjuk, mert hatalmunkat eldugtuk az osztrák
szellemű intézmények lomkamaráiban.

Azért, hogy mindez így legyen, fizetünk évenként 50
millió forint külön adót. Ilyen világtörténelmi ostobaságot
még nem követett el szabad nép. Azt, hogy lemondunk az
önrendelkezés jogáról, ráadásul még meg is fizetjük. És
tesszük mindezt nem egy pillanatnyi tévedés folytán, ha-
nem harminc év óta következetes kitartással.

Könyvekben, hírlapokban százszor és százezerszer lett figyelmeztetve a nemzet. Kossuth Lajos megrendítő érvekkel mutatta meg ezen állapot sorvasztó veszélyét. A tények és tapasztalatok igazolták a figyelmeztetések alapos voltát. A pauperizmus reszketve emeli fel fenyegető ujját, hogy ne tovább!

Szabad elhatározásból követhet-e el nemzet ennyi bűnt, a józan okosság ellen? Képzeltető-e nemzet, melyből az önfentartásnak minden energiája kiveszett? Vájjon Lengyelország sorsa van-e végzetünk könyvébe felírva?

Isten őrizzen! Mi hiszen nem vagyunk sem élhetetlenek, sem makacsok, sem szenvedélyesek, sem féleszüek. Sőt inkább, rendkívül józanok vagyunk. Élünk, fejlődünk, haladunk.

Egyénileg.

Tanulunk, munkához szoktunk, takarékoskodunk, emelkedünk, a civilizáció lehelete megérintett, a tájéktárgítás ideje lejárt. Sikereket tudunk felmutatni a tudomány, irodalom és művészet mezején... egyénileg.

Ám csak az egyén lépett előtérbe, de a haza háttérben maradt.

Meggazdagodtak kevesen, de elszegényedtek sokan. Emelkedett némelyek jóléte, de elpusztult a nemzetfenntartó középosztály. Színesebb a művészet; de sötétebb az erkölcs. A tudás megizmosodott, de a jellem elsatnyult. A piac népesebb, de eddig nem árultak ott politikai meggyőződést; most azt is árulnak, s van, a ki megvegye.

Ilyen a mi haladásunk.

A nemzet pedig sorvad. A szabadságnak minden intézménye rothadni kezdett. A törvény nem nyújt biztosítékot, a jogban többé nincs bizalom. Honnan van ez? Az ok könnyen föltalálható.

A nemzettel el kellett fogadtatni egy képtelen állapotot. A nemzetnek alkotmányos utón kellett manifesztálni, hogy nincs szüksége önállóságra. Át kellett a nemzet vérkeringésébe ömleszteni azt a balhiedelmet, hogy állami függetlenség létezhetik önálló hadsereg, önálló külügy, önálló pénzügy, önálló vámterület nélkül.

Ez a képtelenség kezdetben hívőkre talált. A 68-iki választásoknál meg nem is volt erőszak. Az új tan mellé, bármilyen veszedelmes vala, önként sorakozott a nemzeti többség. De csakhamar elkövetkezett a kijózanodás. Már 72-ben pénz és erőszak szerepelt a választásoknál. És minél nagyobb szellemi területet hódított meg a kijózanodás, annál képtelenebbül dolgozott a hatalom, hogy megmenthesse azt a közjogi és politikai képtelenséget, mely a 67-iki törvényben van lefektetve.

Nem képzelek higgadt elmét, aki ezt be nem látná. Helyzetünknek ez a filozófiája. A közlelkiismeret mai elvadulásának csak ez lehet a kútforrása.

Az ember nem mondhatja önként a feketéről azt, hogy fehér; a rosszról azt, hogy jó; e csonka hatáskörű parlamentről azt, hogy teljes parlament; egy hadsereg és külügy nélkül szűkölködő országról azt, hogy független állam. Ha mégis mondja, akkor azt nem önként mondja a maga jószántából.

Épen ezért a kiegyezés mai formája csak úgy volt megmenthető, hogy a nemzeti közakaratot békóba verték. Ezt aztán meg is tették alaposan. Állami szervezetünk az egész vonalon erre van berendezve. Ha Poroszország katonáállam, ha Amerika gazdasági állam, ha Oroszország hivatalnokállam, úgy Magyarország kortesállam.

Hatóságaink – szervezetüknél, hivatásuknál és szellemüknél fogva – nem ismernek fontosabb életcél a korteskedésnél. Rendészet, iskolák, pénzügyi hivatal, vasút, államjóság, erdőigazgatás, justícia, vármegye, község, posta, távirda, államépítkezés, közvállalat . . . mind, mind kivétel nélkül, ideértve a só, dohány és bélyegárulást, a szivargyártást, a bányászatot, a regálebérleteket és az italeladást. A fogyasztási adóberleteket, és a szesz, sör, cukorgyártás . . . mindent, de mindent abból a nemzeti közmunkából, melynek valamely szálacskája arra alkalmas, hogy részét alkossa a húsz év óta mesterségesen szőtt korteshálózatnak – mindent összevont a kormányzati hatalom arra, hogy a polgárok véleményyszabadsága leigáztassék, s hogy ne a nemzeti közakarot jusson győ-

zelemre, a választásoknál, hanem az a megdöbbentő hazugság, hogy mi független állami életet élünk.

Ahol pedig még ez a szörnyű hálózat sem kötötte le a vélemény szabadságot, ott elvégezte a szükséges munkát a szurony.

A mai rendszer tehát logikus folyománya a 67-iki törvénynek. Miután fenn akarják tartani azt a nemzetzsugorító törvényt, s miután azt csak erőszakkal és korrupcióval lehet fentartani; ennél fogva korrumpálnak és erőszakoskodnak érzéketlenül, durván, cinizmussal.

67 mellett lehetetlen az alkotmányos szabadság. Vagy 67 elnyomással, vagy alkotmány szabadság 67 nélkül. De a kettő nem fér össze. Ez az igazság.

Erkölcsei ragály.

1896. október 23.

Mikor a közéletben megszűnik minden eszményi momentum: akkor elkezdődik a vásár.

Mindenütt így volt ez; a hanyatló Rómában, mely elveszítette erkölcsait épen úgy, mint a düledező Lengyelországban, mely elveszítette agyvelejét. Nálunk is így van.

Eladóvá lett minden. Egy egész világ, mit eddig sem kézzel érinteni, sem ígérettel megközelíteni, sem pénzzel megmérni nem lehetett, íme az árucarnok martaléka lett. Szégyenlős mezét levetkőzi a becsület, s vigyorogva kínálja magát az új társaságban. A hitnek ereje meglapul, mintegy átázott kesztyű, hogy könnyen kifordítható legyen. A politikai meggyőződés kaucsuklabda módjára ug-rándozik ide-oda s annak hull ölébe, aki megfizeti.

Lehetett-e várni mást a fajtalan operetté-kultusznak e szemérmetlen korszakában? Elsatnyult ízlés, fénymázás jellem, ingadozó akarat, elgyöngült férfi erő, kifestett asszony, erotikus érzelem, vagyonszerzés az eszközök vá-

logatása nélkül, földreborulás mindenfajta siker előtt, élvhajzászat, üres templom, feldúlt tűzhely, megcsalt hűség, sikamlós irodalom, trágár vígszínház, benépesített orfeum, kigúnyolt elvszilárdság, im ez a korszaknak ki-domborodó vonása. Operette-erkölcs, operette-állam, ope-rette-kormány.

A mocskos lehellet nem mindenkit érint, de ritka legényt kiméit meg a ragály.

Jó szerencse, hogy ezen betegség iránt csak a kabátos osztály fogékony. A kékbeli ember tisztessége vértézve van. De már a gatyás éhes és falánkul rágódik a papir szociális ízű betűin.

Ezalatt a miniszterelnöki palotából rajt bocsájtnak ki az intézők, az ország minden zugába. A raj csapatokra, a csapatok egyedekre oszolnak, és megszállják az érintetlen kékbeliek lelkületét. Előbb suttognak, a suttogásból zaj, a zajból lárma lesz. Egyszerre az egész országban végigsivít egy forgószél:

»Embervásár lesz!«

Így mocskolják be a magyar közéletet felülről. Mert ha tiszta olajcsepp hull a vízbe, ottmarad a felszínen, de ha iszapot kevernek belé, ez beszennyezi annak minden rétegét. Ez a ronda iszap ott forr, és sutorog a kormányelnök policiális irodájában. Olykor kicsap és elönt egy vidéket. Megint kicsap, és elönti a másik vidéket, és forr, és sutorog és ömlik kérlelhetetlen állandósággal mindaddig, míg pokolsárral lesz elborítva egész Magyarország.

Nem a földeket önti el, hanem a lelkeket. A piszkos sár alatt elzsibbad a szellem, lefonnyad az akaraterő, kihál az önbecsérzet, és megrothad a hazafiság.

Minden nemesebb indulat számkivetésben érzi magát és minden eszmény elmenekül e sivár és kietlen tájékról.

Ezen sártenger alatt elfolytódik a lélek szabad tényészete. A szellem világára sötétség borul. Pedig az éjszaka rossz társa a becsületnek. Az emberek nem látnak. Minden lépésük bizonytalan. Lehet, pallóra lépnek; lehet, hogy az örvénybe. És hallják a suttogást. Biztatják őket, nosza rajta, nem lát senki, nem ellenőriz senki, nem tudja

meg senki. Így keríti meg a palotából kibocsájtott raj a kékbeliék tisztességét.

Így bomlik fel az erkölcsi egyensúly minden vonalon, a hegyszakadékok zugában, a rónaság tanyái között, a közélet minden rétegében.

Felülről lefelé, így telik meg bűnnel és arcátlanságnak miazmaival a tiszta forrásvíz. Így megy át szomorú rothadásba a világ legrégibb alkotmánya.

Társaim a jóban, a kik még bíztok az erkölcsnek, a szabadságnak megváltó erejében, politikai elmélkedés helyett írvatok elégiát. A magyar alkotmány immár csak volt. A kibocsájtott raj suttogását íme már a nép is meghallgatja. Nem mindenütt enged a kísértésnek, de meghallgatja. Még ellentáll a ragálynak, de már ott vergődik a hálózatban.

Pedig a független államiságnak, a politikai meggyőzés önállóságának már csak a földművelés osztálya volt a letéteményese. De a kerítők már a kunyhókat is megszállották. Lehelletük méreganyag, ottmarad a fehérre meszelt falak csendes levegőjében. Atomról-atomra fog megromlani a tiszta levegő.

A jövődőhöz kötött reményeinket kire építjük, ha a népjellem vállalai is meggörbülnek a palotából kiömlő iszap súlya alatt?

Arra a hatalom, rang- és pénz-sóvár intelligenciára talán, mely gerincsorvadással botorkál egyik előszobából a másikba.

Milyen visszariasztó látvány a közéletnek ez a lelki-leg gyűlölt szolgálhada. Erre ugyan föl nem építjük az ország jövőjét.

Elégiát írvatok íróársaim!

A korona nimbusza.

1896 november 3.

Bánffy Dezső báró urat az a meglepetés érte, hogy egy képviselő ilyen szavakat intéz hozzá nyilvánosan: »A másik főök, ami pártodba való lépésre késztet, az, hogy benned, ellentétben az előbbi kormánnyal, a korona nimbuszának hü őret és gyarapítóját látom.«

Szeretném bizonyítani, hogy ez a »főök« nincsen elég jól megfontolva.

Az ember vagy vállal mandátumot, vagy nem. Ha vállal, akkor tartsa meg a mandátummal járó kötelességek első törvényét. Népképviseleti alkotmányunk van, ami röviden annyit jelent, hogy az alsóház tagjai a népet képviselik.

Mikor tehát egy népképviselő azon irányzatok között választ, amelyeken számára működési tér nyílik: akkor az ő első törvénye az, hogy arra az útra lépjen, amelyen leginkább feltalálni véli a nemzet érdekeinek hü őret és gyarapítóját.

Zárjunk ki a vitából minden félreértést.

Én nem mondom, hogy a korona nimbusza ellentétben áll a nemzet érdekeivel. Sőt nyilvános életem egyik főtürevése volt azt a nimbuszt ezzel az érdekekkel gondolataimban és reményeimben összhangba hozni. Azt is hiszem, hogy a t. képviselő úr a korona nimbuszának gyarapítását nem a nemzeti érdekek rovására óhajtja.

Hanem az a főök egy népképviselő ajakán mégis visszás.

Az állami szervezetben különböző funkciók vannak. E funkciók célját épen úgy nem szabad összezavarni, mint az élő organizmusoknál a különböző szervek életműködési feladatát. Az ember nem az öklével gondolkodik - mert jóllehet Bánffy báró úr ezt teszi, de egy fecske nem tavasz. Így az államban is. A pandúr nem septemvir és a nádorispan nem adóvégrehajtó.

A népképviseletnek legfőbb és leglényegesebb fel-

adata istápolni a nemzet érdekeit; vigyázni a vér- és pénzadóra; intézményileg emelni a közjólétet és elhárítani a fejlődésnek akadályait.

Egykor e feladat a koronára hárult – ha nem is nálunk, de a feudális államokban. A népek irtózatossá tették a magukat, hogy ama feladatot a koronától kicsikarják. Így jött létre a népképviselési alkotmány s így helyezkedett el a funkciók egyik része az alsóházban, a másik része a bíróságoknál, a harmadik rész a közigazgatásban, és így tovább.

A hatalmi szférák ezen elhelyezkedése után a bírónak nem szabad jobban érdeklődni a katonai ügyek iránt, mint az igazságszolgáltatási érdekek iránt. Épen így a népképviselő köteles mindenkifelett, ha kell – aminek bekövetkezésétől helyes dolog óvakodni – még a korona nimbuszának csökkentésével is, a nemzeti érdekeket oltalmazni és gyarapítani. Mert az alkotmány lényege és természete úgy sem egyéb, mint a közszabadság érdekében, a korona személyes hatalmának csökkentése; és mert a nép nem udvari szolgálatok teljesítésére választ magának képviselőt, hanem saját érdekeinek oltalmára és gyarapítására.

Viszonyaink között, aki képviselőiséget vállal: annak ne tessen a korona nimbuszáért aggódni, mert az sem veszélyeztetve, sem elhanyagolva, sem megtámadva nincs. Az előbbi kormány által sem volt megtámadva. Mert ha van nemzeti vonás abban az internacionális szellemű reformmüben, melyet a Wekerle kormány létrehozott, úgy az csak abban a tiszteletreméltó tényben domborodott ki, hogy az udvar ismert ellenszenve dacára a koronát rá tudta bírni a kormány a reform elfogadására és szentesítésére.

De ez a tény nem apasztotta a korona nimbuszát, hanem emelte. Mert nálunk a korona nimbusza nem a »sic volo sic jubeo« imperatori elméletén, nem is »l'état c'est moi« bourbonelméleten nyugszik, hanem a »semmit rólunk, nélkülünk« féle szerződéses viszony sziklatalaján. Mikor tehát a korona, a törvényhozó testület többségéből

származott kormány előterjesztésének alárendelte a maga személyes érzelmeit: akkor előttem – bármennyire is helytelenítettem a reformot – igen nagyot nyert nimbuszban a kormány is, mely akarni tudott és a korona is, mely alkotmányos tudott lenni.

Ismétlem: ne tessék nálunk aggódni a korona nimbuszáért. A hadsereg, a külügy, a törvények szentesítése, a nemzetközi kereskedelem, az állami tisztviselők kinevezése, a béke és háború joga, a legfelsőbb kegyelmezés, a főrendiház tetszés szerinti kiegészítése, a cím és rendjelek adományozása s végre a nemzeti közszellem, pártok és felekezetek különbsége nélkül – mindez állandó és ellenmondást nem tűrő hatással védi, oltalmazza, fentartja és gyarapítja a korona nimbuszát.

Hanem hát a nép; a szegény, sanyargatott nép; a verejtékhullató nép, melyre ráront a hatalom, hogy végig gázoljon szabadságán; ráront a kiharagzott katona, hogy végig taposson munkás testén; ráront saját tisztviselője, hogy porbatiporja érdekeit; melyet megrohan a börzejelölt, hogy lelkiismeretét megbecstelenítse judáspénzzel . . . ennek van, uram, égető szüksége oltalmazóra; ennek a megrohant és elgázolt szerencsétlen népnek érdekei jajdulnak meg a kis kunyhóban és a nagy kastélyok lábainál.

Milyen szép, nemes, emberies és vallásos elhatározás lett volna öntől uram, kit a gondviselés jóléttel, előkelő névvel, tehetségekkel áldott meg; ha már az irigyelt családi körnek nyugodt boldogságából a fórum hullámozó síkjára lépett, hogy ne a mindenható koronának felesleges támaszává, hanem az elhanyagolt népérdekek szószólójává szegődjék.

Ha . . .

1896. november 4.

Kulcsot az igazság megtalálásához igen gyakran a feltevések nyújtanak. Így p. o. tegyük fel, hogy akad hazánkban egy erősakarátú ember, aki mindenáron kormányelnök kíván lenni.

Tegyük fel, hogy annak az embernek abszolúte semmi képessége nincs az ország első székének betöltésére. Feltevésünkkel menjünk el a túlzások legszélsőbb határáig. Sőt lépjük is át ezen határokat és mondjuk ki, hogy az illető aspiráns még írni és beszélni sem tud helyesen, hogy sejtelve sincs a legelemibb politikai tanok létezéséről; hogy soha könyvet nem olvasott – és hogy nemcsak a koponyája maradt üresen, hanem egy hihetetlen mérvű parlágiság következtében kedélyvilágából is merőben hiányzik az érzelmi hatások iránt való fogékonyságnak minden paránya – és tegyük fel, hogy ennek a tudatlan és sivár embernek a modora is rossz, ki az érintkezésben durva, olykor esetlen, sohasem tapintatos, gyakran nevetséges; végre tegyük fel a leg-
hihetetlenebb képtelenséget és mondjuk ki, hogy a tudatlanságot, érzéketlenséget, modortalanságot páratlan cinizmussal egyesíti magában; hogy nem ismeri a szemérem korlátait, nem respektálja a társadalmi felfogások formuláit . . . egy szóval tegyük fel, hogy ebben a monstrumban semmi sincs abból, amit egy jónevelésű ember a tudás, a költészet, a hit, a művészet, a hazafias érzelmek, az előkelő szellemek, a tiszta tűzhely hatásának szokott köszönni.

Vajjon lehetséges-e, hogy egy ilyen ember Magyarország miniszterévé váljék. Úgy-e, még e kérdés is képtelen? A józan okoskodás szabályai szerint ilyen feltevésekbe nem is szabad bocsátkozni. Pedig, ha Magyarország közjogi helyzetét alapos vizsgálódás tárgyává tesszük: akkor kénytelenek vagyunk még ilyen képtelennek látszó feltevésekkel is leszámolni. Mert bármit mondjanak azok, kik bizalommal viseltetnek az erkölcsi törvények ereje és állandósága iránt: én abban a természetellenes állapotban, mely köz-

jogi helyzetünket jellemzi, a legképtelenebb feltevéseket is jogosultnak tartom.

Feltevésém megvilágosításához kiválasztom azt az időpontot, mikor a gazdasági kiegyezés tízéves szaka lejárfélben van.

Tegyük fel, hogy osztrák részről túlköveteléseket támasztanak. Tegyük fel, hogy követeléseiket az arcátlanságig fokozzák, hogy osztrák gyarmatnak tekintvén hazánkat, még azt is megkövetelik, hogy a magyar fogyasztó adója az osztrák kincstárba vándoroljon; hogy a vámpolitikával osztrák gyártmányok vásárlására kényszeríttessék a magyar közönség. Tegyük fel még azt az abszurdumot is, hogy az osztrák beleszólási jogot követel magának a magyar vasutak díj szabásának megállapításában. Sőt lépjük át a józan feltevéseknek minden megengedhető határát és képzeljük mindezekhez még azt a követelést is, hogy a kvóta-címletnél emeljük fel a mostani 31%-ot 43%-ra; vagyis, hogy a mostani 50 millió helyett járuljunk a közös költségek fedezéséhez évenként 60 millióval. Más szavakkal: emeljünk le az osztrák vállakról tíz év alatt 180 milliót s azt rakjuk rá Magyarországra.

Bármennyire hihetetlennek látszik e feltevés, mégis számolnunk kell vele, mert a közjogi helyzet nemcsak hogy ki nem zárja ezt, de sőt lehetővé is teszi.

Már most menjünk tovább a tapogatózás ösvényén és kérdjük meg: akadhat-e hazánkban kormányelnök, ki az osztrákok fentebb vázolt követeléseit méltatlankodva ne utasítaná vissza? A felelet egyszerű. Olyan kormányelnök, ki e rendkívüli állással járó feladatok iránt tisztában van, aki tudja, hogy az ország önálló intézkedési jogának csorbítása minő súlyos következményekkel jár, és aki megfontolja, hogy csak azért rakni új terheket a nép hátára, hogy ezzel egy idegen állam kiadása apadjon, határos a hazaárulás bűnével; egy ilyen kormányelnök kétségen kívül felháborodva utasítaná vissza az osztrák követeléseket – és százszor inkább otthagyná állását, semmint elviselje homlokán azt a rút bélyeget, hogy megrontotta saját hazáját az osztrák érdekek alávaló szolgálatában.

Első pillanatra tehát úgy látszik, hogy olyan kormány-

elnök nem akadhat. Hiszen aki oda emelkedik, arról csak feltehető, hogyha egyéb kvalitással nem is, de legalább hazafias felelősségérzettel bír. Ám, ez csak az első pillanat benyomása.

Mert feltevéseinkből az sincs kizárva, hogy a korona osztrák hajlamokkal bírhat. Nem személyekről beszélek, hanem intézményekről és nem egy tényleges korszakot festek, hanem egy képzeletit.

Tegyük fel tehát, hogy a korona helyesli az osztrák követeléseket. Tegyük fel, hogy a magyar kormányelnök saját kiváló állásának feladatait egész mértékben erezi. Nos? A koronának úgy-e joga van új embert állítani a nemzet élére? A korona válogathat. A kihallgatások rendjén az arravalók nem állnak kötélnek. Végre megjelenik egy nem arravaló. Sem tudása nincs, sem felelősségérzete. De van vasakarata, brutalitása, cinizmusa. Ez vállalkozik.

Kérdem: nem megtörténhetik mindez a közjogi rendszer keretében? Nem akadhat olyan uralkodó, aki inkább osztrák, mint magyar? Nem akadhat olyan tisztátalan lélek a magyarok sorában, aki a hatalom kedvéért inkább lesz osztrák szolga, mint magyar hazafi? És ha akad és ha a vállalkozó olyan monstruózus egyéniség talál lenni, amilyent e sorok elején vázoltam: akkor vajjon mi kell ahhoz, hogy Magyarország osztrák gyarmattá sülyesztessék? Mi kell? Hát semmi egyéb, mint egy általános választás.

A választás nálunk még a notórius hülyéknek, a hitvány renegátoknak s az alávaló osztrák cselédeknek is megadja a többséget, ha . . .

Ha a korona úgy akarja.

Ha a Habsburg-pénztár megnyílik.

Ha az osztrákok pénzt adnak a magyar kormányelnöknek a kvótaemelés céljából. Mert adhatnak bátran. 5 %-nyi emelés tíz év alatt 80 milliót könnyítene rajtunk. Ennek öt százalékát ha ide adnák a választók korumpálására, még mindig jó üzletet csinálnának.

A feltevésekből mi a tanulság? Egyszerűen az, hogy egy elvetemült kormányelnök a mai közjogi helyzetben az alkotmányos formalitások megtartásával is ráteheti a kést Magyarországra torkára.

A nimbusz őre.

1896. november 5.

». . . mert benned, ellentétben az előbbi kormánnyal, a korona nimbuszának hü őret és gyarapítóját látom«. Már mint Bánffy Dezső báróban.

Hm, hm. Valóban? És épen Bánffy báró úr volna az a jó pásztor? És épen most a választások után látja benne Szápáry László gróf »a korona nimbuszának hü őret és gyarapítóját«? Hihetetlen. Hiszen Szápáry László gróf okos és gondolkozó férfiú. Úgy kell lenni, hogy a nyílt levél dátuma hibás. Az a levél jóval korábban kelt ki a paktum-kotló melengető szárnyai alól. Mert most, a választási tapasztalatok hatása alatt, olyan ember, a ki komolyan veszi a korona nimbuszát – és én a grófot olyan embernek ismerem – nem írhatta azt a levelet.

Ilyesmit ma már csak gúnyból lehet írni. Dinasztikus hajlamú férfi – sőt még az is, ki, miként én, a monarchikus princípium ápolásában keresem hazánk nyugalmas fejlődésének biztosítékát, a korona nimbuszának nem hü őret és gyarapítóját látja most Bánffy báróban, hanem a monarchikus elv botor és könnyelmű megtámadóját. Ha szociáldemokrata volnék: elégült mosollyal dörzsölném kezeimet, ha anarchista volnék, tapsolva kiálltanám: éljen Bánffy báró, az új korszak hatalmas úttörője.

Disztinváljunk. Megengedem, ámbár a megfontolásnak ily mértékű hiányát nehéz feltételezni, de hát megengedem, hogy az, ami történt, a korona akaratából történt. Vajjon változtat-e ez a feltevés a tényeken? Változtat-e azon érzelmeken, melyek a tények hatása alatt keletkeznek? Vajjon az okos tanácsadó nem köteles-e pótolni a megfontolás hiányát?

A korona nimbuszának hü őrizése és gyarapítása nem abban áll, hogy a kormányelnök az eléggé meg nem fontolt kívánságok előtt is térdet-fejet hajtson. A korona úgysis, mint kormányzási elv, úgysis, mint uralkodó személy, érinthetetlen magasságban áll az emberek és a vi-

szonyok felett. Szüksége van tehát tanácsadókra és felvilágosítókra, mert különben végzetes tévedéseknek eshetik áldozatul, nemcsak a nimbusz, hanem a trón biztonsága is.

Deák Ferenc őszinte, igaz híve volt úgy a monarchikus elvnek, mint a dinasztíának. Hiszen egy érzelmeiben elszakadt országot rakott talapzatul a Habsburg trón lábai alá. De ez a nagy ember nem azzal vált a korona nimbuszának hű őrévé és gyarapítójává, hogy meghajolt a korona téveszméi és jogosulatlan követelése előtt, hanem azzal, hogy ellenállott a tévedéseknek s felköltötte a nemzetben a korona iránt tartozó hűségnek és bizalomnak érzelmeit.

Tehát még azon esetben is, ha a végbement választási módszernek csakugyan a korona adta volna meg a tipikus jelleget: még ez esetben is, a kormányelnök kötelessége – ha a korona nimbuszának hű őre és gyarapítója kivan lenni – nem az lett volna, hogy vadul összemorzsolja azt a bizalmat, melyet a törvényes rend iránt táplálhatunk; hanem kötelessége lett volna őszintén figyelmeztetni a koronát ama veszélyekre, amelyeket a törvénytelen erőszak, párosulva az ocsmány korrupcióval, azáltal idéz fel, hogy az emberi kedélyből kiirtja a törvényes rend iránt táplált bizalomnak minden csiráját.

Lábbal tiporni a törvényeket sem Bánffy bárónak nem szabad, sem nekem. Ha ő megteszi: ugyanannyi joggal megtehetem én is. Hol van a biztosíték arra, hogy én ne tegyem? A büntető bíróságnál. És hol van a biztosíték arra, hogy a kormányelnök se tegye? A koronánál.

»Mind magam megtartom, mind másokkal megtartatom.«

Így beszél népéhez a király. Így esküdött meg. Ez a kijelentés ad a népnek erőt az engedelmességre, kitaratást a munkában, nyugalmat a megpróbáltatások nehéz napjaiban. Mihelyt ez a kijelentés egy kormányelnök kezében üres frázissá zsugorodik össze: a nép bizalmát ketyek váltják fel szemében a korona tekintélye megapad, mert ellentétet fedez fel az adott ígélet és a véghezvitt tény között.

Republikánus ember ma még talán nincs Magyarországon. De ha kitűnnék, hogy a korona akarata és hazánk jóléte nem azonos fogalmak; vagy ha kitűnnék, hogy a kormányelnök a korona jóváhagyásával tiporja el hazánkban a polgári szabadságot: úgy akkor, bármilyen szilárd zsilipet emeljünk szóval és tollal a félelmes áramlatnak, mégis be fog az törni, mert az elmélkedés hatása mindig gyengébb, mint a kézzelfogható tények hatása.

Isten a megmondhatója, mennyi veszélyt hord méhében egy ilyen áramlat. A kis jégmadár talán szeszélyből, talán ösztönből, talán szórakozottságból apró lábacskaival megrúgja a havat a magas bérc tetején. A megmozdított hópehelyből milyen könnyű, milyen légies, milyen ártatlan az a porszemnyi pehely! de golyó lesz belőle, tovább gurulván, a golyóból labda, a labdából gömb, s ebből lavina lesz. Mit ér akkor a legóvatosabb zsiliprendszer is!? Úgy beszélnek, hogy a hadseregben máris sok a szocialista. Magyarország még csak meg lenne valahogy, mert ennek a földnek SZÍVÓS élete van. Kiheverte a tatárjárást, az Árpádok elmúlását, a török hódításokat. De vájjon a trón, melyhez ma még egész Magyarország igaz hűséggel ragaszkodik, megbírja-e azt a rázkódást, melyet az új idők fergetege által felrázott talapzat szörnyű hullámzása okozni fog. Törvénytíprással a korona nimbuszát sem őrizni sem gyarapítani nem lehet. A Stanislauból, Kolomeából, Zatkovból, Csernovitzból, Lembergől, Iglauból, Troppauból, Karinthiából, Steyermarkból ideparancsolt katonák nem erősítették az alkotmány lelkébe vetett hitet, hanem csökkentették. A vezérlet, vezénylet joga a koronáé. Miután pedig zavargások nem voltak, s miután a nép nem tett egyebet, mint törvényadta jogánál fogva készült egy polgári jog gyakorlására: az idegen államból kiharancsolt katona azt a látszatot adta, mintha nem a polgári jogok védelmére, hanem azoknak elnyomására szállotta volna meg hazánkat. Ez a látszat még megerősítést is nyert. Mert a kiharancsolt haderő sehol sem védte meg a polgárjogot; mert sehol sem üzte ki a főrumról a Bánffy törvénytípró és korrumpáló hadait.

Nem, tisztelt gróf úr! Bánffy báró nem hü öre és gyarapítója a korona nimbuszának, hanem csak egy közönséges udvaronc. A korona nimbuszát csakis a nemzetjoggal együtt lehet híven őrizni és gyarapítani. Aki e két nagy érdeket szembeállítja, az nem ör, hanem merénylő.

Tévedések.

1896. november 6.

A »Budapesti Hírlap« magyarázatokat fűz az Ugron Gábor szentesi beszédéhez. Okoskodása abban összegeződik, hogy a függetlenségi eszme nem aktuális s hogy Ugron a dolog könnyebb végét választja, midőn a függetlenség »félíg elárult, félíg elkopott jelszavával« harcol, ahelyett, hogy »megfelelő fegyverzettel« támadna. Rendkívül fontos tudni, hogy mi legyen az a »megfelelő fegyverzet«? Ezt így határozza meg: »... azokat (t. i. a kormányt) megfelelő fegyverzettel kell támadnia, az öklével (tehát a kormányéval), amelyeknek az aktuális élet adja meg sebző élet.

Ez olyan tanács, amelyet ellenzéki férfiúnak követni nem lehet. Először nem lehet azért, mivel az a fegyver nem áll az ellenzék rendelkezésére; másodsor azért, mivel az a fegyver politikailag piszkos, társadalmilag erkölcstelen.

A kormány fegyverzete a választásoknál: a törvénytíprás, lélekvásárlás és szurony; a parlamentben: a magánérdekek istápolása, üres ambíciók kielégítése, a kapaszkodók megsegítése; a közkormányzat: minden hatósági személy lelkiismeretének kézrekerítése, minden magán- és közérdeknek párturalmi szempontból való elintézése, az egyénben lappangó nemtelen indulatok kifejllesztése, a szabad vélemény üldözése, egy semmirekellő bürokrácia megalkotása, a protekcionális rendszer felvirágoztatása.

Ilyen a kormány fegyverzete a választásoknál, a parlamentben és a közkormányzatban. De a törvényalkotás

terén sem különb. Alig van törvényünk, mely a magyar nemzet lelkének jogi szükségletéből vette volna eredetét. Harminc év óta törvénytárunk jóformán nem egyéb, mint idegen felfogások és szabályzatok kifoltozott másolása. Épen ezért a magyar nemzet lelki jogélete és törvényes rendje között nincs szellemi összefüggés. És épen ezért az új magyar törvénytár a nemzeti észjárásra és jellemre nem fejlesztő, hanem szétmálasztó hatással van.

Kell-e tovább bizonyítani, hogy ilyen fegyverzetet Ugron nem használhat. Nincs is a kezeügyében, de ha ott volna, akkor is eldobná magától. De talán nem is ezt kívánja a B. H., mert alább így ír: »Be kell látnia (Ugronnak), hogy a függetlenségi pártnak is 67-esnek kell lennie, kormányra kell iparkodnia, ha még hasznot akar hozni az ország függetlenségének.«

Úgyhiszem, erre a tanácsra kell fektetnünk a fősúlyt. Azonban kérdezem: Vajjon a most divatozó magyar gondolkozásban van-e értéke a logika törvényeinek? Ezt azért kérdezem, mert a tanács szerint 67-esnek kell lennünk, hogy a függetlenségnek használhassunk. Mintha mondanák: ha félsz a hajótöréstől, akkor menj a tengerre; ha fázol, ne rakj tüzet; ha becsületes akarsz maradni, hamisíts váltót.

Legyünk 67-esek.

Mi értelme van ennek a tanácsnak? Az-e, hogy a mai közjogi rendszer törvényes alapjának tekintsük a 67-es kiegyezést? Ha ez az értelme, akkor mi 67-esek vagyunk. Akár bevalljuk, akár nem, de tényleg 67-esek vagyunk. Előnyeit elfogadjuk, hátrányai miatt szenvedünk, rendelkezéseit teljesítjük, parancsainak engedelmeskedünk, híveink az országgyűlésen megjelennek, a koronázást törvényesnek, a hitlevelet biztosítéknak tekintjük – és egész erővel követeljük, hogy annak minden pontja végrehajtassák. Mikor a kiegyezésnek egy garanciális mozzanatát, a véderőtörvény 13-ik szakaszát a kormány el akarta láb alól tenni, akkor Ugron elementáris erővel védelmezte a kiegyezés épségét a 67-es kormánnyal szemben.

Avagy talán azt jelenti a tanács, hogy ismerjük el a

67-es alapot jónak, üdvösnek, változhatatlannak s elégedünk meg az állami függetlenségnek azzal a mértékével, amelyet ez az alap nyújtani tudott? Ha ezt jelenti, ha ez az »amit Kossuth is (t. i. Ferenc) már belátott, de nem mert még bevallani«: akkor a tanács nem követhető.

Lehet, hogy Kossuth Ferenc belátta, mert máskülönben a politikai tisztesség szempontjából nem lehetne megmagyarázni azt az eljárást, hogy számos választókerületben ^segédkezet nyújtott a függetlenségi eszme rég kipróbált, állandó hűségű katonáinak a parlamentből való kiszorítására. De ez a belátás a Kossuth Ferenc dolga, mely csak annyit bizonyít, hogy a választási tapasztalatok óta Kossuth Ferenc nem tekinthető többé az állami függetlenség komoly, hű és elszánt harcosának. Így fogják fel őt a kormány intimus közegei is – hivatalos hírlapírók és főispánok, kik mikor hazajött, az eszme vezérért látva benne, piszkos módon gyalázták, most pedig a zászló széttépőjét látva benne, mosolygó rokonszenvükkel és hamiskás dicséretükkel halmozzák őt el.

Bármiként legyen az elszámolás a Kossuth Ferenc öntudatában: ama vád komolyságát, hogy visszaélt apja nagy nevével, mert ezt a nevet a függetlenségi eszme erejének megtörésére használta fel, magáról elhárítani nem tudja. Épen ezért a mi küzdelmünkben a Kossuth Ferenc eljárása és felfogása nem irányadó. Akármit látott ő be a 67-es alapra vonatkozólag, az előttünk közömbös.

Csak azért, »hogy az az áldatlan párturalom, amely a 67-es kiegyezéssel visszaél, valahára megtörve, megérdemlett sorsára jusson s átadassék a történelmi megvetésnek«, - csak ezért nem mondhatunk le az állami megélhetés elemi feltételeiről és hazánk nemzetközi szerepéről.

Mi a jónak soha semmiben sem állottuk útját. Tőlünk nyugodtan érlelhetek meg minden gyümölcsöt. Mi nem mondtuk, hogy a kvótát 25 százalék helyett 31 százalékban állapítsák meg; mi nem kívántuk, hogy a közös terheket 60 millióról 100 millióra emeljék, mi nem segédkeztünk az ország korrumpálására; mi nem csináltunk hazánkban monopóliumot az osztrák iparnak; mi a magyar lobogót

sem Zágrábban nem égettük el, sem Belgrádban nem tapostuk a sárba; a magyar hadsereget és a magyar udvartartást sem mi sikkasztottuk el a 67-iki törvényből; a hadsereg szellemét nem mi tettük osztrákabbá, mint volt 48 előtt; a magyar katonai akadémiát nem mi tagadtuk meg a delegációban; a vaskapunál nem mi adtunk szerepet a magyar királynak osztrák császári minőségében. Hát vajjon Apponyi gróf miért nem jut kormányra?

Szükséges-e bizonyítanom, hogy ezek a nehéz sérelmek okozati összefüggésben vannak a 67-es kiegyezés tartalmával és szellemével? Lemondhatunk-e tehát arról a követelésről, hogy ez a törvény revízió alá vétessék?

Válasz.

1896. november 7.

Nem szószaporításból üzöm-füzöm tovább a beszélgetést a Budapesti Hírlappal. Komoly vitában nemcsak a győzelem reményének van súlya, hanem a meggyőződés kölcsönös elismerésének is. A becslés érintkezést, az érintkezés közlekedést hozhat létre.

Az Ugron vezérlete alatt álló pártot nem helyes össze téveszteni a kezdetben alakult függetlenségi párttal. A kiegyezés hordereje felől akkor csak sejtelmek voltak; most már tapasztalatok vannak. Akkor azt vizsgálták, hogy a papíron minő eltérések vannak a régi és az új közjog között; most már azt érezzük, hogy a nemzeti élet fejlődése minő akadályokra talál a kiegyezésben.

Az akkornak és a mostnak ezt a különbségét nem veszi tekintetbe a Budapesti Hírlap. Azt mondja: ha a Duna túlsó partjához akarunk jutni, akkor át is kell mennünk a Dunán; ha tüzet akarunk rakni, fáról gondoskodjunk; ha vagyonhoz akarunk jutni, dolgozzunk. Helyes. Elfogadom. A képletes mondások értelme és következése pedig ez: »csak a 67-es

alapon lehet megverni az ellenfelet.« Ez is igaz. Ezt az igazságot is elfogadom annak minden politikai járulékával.

A politikából ne csináljunk dogmát, mert a politika az élet tudománya. A principien-reiterei amúgy sem egyezik meg a magyar faj gyakorlatias felfogásával. Nem igen tudok magyar koponyát, mely metafizikai tételek megoldásán sokáig fáradozott volna. A magyar nép reális faj, pozitív észjárással. Abban tehát megegyezünk, hogy politikai nézeteket átvihet ugyan a nemzeti vérkeringésbe az ellenzék is, de a komoly kilátások azoknak érvényesülésére csak a kormány padokon nyílnak meg.

Aki tehát valamely közcélt nemcsak platonikus ölelgetéssel melenget a kebelén, hanem annak megvalósítására is törekszik: az nem zárkozhatik el sem az elvek bástyájába, sem az eszmények fellegvárába. Osztályrészünket ki kell venni a nemzeti közmunkásság egész mezején; számolnunk kell a valóságok feltételeivel és eszközeivel; küzdenünk kell mindazon nehézségekkel, melyeket az élet, az ember, az intézmény, a tévhit és az, előítélet, az aggodalom és a bizalmatlanság, a henyeség és a korrupció utunkba gördített.

A Budapesti Hírlap figyelmét elkerülte az az akció, melyet pártunk minden közérdeknél kifejtteni szokott. Nem valánk mi passzivitásban egyetlen óráig sem. Hírlapjaink véleménye állandóan lüktet a rendőri hírektől a trónbeszédekig a közmunkásság minden vonalán, ellenőrizve, buzdítva, gyarapítva a tudományt, a művészetet, a gazdasági fejlődést. Szónokaink megjelennek a községben, a városban, vármegyében, a parlamentben, a népgyűlésen. Híveink vállalkra veszik a munka terhét az egyházakban, az iskolákban, a vállalatoknál és a társadalmi csoportosulás minden alakzatánál. Sőt közhivatalokat is viselünk – ha bebocsájtanak. Passzívak tehát nem vagyunk.

A negáció terén pedig csak annyiban állunk, amennyiben a világ minden parlamenti ellenzéke állani szokott. Az emléstől ne várjunk repülést és ne akarjuk a madarat megfejteni. A kormány alkot; az ellenzék bírál. Azért, hogy az ellenzék nem mutat fel pozitív alkotásokat, nem érheti eljárását komoly vád.

Elismerem tehát, hogy a viszonyokkal minden téren számolni kell. Elismerem, hogy csak a 67-es alapon lehet megverni az ellenfélt. Küzdünk is tőlünk telhető módon, hogy megszerezzük a többséget. Azt is tudjuk bizonyítani, hogy a koronának semmi oka sincs elveink irányában bizalmatlanságot táplálni. Mit tehetünk mi arról, hogy a döntésnek egyik faktorát sem nyerhettük meg? Kisebbséget ezzel a mi igazságunk? Avagy talán elveink hibásak voltak miatt történt ez? Legyünk őszinték, hogy közeledhessünk. Mert nagy szerencse volna az országra, ha a Budapesti Hírlapot a függetlenségi eszme szolgálatában láthatnók.

Mit akarunk mi? Semmi egyebet, mint a nemzeti élet fejlődésének egynemely gátját elhárítani. Ha a mindennapi bor, sör, cukor, petróleum, szesz után nyújtjuk ki kezünket, azt találjuk, hogy osztrák adóval van megterhelve. Ha felöltjük kabátunkat, éreznünk kell, hogy osztrák gyárosnak adtunk munkát és kenyeret. Ha tarifakedvezményt kér a magyar szállító a magyar vonalon, nem szabad megadni, mert tiltja az osztrák. Mezőgazdaságunk érdekei hasztalan jajdulnak fel a só magas ára ellen, mert az árcsökkentés magyar termékkel árasztaná el Ausztriát. Hiába mutatják ki szakértők, hogy a magyar kincstárnak több jövedelme lenne a szabad dohánytermelésből s bizony a földművelőknek is, – mert ez megrontaná az osztrák egyedáruságot.

Itt van a kvóta. Mennyi kin, mennyi töprengés, mennyi bonyodalom és mennyi hazugság! Harminc év óta fizetjük anélkül, hogy bár a kiszámítás kulcsa megállapítva volna. Százmilliókat fizettünk vaktában. Pedig milyen egyszerű, milyen természetes, milyen kézzelfogható a megoldás. A szövetség erejének okából kontingenálistassék a hadsereg létszáma. Magyarország fedezze a maga magyar hadseregének költségeit; Ausztria szintén a magáét. A féltett egység nyersen kifejezést és biztosítékot a felség érintetlen hadúri jogaiiban. Ez a sok komplikáció a jogban és a vagyonban a szövetségeseket versengőkké, a versengés ellenségekké teszi. Ez az állapot nem megerősödésre vezet. A sok akadály gyengíti, mert az elhárítgatás munkája erőt köt le. A polgári önzés s az ezzel járó hazafiság összezsugorodik és elpusztul

attól a megalázó tudattól, hogy a nemzetközi érintkezésben oláhnak, görögnek, szerbnek, bolgárnak több hivatalos súlya van, mint a magyarnak.

Aki erre és még sok egyébre, a közös intézmények osztrák szelleméről és német nyelvéről s a magyar nemzeti becsületnek gyakori megaláztatásáról alapos cáfolatot nem nyújt, az nincs jogosítva elveinket, jelszavainkat, törekvésünket hibáztatni. A mi küzdelmünk nem meddő; csak nehéz. Nem a függetlenségi eszme téves, hanem mi vagyunk a gyengék. Mi, kik a zászló alá sorakozunk és azok, akik távolról nézik a szép színeket s abban a csalódásban élnek, hogy a zászló csak szivárvány. Pedig élő, megfogható valóság, mihelyt mindazok melléje sorakoznak, akik most távlatból nézik.

»Csak a 67-es alapon lehet megverni az ellenfélt.« Mondám, hogy mi is így tudjuk. Ha változtatni akarunk a lakás berendezésén, be kell hatolni a házba. Csakhogy nem bocsátnak ám be. Ami minket ért a választásnál, az már nem vereség, hanem katasztrófa. Miután pedig nem bocsátnak oda, tehát megostromoljuk a falakat alkotmányos fegyverekkel, s ha mi be nem juthatunk, majd csak jut egy boldogabb nemzedék.

Ennél a pontnál nem kerülhető ki az Apponyi gróf felemlítése. Lám, ő helyesli a 67-es törvényeket; változtatni nem akar rajtuk; forradalmi eszméssel és forradalmi férfiakal sohasem kacérkodott; követelése a miénkhez képest csekély. Minden objektív felfogású ember meg van győződve, hogy ő helyre tudná állítani a politikai erkölcsök megbomlott egyensúlyát s ezzel a parlamentáris rendszernek tisztaságát és erejét. Még sincs a kormány élén s politikai integritásának megőrzése mellett mostanában nem is juthat oda. De azért nem mond le sem önmagáról, sem nézetéről. Vajjon meddő-e hát az Apponyi gróf munkássága?

A kertész nemcsak arra való, hogy leszedje a gyümölcsöt, hanem arra is, hogy fát ültessen.

Lemondhatunk-e?

1896. november 8.

Valahányszor tüzetesebb eszmecserének voltam tanúja, mindig észrevettem, hogy jóhiszeműek között – és ilyennek tartom a Budapesti Hírlapot magam is – az irány, vagy iskola választásnál, majdnem döntő szerepe van az egyéni temperamentumnak. Ha így nem volna, nem lehetne megfejtteni azt a rejtélyt, hogy az igazságot, mely egy ügyben és egy viszonylatnál csak egy lehet, mégis eltérő alakban látják.

Ebből az észrevételből pontos következtetést hiszek levonhatónak. Ha a nemzeti egyéniség temperamentuma kielégítve látja testi-lelki szükségét az állami függetlenség 67-es mértékével: akkor a mi irányzatunk összes munkásságunkkal együtt nemcsak felesleges, de káros is.

Felesleges, mert talaj nélkül építünk. Felesleges, mert ott, hol a való élet kilátásaival és erőviszonyaival szokás kalkulust csinálni, ott az álmoképek kergetése időpazarlás és meddő munka. Már pedig álmokép a mi törekvésünk, ha nem a nemzeti akaratban gyökeredzik.

De káros is. Mert apróra megnézve a 67-es kiegyezésnek nemcsak struktúráját, hanem szellemét is, látnunk kell, hogy ez a mű két történelmi fogalmat, a maguk megcsonkított államiságával arra utal, hogy egymásra mindig farkasszettel nézzenek. A cél az volt, hogy a jogok és hatáskörök pontosan megszabva és oltalmazva legyenek. Az eredmény az lett, hogy állandósították a köteleességek és terhek viselésének végnélkül való osztályos pöre. A perdöntés bírói jog. Bíró a két béna között az uralkodó. A kvótánál a törvény nyílt rendelkezése szerint is bíró; egyéb kérdéseknél a törvény lelke és az elintézés természete szerint. Ennélfogva az állami hatalomnak minden ereje a trón lábainál hever. Miből következik, hogy túl is, innen is a nagy létkérdések az uralkodó személyes akarata szerint dőlnek el.

Ilyenformán amelyik béna boldogulni óhajt, annak leg-

főbb teendője a maga részére megnyerni az uralkodó személyes hajlamait. Már pedig e hajlamokat bajosan lehet megnyerni, ha a bizalmatlanságot olyan párt létezése táplálja és fokozza, mely ha nem is forradalmi, de hagyományai között híven őrzi a Rákóczi Ferenc és Kossuth Lajos zászlóját.

A 67-es alapon létrejött helyzet tehát szükségessé teszi nemcsak azt a polgári hódolatot, melyet a monarchikus elv a szuverén irányában joggal megkíván, de szükségessé teszi a kegykeresésnek még azon férfiatlan szerepét is, melyben a szabad népek megaláztatást szoktak látni. Épen ezért azokban az ismert és sokszor igazán vérlázító nemzeti sérelmekben, melyeknek a Budapesti Hírlap mindig magyaros, erőteljes és meleg szószólója volt, több felelőség éri az intézményt, mint a vezető férfiakat.

Csak egy kérdést. Ami közös a törvényben, miért osztrák a szellemben és miért német a nyelv használatában? A magyar király udvartartása miért osztrák-német?

Tisztán azért, mivel a törvény hézagos. Megállapította a közösség tényét, de nem állapította meg annak mivoltát. Bőbeszédű az intézési módok részletezésénél, de szófukar, mikor a magyar hadsereget említi. Értésünkre adja, hogy a civillista nem közös ügy, de a rezidencia kérdéséről mélységesen hallgat. A lényegbevágó kérdések miatt nincs a törvényben akaraterő. Épen emiatt a törvényből hiányzó hatáskör az uralkodó kezében összpontosult. Ez nem egyéb, mint az alkotmányos elhatározás súlygyenvesztése.

Megvilágításul íme egy példa: A császári és királyi udvar együtt az egész diplomáciával és a közös minisztériumokkal, most Bécsben székel. Ez azt jelenti, hogy Bécs nekünk is fővárosunk. A császári és királyi hadsereg magát osztráknak tartja; német nevelésben részesül, német nyelven beszél, a hivatalos és magánérintkezésben is németül vezényeltetik. Azonkívül büntetlenül metszheti el kardjával a magyar nemzeti érzületnek legérzékenyebb idegszárait is. Ez azt jelenti, hogy ebben a hadseregben egyetlen ízület sem magyar; vagyis, hogy nem közös, mert akkor valamely részben a magyar is volna, hanem kizárólag osztrák.

Mindez tény. Már most csatoljunk e tényekhez egy feltevést. Ha a felség akár rokonszenvből, akár a politikai súlypont helyes felismerése szempontjából arra határozná el magát, hogy kicserélje Ausztriát Magyarországgal s az udvart, a diplomáciát, a közös kormányokat véglegesen és állandóan leköltöztesse Budapestre és ha napiparancsot adna ki aziránt, hogy a hadsereg Magyarországon is, Ausztriában is épen olyan magyar legyen, mint amilyen osztráknémet most, vajjon ez az életbevágó elhatározás, mely minket az osztrákok szerencséjében részesítene, őket pedig a mi balsorsunk hordozására kényszerítené, vajjon ez a nagy fordulat beleütköznék-e a 67-iki törvényeknek akár szellemébe, akár betűibe? Bizonyára nem ütköznék bele.

Miután pedig egy ilyen – nem is be kormányzati, hanem – világtörténelmi fordulat az alaptörvény változtatása és megsértése nélkül létrejöhet, kizárólag az uralkodó abszolút akarata folytán: ennél fogva méltán nevezem azt az alaptörvényt hézagosnak és méltán állítám, hogy a legfontosabb ügyek az uralkodó szuperén érzületeinek lévén kiszolgáltatva, úgy az osztrák, mint a magyar fél csak a túlbuzgó kegykeresés útján boldogulhat.

De a kegyben hamarabb részesül az alázatos, a hízelkedő, mint az egyenesderekű követelő. Az alázatos hízelkedés munkáját pedig a mi 48-as lármánk olykor gyengíti, máskor megrontja. Épen ezért, ha már arra van Magyarország kárhoztatva, hegy történelmi szerepét végkép elveszítse s állami élete az európai jogrendből kitoröltessék: magam is aláírom, hogy pártot alkotni és fentartani a függetlenségi eszme érdekében, hazánkra nézve káros.

Csakhogy kitől, mitől függhet az a kárhozat? Nem mástól, mint kizárólag nemzeti akarattól. Ha úgy akarja a nemzet: beletemetkezhetik a forradalmi erőfeszítések véres sírjába; ha úgy akarja: osztrák horogra akaszthatja életét s leszerelt erővel tengődhetik tovább, mint csonka állam; ha pedig úgy akarja, miként mi: önállóvá teszi magát az alkotmányos küzdelem fegyvereivel, megtartva a maga erejét és jogait és nem bántva a szomszédét sem.

Ismétlem: ha a nemzeti egyéniség temperamentuma

kielégítve látja testi-lelki szükségeit az állami függetlenség 67-es mértékével, akkor a mi irányzatunk összes munkásságunkkal együtt nemcsak felesleges, de káros is.

Hanem ez a »ha« nincsen eldőlve. Nincs, mert a magyar választási rendszer nem alkalmas eszköz a nemzeti akarat kipuhatolására. Nincs főleg azért, mert nem igen akadtam vitázom, ki a 67-es alapot feltétlenül jónak s a mi programmunkat rossznak mondta volna. Amarról az az általános vélemény, hogy opportunus; emerről, hogy kivihetetlen. A legtöbb magyar ember amazt szükséges rossznak, emezt óhajtható jónak tekinti. így lévén a mi feladatunk hirdetni a függetlenségi eszmét és állandóan keresni a valóság lehetőségét. A lemondás csak akkor válik jogunkká, mikor a nemzet is lemondott.

A Budapesti Hírlaptól pedig bocsánatot kérek, hogy nem egyenes választ írtam, de szükségem volt egyelőre kimutatni, hogy a 67-es alkotás megtörte a magyar alkotmány ellenállóképességét, mikor életbevágó döntéseket juttatott az abszolút elhatározás körébe.

Hol a hiba.

1896. november 10.

Azt kérdeztem, hogy ami közös: szellemben miért osztrák; nyelvben miért német?

A Budapesti Hírlap szerint azért, mivel osztrák volt ennelölte is, s mivel a küszöbön belül sem tudunk elég magyarok lenni és németeskedünk a tűzhely mellett is. Mindkét állítás igaz; de kérdésemmel egyik sincs összefüggésben. A társadalom iránya, felfogása, szelleme nem mindig kapcsolatos és azonos a törvény irányával, rendelkezéseivel, szellemével. Olykor igen hő vágyakat nem teljesít a törvényhozás; máskor büntetést szab a törvény olyan cselekvényekre, melyet a társadalom nem elítél, hanem magasztal.

Ezzel nem akarom a törvényalkotás és a közfelfogás között meglévő kölcsönhatás erejét kétségbe vonni. De állítom, hogy ez az erő nem mindig és nem mindenben nyilvánul. Mutatja a felvetett kérdés. Mert van-e magyar ember, aki azt óhajtana – bármilyen kétéletű is az iskolázás s bármennyire is bevette magát házunkba a német nyelv, mégis, van-e magyar ember, aki azt óhajtana, hogy a magyar ezredek nyelve német legyen? Van-e továbbá magyar ember, aki szívből óhajtana, hogy Budapesten ne legyen állandó királyi udvartartás; avagy ha lenne, hogy az német legyen? A B. H. méltán elégületlen a magyarság nemzeties erejével; de látnia, éreznie kell, hogy ez az erő még sem annyira fogyatékos és nem is annyira hitvány, hogy a magyar királyt, annak környezetét és hadseregét németnek szeresse látni.

Mégis német. Miért? A B. H. társadalmunkat és a mulat teszi ezért felelőssé. Én a 67-es törvényt okozom. Kinek van igaza?

A múltnak hibáit ismerjük. Őseink elhanyagolták úgy a külügyet, mint a hadügyet. De nem azzal, hogy nem vettek részt benne, hiszen sok régi törvényünk követeli, hogy diplomáciában és hadseregben magyar honfiak is alkalmaztassanak; hanem azzal, hogy ezen ügyek mivoltát és elintézését, alkotmányos biztosítékok nélkül, teljesen rábízták az uralkodóra. Régi törvényeinknek ezt a hibáját pótolta ki a 48-as törvényhozás, midőn alkotmányos hatáskörébe vonta ezeket az ügyeket. A 48-as alkotás nem ment át az életbe. A 67-iki törvényhozás feladata volt ezt a hézagot pótolni. Ezt a feladatot nagy egyhangúsággal hirdették akkor törvényhozóink, mert annak az időnek legfőbb jelszava ez volt: állítsuk vissza a 48-iki törvényeket.

Ha tehát azt mondja a B. H., hogy »azért osztrák és német, mert osztráknak és németnek vettük át mint történelmi tényeket«: akkor rosszul emlékszik a 67-iki idő feladataira és tényeire. A feladat az volt, hogy visszaállítsassék az alkotmány – restitutio in integrum – s ezzel együtt nemcsak az 1790-91-iki elmélet, hanem az állami függetlenségnek a 48-iki törvényekben lefektetett gyakorlati biztosítéka is. A tény pedig az volt, hogy ezt a biztosítékot mellőzték. Az mi osz-

trák volt, osztrák maradt. A másik feladat az volt, hogy a történelmi érintkezések és az uralkodóház közössége folytán keletkezett és régibb törvényeinkben megoldást nem nyert kérdések, állami függetlenségünk megóvása mellett, törvényes megoldást nyerjenek.

Ez lévén az akkori idő feladata: nem mondhatjuk, hogy valamely intézmény azért osztrák, mert osztráknak vettük át. Hiszen az osztrák hadsereggel és diplomáciával már leszámolt volt a 48-iki törvényhozás és jogilag magyarrá tette, tehát 67-ben már önálló magyar hadügyünk és külügyünk volt. Jogok tekintetében tehát nem osztrákot vettünk át. És ha e jogot akkor megtartottuk volna: most nem volna osztrák-német a magyar hadsereg. De 67. eltért a maga kitűzött feladatától és ami tényleg osztrák-német volt, azt jogilag közössé tette - ahelyett, hogy jogilag meghagyta volna magyarnak. Végzetes hiba volt ez. A másik hiba, hogy nem írta körül a közösségnek belső természetét, hanem keleti fatalizmussal a vak sorsra bízta, hogy a közössé tett intézmények tetszés szerint osztrák-németek maradjanak, vagy tetszés szerint magyar vonásokat is vegyenek fel. Persze, mert merőben osztrák-németek maradtak.

»Osztráknak vettük át.« Miért vettük osztráknak át? Miért nem magyarnak? Hiszen történelmi sérelmeket kell vala akkor megorvosolni. Hiszen épen ezt hibáztatja pártunk. A B. H. ezt mentségül említi. De a hiba mióta szolgál mentségül? Aztán nem is vettük mi azt át. Csak a terheiről gondoskodtunk, mert csak az van megírva, hogy miként állapítsuk meg a hadsereg terheit. De magát a hadsereget bizony nem vettük át se osztráknak, se magyarnak, se közösnek. »Az én hadseregem.« Punktum. Ez az »én« sem nem Magyarország, sem nem Ausztria, sem a két önálló államnak szövetsége, hanem személy szerint az uralkodó, fogalom szerint Gesamtösterreich.

A B. H. ezt az állapotot jónak bizony nem tartja. A segílyt abban keresi, hogy a magyar nemzet vigye bele ebbe az intézménybe a maga szellemét, érzületét, jellemét, s ezzel »adja meg neki, ha nem is a magyar, de legalább a törvényes közös karaktert«.

Ezt nem értem eléggé, mit jelent az a törvényes közös karakter? Éljük csak magunkat belé a megoldás feladatába. Elkülönített magyar hadsereget és elkülönített osztrákot nem jelent, mert ez a mi kívánságunk. A B. H. egységes hadsereget kíván közös karakterrel. Mi az, ha nem favashíd? Az-e, hogy magyar érzületük is legyen és osztrák érzületük is? De ez azt jelentené, hogy a magyar história tanításait és tanulságait épen úgy átömlésszék a fiúk véredényeibe, mint az osztrák história tanításait. Ergo azt jelentené, hogy két hazájuk legyen, holott még a fecske, gólya, daru is csak vándorol, de egy helyen fészkel. Avagy talán azt jelenti, hogy magyar és osztrák címert viseljenek a sisakon s a zászló egyik oldala háromszínű, a másik kétszínű legyen? Vagy tán, hogy váltakozzék – miként a delegáció székhelye – vezényszó és mindennemű hivatalos eljárás a magyar nyelv és a német nyelv jogai szerint?

Igazán nem értem, hogy a közös karakterben miként érvényesülhet a magyar nemzet szelleme, érzülete, joga. Új emberek új eszmekörrel át tudnak alakítani tudományos, művészeti, gazdasági társulatokat. De jól látjuk, hogy a közszellemnek elenyésző csekély hatása van a körülbástyázott és testileg-lelkileg fegyelmezett haderőre. Ki hitte volna, hogy az általános hadkötelezettség és az egyéves önkéntesség nem fog mélyreható lelki átalakulást létrehozni? Pedig a valóság az, hogy a hadsereg szelleme ma sem magyarabb, ma sem hazafiabb, mint volt 25-30 év előtt.

A B. H. kevés súlyt fektet az intézményekre és többet az emberekre. Félig-meddig igaza van; de csak félig. Voltaképpen ez a két tényező egymást kiegészíti. Arra való emberek nélkül az intézmény írott betű. Pengő lant és zengő cimbalom. Megfelelő intézmények nélkül az ember paizs nélkül harcol. A védelmezendő várnak nincsen se árka, se fala. A jog ki van szolgáltatva az erőnek.

Igen sokat, a lehetetlent kívánjuk a közszellemtől, ha azt várjuk tőle, hogy magyartalan intézményeket szívünk szerint átalakítson. A magyar nyelv fellendülése ugyancsak erőteljes volt a reformkorszakban. De a nemzet halhatatlan vezérei nem is bízták nyelvünk sorsát kézzel nem fogható hatá-

sokra és az idő vak szerencséjére; hanem törvényt alkottak 1836-ban, 40-ben, 44-ben, hogy akaratuk átmenjen a valóságba. Jelentékeny részben át is ment. Ha nem így jártak volna el, ma is latinul hoznánk a törvényeket s latinul – inkább hiszem, németül beszélne királyával a nemzet.

Mindezek után megkérdezhetem: van-e ránk nézve becse annak, hogy magyarok legyünk és rendelkezünk sorsunk felett? Feleletet nem várok, mert az magától értetik.

De ha becses nekünk a magyarság és az önrendelkezés: akkor miért gyönyörködünk benne távolról, mint egy szép délibábnak, és miért nem vesszük azt kézügybe, mint igaz valóságot?

A B. H. szerint azért, mivel ebben a munkában a nemzetet megakadályozza a közjogi ellenzék. Szerintem azért, mivel munkánkat akadályozza a 67-es intézmény. Kinek van igaza?

Egy jelszó eredménye.

1896. november 11.

Mielőtt a Budapesti Hírlaptól, melynek nemes harca és komoly fegyverzete bizonyára hozzájárult ahhoz, hogy értéke nemcsak a maga, hanem a Magyarország olvasói előtt is fokozódjék – elbúcsúznám: foglalkoznom kell nem annyira a riposzt kedvéért, mint inkább az igazolás okából, két súlyosnak tetsző nézettel.

A közállapotok megdöbbentő lesülését a közjogi ellenzék is okozta; azt pedig, hogy a 67-es kiegészítés nem öltött magára, ha nem is magyar, de legalább közös jelleget, egyenesen a közjogi ellentét gátolta meg. Ez az egyik nézet. A másik ebben a szóban kulminál: »kivihetetlen.«

Az első nézetet tények erősíthetnék meg; a másodikat okoskodások. Sajnálom, hogy a Budapesti Hírlap egyik fegyverrel sem élt, mert ha bármelyik nézetet e kettő kö-

zött bizonyítva látnám, rám nézve, ki ebben a vitában nem a győzelmet, hanem az igazságot keresem, nem maradna egyéb tennivaló, mint bevallani életemnek egy nagy tévedését.

De mikor azt hallom, hogy a 48-as opposzió miatt megcsinálták ezt vagy azt a rosszat s elmulasztották ezt vagy azt a jót nem érezni, a régi mese örök megújulását. »Ne zavard a vizet bárány« – mondja a farkas; pedig a szegény bárány a vízmente irányában nem fölül van, hanem alól.

A Deák Ferenc halála óta egyetlen esetről sem tudok, hogy közjogi érvek ellenében valaki a kormánypárton fölvette volna a keztyűt. Ellenfél nélkül harcolánk tehát, mert igazságunktól megtagadták az aktualitást. Épen ezért: argumentum helyett a numerus győzött. Kisebbségben pedig mindig mi valánk. Ehhez járult, hogy egy embertelen pártadminisztráció elzárta előttünk a vármegyei és községi hatáskört. Minden közpályát, sőt még a nagyobb magánvállalatok tisztségeit is a kormánypárt számára foglalták le. A közhatalósági szervezet ma úgy néz ki, mintha az ország egy politikai párt magántulajdonát képezné.

Ebből következik, hogy számottevő befolyásunk nem vala sem a törvények alkotásánál, sem azok végrehajtásánál. Ennélfogva sem jót nem tehetünk, sem a rosszat nem akadályozhattuk meg.

»Mivel kívül állottatok, ahelyett, hogy bent dolgoztatok volna, – ezért nem akadályoztátok meg a rosszat,« – hallok a túlsó oldalról. Isten a tudója, hogy ilyen bókot nem érdemlünk. Hiszen ott volt bent a nemzet színe-java. Volt, aki dolgozzék. Aki még hiányzott államférfi és költő, az is bement. A szegényes fegyverzetű szélbalra lóhátról néztek a díszes urak. Még a sarat sem kézzel szórák ránk, hanem a délceg lovak patkójával. Főpapok, mágnások, landgentryk, bankárok, tudósok, nemes írók, nagyiparosok, szászok, tótok és szerbek, a hírlapirodalom legnagyobb része, a konzervatívok Sennyeyivel, a klerikálisok Zichy Nándorral, a független elemek Apponyival, az aulikusok az udvarral, a liberálisok Szilágyival, a zsidók a börzével, a hajók, a vasutak, a gyá-

rak, a kereskedelem . . . egytől-egyig valamennyien védik, oltalmazzák, helyesnek és fentartandónak vélik a 67-es kiegyezést.

Tehát az országgyűlésen egy óriási többség, a társadalomban egy mindenhatónak látszó hatalom áll velünk szemben évtizedek óta. Ugyan kérdem, a közmunkásságnak melyik vonalán tudott a kis szélbal ennek a nagy erőnek gáncsot vetni?

»Épen azért tömörült minden érdek és minden lehetőség a 67. körül, mert a megosztással járó gyöngeség a 48-asok győzelmét vonhatta volna maga után,« – ezekkel a szavakkal a Budapesti Hírlap ellenvetését igyekvém kifejezni.

Nem azért. Olyan előkelő agyvelőnek, amilyenek a vitázó félt látom, nincs szüksége arra, hogy az ürügyet összetévevessze az okkal. Igenis, tömörültek a jóra való elemek azért, mivel egyelőre kielégítőnek találták az állami függetlenségnek 67-es mértékét s a bizonytalan küzdelmek esélyeiben kockázatot láttak. Hozzájuk sorakozott aztán minden önzés, minden kapaszkodás, és minden nemtelenség. Ezt a sorakozást sem visszautasítani, sem rohamos fejlődésében megállítani nem tudták. Miért? A közjogi ellentét ostroma miatt? Nem; mert az ostromló haderő elenyészően gyenge és a naivitásig szervezetlen volt. Hanem mivel azoknak a rossz indulatoknak a csirája, melyből a korrupt párturalom méregfája kinőtt, benne volt a 67-es magban.

A kiegyezést az opportunitás jelszava hozta létre. Ez annak a csirája. Engedjünk jogainkból, mert ez opportunus. Mondjunk le az állami élet fontos tényezőiről, mert ez opportunus. így kezdődött. Aztán folytatták. Vállaljunk terheket az osztrákok adósságából. Adjunk egyedárusági jogot az osztrák iparnak. Fizessünk fogyasztási adót az osztrák kincstárba. Emelgessük a kvótát, 25-ről 28-ra, 28-ról 30-ra, 30-ról 31-4 csupa opportunitásból. Patvarba is! Ez nem opportunitás, hanem súlyos áldozat.

Aztán jöttek a dolog lelki oldalai. Egy ezredes elkiáltja magát: »herunter mit dem Fetzen!« A Fetzen szó rongyot is jelent, kapcát is, ezúttal a szép magyar zászlót jelentette. Ké-

sőbb hallottuk, hogy a muszka cár »drága barátunk és szövetséges társunk«. Pedig a nemzet a maga meg nem osztott egyhangúságával, sem barátjának, sem társának nem tekintette. Végre, esőstől kezdett hullani az ilyen áldás. Eltűrtük - opportunitásból.

Akkor is eltűrtük volna, ha mindnyájan bent vagyunk a 67-es keretben. Vagy aztán rést ütöttünk volna rajta. Mert nem a 48-as ostromolta mindezzel a 67-et; hanem a 67 fojtogatta ezzel a nemzet minden életerejét. Nem mi rohantuk meg a kiegyezést, hanem a kiegyezés rontott rá a nemzetre a maga természetes súlyával.

Az opportunitás jelszava ránehezült a magán- és közerkölcsökre, és elfödött mindent, cinizmus alakjában jelentkezve az egyénnél. A kiegyezést nem a közjogi oppositíótól kell vala védelmezni, hanem önmagától.

A szellemében rejülő rothasztó elemektől.

»Lemondás.« Ezt a szót árasztotta szét a kiegyezés valója. Meg lehet-e ehhez nyerni egy nemzet életösztonéit? Bizonyára nem.,

»Egyéni boldogulás.« Hát ennek meg lehet-e nyerni az embert? igenis meg lehet.

Nos, a rendszer megalakult 67-es alapon. Lemondás a haza jogairól, s kárpótlásul a magánérdekek kielégítése. Úgy-e ez a helyzet?

Kivihetetlen.

1896. november 12.

Nekünk az osztrák állandó ellenségünk, mióta csak létezik. Nincs tehát kedvünk, megosztani vele jogainkat-és vagyónunkat. Nem tartozunk mi ennek a szomszédnak sem hálaival, sem vonzalommal, sem pénzzel. Abból, hogy az uralkodóház közös, nem következik, hogy Ausztria robotosai legyenek. Abból, hogy védelmezni tartozunk az uralkodó többi

országait és tartományait, nem következik, hogy osztrák szel-, lemü és német nyelvű hadsereg üljön a nyakunkon.

Legyen már elég a tutorkodás. Ezerévesek vagyunk; lehetünk nagykorúak. Kereskedelmi szerződéseket tudunk kötni a külfölddel osztrák befolyás nélkül is. A magyar vám-sorompót is meg tudnók oltalmazni osztrák finánc nélkül.

Aki élni akar, annak joga van az élet feltételeihez. Az élet elsőrendű feltétele, az önrendelkezési képesség. Aki máshoz van fűzve, nem szabad ember. Nemzetünk szabadsága korlátolva van Ausztria által, mert saját erőinket nem fordíthatjuk kizárólag a saját céljainkra.

Röviden: állami függetlenséget akarunk.

»Csakhogy nem kivihető« – felelik rá.

Miért?

Kis ország vagyunk? Schweiz, Hollandia, Belgium, Dánia, Portugália kisebb. De talán ezek műveltebbek. Románia, Szerbia, Bulgária, Montenegró, Görögország szintén kisebb, nem is műveltebb.

Vagy tán mivel közös uralkodónk van? Hát aztán? Mi hiven teljesítjük alattvalói kötelességünket. Tegye ugyanezt Ausztria is. Mi megvédelmezzük – ha kell – Ő Felsege többi országait, és tartományait. Tegye ugyanezt Ausztria is. Mi nem kérünk Ausztria vámjövödelmeiből, nem kívánjuk, hogy államadósságaink egy részét magára vállalja, nem várjuk, hogy iskoláiban, a magyar nyelvet tanítsa. Tegye irányunkba Ausztria ugyanezt. így szent lesz a békesség. Ki-ki éljen meg a maga emberségéből.

Miért hát kivihetetlen?

Kárát akarjuk talán a nemzetnek? Milyen felfordult világ ez a magyar világ! Az embernek azt kell bizonyítani, hogy a szabadság jobb állapot a szolgaságnál. Olykor aggódom, vagy a magam, vagy a mások józansága fölött. Okos emberek mondják, hogy a mi jó, a mi helyes, a mi természetes és hasznos: az kivihetetlen. Ami pedig káros, bénító, rossz, helytelen: azt meg kell védelmezni. A hadviselő ellenség ha azt követelné, hogy legyünk adófizetők gyarmata, tűrjük el meg szálló hadait: szeme közé nevetnénk, s kardot rántanánk.

És íme, jószántunkból megteesszük, amit fegyveres köve-

telesre nem tennék meg. Ha ez okosság: akkor mi a hóbort?

Kivihetetlen. Miért? Alkotmányos jogaink elsorvadása miatt. De ha a népek a rabszolga állapotról átmentek a szabadság állapotába, mi akadálya van annak, hogy nemzetünk kiépítse alkotmányának csorbáit?

Talán a korona? Ez még nem volt megkérdézve. Vagy talán a nemzet maga? Ez ugyan meg volt kérdezve, de az ismert választási atrocitások miatt szabad feleletet nem adhatt. E tekintetben sötétben vagyunk. De próbáljuk meg a tapogatódzást.

Kezdjük a koronánál. Mi az érdeke? Erős trón, erős nép vállain. Fejlődő polgárság, odaadó katonaság, alattvalói hűség, elégedett nép. Melyik érdek van hát sértve azzal, ha Magyarország hívebb, gazdagabb, erősebb, elégedettebb lesz a függetlenség révén a nemzeti erők teljes kifejtése által? így lévén: A dinasztia életképessége iránt táplált bizalmunk csökkenne meg, ha feltételeznék, hogy legjobb érdekeit félreértve nem akar erős «trónust egy erős nép vállain.

A házasságok szerencsecsillaga lejárt. Az országok nem patrimoniumok többé, hogy hozományképen átvándoroljanak egyik kézből a másikba. Nászutakkal immár nem lehet népet hódítani. De az olyan népet, mint a magyar, könnyű megtartani. A láncot nem szeretjük. A bizalom és szeretet láthatatlan szálai jobban a trónhoz fűznek, mint a vas. így tanítja a történelem, és a magyar népfiziológia. Így tapasztalta ezt a dinasztia is 370 év leforgása alatt. A koronának nincsen semmi oka ezt a tapasztalást ki nem használni. ' .

Ki mondja, hogy nem teszi meg, mihelyt magyar államférfi ezt tanácsolni fogja, s mihelyt kérdi a magyar nemzet alkotmányos többségét. Csak jusson eszünkbe, hogy mekkora utat tett meg Ő Felsége Bachtól Andrássyig. S minő rögs volt az az út! Annyi volt a hantja, mint egy temetőnek, mégis megtette. Miért? Azért, mert bölcs szemeivel trónjának erejét Magyarország kielégítésében látta. Ahhoz a nehéz úthoz képest az, a mit mi óhajtunk, csak egy kis lépés. Ugyan ki van jogosítva mondani, hogy népének üdvére, házának nyugalomára a trón és nemzet közti bizalom megszilárdítására ezt a lépést meg nem teszi.

Ha nem akarjuk, persze, hogy kivihetetlen. De hát valóban nem akarjuk?

Tegyük így fel a kérdést: ha a november 23-iki trónbeszéd a kedvelt híveket arra hívná fel, hogy a kormányval egyetértésben tegyenek javaslatot, a közös hadsereg magyarországi részének önálló magyar hadsereggé való átalakítása és az önálló külképviselő felállítását, valamint az állandó magyar udvartartás létrehozása iránt: kérdem, volna-e párt, sőt volna-e ember hazánkban, ki a korona e javaslatának ellent mondana? Bátran mondhatom, hogy ilyen ember nem akadna. Mit bizonyít ez, ha nem azt, hogy mindnyájunkban él a függetlenségi eszme. Ugye tehát nem kivihetetlen. Mihelyt a korona javasolná, úgy-e meg is lenne?

Csak hogy persze a korona nem javasolja. Nem a trón feladata a szabadság intézményeit készen odanyújtani a népeknek, avagy tálcán, mint egy pohár pezsgőt. A házassági jogról szóló törvényt sem díszes udvari futárok hozták Bécsből örömteljes harangzúgás között. A törvény mégis megvan. Ez is meg lesz, csak akarnunk kell. Most még csak azért nincs meg, mivel kormányaink elmulasztották a korona őszinte felvilágosítását.

A nemzetet pedig félrevezették. Ebből a célból felállították a kivihetetlenesség dogmáját. Ezzel ürügyet kaptak egy államjogi képtelenség mentegetésére. Mennyi tehetség veszett ezzel kárba. Mennyi jellem morzsolódott szét! Mert nem könnyű feladat ám a hazugságból rendszert csinálni. Független ország vagyunk; szabad nép vagyunk. így hirdetik. Tehát: vagy elégedjünk meg ennyi függetlenséggel, ennyi szabadsággal. Mintha arra vennék rá az éhezőt, hogy ne egyék, s tekintse magát jóllakottnak – bölcseségből.

Kivihetetlen.

Arra bezzeg volt erejük, hogy viseltessék a nemzettel a megaláztatások hosszú sorát. Mert az kivihető, hogy a pénzünkkel fizetett és jogaink oltalmára alkalmazott generális megtapossa emlékeinket a Hentzi sírjánál. Az is kivihető, hogy megcsúfolt lobogónkat a porból ne emelje föl a külügyi hivatal. Az is kivihető, hogy az osztrákok vállairól leemeljük a kvóta-teher egy részét, s átvegyük a magunk vállára. De

ha azokba a természetes jogokba akarjuk Magyarországot visszahelyezni, a melyek minden államot megilletnek, s a melyeket élvez is minden állam: akkor ez a törekvés kivihetetlen.

Harminc év óta sem kár, sem szégyen nem ért minket úgy, hogy ne a 67-es alkotás megvédésére hivatkoztak volna, mikor megtagadták a reperációt. Kössünk Romániával, Szerbiával káros szerződést; csináljunk ilyen meg olyan szeszadótörvényt különben veszélyeztetve lesz 67. Túrjunk el minden poffot minden lajdinandtól, mert föl talál bomlani a jó viszony. Elmenni ne merjen a magyar hatóság Aradra vagy a budai honvédemlékhez, mert elszomorodnék Ausztria. De a Radecky-szoborhoz vándoroljunk el, mert örömet okozunk Ausztriának.

A mi drága nekünk: a kegyelet szentsége, az emlékezet hálája, a hősök vértanúsága – azt tépje ki szívéből a magyar kormány, mert Ausztriának rosszul eshetik.

Hát mikor jön már el az ideje annak, hogy a kormány együtt erezhessen a maga nemzetével. Meddig túrjuk még, hogy a mi rossz, az mind kivihető, a mi jó, az kivihetetlen legyen?

A budapest-bécsi tollharc.

1896. november 20.

»Kilépek! Mert túl a Lajtán lehordták füttyömet.«

»Belépek! Mert a szerkesztő megdicsérte a cikkemet.«

De mégis: Vajjon miért lépett ki?

Cikket írt. Ez nem újság. Cikkében a magyar nemzet érdekeit vette védelmébe. Ez már feltűnt. Az osztrák pártviszonyokat pedig bírálgatta, a politikai hangulatot elítélte. Ez aztán fölháborodást okozott.

Kinek tűnt fel ama cikk? Nekünk nem; mert a Nemzetet a nemzet nem olvassa. Az osztráknak tűnt fel. Megütközött

abban, hogy egy magyar lap magyar érdekeket szolgál. Nem volt ilyesmihez szokva.

Ki háborodott volna föl ama cikk miatt? Mi nem. Mert az a cikk a magyar közhangulatból merítette érveit. Hanem fölháborodott az osztrák. Saját parlamentje elé vitte a dolgot. Feleletre vonta Magyarország kormányelnökét egy hírlapi cikk miatt! A kormányelnök mentegette magát. Úgy-e így történt? »Nem én írtam, instálom. Otthon sem voltam. Nem tudtam. Én más véleményen vagyok. Rosszalom.«

Nem így volt? Nem ezt mondta? Nem?!

Hát, ha nem így volt, és nem ezt mondta: honnan vette Badeni gróf magának a jogot, és bátorságot arra, a parlament előtt történt kijelentésre, hogy ama cikk a magyar kormány tudta nélkül jelent meg és hogy a magyar kormány rosszalja azt. Miért nem cáfolják meg azt a németet?

Mi is volt csak abban a cikkben? Semmi egyéb, mint a magyar érdekek némi védelme, s az osztrák politikai hangulat bírálata. És ezen osztrák parlament megütközik. Az osztrák kormány is megütközik. Jó. Semmi közünk hozzá. Minél érzékenyebbek, annál jobb. Inkább nehezteljenek, mint discsérjenek. Becsületes magyar embernek könnyebb viselni az onnan jövő bilincset, mint az onnan jövő aranyat.

De a magyar kormány! Miért mentegeti magát a kormány és miért rosszal egy olyan cikket, mely magyar érdeket véd és osztrák politikát bírál. Hát mióta nem szabad magyar hírlapban magyar érdeket szolgálni?

Hónapok, sőt évek óta förtelmes szidalmakkal illetik Magyarországot az osztrák parlamentben. Kezdetben csak néhány elvetemült; később többen; végre egész pártok. A hírlapok szintén. Így keletkezett hazánk ellen egy közhangulat. E közhangulat miatt jött-e valaha Badeni gróf Budapestre mentegetőzni, bocsánatot kérni, hatalmazta-e fel valaha a magyar kormányelnököt, hogy nevében a parlament előtt rosszaló nyilatkozatot tegyen. Nem. Ellenkezőleg. Az osztrák hivatalos körök, állandóan szították, fejlesztették, izmosították azt a közhangulatot, iparkamarák, tartománygyűlések, és egyéb államilag szervezett testületek kezdik, folytatják, vezetik ellenünk az izgatást, az ócsárlást, és a szenvedélyes gyűlölködést.

Mi tehát a helyzet?

Egyszerűen az, hogy az osztrák körök hivatalosan is védik Ausztria jogosulatlan követeléseit, a magyar köröknek félhivatalosan sem szabad védelmezni Magyarország jogos érdekeit.

A magyar érdekek védelmi feladata merőben az ellenzékre hárult. De – hogy ez a védelmi feladat sikertelen legyen, összemorzsolják az ellenzékot osztrák katonák segítségével.

Magyarország tehát ki van szolgáltatva Ausztriának auf Gnade und Ungnade. Ausztria pedig sem nem lovagias, sem nem emberséges. Nemcsak kihasznál a pénzügyi téren, nemcsak megront a közgazdaságban, hanem, íme még meg is aláz. Arra kényszeríti ezt a szerencsétlen Bánffy-t, hogy vezekeljen két publicista miatt, s a keserves flagellummal végig sújtson a publicisták hátán.

Lelkileg megvirgácsolva került ki a tollharcból! . . . Micsoda? A Bánffy úr személye? Nem, hanem a kormányelnöknek díszes és féltett állása. Hegedűs és Gajári? Nemcsak. Avagy a magyar sajtó? Ej! Ez a fogalom nincs közöségben a félhivatalos irodalommal! Hát kicsoda – kapott mégis virgácsot?

A nemzeti önelhatározásnak az a szabadsága, mely a közvélemény hatásának súlya alatt a »Nemzet«-ben kifejezést nyert. Ezt virgácsolták meg Bécsben.

Gajári úr így nyugtatja meg önmagát: »Bármiként rosszalja is (Badeni gróf a »Nemzet« cikkeit), sem neki, sem az osztráktúlzóknak, legkevésbé pedig az osztrák miniszterelnök tegnapi nyilatkozatai fölött oly igen örvendő magyar közjogi ellenzéknek nem tesszük meg azt a szolgálatot, hogy rosszalása ötletéből önmagunk között hajba kapjunk.«

Az a »legkevésbé« annyit jelent magyarul, hogy Gajári úr hajlandóbb az osztrák miniszterelnöknek és az osztrák túlzóknak szolgálatot tenni, mint a magyar közjogi ellenzéknek. Nincs jogom ezt rossz néven venni, de jogom van följegyezni. E szokatlan hajlamból a magyar közélet meg fogja állapítani azt a tényt, hogy olyan magyar publicista is van, aki rokonszenvével közelebb áll az osztrák túlzókhoz, mint a magyar közjogi ellenzékhez.

De a ránk vonatkozó tévedést helyre kell igazítanom. A Magyar közjogi ellentét nem örvend a Bádeni gróf nyilatkozata fölött. Én legalább nem örvendek, sem azok, kikkel ez úgyről beszéltem. Ha Gajári úr ezt a föltevést a közjogi ellenzék valamely orgánumból merítette: akkor kérem, a mi részünkről azt lapsusznak tekinteni.

Mert bizony semmi okunk sincs az örvendezésre. Igenis érezzük a szégyenbélyeg égetését, de örömet nem érzünk. Szégyeljük azt a megaláztatást, a melyet a kormány nem tudom már hányadszor hozott mindnyájunk fejére. Szégyeljük, hogy egy német a magyar publicistika egyik ágának szolgálatáról, minden megtorlás nélkül úgy beszélt, mintha kibérelt meggyőződésekről és megrendszabályozott véleményekről beszélt volna. Szégyeljük, hogy a magyar kormányelnök a világ előtt azért hagyott cserben magyar írókat, a miért ők magyar ügyet szolgáltak.

Voltaképen ki és mi vagyunk mi? Nem a közjogi ellentét irányában teszem föl ezt a kérdést, hanem Magyarország irányában. Íme, ki akarnak fosztani. A többség minden életforrásának nézi a 67-es kiegyezést. Az osztrák pedig így szól: vagy kiegyezés, vagy kvótaemelés. Tehát: vagy az élet forog veszélyben, vagy a pénz. A fegyver mellünkre van szögezve.

És a kormány?

Talán védekeznek? Talán fegyver után nyúl, talán visszaverni készül a zsivány támadást?

Dehogy. Útikocsijára csak azokat vette föl, a kik hajlandók a támadók követelését kielégíteni. Persze, nem a maguk, hanem az ország zsebéből.

Ekkor valaki a podgyászkocsiból kidugja a fejét, és odaáll a támadó és az áldozat közé. Védelmesni készül az áldozatot. Hegedűs Sándor volt.

Micsoda?!

Te még az áldozatot mered védelmesni? És a magyar kormány tovább vonszolva az áldozatot a támadó karmai felé és a támadó a bécsi hurkot dobva az áldozat nyakába – mind a ketten leszidják Hegedűs Sándort. E miatt Hegedűs kilép a »Nemzet«-ből. Ugyan miért? Hiszen a »Nemzet« nem bántotta őt. Aztán belép a »Nemzet«-be. Hát ezt miért? Mivel

Gajári úr azt ígéri, hogy nem kapnak együtt hajba. De hiszen nem a hajbakapás előérzete miatt lépett ki, hanem azért, mivel hogy Bánffy megtagadta és a Bádeni által okozott sérelmet Gajári úr nem teheti jóvá.

Hajbakapnak-e együtt vagy nem, az nekünk mindegy. De látjuk és érezzük, hogy együtt a kormányval a börziánerek, az osztrák katonák, a törvénytíprások, és a bécsi bizalom segélye mellett ők vállalkoztak országunk vezérszerepére. Ők képviselik a nyeret a mi hátunkon. Mikor azt a nyeret üli az osztrák, mi is érezzük.

A kilépés, belépés nekünk nem vigasztalás.

Nekünk fáj az ütés. Vagy szabad azt írniok amit akarnak, vagy nem. Tartsák magukat ehhez és legyenek máskor óvatosabbak, mert a szegény magyar teherhordónak fáj a nyeregre mért ütés.

Mire kellett a többség?

1896. november 22.

Immár szépítgetni sem lehet többé: Az osztrák a nyakunkra nőtt. Függetlenebb a politikában, mint mi; saját érdekeinek megvédésében erősebb. A folyamatba tett gazdasági harcban bátrabb és kitartóbb. Győzni tehát nem mi fogunk, hanem a német.

Az osztrák kormányának pártja nincs. A bécsi parlamentben sok a párt, de mindenik a maga kezére dolgozik és a saját öklével küzd. Lételet egyik sem köszöni a kormánynak. Épen ezért nem ismerik a nálunk megszo-kott alárendeltségi viszonyt Azok szabad polgárok és nem konvenciócs cselédek.

Következik ebből, hogy nem úgy táncolnak, ahogy Bádeni muzsikál. Mindegyiknek meg van a maga külön nótája, ami igen sokszor macskazenévé fajul az idegen fülébe. De nekik így jó, mert mindenik csak a saját dalára hallgat, ami szép és zengzetes.

Ezúttal egyetlen egy akkord uralkodik az összes pártok fölött. Könnyíteni Ausztria terheit, átrakva a súlyt Magyarországra, ez most a jelszó. Ebben mindenik párt megegyezik. Nem kérdezik, hogy tetszik-e ez a kormánynak vagy nem. Nem aggódnak, hogy bukik-e a kormány emiatt, vagy nem. Hígvelejű bölcselkedéssel nem sopánkodnak, hogy mi lesz a kiegyezéssel, ha népük érdekeit meg nem rövidítik.

Hanem mennek a maguk útján egyenesen, tántorgás nélkül, céltudatosan. Követelésük nem alapos. Eljárásukban nincs méltányosság, velünk szemben nem igazságosak. Hát aztán? Bánják is ők. Magyarország nem az ő hazájuk. Mindenki védje meg a maga portájának becsületét, jogát és érdekét. Magyarország védelmére nem ők vállalkoztak, hanem Bánffy Dezső báró.

Nekik a saját szempontjukból igazuk van. Nem azért ültek le ékartézni, hogy önként ideadják nekünk a pénzüket, hanem azért, hogy elnyerjék, ha lehet a miénket. Ha mi nem tudunk olyan jól játszani, mint ők, s ha ők ügyesebbek, s ha nekik a jó szerencse minden osztásnál királyt juttat: ezért bizony nem ők a hibásak, hanem mi vagyunk a bambák, hogy kellő ügyesség nélkül, a jó szerencse elfordulása után is folytatjuk a játszmat.

Homlokegyenest ellenkezőleg történik nálunk minden. Bánffy úr összeharácsolt egy nagy többséget. Amivel másutt háborút szokás folytatni, nálunk pénzzel és szuronnal választottak. »Osztrák pénzzel és osztrák szuronnal.« Így mondják mindenfelé. Borzasztó vád. Elhinni szégyen, megtenni gazság. Igaz-e?

Miért kellett ez a nagy többség? Hiszen arról van szó, hogy gazdasági szerződést kössünk egy idegen országgal. Tehát arról, hogy védelmezzük hazánk jogait és érdekeit. Hát erre nálunk külön hivatalos többség kell? Hát Magyarország polgáraiban nincsen annyi spontán erő, amennyi a jogok és érdekek felismeréséhez és védelméhez szükséges?

A nagy többséget törvénytelen módon, erőszakos eszközökkel hozta létre Bánffy úr. Hogyan? Vajjon hülyék

vagyunk-e vagy gaz árulók. Odáig jutottunk volna, hogy Magyarország nagy érdekei csak úgy nyerhetnek kielégítést, ha elfojtatik a nemzeti akarat szabad nyilvánulása.

Íme, Ausztriában nem szükséges erős és összetartó többség; választási erőszakra sincs szükség; sőt a kormánynak még csak pártja sincs. Mégis védelmet talál az osztrák parlamentjében, még túl is a méltányosság korlátain. Mit bizonyít ez? Azt a természetes állapotot, melynél fogva minden ember önkéntes védelmezője önmagának és minden polgár hivatott oltalmazója hazája érdekeinek.

Amely kormány akkor szorul hivatalos többségre, amikor hazája és egy idegen ország között az »enyém-tied« idézetéről van szó és amely kormány ilyenkor csak a durva erőszak törvénytelen alkalmazásával képes a maga többségét létrehozni, az a kormány feltétlenül az ördög hatalmába került, mert ha saját hazáját híven szolgálni és nem kiszolgáltatni akarná, akkor neki biztos többsége volna hivatalos és mesterséges többség nélkül is.

A jelen pillanatban Magyarországnak mi a legfőbb aktuális érdeke? Egy előnyös gazdasági szerződés Ausztriával kvótaemelés nélkül.

Ki az, aki ezt nem kívánja? A társadalom? Kérem a kormány híveit, ne térjenek ki a feleletadás terhe alól. Mondják meg, hogy a társadalom melyik rétege nem akar előnyös kiegyezést és melyik rétege óhajt kvótaemelést?

Elmélkedjenek. Hiszen Magyarország sorsa a kormány híveinek kezében van. Annyi fáradságot talán tőlük is elvárhat szerencsétlen hazánk, amennyi egy kis elmélkedéssel jár.

Kérdem tehát: Vajjon a mágnások, a honorátorok, a kereskedők, a földbirtokosok, a papok, az iparosok, a munkások, – szóval a nemzet közmunkásságának bármelyik ága és a nemzet lelki nyilvánulásának bármelyik formája, ideértve a politikai pártokat, a tudományos elméleteket, a különböző felekezeteket és nyelveket, a művészeti fel fogás elhajló iskoláit . . . ugyan, mondják meg, hogy a társadalomnak ebben a nagy tömkelegében, hol az érdekek, vágyak, ízlések, hajlamok, szenvedélyek, rögeszmék, indula-

tok, erények és bűnök szertelen zúr-zavarban keresztezik egymást szakadatlanul . . . hogy ebben a ki nem puhatolható élő vízhálózatban nem találják-e meg azt az egységes törvényt, mely a zuhatagnak, a folyamnak, a forrás erecskéjének egyformán egyenlő erővel és mindenütt érezhető hatással parancsol? Íme, zavaros és tiszta állapotban egyenes folyás mellett és kanyargásoknál akár simán úsznak a habok, akár jajgatva tördelődnek szét a szirtek gerincén, mindig mindenütt minden csöpp egy és ugyanazon cél felé siet.

A nehézkedés törvénye ez. E vasakarató törvény alól nincsen kivétel. Mindeneknek parancsol az, a fűszálnak, az embernek, a naprendszernek egyaránt. Egyén, család, felekezet, nemzetiség haza. Íme, az emberi szellem működésének nagy súlypontjai. Működésünk alá van vetve a gravitáció törvényének. Lelkünk e súlypontok körül forog, miként a bolygók a nap körül, aki nem ezt teszi; erkölcsileg elvetemült, politikailag áruló.

fölsimervén e mindenható törvényt, mire való olyan közügyben egy mesterséges és szervezett többség, amilyen a gazdasági érdekek megóvása. Hiszen ezt mindenki akarja. Hiszen ezt csak a haza ellensége nem akarhatja. Hiszen a gravitáció törvénye mindenkit vaskényszerrel hajt az önvédelem természetes állapotába. Lám, az osztrák kormánynak nincs többsége, de az osztrák érdekeknek mégis van egyöntetű és nagyerejű többsége.

Szabad-e, lehet-e föltételezni Magyarország polgáraitól, hogy cserben hagyják hazájukat választási erőszak nélkül? Nos, mirevaló volt mégis az erőszak?

Mire?

Arra, hogy egy nagy és engedelmes többség jöjjön létre.

Minek az? Hiszen nem Magyarország érdeke a kvóta-emelés, hanem Ausztria érdeke. Már pedig mi nem vagyunk osztrákok. Arra tehát, hogy a kormány Magyarország érdekét megoltalmazza, nem kell engedelmes többség, mert ily célra minden országban önkéntes többség áll a kormány háta mögött.

Mégis, mire kellett tehát?

Megmondjam?

Valóban kétségbeejtő, hogy még ezt a nehéz szót is ki kell mondani.

Az engedelmes nagy többség arra kellett, hogy a magyar parlament félretegye Magyarország érdekeit és előmozdítsa Ausztria érdekeit. Ilyen célra persze, hogy nem alakul önkéntes többség. Az ilyen célt nem lehet megvalósítani szabad és törvényes választással.

De pénzzel, szuronnal, törvénytípással még ezt is meg lehet csinálni. Bánffy báró úr megcsinálta. Kinek a javára? Ausztria javára.

Nem így van? Lám a »Reichswehr« nem is titkolja. Nyíltan hirdeti, hogy hadviselés foly Ausztria és Magyarország között. Nyíltan mondja, hogy Magyarország ellenségük. Nos? Azt is nyíltan hirdeti, hogy Bánffy úr nekik jó barátjuk. Védelmezi és félti Bánffy.

Mi tehát a helyzet?

Ausztriában minden párt sorakozott önkéntesen avégből, hogy megrontsák Magyarországot. Magyarországon durva erőszakkal hozott létre a kormány egy nagy pártot avégből, hogy legyen ki leszavazza hazánk érdekeit.

Vagyis: Ausztria védi önmagát és a magyar parlament is védeni fogja – Ausztriát

Mi lesz ebből?

Az Apponyi gróf mandátuma.

1896. november 25.

Az Apponyi Albert gróf megbízó levele olyan tiszta, hogy bántólag hat a liberális szemre. Megszokták az áromlások mocskos levét látni, hol az iszaphordalék a forrásvíznek minden csöppjét elrondítja. Ha aztán egy kivételes órában felcsillan előttük a tiszta, fényes bérctető – az alkotmányosságnak egy meg nem hamisított pontja, – hogy min-

den parány kristályjegecek fényétől ragyog: akkor képtelen kiállani a sugárkéve fémhatását; szemeiket behunyják a becsületes valóság előtt, hogy ne lássanak s hogy ebben az önalkotta éjszakában lelkiismeretfurdalás nélkül álmodozhassanak tovább a pszichos mandátumok brutális sikereitől.

Az Apponyi gróf megbízó levele tiltakozás a vérontás durvasága ellen. Tiltakozás a törvényisztelet kivégzése ellen; tiltakozás az alkotmányosság megbecstelenítése ellen. Kellemetlen egy irat. Egy tanúlevél amellet, hogy az elvűségnek még mindig van ereje és hogy nem minden lélek árucikk.

Az ilyenfajta irat még veszedelmessé is válhatik. A sorok megmozdulnak, a betűk megelevenednek, szárnyra kelnek, bejárják az országot, beszélnek és elhitetik a hallgatósággal, hogy többet ér a meggyőződés, mint az osztrák pénz. Ez az okirat tehát nem illik bele a mai rendszer keretébe.

Mit keres ez a gyöngy a szemét között?

A, gyöngyszem kevés, a szemét sok. Ki kell onnan dobni. Mit? A szemetet? Nem. Ez jó lesz liberális melegágynak. Puha és meleg. Sőt nyirkos is a polgárvértől. A tenyészetre igen alkalmas. Egész garmadája a minisztereknek, kormánybiztosoknak, bankdirektoroknak, főispánoknak, nyugdíjaknak, bérleteknek kél ki majd belőle. De a gyöngy kemény és hideg. Nem malik szét, nem rothad el.

Még csak vize sincs. Tenyészetre nem alkalmas, táplálékot nem nyújt. Ennél egy ürücomb is többet ér. El vele! Ki kell dobni.

És csakugyan – az Apponyi gróf megbízó levelét kérvénnyel támadták meg. A mű bevégtetlen maradna, ha ezt nem tennék. Úgy odatartozik e lépés a rendszerhez, mint a mozsárdurrogás a szürethez. Ez a stikli lesz a mulatóság díszé. Bánffy úr szüretelt. Alkotmányunk fájáról le tépte a véleményszabadságnak minden gerezdjét. A fűrtöket puttonokba rakta, azután présbe. Kisajtolta a nemzeti érzületnek összes életnedveit és hordókba dugaszolta, elindította Bécs felé, hogy legyen mitől édes mámorba essék az osztrák kapzsiság.

Ezt a magyar-osztrák szüretet ne fosszák meg egyetlen dekórumától, a tarackdurrogástól. Hadd halljuk tehát a petíciót, hadd lássuk a füstjét.

De jó kell vigyázni. Legyen a dolognak magva is, a puffogás magában nem kielégítő. Nem elég azt az okiratot megtámadni. Hogy alapos legyen a munka: láb alól el is kell azt tenni. A politikai illendőség úgy hozza magával, hogy az Apponyi gróf mandátuma semmisíttessék meg. Nem tréfálkozom. Ha ezt nem teszik, hibás a logikájuk s cserben hagyják saját céljaikat.

Hiszen – ha már jelöltet vittek ellene – céljuk csak az lehetett, hogy kizárják az ország tanácsából. Nem oda való, gondolták. Bizonyára meg van Bánffy úr győződve, hogy nem oda való. Oda mások kelleneek. Apponyi is csak olyan, mint Ugron. Dolgokról beszélnek, amelyek nincsenek megstemplizve. A stíljük is más, mint Bánffy úrék. Az is hiba, hogy nem kérnek cs. és kir. udvari szállítói rangot. Alkalmatlan mind a kettő. Abcug.

Nem oda való. Ki látott olyan ellenzéket, amelyik nincsen pórázon? Olyanra nincs szüksége az – osztráknak. A Bánffy úr kedélyvilágában disszonáns hangokat kelthetne egy ilyen állapot. Már pedig a fődolog, hogy e nagy államférfiúnak a parlamentben nyert benyomásai összhangban legyenek saját érzelmeivel. Ezen összhang nélkül gouvernementális hatásokat elérni nem lehet. A céltudatos működést kellemetlen viták zavarnák meg. Aki haladni akar, annak sima útra van szüksége. Csak nem tűrhető, hogy keresztül feküdjék az utón Apponyi és Ugron s ezzel meggátolják a gyors és zökkenés nélkül való haladást – Bécs felé.

Azt a mandátumot tehát meg kell semmisíteni. A liberális párt jól felfogott érdekeit nem szabad figyelmen kívül hagyni. Szolgálni az osztrákot, ez most ama dicső párt programja. Jó szándék, kegyes cél, jutalmazó feladat. Ki vonná kétségbe a program realitását? Ha sikerül, minden tag jóllakik. De hogy sikerüljön, csendre, békére van szükség. Csak így lehet meglopni a nemzet érzelmvilágát. Meglopni? No, igen; hanem erre csak az éjszaka alkalmas. Tehát csend és éjszaka alkotják a siker tényezőit s a jól-

lakás feltételeit. Hát legyen csend! Némítsuk el Apponyit és Ugront. Legyen éjszaka! Oltuk ki az ország világitó fáklyáit.

Hallottátok?

». . . folytatni fogom, amíg erőm tart, vagy míg annak megoldhatatlanságáról meg nem győződöm.« Mit akar megoldani ez a lángész? Azt a történelmi csomót, mely egyfelől »a szolgálai meghunyászkodásból«, másfelől »az egymást fölváltó forradalmak alternatívájából« keletkezett. Ma még azt hiszi, hogy a magyar nemzet ideáljai elférnek a Deák Ferenc által épített oltár talapzatán. Ezek az ideálok le vannak onnan döntve. Számkivetésben élnek és rongyokban bujdosnak az alföldi kis tanyákon kunyhóról-kunyhóra.

Apponyi vissza akarja őket tenni az oltár talapzatára.

De hátha kicsiny az a talapzat és nem férnek ott el?

Talán elférnek, – hirdeti Apponyi.

Ez a talán választ el minket Apponyitól.

De az a talán egy vészkiáltás a ti fületekben. Apponyi gróf a függetlenségi eszme szolgálatában, tudjátok mit jelent ez? Oh, ha megérhetnők! Hát csak romboljatok tovább. Tépjetez foszlánnyá minden nagy hagyományt; kergessetek ki a közélet templomából minden istenséget; zúzzátok még jobban porrá a nemzet erkölceit. A sybillákból még hátra van egy. Ez a féltett könyv az Apponyi Albert gróf életrajzát tartalmazza. Nem láttátok? Minél inkább sújtottátok a nemzet történelmi eszméjét, annál jobban közeledett ő a lesújtott áldozathoz. íme, már ölelkeznek. Jól vigyázzatok. Ti Bécsbe siettek. Mikor odaértek: akkor meg lesz a mindenható összeforradás az Apponyi lelke és a függetlenségi törekvések lelke között.

Ki fog ellenállani az így támadt erőnek?

Jó lesz hát azt mondom, azt a mandátumot megsemmisíteni.

Egy trónbeszéd.

Mintázta és a helyzethez alkalmazta Bartha Miklós.
1896. november 27.

Hű Magyarországnak és Társországi Zászlósurainak, egyházi és világi Főrendéinek és Képviselőinek kik Általunk az 1896. évi november hó 23-ára Budapest székesfővárosunkba összehívott országgyűlésen egybegyűlvék, császári királyi üdvözlötünket,

Kedvelt Híveink!

Miután egyfelől hű Magyarországnak és Társországi, másfelől az uralkodásunk alatt álló többi Országok és Tartományok között fenforgó közös érdekű viszonyokról s ezek elintézésének módjáról hű Magyarországnak és Társországi Zászlós urainak, egyházi és világi Főrendéinek és Képviselőinek közegyetértéssel hozott és Általunk az Úr ezernyolcszázhatvanhetedik évében Szent Jakab hó 28-ik napján szentesített XII-ik törvénycikk 19. és 20. szakaszaiban lefektetett elvek, intézkedések és módozatok szerint az Általunk múlt hó 6-án felosztatott országgyűlésnek hivatásos kötelessége lett volna megállapítani azon arányt, mely szerint a magyar korona országai a sanctio pragmatica folytán közösöknek ismert államügyek terheit az Urnak 1897-ik évétől egymás után következő 10 évig viselni tartoznak, s ugyanezen időre az idézett törvény 58-67 szakaszai értelmében létre kellett volna hozni a magyar korona országait és az Uralkodásom alatt álló többi országok és tartományok között a vám és kereskedelmi szövetséget;

de miután a múlt országgyűlés első éveit az állam és egyház között történelmileg fejlett viszonynak az új idők áramlatai és szükségai által parancsolni vélt rendezése jóformán igénybe vette teljesen s annak minden munkaerejét lefoglalta, az utóbbi év pedig kedvelt Magyarországnak 1000 éves fennállásának ünnepi rendezésével telt el:

ennélfogva sem a kedélyek nem lévén arra hangolva, hogy a vallásos hitet féltő és megnyugtató iparkodó elvi eltéréseknek és az ünnepeknek magaslatáról egyszerre át-

térjenek az állam és társadalom gazdasági életszükségleteinek gyakorlati elbírálására és megállapítására sem az idő nem léven elegendő, hogy eme gyakorlati elbírálás és megállapítás egyfelől hű Magyarországnak, vagyoni helyzetének, másfelől az állami szükséglet fedezésére irányuló közszolgáltatások mennyiségének igaz és alapos mértékadója legyen a jónak, helyesnek és méltányosnak találtuk a múlt országgyűlés felosztását.

Ezen intézkedésünkkel egyidőben elrendeltük az általános választások eszközését és ennek alapján az egyházi és világi főrendek és a képviselőház egybegyűlését, ekként látva jónak, tudtul adni azon teendőket és kötelességeket, melyek a most egybegyűlt országgyűlésre hárarnak.

Hű Magyarországnak polgárai előtt tehát atyai gondoskodással nyitottuk meg az alkotmányosságnak azt az útját, a melyen, ha józan mérséklettel, bölcs megfontolással és vagyoni állapotuk számbavételével haladnak; úgy az ország, mint saját érdekeit egész mértékben biztosíthatják, hogy ezzel erőt nyerve nemcsak hű, de megbízható támaszai is lehessenek Trónunknak és a Hazának.

Sajnosán kellett azonban a lefolyt választások alkalmával tapasztalni, hogy hű Magyarországnak népe a törvény által kezébe adott alkotmányos fegyver használatánál sem józanságot sem bölcsességet, sem megfontolást nem tanúsított.

Azok, kik hivatva vannak, hogy a kevésbé művelt néprétegeknek természetes tanácsadói és vezérei legyenek, az útmutatás és felvilágosítás honpolgári kötelességének gyakorlása helyett, a hol a könnyen félrevezethető néprétegeket kárhözatos módon akadályozták meg választási jogának szabad gyakorlatában, nemcsak félrevezetvén az oda nem tartozó és soha ki nem elégíthető helyi érdekek ígérete által, hanem meg is félemlítvén a hivatalos hatalomnak és fegyveres erőnek szertelen fölhasználása által.

Súlyos aggodalmak terhe nyomja atyai szívünket, midőn azt kell tudatnunk kedvelt híveinkkel, látva egyfelől a törvénytörések sorozatát, másfelől az ellenállásra képtelen népakat fogyatékos erejét, hogy hű Magyarországnak javait, érde-

keit, nyugalmát és boldogságát, alkotmányos utón elérni és biztosítani nem lehet.

Arról győztek meg minket a szomorú tapasztalatok, hogy hű Magyarországunk polgárai nem képesek saját jól felfogott érdekeiknek kielégítést szerezni, az alkotmányosan megszerzett érdekkielégítést megoltalmazni; mert nem tudnak helyesen élni azzal a szabadsággal, melyet számukra a törvények által biztosítottunk.

Évtizedek tapasztalatainak szomorú eredményei állottak a lefolyt választások alkalmával a bölcs megfontolás rendelkezésére. Számszerű adatok, minden ellenmondás kizárásával bizonyítják, hogy a fennálló kereskedelmi és vámszövetség hű Magyarországunk kézmű és gyáriparának fejlődésére nemcsak nyomasztó, de annyira káros hatással van, hogy annak további fenntartása vaskövetkezetességgel vonja maga után az ország végelszegényedését. Továbbá számszerű adatok bizonyítják azt is, hogy hű Magyarországunk évtizedek óta mindig nagyobb összeggel járult az állami közös kiadások fedezéséhez, mint a mennyivel a vagyoni erőviszonyok alapos mérlegelése után tartozott volna, s ennél fogva ezen tehernek emelése nemcsak az ország érdekeivel ellenkezik, de az osztó igazságnak és méltányosságnak minden határát túllépi.

Dacára, ezen évtizedekre szóló tapasztalatoknak hű Magyarországom népe a helyzet által önként adott kérdésre a választások eredménye útján azt a feleletet nyújtotta, hogy a létező állapotban nemcsak kielégítését találja föl, de sőt hajlandó a közszolgáltatások terén még több áldozatra is, az eddiginél nagyobb arányban járulván a közös kiadások fedezéséhez. Ez az elhatározás annyira ellenkezik a józan mérsékletnek és a bölcs megfontolásnak erkölcsi törvényeivel is és annyira ellenkezik a nemzeti életfentartásnak legegyszerűbb ösztöneivel, hogy azon nagy és elévülhetetlen történelmi érdekek fönntartása és oltalmazása, a melyek Trónunk biztosságához és Birodalmunk nagyhatalmi állásához füződnek, többé nem bízhatók egy olyan nép elhatározására, mely a saját közvetlen érdekeik fölismerésére és oltalmazására ily nagy mértékben képtelennek bizonyult.

Ezen kijelentésünk helyességében nem ingat meg az a

tény, hogy a nép vélemény szabadsága a legszokatlanabb, sőt ' a legtörvénytelenebb módon korlátozva vala; mert nem valamely külső hatalom tiporta el a törvényt és használta az erőszaknak eszközeit, hanem tette ezt azon országgyűlési többségből alakult kormány, melyet immár 20 év óta tart fenn az ország és tette azon hivatalnoki kar, mely vérbeli alkatrészt képezi a nemzetnek, s melynek vezéri és tanácsadói szerepe értelmé fõvényénél fogva csak természetesnek mondható.

Uralkodói akaratunk és kötelességünk lévén a törvények tiszteletét és birodalmunk nyugalma a magyarországi választásoknál elõforduló törvénytörések és vérontások féktelen kicsapongásaitól ezentúl a jövõre megoltalmazni, indítatva érezzük magunkat a november 23-ára összehívott országgyűlést, mely összeállításánál fogva törvénytelen, s elemeinél fogva nem nyújt biztosítékot hivatásának felismerésére, feloszlatni, a mint azt ezennel fel is oszlatjuk, egyzersmind utasítván magyar kormányunkat, hogy haladéktalanul elõterjesztést tegyen azon elõjárás módokról, amelyek mellett, többi tartományainak Bécs fõvárosunkban székelõ képviselõje a magyar szent koronához tartozó tartományok képviselõjével kiegészíthetõ legyen.

A Hozzánk felterjesztendõ módokról javaslatánál irányadó eszmét tartalmaz az Urnak 1861-iki évében, február hó 23-án kiadott Nyílt parancsomban foglalt birodalmi képviselõre vonatkozó alaptörvény, mely a birodalmi tanács képviselõjében magyarországi királyságom számára 85, horvát s tót királyságom számára 5, erdélyi nagy fejedelemségem részére 26 tagot jelölt meg.

Kikhez egyébiránt császári, királyi kegyelmünkkel állandóan hajlandók maradunk.

Feltámadás.

1896. november 29.

Minden bűnkrónika megegyezik abban, hogy a gyilkos nem képes megtartani a kellő mértéket. Művét mindig munkatöbblettel végzi be. Nem elégszik meg annyi csapással, amennyivel áldozatát leterítette és megölte; hanem egykét ütést a halottra is mér.

Ezt a jelenséget a lélekbúvárok és fiziológusok meg is magyarázzák. De nincsenek egy véleményben. Némelyek a lélek nagy elvadulásából származott észbomlásnak, mások az erőfeszítések folytán keletkezett izomlendület önkénytelen mozgásának tulajdonítják a fölösleges csapásokat.

Melyik elmélet alkalmazható a kormányra? íme, soha nem látott erőfeszítéssel – miként egy elszabadult lokomotív, mely lejtőre került, – öntudatlanul felelősségi érzület nélkül, saját otromba materiájának végzetes súlyával robogott végig a jogéletnek minden biztosítékán s az ekként elterített ellenzékét most petíciókkal rohanja meg. Ez nem egyéb, mint a bűnkrónikák gyilkosainak fölösleges munkája. Vajjon, mi baja lehet a kormánynak? Az esze ment-e el vagy a megindított test tehetetlenségi törvénye uralkodik rajta?

Nekem úgy tetszik, hogy itt már nem politikai mértéket kell alkalmazni, hanem pathológiai mértéket. A halott nem beszél, nem vádol, nem védekezik. A gyilkos mégis üti, vágja, sújtja. Miért? Hiszen nem fáj többé az ütés; nem vérzik többé a seb. Amit most művel: munkafőlsleg és erőpazarlás. Mégis cselekszi. Talán önigazolást lát saját bűnének mértéktelen folytatásában? Vagy talán bizonyítékot keres saját megbomlott lelki állapota mellett.

Inkább hiszem, hogy egy kimagyarázhatatlan félelem vett rajta erőt. Az élőlt eltiporta, a halottól megijedt. Az embertől nem félt, most retteg az árnytól. Váltig biztatja, hogy nincs föltámadás. De hátha mégis. Ott van a halott a ravatalon. Egyet sem mozdul. De hátha majd megmozdul a sir, mely a haza könnye és hátha minden seb beszédes ajakká változik és megszólal.

Milyen jó volna, ha a halottat is agyon lehetne verni.

A szegődvényesek ilyesmire vállalkoztak. Rémes vállalatnak ocsmány munkája ez. Az elejtett nemes vad fölött tor helyett, lakzit ülnek. A gyávaság tivornyája ez. Ez itt meg-rúgja, az ott leköpi. Undok nyálukkal bekeverik a pusztá testet, hogy hozzájuk legyen hasonló. Minden valamire való ember megveti ezt a silányságot.

Hiu erőlködés. A szellemet agyonverni nem lehet.

Szövetségünket elkeresztelhetik filléregyletnek, rongyos társulatnak, brigantaggiónak, tényérozásnak. A szétmarcangolt tetemre ráuszíthatja az egész falkát. Tarka, Kacér, Nyilas, vigyázz! Rajta, fogd meg, utánna, ne hadd.

A nyitott sebekbe méregitalt tölthetnek a szegődvényesek hasábjainak sárcsatornáiból. Mind hiába!

A testvér által elárult és bűntársa által eltiport ellenfél utolsó sóhaja íme bejegyzést nyert az erkölcsi törvények örökéletű kódexében. Ez a sóhaj szárnyakat ölt és végiglebeg az egész országon. A magyar nemzet meghallja e különös szél zúgását. Kérdés kérdésre szorul a honfiak agyában.

Miért nem cseng az ismert szózat? Miért nem suhog az ismert ostor a házunkba tolakodó osztrák feje fölött? Miért nincs vizshangja annak a keserű morajnak, mely a mélységekből száll fölfelé, miként a hulló rögök hangja a sirok fenekéről? Miért ez a némaság, miért?

És a honfiak feleletet keresnek. Találgatják az okokat. Rátészik kezüket a függetlenségi eszme üterére. Puhatólóz-
nak. Emlékeik között kidomborodik egy harminc éves küzdelem múltja, lefolyása, önzetlensége és tisztasága.

Eszükbe jut a becstelenségben gazdag választás. Ez az aránytalan párbaj, melyben a hazafias törekvést letiporta az osztrák érdek, az igazságot keresztül-kasul döfte a szurony és az ékesszólás hangját elfojtotta a pénzcsoörgés.

Ebben a párbajban látni fogják a vakmerő lovagot, amint páncéljával felfogja a hatalom nyers erejének összes csapásait és látni fognak a bátor kétségbeeséssel küzdő lovag mögött egy másik harcost is. A távolból ikertestvérnek nézik. Senkinek kétsége nem lehet; bizonyára a gladiá-

tor segélyére jött, hogy a felingerelt hivatalos fenevadakat együtt győzzék le. A küzdő is ezt hiszi. Hiszen ugyanazon 48-as címert viseli pajzsán s az ő kezében is a felszabadulás zászlója lobog.

Csalódtál jó lovag. Melleden páncél vala; ezt nem törhették keresztül. De aki hátul volt, az jól talált. Épen a szívedet döfte át. A zászló, im most is lobog. De nem a te kezében. Aki ellenségeidnek segített a harcban, az kérkedik a zászló győzelmével. A tiszta lobogón az elárult testvérnek vére párolog. Ha kibontják: nehéz lesz a rátapadt vértől s erőtelen kezükből kiesik. Ha összegöngyölik: elrothad a vérnek nyirkától.

És ismét és mindennap fölmerül a kérdés: miért?

Miért volt ezeknek gyűlölete a 48-as testvérek iránt nagyobb, mint szeretetük a függetlenségi eszme iránt. És a polgárok fölvetik a kérdést: Kicsoda hát az igaz ember? Az-e, aki elszántan küzd a függetlenségi eszme eltiprói ellen vagy az, aki a függetlenség harcosait elejteni segíti.

Mikor pedig mindez megjelenik a polgárok lelkiismeretének ítélőszéke előtt, akkor arra a nagy »miért«-re majd választ adnak ők. Látni, érezni fogják, hogy a haza földjén, ezen a nagy ravatalon egy eltiport párt fekszik halva csak azért, mivel ingyen szolgálta a hazát s önként oltalmazta a népnek jogait. Ebből a közérzésből fog megszületni a feltámadás.

Egy elnökhöz.

1896. december 2.

Önnek uram sok bámulója van. Jobban megalkotott koponya, mint az öné, talán egy sincs az országban. Tudása, rengeteg szelleme, ha arra való kedve van – igéző. Hasonló akrobata mutatványokat, mint ön, ritkán – tud felmutatni emberi ész. Ön tehát igazán méltó a bámulatra.

A csizmadia minden bőrt, a szabó minden szövetet, az asztalos minden deszkát abból a szempontból néz, vaj, jön lenne-e abból jó csizma, jó kabát, jó asztal? A nemzeti közmunkásság terén ilyen kisiparos vagyok én is. Felfogásomban naiv, ítéletemben önző. Mikor önre gondolok elnök úr, mindig azt vizsgálom, hogy az a nagy erő, melyet a sokasággal együtt én is bámulok, mennyiben válik az ország javára?

Mit keres ön az elnöki széken? Méltó-e önhöz, hogy szelleme a tanácskozási rend aprólékos formáságainak kényyszerubbonyában zsugorodjon? Akinek építés a hivatása, mit keres annak kezében a pepecselő lombfűrész?

A gondviselés adományaival ön visszaél akkor, midőn olyan helyet foglal el, mely a természetes rendje szerint harmadrangú tehetségeket illet meg. Rosszul esik látni egy vulkánt, melynek tüze csak arra való, hogy mellette mindennap pipára gyújtson Bánffy Dezső.

Az elnök úr neve, belátása és megnyugvása egy alávaló politikai rendszert látszik igazolni. Ez az elnökösködés szolidaritást jelent az ön politikai egyénisége és a kormány irányzata között. Annál a nagy számadásnál, melyet a történelem meg fog tartani, ön lesz majd a felelős, – mert egyetlen gazda sem keresi a hibát a nyáj előtt kullogó szamarakban, hanem a pásztort vonja kérdőre mindenik. Semmi közünk ahhoz, hogy ön pihenni szeret. Ha ott van: tessék ébren lenni és örködni.

Igenis: ébren lenni. Pedig ön alszik. Átaludta azt az időt, mialatt az új ház tagjai megválasztattak. Ha ébren lett volna, most nem mondaná, hogy ez a ház »hatalmát a nemzettől nyerte« s nem hinné róla, hogy »a nemzet törvényhozó jogait és ellenőrzését gyakorolja.«

A hazugságot ön épen úgy lenézi, mint minden gentleman. Útszéli törekvéseknek porból kikapart eszköze az. Ettől az eszköztől tehát ön is óvakodik, mert jól tudja, hogy a lélek tisztasága az igazmondás. Ön tehát átaludta a választások idejét, mert igazmondó létére azt állítja, hogy a ház a nemzettől nyerte hatalmát.

Miről álmódott? Talán arról a gyümölcsről, melyet

a Rousseau elmélete hozott létre a megtermékenyített közakarat méhéből? De amint körültekint, jó szemével bizonyára látja, hogy férges a gyümölcs.

Látva a közakarat lelkének ezt az eltorzulását, ne a genfi álmodozó jusson önnek eszébe elnök úr, hanem XV. Lajos, aki így beszélt: »ha alattvaló volnék: lázadó lennék.«

Az ön jogait persze senki sem tiporta el. Ön elaludt, álmodott angol parlamentről, Siéyes-ről és nemzeti hatalomról és végre felébredett az elnöki széken. Fölébredett? Nem. Ön most is alszik, mert a nemzet ellenőrzésének joggyakorlatát várja ettől a háztól.

Ön azt hiszi, hogy a polgárjogok tisztes gyakorlását jelenti nálunk a választás. Nem, uram; ez nem a szándék, az akarat, a belátás, a rokonszenv, az elv, a meggyőződés küzdelme volt szemben a másik fél szándékával, akaratával, belátásával és meggyőződésével. Egy nagy pör folyik itt le a termelő nép és a fogyasztó intelligencia között, a budget adózói és a budget kihasználói között; Magyarország jogos gazdasági érdekei és Ausztria jogtalan követelései között. A port a nép, az adózók – Magyarország vesztette el.

Elvesztette pedig nem saját mulasztása, jogainak félreismerése és élnetlensége folytán, hanem elvesztette azon külső invázió és belső megrohanás következtében, melyet alkotmányos élete ellen a nyers erőszak intézett.

Ön erről mitsem tud, mert ön aludott. Ha tudna erről, nem merésznél mondani, hogy ez a ház hatalmát a nemzetől nyerte. Ön a nyugalom legfelsőbb magaslatán helyezkedett el. Ön odafent nem hallá art a halk nyögést, mely a jogaiból kifosztott nemzet ajakán tört elő. Ön a szennyet sem láthatá, mely alkotmányos életünk forrásvizét öcsin ányul berondította.

Élt-e ön valaha falun, kis városban, vagy tanyán?

Sejti-e, mit jelent a szegény népre nézve egy minden erőszakra felülről felbujtott a cselekvés horderejét és egy felelősség súlyát nem ismerő elvetemült hivatalnoksereg? Számolt-e ön valaha a mindennapi életnek azon apró mizériáival, melyek behatolnak a pajtába, a kertbe, a pitvarba és a házba?

A bíró, a jegyző, a végrehajtó, a nyilvántartó, az állatorvos, az adószedő, a szolgabíró, a pénzügyőr, a körorvos, a csendőr, íme telve van a zsebük rendelettel, szabállyal, intézkedéssel, utasítással. Minden sor egy-egy köfal arra, hogy a szegény nép élete beleütközzék és fejét szétzúzza rajta. Minden betű egy karó, melyen az élet nyugalma fennakad.

Becstelen módon így állítják fel az alternatívát: üldözés vagy vétum. A nagyok nincsenek ilyen kísértésnek kitéve. Nekik csak azt mondják: lemondás vagy vétum. S bizony ritka választja a lemondást. Úgy-e elnök úr? De a nép üldöztetik, ha jogaival él. Erről nem tud az elnök úr. Pedig talán segíthetne rajta, ha a szíve is olyan volna, mint az elméje.

„Olyan valami”.

1896. december 4.

»A trónbeszéd olyan valami . . .« monda a miniszterelnök úr, »amiért a felelősség a kormányt terheli.« Ez a kijelentés megnyugtatta a Házát, mely »hatalmát a nemzet-től nyerte.« Ergo megnyugtatta a nemzetet is. Ilyenkor már remélhető, hogy megnyugszik benne a Tudomány Egyetem Tanári kara is, hivatalos kézből kapván az örökbecsű formulát: »a trónbeszéd olyan valami . . .«

No, ha »olyan valami«, akkor csak nyugodjék meg benne Polónyi Géza is. Mert kételyek támadhatnak a színkép elemezések terén, mikor a tudós megállapítja a Marsbolygó anyagösszetételét, sőt ahhoz nem értőnek lehetnek aggályai, ha a beavatott ilyen törvényt idéz: »a parallelák találkoznak a végtelenben«; de mikor egy kormányelnök, - jól megjegyzendő, nem egy autokratikus kormány elnöke, hanem egy parlamentáris kormányelnök, aki nemcsak a korona első tanácsadója, hanem a nemzet jogi, politikai, gaz-

dasági életének közakaraton alapuló hivatalos vezére, - mikor egy kormányelnök politikai és filozófiai műveltségének, egész készültségének adja kimagasló állásának döntőszavu tekintélyét és ekként megállapítja a következő, - az államtudományi elméletekben úttörő és az alkotmányos életre messze kiható definícióit: »a trónbeszéd olyan valami, amiért a felelősség a kormányt terheli,« akkor remélem, mégis csak elhallgat minden kétely, megszűnik minden aggodalom és megnyugszik Polónyi Géza is, mert a lángész találékonyságának egy ilyen világirodalmi revelációja még benne, a különben akadékoskodó férfiúban is, csak mélységes tiszteletet ébreszthet.

Rejtélyeid, oh csodás természet és te nagy mindenség, íme, meg vannak fejtve. A tenger olyan valami, amiben sok a víz; a kráter olyan valami, amiben sok a tűz; az idő olyan valami, ami eltelik; a tél olyan valami, ahol semmi sincs. A trónbeszéd pedig olyan valami, amiért a kormány felelős.

Felelős. Ugyan kinek? Annak az öntöbbségnek, amelyet maga a kormány hozott felszínre a közélet homályából? Annak a 80-90 nyugdíjas embernek felelős, akik hátmögött ülnek és nyugdíjaikat vesztenék, ha szembe ülnének vele? Avagy talán azoknak felelős, akik fizetést és hivatalt kaptak a Ganz-gyártól, a trieszti biztosítótól, a kereskedelmi banktól, a szállítási társulattól, a kassa-oderbergi vasúttól, az ipar és kereskedelmi banktól, a salgótarjáni kőszénbánya társulattól, a magyar hajógyártól, a kiviteli részvénytársaságtól? Vagy talán azoknak felelős, kik tőle kérnek, várnak és remélnék a kormánybiztosság, a főispánság, a miniszteri tanácsosság, a közigazgatási bíróság, az alapítványi és államjavak révén elhelyezést, rangot, tekintélyt és mindennapi kenyeret?

Felelős. Ugyan miből áll az a felelősség? Mi az értéke, súlya, következménye ennek a fogalomnak? Hiszen nincs, aki felelősségre vonhatná, mert a többség az ő teremtménye. Belőle nőtt ki, mint a bolha a szemétből. És ha volna független elem a többség soraiban: akkor is mi jelentősége van a felelősségnek?

Íme, kötnek egy szövetséget Németországgal. Évekig tartó szemfényvesztéssel hirdetik, hogy ezzel biztosították a békét. A nép pedig sorvad a béke súlya alatt. Rábocsátják hazánkra ezt a békét, miként egy sötét, titokzatos nadályt, melynek alaktalan teste semmi egyéb, mint egy irtóztató és végnélkül való gyomortömlő. Hadd lakjék jól rajtunk.

A szörnyetegnek annyi millió szája van, ahány család lakik az országban. Ez a sok száj rátapad a kisházak falára, felszívja a munkaerő javarészét és elsorvasztja az életkedvet. Az édes tűzhely melege hamvadni, világossága sötétedni kezd. És pusztul a ház, fogy a lakó, kialszik a remény.

Ilyen nálunk a béke áldása. Elfecsérelt munkaerő, tönkretett vagyon és megbénult szabadság jelzik mindenütt a túlfeszített militarizmus nyomait. Azonban a kormány felelős. Ám mit ér nekünk a kormány felelőssége, mikor már szolgák és koldusok lettünk?

De ím egyszerre kiderül, hogy ez a drága szövetség egy förtelmes csalás volt. Egy ügyes, lelkiismeretlen és eszöközben nem válogató államférfiú igen egyszerű és igen alávaló módon rászedte az osztrák diplomáciát. Nyílt szövetségiét kötött velünk Orosz- és Franciaország ellen és titkos szövetséget kötött Oroszországgal ellenünk. Vagyis mi kötelezve valánk Németországot védelmezni a franciákkal szemben, de a német nem védelmezett volna minket Oroszországgal szemben.

A csaló fél Bismarck volt; a megcsalt fél az osztrákok. A csaló beleburkolózik a hazafiságba. *Salus rei publicae suprema lex esto.* Hát a megcsalt fél? Ennek nincs szüksége új burokra. Rajta van, rajta volt és rajta lesz az ostobaság világtörténelmi talárja.

Ez a talár »olyan valami,« mely alatt a magyar kormány a saját felelősségét viseli. Köszönjük szépen. De mi lett volna hazánkból, ha bízva a német szövetségesbe, a terméketlen bosnyák sziklatömegek miatt döntő lépésre szánja magát a bécsi Reichskriegsministerium tábornokari osztálya? Ha nemzeti létünk számára megnyílik a nagy temető és holttestünk fölött megjelennek a prédalesők, hogy feldarabolják az ezeréves országot? E szörnyű és végzetes órában, ugyan mit ért volna nekünk a kormány felelőssége?

A külügy »olyan valami,« amiről hallgat a trónbeszéd és amiről a kormányelnök nem nyilatkozhatik. Ugyan, úgy-e? Nem kötitek a nemzet orrára. Ez egy bonyodalmas, kényes és érzékeny gépezet, melynek csak szerkezetét láthatja halandó emberi szem; de működését titkolni kell a nemzet ébersége előtt. Jól van. De ha azt akarjátok, hogy jobban bízzunk a ti szemetekben, mint a magunkéban, akkor ne legyetek vakok. Pedig ti még az orrotok hegyéig sem látatok. És ha azt akarjátok, hogy a bölcsességnek kiválóbb mértékét tulajdonítsuk nektek, mint amennyi a nemzeti közérzetben rejlik, akkor ne legyetek ostobák. Már pedig vakok és ostobák voltatok valamennyien, mikor az a nem közönséges német igen közönséges módon rászédett.

A kormányelnök szerint ez a rászédés olyan valami, »aminek csak történelmi jelentősége van.« Csak? Hát önnek Magyarország nagy ura a történelmi jelentőség »csak?« Ön nem lát és nem keres a történelmi jelentőségekben intést, tanulságot, okulást? Önnek nem jut eszébe ebből a történelmi jelentőségből levonni azt az igazságot, hogy gyenge elméjű, rászédhető, kijátszható, járszalagon botorkáló, felületes és tudatlan emberek nem valók az országok és népek kormányzására? Pedig a történelem »olyan valami,« ami ezt az igazságot az osztrák-magyar egyesült kormányoknak naponként a szeme közé vágja.

A parazita.

1896. december 6.

Újabb időben nagyon tanulságos a bécsi lapok olvasása. A legjobb kristálytükör nem verhetné hűségesebben vissza a magyar közélet képének formáját, mint a bécsi sajtó. Sőt nemcsak a formánkat látjuk meg e tükörben, de valónkat is.

Tőlük tudjuk meg hazánk jövődjét, kormányunk aka-

rátát és a magunk hiábavalóságát. Ők adják tudtunkra, hogy minő új terhek várnak ránk és hogy milyen együgyűség volna tőlünk, ha jó remélni merészkednénk.

De együgyűek már régen nem vagyunk. Jót hát nem várunk, a rossztól félünk. Azt a garázda hangot pedig, melyet a bécsi szél naponként felénk sodor, olvassuk, tűrjük, szégyeljük csendes lemondással. Nem pattan le rólunk semmi. A kardvágást parírozni lehet, akinek kard van a kezében. A mienkben nincs. A kopjadöfést el lehet háritani, akinek testét paizs födi. Nekünk paizsunk sincs.

Az osztrák pedig kegyes, ismeri alacsony voltunkat. Tudja, hogy nincsen fegyverünk sem a támadásra, sem a védelemre. Tehát nem is fegyverrel támad, miként vitéz szokta a vitézt, hanem korbácsot suhogtat fejünk felett, miként az úr a szolga felett. A korbács gyakran lesújt; talán mindennap. Arcunkon, hátunkon szaporodik az ütések piros nyoma. A csapó végén kibugygyan a vér. Bánjuk is mi. Jó lesz műtrágyának.

Mert ezentúl többet kell termelnünk. Sok millióra éhezett rá az osztrák. Ezt be kell szolgáltatni. A verejtékben is sok termékenyítő erő van. A könnyhullás is fokozza a termékenységet, de ez már nem elegendő. A kimerülő talajnak új salakra van szüksége, hogy kielégíthető legyen az osztrák. Ide hát vér kell, – korbács nyomán keletkezett vér, - melynek termékenyítő hatása bámulatos.

De jól vigyázzon az osztrák. A termékenység csak úgy áll elő, ha előbb feloldódnak az összetételek. A vértrágya különös hatással van a mechanikus kötélekek meglazítására. Mikor valamennyi kötelék meglazul: akkor jó éjszakát neked félix Ausztria! Hát csak tessék folytatni az örült munkát. Korbácsoljon, amíg belefárad. Az ilyen vérvesztés jót tesz nekünk, mint a szélütött embernek az érvágás. A dermedt tagok új létre kelnek.

Tehát abban a rosszban is, hogy ver az osztrák kegyetlentül, van valami jó. A reménység. Íme, ismerkedjünk. Az ismerkedés folyama Mohácsnál kezdődik. Úgylátszik sok idő kell az alapos megismerkedésre. 48-ban ők csalódtak bennünk. 67-ben mi csalódtunk bennük. De most ez a korbács

sokra megtanít. Mindenekfölött arra, hogy az osztrák nem változott sem célja-, sem szándékában.

Ez a történelmi állandóság a célban és szándékban végre is nem lehet egyszerűen az emberi elhatározás műve. Utoljára is az emberi megfontolás alkalmazkodik az idő és viszonyok változásaihoz. Ha pedig mégis állandó: akkor ennek a következetes állandóságnak nem az emberi észben kell a gyökerét keresni. Nem is ott van, hanem a természet által adott helyzetben.

Ausztriának szüksége van ránk. Szüksége van pedig nem az öncélú Magyarországra, hanem a kiaknázható gyarmatra. Az osztrák cél és szándék állandóságának ez a kulcsa. Erről Ausztria nem tehet s épen ezért nem is tud ezen változtatni. Ez rá nézve nem a politikai megfontolás kérdése, hanem az életösztön kérdése. Nem tud megélni a maga emberségéből: ez az ő veszedelme és ez a mi átkunk.

A szervezetek minden válfajában vannak paraziták. Szám-talan növény, állat és ember csak a mások életnedvén tud megélni. Sőt népről is tudunk, amely így van teremtve. Egyénileg erős, szívós, eszes, munkás, fogékony jóra és rosszra, van külön társadalma és külön vallása, de nemzetté szervezkedni és hazát alkotni nem tud. A zsidó népre gondolék. Állam is van ilyen akárhány. A múltból ott volt Róma, Karthágó, Venezia. Másokon élösködtek. A jelenből itt van Anglia, mely a világon – és Ausztria, mely rajtunk élösködik.

Őseink 350 évig okoskodtak. A legújabb nemzedék 30 év óta töri magát. Ok nélkül való. Vezérei az állam elméleti bölcsességnek annyi mélységét kutatták fel s a kormányzási rutinnek annyi finomságát alkalmazták, amennyi elég lett volna egy egész világ igazgatására. Mind hiába. Az eredmény ugyanaz, akár Andrassy Gyula gróf volt a vezér, akár Bánffy Dezső báró. A fagyöngy csak a vadalmafán tud élni. Ausztria a fagyöngy; mi vagyunk a vadalmafa. A fagyöngy életfeltétele a vadalmafa sorvadása. Addig él, amíg mi. Mikor kiszárad belőlünk minden életnedv, akkor elpusztul ő is.

Olyan végzete ez, melynek csak tragikus megoldása van?

Kétféle kertész van.

Az egyik fokozni kívánja az almafa erejét, hogy ne csak a saját, hanem az élődsi szükségei is kielégítést nyerjenek. E végből szorgalmasan puhítja a talajt s új meg új tápszereket vezet a fa gyökereihez, Ez a Széchenyi István gróf iskolája. De a természet vasakarató törvénye erre így felel: erősebb vagyok a te munkádnál. Minden organizmus csak egy hivatást tölthet be. Annak a fának csak annyi tápszere van, amennyi az ő életéhez szükséges. Egy másik életet eltartani képtelen.

A másik eltávolítja az élődsit a fáról. A fát ezzel megmenti. Átadja önmagának. Ezzel létrejön egy öncélú, erőteljes szervezet. A létért való harc tüzeiben nem aggódik a fagyöngy sorsa fölött. Ez a Kossuth Lajos iskolája, mely megfelel a természet ama törvényének is, hogy ki-ki éljen a maga munkájából a mások kára nélkül.

Van egy harmadik kertész is, ez sem a fát nem ápolja, sem a fagyöngyöt el nem távolítja. Így aztán gyors a pusztulás mindkettőre nézve. Ez a Bánffy Dezső iskolája.

A főispán úr működik.

1896. december 8.

Szentesen egy papot letartóztattak éjszakának idején. Ha a jogrend így kívánja, hát jól van. A bűnös lakoljon. Gonosztevőket ne tűrjön az állam se az egyház kebelén, se a Sima Ferenc tűzhelyénél – a honnan a papot elszállították.

A letartóztatott polgár állására nézve pap, nemzetiségére nézve szerb, politikájára nézve 48-as. Tehát egy személyben: pap is ellenzék-is, szerb is. Már most tudni kellene, hogy ez a 3-as tulajdonság szaporította-e a letartóztatás indokait, avagy enyhítette? A részletek bő és alapos ismerete fog majd erre választ adni.

Egyelőre az eljárás mikéntje köti le a figyelmet. A bü-

nösség mértéke iránt eltérő tudósítások vannak. Ehhez tehát nem szólhatunk. De a miben minden tudósítás megegyezik, arról már nemcsak illik és szabad beszélni, de kötelesség is.

Az első kérdés, mely választ követel, az, hogy vajjon főbenjáró bűn gyanúja forog-e fenn.

A második kérdés, hogy vajjon illetékes fórum fosztott-e meg szabadságától egy honpolgárt?

Megegyező tudósítások szerint a letartóztatott papot sikkasztás gyanúja terheli, melyet az iskolai pénztár terhére követett el. Tehát sem tettenkapás, sem főbenjáró bűn esete nem forog fenn. No de fenforog a sikkasztás gyanúja.

Tehát a gyanú. A gyanú, mint a szabadságvesztés oka. A gyanú, mint az alap a jó hírnév elvesztésére. A gyanú, mint eszköz a becsület meghurcolására. Hitvány és megalázó fegyver a gyanúsítás a magános ember kezében is. De megdöbbenően rémes fegyver a közhatalom kezében. Mert a magános ember töltetlen puskával lövöldöz, de a közhatalomnak rendelkezésére áll a csendőr s akkor nyitítja fel a börtönajtót, amikor tetszik.

A mikor tetszik? Nem. Ennek az ajtónyitogatásnak mindenütt korlátja van. A tetszést korlátozza az illetékesség, a közlelkiismeret és a törvény. Még Oroszországban is korlátozza. Minél erősebb az alkotmány lelke, annál több a korlát. Mert minden alkotmány végső célja és első oka a szabadság biztosítása.

A letartóztatott pap az iskolaszék pénztárosa. E szerint közte és az iskolaszék között elszámolási viszony létezett. Elszámolt-e a pénztáros vagy nem? Mi okozta a hiányt, rendtelenség-e vagy sikkasztás? Általában van-e hiány? Hol van, ki az okozója, a pénztáros-e vagy más? Ezeket a kérdéseket a rendőri kutatás és bírói vizsgálat derítheti ki.

Ám, volt-e rendőri kutatás és bírói vizsgálat?

Nem volt. De a letartóztatás és az ezzel járó nyilvános megbecstelenítés mégis megtörtént.

Ki tette ezt? Ki merészelte bűnös kezét törvényes elővizsgálat nélkül egy honpolgár kezére felemelni? Ki az a vakmerő, aki egy lelkésznek állását, nevét, életét vizsgálat és bizonyítékok nélkül, pusztán gyanúra, a nyers hatalom útján, átadta a közmegevetésnek?

A korszaknak ezen tipikus embere Vadnay főispán úr. Azért mondom tipikusnak, mert saját politikai meggyőződéseit senki sem tudta nálánál több bravúrral legázolni.

A főispán a magyar politikai közélet szörnyszülőtte. A régi méltóságot az új korszak cselédpozícióra süllyesztette. Megvilágító hasonlatot ehhez az álláshoz a természet nem nyújt, mert ehhez fogható degenerációt nem ismer sem az állandóságnak, sem a fejlődésnek rendje.

Ha majom lenne az emberből és a nemes paripából szármár, akkor is sántikálna a visszafejlődés ezen példája. Mert a majomnak és szárnak saját hivatása is van, a természet háztartásában, de a főispán kizárólag csak vak eszköze egy kimondhatatlanul alávaló politikai rendszernek.

A főispáni hatáskört taxatívén felsorolja az 1886. évi XXI. t.-c. Végig olvastam már sokszor. A világirodalomban kevés brutálisabb olvasmány van. Merem mondani, hogy a magyar alkotmányosságnak meghamisítását, letiprását és elfojtását ez a törvény tette lehetővé. Az a hatalom, melyet a főispánnak, a központi kormány ezen cselédjének, a törvény nyújt, többé már nem emberfölötti, hanem állatias. Nem a jogrend van itt megszüntetve, hanem a jogérzet. Ez a törvény láncra vert minden meggyőződést és elárult minden politikai szabadságot.

De nem adott a főispánnak sem rendőri hatáskört, sem bírói hatalmat.

A főispán vizsgál, ellenőriz, kinevez, áthelyez, jelent, felüggeszt, helyettesít, felvilágosítást követel, figyelmeztet, kijelöl – de csak felügyeleti és ellenőrzési körében rendelkezik és csak az illetékes fórumok útján. Egyetlen esetben rendelkezhetik az alispán mellőzésével. Ha az alispán távol van a helyszínétől, vagy megtagadja a rendelet kiadását és ha - ez konditio – »az államérdeke halaszthatatlan intézkedést követel«.

Ez az *egy* eset is csak az igazgatás és közkormányzás körében felmerülő dolgokra vonatkozik, de sohasem a hivatalos köteléken kívül álló magánszemélyek eljárására. Midőn tehát Vadnay úr a csendőröknek azt rendelte, hogy egy papot, aki nem alárendeltje sem igazgatási, sem fegyelmi utón, aki nem tartozik sem a törvényhatósági, sem a városi, sem a köz-

ségi hivatal kötelékébe, letartóztassanak és tömlöcbe hurcoljanak és rendelte ezt minden törvényes elővizsgálat nélkül, pusztá gyanúra: akkor ő a hivatalos hatalommal való visszaélés bűnét követte el. Mert rendőri hatáskört gyakorolt, holott ő nem rendőrhatóság. Bírói hatalmat vett a kezébe, holott nem bíró. Rendelkezett a csendőröknek, holott ehhez nincs joga.

Sikkasztott-e az a pap, vagy nem: azt most még nem tudjuk. Ha igen: bűnhődjék.

De az, hogy Vadnay főispán úr bűnös, már most megállapítható. Mi lesz a büntetése? Utasítva van-e már a kir. ügyész, hogy a szükséges lépéseket tegye? Adtak-e ki Vadnay úr ellen elfogatási parancsot?

Naiv kérdések; arra valók, hogy jóízűen ne vessen rajta a hatalom. Hiszen tudni kellene, hogy a törvényes rend nálunk csak fantom, a légvárakat építő ellenzék képzeletében. Hajdan zsványok veszélyeztették a magyar Alföld jogbiztonságát. Ám, civilizálódtunk. A jogbiztonságot most már a köz hatalom veszélyezteti.

Aludjunk. Jó éjszakát!

A főispán működik.

1896. december 10.

Azon cikkekre, melyet a Vadnay főispán úr hivatalos visszaéléséről írtam, a főispán úr sürgönyileg így felel:

»Bartha Miklós – Magyarország szerkesztősége.«

»Mai cikkelyed szerint nem tudtad, hogy Fandovits a községi iskolák és község által fenntartott gimnázium pénztárosa; negyvenezer forint községi pénz fordul meg évente a kezén. Letartóztatása a sikkasztás büntetnének rendőrhatósági megállapítása után következett be. Bizom igazságérzékemben, hogy tévedésedet sietsz magad megkorrigálni. Vadnay.«

A miről a főispán úr ír, azt valóban nem tudtam. De ez

nem is változtat sem a főispán úr eljárásán, sem az én Hete-men. Mivel igazságos lenni szeretek is, tudok is: ennélfogva ma még nem korrigálom meg »tévedésem«-et, minden attól függ, hogy rendelkezett-e, és ha igen, milyen körülmények között rendelkezett Vadnay főispán úr a csendőröknek?

Ha Fandovits úr a községi iskolák pénztárosa, akkor fölötte áll az iskolaszék, a tanfelügyelő, a polgármester, a köz-igazgatási bizottság, az alispán. Mit tettek ezek a közbeneső fórumok? Valamennyien elhanyagolták kötelességüket? Megtagadták talán a hatósági közbenjárást a főispán felügyeleti jogának érvényesítésénél? Mert ha igen, akkor a főispán úr végszükségben volt és a fenyegetett közvagyon megmentése okából rendelkezett a csendőröknek. Ezen esetben a Vadnay úr eljárása dicséretet érdemel.

De ez az eset nem derül ki a főispán úr sürgönyéből. A míg ez ki nem derül, addig fönntartom, hogy Vadnay főispán úr a hivatalos hatalommal való visszaélés büntetettét követte el.

A közszellem képe.

1896. december 11.

Szerény véleményem szerint a kormánypárt felirati javaslata – nem remekmű. De csak azért nem, mert a klasszikus alkotások természete, hogy minden időkre és minden népekhez beszéljenek. A feliratok mivolta épen ezért, jóformán kizárja azt az igényt, hogy klasszikus becsüek legyenek. A Deák Ferenc feliratai mégis remekművek voltak, mert az ott lefektetett igazságok minden időben és minden nemzetnél igazságok.

Ama híres feliratok és a tegnap benyújtott felirati javaslat között semmivel sem több a különbség, mint amennyi van Deák Ferenc és August von Pulszky között. Amazoknak szerkezete, tartalma és stílusa a Deák eszét, lelkét

tükrözték vissza; ennek visszhangos áradata, homálya és gondolat szegénysége úgy néz ki, mint maga az auktor.

De ha nem is remekmű: meg kell neki adni, hogy korszerű. Ha szabadna a szuverének e fenséges érintkezésénél triviális szólammal élni, azt mondanám, hogy »amilyen a mosdó, olyan a törülköző.« Két fogaskerék kapcsolódik itt össze minden mozdulatnál: a trónbeszéd és felirati javaslat. A zsák szerencsésen meglelte a maga foltját.

A fogaskerék közé került a nemzeti élet vágya, törekvése és reménysége, – hogy összezúzódjék. Ne is töprengjünk fölötte, az összezúzás megtörténik számtani bizonyossággal.

Hibáznánk, ha lájtinant úr Pulszkytól megtagadnók az érdemet. Ez az érdem: őszinteség. Őszinteség – nem saját lelkivilágára nézve, amire ezúttal nem is volt szükség, mert hiszen nem lírai művet kellett létrehoznia, hanem teljes és félre nem érthető őszinteség a magyar kormányzasi és törvényhozasi közszellem irányában. Ez a felirati javaslat szakasztott mása a közszellemnek. Ha a paleontológia a sziklarepedésnél talált tücsöklenyomatból következtetni tud egyik-másik történelem előtti korszak faunájára: akkor a kormánypárt felirati javaslatából sokkal jobban lehet következtetni Magyarországnak mai közszellemére a kormányzás és törvényhozás terén.

Többet mondok. Ha valamely képtelen katasztrófa a jelen kornak minden történelmileg fölhasználható emlékét megsemmisítené és nem maradna fenn egyéb, mint ez a felirati javaslat: ebből az egy okmányból képes lenne az utókor a mai hivatalos Magyarországról hű rajzot adni, miként Cuvier megrajzolta egyetlen csigolyából az őszállatot. Mert a hivatalos Magyarország egész olyan, mint ez a javaslat.

Íme egy óriási tömlő, melynek a hazugságon kívül abszolúte semmi tartalma sincs. Rendre vehetnők naponként, de nem érdemes a fáradságra. Ha néhány pontot mégis megemlítünk, ezt csak a jóízlés okából tesszük. Mert a jóízléshez tartozik az állítás bizonyítása.

A trónbeszéd hallgat a külügyekről. Csak két okból tehette. Vagy azért, mert bécsi felfogás szerint a »tartomány«

gondjai közé a külügy nem tartozik, vagy azért, mert budapesti felfogás szerint a külügyekben változás nem történt. Ám, a bécsi nézet ellenkezik a közjog parancsával; a budapesti nézet ellenkezik a tények igazságával. Ellenkezik, mert írott törvény biztosítja Magyarország befolyását a külügyekre. Ellenkezik, mert a berekesztő és megnyitó trónbeszéd időközében hullott ki a hármas szövetség tengelyéből a bizalom kerékszege.

Ennek dacára azt mondja a felirati javaslat, hogy ránk nézve a trónbeszéd idevonatkozó hiánya megnyugtató, mert a külügyek fel nem említése azt jelenti, hogy nem történt változás. Ilyen logikával ezt is lehet mondani: mivel kép van a falon, ennélfogva nincs hideg. A kormánypártnak minden tagja tudja, hogy a leleplezés azóta történt. Mégis állítják, hogy nincs változás. Ezt az eljárást magyarul hazugságnak hívják.

A trónbeszéd hallgat a külügyekről. Mit mond erre a kormánypárt? íme: »abban, hogy a legmagasabb kijelentés (t. i. a bezáró trónbeszéd békenyilatkozata) módosítva nem lett, mi csupán bizonyosságát látjuk annak, hogy azóta nem állott be változás.« Ki ne venné észre itt a szemfényvesztő játékot? A hallgatás fogalmát összecseréli a módosítás fogalmával. Mert így nem mondhatná: abban, hogy a trónbeszéd hallgat a külügyekről, mi annak látjuk bizonyosságát, hogy nincs változás, mert ha így mondaná, akkor – mint föntebb említtem – kerékbe törné a logikát. Hogy kimeneküljön a logikai kelepceből, a szemfényvesztők eszközához folyamodik és összecseréli a fogalmakat.

Pedig ennek az erőlködésnek se füle, se farka. Mert a logika törvényével ez esetben is úgy bánnak, mintha választási törvény volna. Agyon bunkózzák. Abban ugyanis, hogy egy kijelentés nem módosíttatik és ismételtetik: igenis bizonyosság van arra nézve, hogy nem történt változás; de ha nem ismételtetik a kijelentés: akkor nem lehet módosításról vagy nem módosításról beszélni, inerte a semmit, a nihilt nem lehet sem szaporítani, sem fogyasztani, sem módosítani.

Ha a képviselőház feladatának színvonalán állana, akkor kifejezésre juttatná azon komoly aggodalmát, hogy a

trónbeszéd vagy azért mellőzi a külügyeket, mivel azoknak tárgyalását nem sorozza a parlament hatáskörébe, vagy azért, mivel nyilvánosan nem tárgyalható bonyodalmak keletkeztek. Az ilyen felfogás méltó lenne a nemzeti képviselőt önértékeléshez. De amit a válaszfelirat mond: az igenis méltó a hivatalos Magyarországhoz, mely a korona mulasztásával szemben az önámítást és a szemfényvesztést tartja megnyugtató eszköznek.

Ilyen ösvényen halad a válaszfelirat minden pontja. Verdesi a mellét és kerüli a forró kását. Szájhösködik cigányok módjára. Puffog, mint a poszogó gomba. Igaz tartalma semmiben sincs. Emlegeti a kiegyezést, a közigazgatási reformot, a katonai büntetőtörvényt. De – kitakar, betakar, isten tudja, mit akar.

Azonban kilátást nyújt egy páros gazdasági kiegyezésre. Ezt így fejezi ki: »mérlegelve mind a két állam anyagi erejét.« Magyarországon ez azt teszi, hogy emeljük fel a kvótát.

De mi köze a kormánypártnak egy másik állam anyagi erejéhez? Hiszen nem osztrák nép választotta őket az osztrák Reichsrathba. Mire való ez az oldalgás? Egy magyar népképviselőnek abban van helyzete is, kötelessége is. Tessék neki a magyar állam erejét mérlegelni. Elhatározását tessék a saját hazájának állapotához alkalmazni. Senki sem bizta meg őket azzal, hogy Ausztria ügynökei és prókátorai legyenek. Gondjaikat tessék Magyarországra fordítani. Ne elegyedjenek osztrák ügyekbe. Ne kotorásszanak Ausztria zsebében. Elég, hogy a magyar nemzetet következetesen megszegyenítik. Ne akarják még az osztrákot is boldogítani. Majd gondoskodik magáról Ausztria.

Legjellemzőbb része ennek a javaslatnak az a bizalmi nyilatkozat, melyben a kormányt részesíti. A hivatalos Magyarország közszelleme itt van egész mértékben kidomborítva. Ez már aztán nem alakoskodás. Kimondja tisztán a valót, hadd tudja meg a király, hogy nem a nemzet szól hozzá, hanem a liberális párt.

Ezelőtt is voltak pártok. De a trónhoz mindig a nemzet fordult. Egyetlen kormány sem vetemedett soha arra, hogy a válaszfeliratban magának bizalmat szavazzon. Ezt is meg-

értük. Eddig úgy volt, hogy a felirat politikai tartalma a kormánypárt nézetét tolmácsolta, de formailag úgy volt szerkesztve, hogy az ellenzéki pártok se botránkozhassanak meg rajta. Nem azt tartalmazta ugyan, amit az ellenzék óhajtott, de maga a mű nem tördelte szét a nemzetet pártokra. Most másként van. Most nem a nemzetet a maga egységében szóltatják meg, hanem kizárólag csak a szabadelvű pártot. Az ellenzék formailag is elrekesztetik attól, hogy a trónhoz jusson.

Magyarország egy állományban szőröstül-bőröstül lefoglaltatik a szabadelvű párt részére. Új dolog: ez nagyon, de őszinte megnyilvánulása a tényleges helyzetnek. Semmi sem festhetné le jobban a hivatalos Magyarország közszellemét, mint ez a bizalmi nyilatkozat. A kormány arra való, hogy csak a liberális pártot szolgálja. A liberális párt arra való, hogy csak a kormányt szolgálja. A felség megértheti ebből azt a szörnyű érdekszövetséget, mely a párt és a kormány között létezik. Találóbbr képét a korszaknak nem adhatta volna lájtinant úr Pulszky.

Párhuzam.

1896. december 13.

Hadnagy úr Pulszky megdicsérte a Kossuth pártot. Rosszul tette. A kétes helyzetek nem tűrik a nyilvánosságot. Az illendőségnek tartozunk azzal, hogy az illegitim ölelkezés titokban történjék. Pulszky úr nem elég óvatos. Meg is kapta ezért a leckét Eötvös Károlytól.

Különben a Kossuth pártot annak idejében, Fejérváry Károly miniszter úr is megdicsérte. Később a választásoknál a főispán urak adtak szót a táncnak, hol a vállát veregetve, hol az arcát simogatva a jó gyermeknek.

Ez a gyakorlati ölelkezés némelyeket tévedésbe ejt. Az emberek azt hihetik, hogy valamely gyanús viszony szálai

lógnak ki a habitus alól. Pedig nem ez a magyarázat. A rejtélyes tünet megfejtése az, hogy a Kossuth párt gavallérpárt. Jó a modoruk. Ismerik az illemszabályokat. Olvasták Saskut, Kniggét és »Gute-Ton«-t. Táncmester lehetne bármelyik. Anynyira nyugatiak.

Csatos cipőt viselnek és selyem harisnyát. De ez nem akadályozza az elvek gondos ápolását. Egy része ezen elveknek már raktáron is van a nemzeti múzeumban. A molytól ne féltsük ott. Mert az igazság »a koporsóból is kitör és eget kér«.

Sőt a küzdelmet sem akadályozza ez a jó modor. Elvhűségüket minduntalan elismeri és dicsérgeti a kormánypárt Kétség tehát ahhoz nem férhet. Elveikért – higgyétek el – tűzbe is mennének. Csakhogy nem olyan durván, mint az anyapárt, hanem kíméletesen, miként finom emberekhez illik. Kétszék őket, ha kell barrikádot is emelni, de csak glacé keztyűvel.

Mi pedig ideát túlságosan darabosak vagyunk. Ez nem helyes. Jó lenne, ha megjavulnánk. Meg kéne fontolni, hogy korunk szelleme érzékeny, miként a mimóza pudica. Ki ne látná, hogy a közélet legfőbb tartalma a szemérmesség? Ízlés, előkelőség, hozzáférhetetlenség és tartózkodás jellemzi a vezérlet lelkét úgy-e?

Hiszen láthatjátok: sehol egy folt, mindenütt tisztaság. A sajtó: iskola; a gyűlésterem; templom; a közérdek: oltár. A Lloyd-klub légűrét nemes eszmények szárnyuhanása tölti be. A köztörekvés összeolvad a történelmi hagyományok fenéségével. Nem így van?

Bánffy rátalált az igazak ösvényére. Fehérváry jár elől, Beksics mellette. Utánuk Pulszky törtet. Ha nem sietnek az előljárók, még elmaradnak. Zászlójuk hirdeti: magyar hadsereg sohasem volt; sem égen, sem földön. Még 48-ban sem volt. Nagysalló, Isaszeg, Komárom – mit hoz. Gyermek hitegetésére van az kitalálva.

A választásoknál nem volt visszaélés. Erőszakot sem használtak. A pénz nem szerepelt. Így kell, hogy legyen, mert így mondja a kormány hivatalos előadója. Már pedig e túlfinom világban senkisésem hazudik. Piha! Hogy is lehet leírni ilyen illetlen szót – hazugság?

Faragatlan boltunkban mi azt vitatjuk, hogy a képviselőház erkölcsi és politikai tartalmára nézve nem törvényes. Mi úgy hisszük, hogy az olyan népnek, melyet a hatalom megfoszt jogaitól, nincs kötelezettsége a törvényes rend irányában. Hűséget kívánni a rabszolgától nem lehet. A szabad polgár önként veszi magára a terheket, mert biztosítékot talál az ellenőrzésben. De ha elveszik szabadságát, akkor a jármát nem önként tűri s mihelyt alkalma nyílik, ledobja magáról.

Veszedelmes állapot, ha bekövetkezik, melynek két vége van, miként a botnak. Az egyik végén a börtön, a másik végén a lámpafa. Sötét és véres intézményei ezek a szenvedő, a jogtalan és az elgyötört emberiségnek. A gondviselés óvja meg tőlük Magyarországot.

Mi félünk a nehéz idők véres napjaitól. Féljük népünket a végső elkeseredéstől, a rendet a bomlástól; az intézményeket a romoktól. Épen ezért rámutattunk a béke és nyugalom útjára. Mentse meg a korona, a mit a kormány és érdekszövetsége elpusztított. Állítsa vissza a porba hullott alkotmányosságot. Nevezzen ki új kormányt és kergesse szét a törvénytelenül összeállított képviselőházat. Megteheti minden rázkódás nélkül, mert igaz jogával él, ha megteszi.

Glacékeztetés függetlenségi testvéreink odaát, nem ezt kívánják, Finom nyugati érzésük elutasítja a forradalmi kilátások gondolatát. A vérszaga nehéz, a vonaglás nem szoborszerű az utcaharcban rosszul öltözött és illetlen modorú egyének is részt vehetnének. Minden erőfeszítés ízléstelen. Az arc elveszíti nyugalmát és az izmok feszültsége nem plasztikus.

Ilyesmire tehát gondolni sem szabad bevégzett műveltségű pártnak. De a hagyományos küzdelmet abba hagyni nem illik. Hanem csak mérséklettel: »Üsd agyon, de nagyon.«

Panaszkodni kell, hogy az ezeréves ünnepek alatt hazánk önálló államisága és nemzetközi szerepe nem nyert kifejezést. Ezért aztán hibáztatni is kell – a magyar kormányt talán? A világért sem, hanem a külügyi kormányt, mely a háznak nem felelős.

A fölött is panaszkodni kell, hogy sokacska volt a visszaélés a választások alkalmával. Ezért is hibáztatni kell – a magyar kormányt talán? A világért sem; hanem a törvényt.

Bezzeg fáj ez nagyon Bánffynak.

Mi így gondolkozunk: az a testület, mely törvénytelen választásokból származik, mivoltára nézve maga is törvénytelen. Ezt tehát föl kell oszlatni, mert működéséhez nincs jogalapja, feladatához nincs tekintélye. Ezt a tekintélyt nem Okolicsányi támadja meg – t. elnök úr, hanem a választásnál előfordult tényeknek és cudarságoknak hosszú sorozata. Alkotmányunk népképviselőt rendel. De a nép nem választott szabadon. Népképviselőt tehát nincs. Hanem van képviselője az erőszaknak és a pénznek.

A Kossuth párt így gondolkozik: sok visszaélés történt a választásoknál. Ennek oka egy rossz törvény. Ám ugyan ki tudná mutatni Eötvösnek egy beszédéből, hogy ezzel a törvénytelen lehet tiszta választásokat létrehozni s hogy tehát a kormány a bűnös; de ezt más alkalommal mondta, mikor még nem létezett köztük a kordialisan meghatározható jó módor. Arról tehát ne beszéljünk. A törvény rossz lévén, változtassuk meg. Vagyis: tárgyaljunk, dolgozzunk.

Tanácskozást, tárgyalást, munkát várhat-e valaki ettől a Háztól? Van-e ott értéke az érvek súlyának? Van-e remény arra, hogy a megvásárolt mandátum függetlenné lesz. Van-e kilátás ilyen házban megakadályozni az ország kiszolgáltatását Ausztriának? Alkalmos-e ez a Ház a vámszerződés megkötésére, a kvóta megállapítására? Bizhatjuk-e ilyen házra a véderőtörvény tárgyalását? Mi lesz hazánk önkormányzati szabadságának még meglevő foszlányaival, ha a közigazgatás ügyét ez a Ház veszi rendezés alá?

Valóban, az illendőség törvénye az is, hogy az ilyen kérdéseket fontolóra vegye a Kossuth-párt. De itt megfigyeljük az illendőségről. Késznek nyilatkozik tárgyalni, vitatkozni és szavazni. A Ház törvényességi kérdése nem zavarja nyugalomát.

Mi hát köztünk a különbség?

Mi látjuk a sok dudvát, mely ellenállhatatlanul előli a vetést. Ezért azt mondjuk: Szántsuk újra a földet.

Ők is látják a gyomot s azt is, hogy nincs kilátás termésre. De mellőzik a szántást. Jó lesz ez a föld – legelőnek.

„Nem panasztak.”

1896. december 16.

Nem újság senki előtt, hogy fizetett léhűtők tivornyáznak országszerte a feldúlt polgári szabadság romjain. Innen is, onnan is naponként hírt veszünk, hogy egy semmirekellő politikai rendszer győzelme kedvéért a törvényt elbitangolják. Ami hajmeresztő volna más országokban, nálunk a jogok konfiskálása immár nem is izgat; mert a törvénytíprás rendszerré lett.

A Horánszky interpellációjának mégis megdöbbentő hatása van. Udvarhely megyében az ellenzéki választók üldözése annyi butasággal és annyi kegyetlenséggel történik, amennyi még a mai időben is szokatlan. Mert nem bocsátani valakit az urnához vagy megfosztani valakit a szavazó jogától az urna előtt, vagy letartóztatni mielőtt szavazott volna, vagy legyilkoltatni a tömeget, miként Szatmáron – minden előleges jeladás és felszólítás nélkül szuronyrohamot intézve a békés, senkit nem bántó tömegre: mindez már megszokott alávalóság, amely alig kelt némi megütközést.

De a székelyudvarhelyi kerületben egyéb történik. A kormány ott nem tudott győzni. Csendőrt, katonát hiába mozgósítottak. A pénzzel is hasztalan próbáltak szerencsét. A főispáni erőlködéseknek nem volt sikere. Tibád Antalt egyhangúlag megválasztották. A hatalomnak ez nem tesz. Ennélfogva a megbízó levelet kérvénnyel támadtatják meg. Az ilyen kérvényt indokolni szokás. Ám, nem lehet. Állítani azonban könnyű, a kérvény tartalma csupa állítás. Bizonyíték nincs. A kérvény tehát értéktelenebb annál a papírnál, amire íratott. Ezt valaki megmagyarázza Bánffy-nak. A jelek szerint Bánffy megértette a magyarázatot.

Hogyan? még bizonyíték sincs? Hát legyen! Mire való az a főispán?

És megkezdődik a bizonyítékok beszerzése. A csendőrség mozgósítatik. A jegyzők talpra állnak. A népet munkába veszik. Vallatóra fogják, házát megmotozzák, békéjét felverik, családját fenyegetik, őt magát elfogják, munkáskézére bilincset vernek.

Miért? Talán lopott? Gyűjtogatott vagy rabolt? Oh nem. Ez tűrhető volna. Ebben több mérséklettel járnának el. De itt nagyobb bűn forog fenn. Tibádra szavazott a kutya. Ez a bűne. És nem akar vallani. Nem akarja megmondani, hogy miért szavazott Tibádra.

Váltig bíztatják: úgy-e pénzt kaptál, de sokat ám; anynyit, mintha Lukács miniszter úrra szavaztál volna Egerben; valld meg; elbocsátunk, ha megvallod. Jó dolgod lesz. Micsoda, nem kaptál pénzt? Egy csavarintás és a szorítóvas alatt kireped a székely keze. Vajjon meddig lesz emiatt munkaképtelen? Ej mit?! Dologkerülő lesz belőle. Puntum. Munkaképtelenek a nyugdíjazott miniszter urak; de az ilyen naplopó csak dologtalan.

Nem egyet, nem tizet, nem húszat kísérnek így börtönbe, hanem egész csoportokat. Falhoz állítják, hogy mozdulni ne merjen, ha mozdul, ütik; ha tiltakozik, puskaagytól lesz kék az oldala; ha összeroskad a kintől, rugdossák. Édes jó vérem, ide hallom nyögésedet. Testednek alkatrésze, lelkednek elszakadt foszlánya vagyok én. Egy sóhajtás vagyok a te szenvedésedből. Látom kínaidat és arcomon érzem az ütések gyalázatát.

Mit vétettél?

Miért is nem adtad el a hitet és a becsületet Weisz urnák, vagy Egyedi urnák, vagy Légrády urnák? Különben ott Heltai úr is, meg Neumann úr is. Kelendő portéka voltál. Vagy úgy, ezek másutt kapacitáltak? Neked nem jutott ilyen?

De hiszen volt más. Igaz, sohasem láttad, hírét sem hallottad: de Tibád az öledben nőtt fel, mindig jó gyermeked volt. Nos hát ez sem elég neked, hogy Tibádot megtagadd és mást végy karjaidba.

Aztán ki látott olyant, hogy még csak nem is panaszkodol? Látod, a belügyminiszter úr önagyméltósága ezért neheztelni méltóztatik rád. Miért nem fordultál egyenesen az ő atyai szívéhez? Hiszen volt mivel megírni panaszodat. Ha nem is adtak tintát: ott volt a szorítóvas alatt kibugyant vér.

Nem panaszkodol senki, – mondja a belügyminiszter.

Oh uram, hát még nem tudod, hogy te süket vagy meghallani és vak vagy elolvasni a panaszt?

Amit látsz a közéletben, amerre nézel, ahova lépsz, hiszen az mind csupa panasz. Örvendező embert te csak a Lloyd-klubban találsz, az is megcsal téged, mert nem örvend, csali mosolyog. Ha kopó volna, a farkát csóválná. De hát véletlenül ember s mivel tőled és társaidtól függ, hogy érdeke vagy koplaljon: ennél fogva mosolyog.

Ne higgy e mosolynak uram. Ha a jutalmat nem hízelgésért és szavazatért adnátok, hanem őszinte szóért: az általános mosoly helyett, aggódó emberek vennének körül komor arcokkal. Hidd meg, ők is látják, hogy a törvénynek az a lapja, mit szabad választásnak, községi, városi és megyei önkormányzatnak és parlamentnek nevezünk, ők is látják, hogy a törvénynek ez a lapja immár csak szemfedő a kiterített alkotmányosság holtteste fölött.

Nem panaszt senki.

Honnan panasztaljon? A közigazgatási börtönből, ahol nincs jogvédelem? Hozzád panasztaljon, aki felelős vagy a főispánodért? Mit kérhet tőled, aki magadat Ítéled ei, ha a főispánnak nem adsz igazat?

Nem panasztalak. Hiszen uram, arra, hogy panasztaljanak, bizalom kell. Ítéld meg magad, lehet-e a te igazságodban bízni?

Valóban uram, ezt az országot alaposan legyőztétek. Ha független ember volnál: csak akkor tudnád, hogy milyen gyötrelmem itt az élet. Kezünkbe vesszük a törvényt és megtanuljuk, hogy mi szabad és mi nem szabad. Ami szabad, azt tenni is akarjuk, de tesszük: belebotlunk az államnak minden intézményébe és az intézmények valamennyi kezébe.

Így jártak az én jó véreim is, a szegény székelyek. Szívük szerint választottak. Most bűnhődnek. Kínozzák és sanyargatják őket.

A független emberre nézve az állam egy óriási kaszatómlóc. Akármerre lép, a hatalomnak hideg vasa érinti tagjait. Jól csak annak van dolga, aki rabszolgává aljasult.

Magyarázd meg uram, hogy mi becse van így az önérzetes ember életének?

A Ház tekintélye.

1896. december 18.

Szilágyi Dezső kezdi meg a parlament tekintélyét inkább féltetni, mint a magáét. Ez nem bölcs dolog; még csak nem is opportunus. Mert az önfeláldozásnak nincsen ezúttal sem értéke, sem haszna, a mit meg akar menteni: a parlament tekintélye úgy sem megmenthető. A mit pedig feláldozni hajlandónak mutatkozik: a saját tekintélyét kár kockára dobni.

Ennek a háznak magva, csirája, gyökere ismeretes. Látuk származását, keletkezését, összeállítását. Még a fogantatása sem volt takargatva. Nem titokban esett meg Hungária kisasszony az ölelkezésnek önfelédlt mámorában, hanem nyíltan, »mint a parázna veréb. Az osztrákok gyönyörködve szemléltek a politikai erkölcsnek ezt a meztelenségét. Talán meg is fizették a ritka látványt.

Ez a bűnös és ocsmány viszony a kormányelnök és közegei között nem maradt következmények nélkül. A torzalak megszületett. Képe idétlen, szelleme ronda, származása törvénytelen.

Szilágyi Dezső hatalmi szóval akar neki tekintélyt szerezni. Hiúságos erőlködés. A tekintélyt erkölcsi elementumokból van összerakva. Tekintélyt dekretálni nem lehet. A tekintély két külön tényezőnek egyesüléséből származik. Erő és igazság, ha párosul, akkor megvan a tekintély, mely másokban tiszteletet ébreszt. Szükséges volna tehát, hogy a háznak ereje és igazsága legyen. Ha volna: a Szilágyi kotlófélelmének nem nyílnék tere; mert a tekintély megvédi önmagát. Az ép barackot nem kell féltetni a szétmálástól; parányait összetartja a kohézió ereje. A rothadt barack szétesik, s a fölbomlás nem óvja meg a házszabályok madzaghálója. Ezt a madzaghálót kissé igen gyakran dobja ki Szilágyi Dezső. Pedig nem fog vele halat. Az is lyukas már. Az ellenzéki halacsák átbújnak a rongyon s tovább úszkálnak a kormánypárti harcsák ezen iszapos tavában.

Mi úton-módon véli az elnök megrendelni a tiszteletet? Végre is önmagának tartozik, hogy erőlködését egyszer már

igazolja. Szalay Károly bebizonyítja a Ház törvénytelen származását. Már pedig ha a származás törvénytelen, akkor a csecsemő is törvénytelen. így tanítja ezt a Szilágyi házasságjoga is Honnan veszi hát az elnök a maga erősségét ahhoz, hogy Szalay a megállapított tények konzekvenciájától eltiltja.

Eljött az ideje, hogy kimagyarázza magát. Tegnap magyarázata nem kielégítő, s midőn arra hivatkozott, hogy Szalayék funkcióban vettek részt. Szilágyi az alakulásra célzott. Hát 61-ben nem vett részt a Ház a saját megalakításában. Mégis feltételekhez kötötte Deák Ferenc a Ház törvényességét. E feltételek valának: a felelős kormány, a sajtószabadság, az esküdtszék, a vármegyei önkormányzat, a Ház kiegészítése, az erdélyi képviselőkkel a száműzöttek *salvus conductusa*. És kimondta a Ház, hogy mindaddig sem tanácskozásba, sem egyezkedésbe a koronával nem bocsátkozik, míg ezen törvényességi feltételek teljességbe nem mennek.

Nincs igaza tehát Szilágyinak, midőn vitatja, hogy a Ház törvényességét kétségbe vonni nem szabad. íme, kétségbe vonjuk mi is. Indokoljuk álláspontunkat a Ház származásának illegitim körülményeivel. Ha mi tesszük: teheti sokkal inkább egy képviselő. Mert a képviselőnek nincs kevesebb joga és korlátoltabb vélemény szabadsága, mint a hírlapírónak.

Szilágyi a Nincsből Valamit akar formálni. Ott keres tekintélyt, a hol nincs. Ez a munka még az ő képességeit is túlhaladja. A mit Szilágyi kifejt, az már többé nem erő, hanem erőlködés. Ez az erőlködés meg is zavarta az elnökségi lélek egyensúlyát.

Egyensúlyt veszítve, Szilágyi nem veszi észre a nagy különbséget a vélemény és a fegyelem között. A Ház törvényességét kétségbevonni nem lehet, mondja Szilágyi. Mikor pedig Szalay megjegyzést akar tenni, akkor hivatkozik az elnöki kijelentés mivoltára, melyekre megjegyzéseket tenni nem szabad.

Ez az okoskodás feltűnően zavaros. Az elnök feláldozza a szabadságot a rendnek. E két kongressus fogalmat ellentétbe helyezi, s egyiket agyonüti a másikkal. Mert mikor azt mondja, hogy a Ház törvényességét kétségbe vonni nem le-

het, akkor az elnök fegyelmezési jogot akar gyakorolni a rend érdekében; pedig nem azt teszi voltaképen, hanem magánvéleményt mond az elnöki székről.

Ezt a magánvéleményt elnöki tekintéllyel ruházza fel, s rátapos vele a képviselők szólásszabadságára. Vagyis rendet bont, mikor a rend nevében megszólal. Ha komoly meggyőződést táplál az iránt, hogy ennek a háznak származása kifogástalanul törvényes: tessék leszállani a padok közé, s ott bebizonyítani a maga igazát. De nem hozzá illő stylus a nemlétező tekintélyt elnöki hatalmaskodással még jobban devalválni.

Ezt az ügyet legjobb magára hagyni. Hadd helyezkedjenek el a vegyalkatrészek a lelki rokonság törvényei szerint. Hadd kapja meg az új test a maga természetes formációját. Akkor Szilágyi is látni fogja, a mit most lát. Csak szabad fejlődést kell engedni a szűz közbeszólók részére. Kinövik magukat, A Ház ambíciója megfogja kapni a maga színvonalat.

Bizonyos fokon a közbeszólás is valami. Kivált ha iparszerűleg üzetik. Egy volt szolgabíró és egy volt polgármester – bizonyára nyugdíjasok – már túl is estek a kezdet nehézségein. Maholnap elmondhatják: mi is közbeszólók valánk. Különösen Ájdinger úr tett ki magáért. Ájdinger. Micsoda szép egy név. A míg a nevet nem olvastam a magaméval kapcsolatban, addig nem tudtam, hogy mi hiányzik a boldogságból.

Ájdinger János. Milyen szerencsétlenség Ugronra, Beöthyre, Bethlenre nézve, hogy ők is nem Ájdingerek. Most ott ülhetnének a parlamentben. Oh, János, János, mennyire elszomorítottad az én bús szívemet, a te halhatatlan szűz közbeszólásoddal.

Szabad lett volna-e Ugronnak, Bethlen Gábornak és Beöthy Ákosnak elbukni a választásoknál? kérdezé Sima.

»Hogyne!« Szólt közbe Ájdinger.

Oh Ájdinger, Ájdinger, milyen nagy voltál te, ha tudnád, mit mondottál. Egyetlen szócskának porrajzot adtál. Wolfner, Pichler, Ájdinger. Ezeknek nem volt szabad elbukni. Weisz, Heltai, Egyedi. Ezeknek győzni kellett. Ugyan él-e még Posner Károly Lajos, a híres díszmagyar? Mert ő

nagyon hiányzik ám. De Ugron, Beöthy és Bethlen Gibor elbukhattak. »Hogynel!« _ kiáltja Ájdinger. Ezennel felkérem az utókort, el ne feledje, hogy ezt Ájdinger mondta.

A többség mulatott. Szellemesnek találta a közbeszólást. Bizonyára igazságot is fődözött fel benne. No csak tovább ezen az utón. A Ház kezd a homályból kibontakozni. Az alaptalan semmiségből így lesz világrénd.

Nem látja Szilágyi, hogy máris hogy hazudnak? Az erőszakot tagadják, a korrupciót is tagadják. Még kisütik, hogy képviselőkké őket nem Bánffy nevezte ki. Még azt is kisütik, hogy a többség harmadrésze nem nyugdíjasokból és alkalmazottakból áll.

Előbb azonban várja be ezt a bizonyítást Szilágyi s csak azután beszéljen a Ház tekintélyéről, mert különben a saját tekintélyét veszti el, s közönséges rabulistává sülyed.

A helyzet.

1896. december 20

Mihelyt vita támadt köztünk afelett, hogy független ország legyünk-e teljes állami jogokkal, vagy függő ország csonka állami jogokkal. Hazánk sorsa azonnal el volt dőlve igen hosszú időre.

Nem annyira a közjogi törvények döntöttek sorsunk fölött, – ezek csak stabilizálták a bajt, hanem sokkal inkább maga a vita. A vitának lehetősége. A képtelenségnek az a valósága, hogy egy országban olyan polgárok is legyenek, kik hajlandók annak címeréből kisebb vagy nagyobb darabot kitördelni.

Az a vita azt jelentette, hogy megadassék-e hazánknak az életfenntartás minden feltétele, vagy ne adassék meg? Hát lehet ilyesmiről vitázni? Hát szabad ilyen kézzelfogható igazságból kérdést csinálni? Hát szabad a história és a létfenntartás világos parancsának ellenszegülni?

Magyarországon szabad volt. Sőt okos politikának és böles eljárásnak mondták. Mit? A lemondást. A lemondás – nem az egyéni igényekről a haza javára, hanem a haza létfeltételeiről az egyéni igények javára.

Ezzel aztán le lett dobva a kocka. A kapzsiság divattá lett. Minden pozícióhoz száz lajtorját támasztottak. Dulakodás támadt, hogy ki jusson fel hamarább. Ostromlók foglalták le a létra minden fokát.

Minél többet ettek, annál éhesebbek valának. Egy csodálatos gyomor-tréning keletkezett. A közpálya harcosai tömlökké változtak át. Telegyúrn a tömlőt: ez lett az életcél.

Darabig szemérmeskedtek. A múltból néhány alkalmatlan sugár ide világított. A törtétek nem tartózkodtak, de gondoskodtak a látszat megóvásáról. A meztelenséget közszemérem ellen való vétségnek tekintették. Darabig.

De fölfedezés történt. Észrevették a napvilágnak Achilles-sarkát. Ennek a hatalmas erőnek, mely hatásaiban egy mindenségre terjed ki, van egy különös gyengesége. Föl lehet tartóztatni. Olykor egy papírszelettel, máskor egy függöny-nyel, sőt a tenyerünkkel is. Sok ilyen csoda van. A háborgó tenger hullámát elsimítja néhány csepp olaj. A villám borzasztó ereje megtörik a gyenge üvegdarabon.

A fölfedezést alkalmazták. A becsületes múltnak idevilágító sugarait felfogták. Sötétben maradtunk. A közleki ismeret altató mérget kapott. Nem kell tőle félni. Alszik. A haszonlesésnek minden ördöge felszabadult. Akárki könyökig nyúlhat a piszokba. Kezetfogunk vele. Elveivel akárki úgy bánhatik, mint egy kopott csizmával. Nem büntetjük miatta.

Uralkodó planétánk az egyéni siker.

Kicsoda tudná ily csillagzat alatt jobban kormányozni, mint Bánffy Dezső?

Volna-e más, aki merészelné az éhes csorda kielégítésére vállalkozni? Csak olyan ember teheti ezt, akinek abszolúte nincs fogalma a közkötelességekről. Ő azt hiszi, hogy kineveztetése által ez az ország átment az ő tulajdonába. A királyi hatalmat telekkönyvvezetői hatáskörnek tekinti. Bírni a felség bizalmát: ez nála azt jelenti, hogy nevére van táblázva Magyarország.

Mihelyt sikerült a Múltnak becsületével szakítani: az eldobott kocka a Bánffy képére fordult. Ez nem véletlen; ez a végzetnek logikája. Aki látni tud, előre láthatta. Semmit sem osztani meg a jogból és hatalomból, hanem mindent átengedni az uralkodónak, ez nemcsak teljes meghódolást jelent, hanem általános kapitulációt kegyelemre.

Volt-e lehetőség, hogy a nemzet akár választás útján, akár a parlamentben rendszert változtasson, kormányt bukasson?

Nem volt.

Hanem a korona . . . Tetszés szerint úgy bánhatik a kormányokkal, mint privát alkalmazottakkal. Felfogadhatja, elbocsáthatja indok nélkül és a parlament soha még annyira sem érdemesítettett, hogy a korona elhatározásának okairól értesüljön. Lónyaynak, Bittónak, Tiszának, Wekerlének nagy többségük volt, mikor elbuktak. Szapáry grófot sem a parlament buktatta el, hanem egy párt-államcsíny. Ilyen állapotnak nem természetes következménye-e a Bánffy-kormány?

Ki mondja, hogy az alkotmányos szabadság ilyen? Ki merészli állítani, hogy a nemzeti közakaratnak a törvényhozásra és a kormányzatra komoly befolyása van? Legyünk már egyszer ezzel a kérdéssel tisztában. Mondjuk ki hímezés-hámozás nélkül, hogy Magyarországon nincsen alkotmányos élet. Minek ezt szépítgetni, mikor a szépítkezés hazugság. Ha szolgák is vagyunk, de legalább igazmondók, amíg szabad. A szabadságnak ezt a részét talán nem is bántják. Hiszen fegyvereink hatását lehet ellensúlyoztatni a zsoldosokkal, élet pedig nem érzi Bánffy, mert erkölcsi sebektől az ő idegei nem fájnak.

Helyzetünk ez: tízezer ember jól el van látva. Ezek intéznek mindent. Igényük ki van elégítve. Tízezer szivattyú az ország dísztelepen. Tízezer gyűjtőcsatorna a drainírozott talajban. Tízezer gyomor a nagy szervezetben. Tízezer parazita az ország testén. Övék a hatalom, a jóllét, a fény, a dicsőség, a befolyás. Rendelkezésükre áll az igazság, a hivatal, a vasút, a hajó, a bank, a város, a megye, a mandátum, a tudomány, a sajtó, a színház és a börtön. Kézrekerítették

a cselekvés jogát és az ellenőrzés terhét. Kézrekerítik az embernek minden gyöngeségét és minden alávalóságát. Mindent tehetnek.

Ne bolondítsuk magunkat. Abszolutizmusban élünk.

Karácsony napján.

1896. december 25.

Ezernyolcszázkilencvenhat éve immár, hogy a betlehemi jászol kis csecsemője megszületett.

Sok minden elpusztult, sok minden átalakult azóta. Kősziklák porladtak el és változtak át kalászos rónák' termőföldjévé; népek semmisültek meg anélkül, hogy még nyelvükre is visszaemlékeznénk; új népek keletkeztek és szétáradtak, miként a Nílus vize, anélkül, hogy forrásukat ki, kutatni tudnók. Csak egy van, mi e hosszú időnek szétmállasztó folyamában sem el nem enyészett, sem át nem változott. Ama názáretbeli lény, aki születése óta mindig csak növekedik és nőni fog mindig az elkövetkezendő évezredek nagy sokaságában.

Ez a Lény, aki megfér a legkisebb szív áhítatában s mégis be képes fogadni a nagy mindenséget; aki erősebb a kószálnál, mert ő a Szeretet; ragyogóbb a napféynél, mert ő a Világosság; szentebb a törvéynél, mert ő az Igazság; sérthetlenebb a királyoknál, mert ő az Eszme, - csak ő – egyedül csak ez a Lény az, aki sem el nem enyészett, sem át nem változott.

Miért?

Mert vigasztalása a szegénynek, megnyugvása a gazdagnak, reménysége az ifjúnak, istápjá az öregnek egyedül csak ő általa van. Amit ő kimondott: az Ige szeretetté vált az egyénnél, könyörületességgé a társadalomban, erénnyé a megpróbáltatások között, megbocsátássá a bűnhődésben. Hűségge a családi kötelékben és megváltássá a halálban.

Halomba döntött évezredek előítéleteket, de meg nem

sértett egyetlen fűszálat sem. Az előítéletek romjaira új törvényt, új szokást, új társadalmat épített s az épületnek nem árt sem idő, sem vihar.

Harcát egyedül vívta meg az egész világgal szemben. Fegyver nélkül állt szembe a fölfegyverezett renddel. Mégis anélkül, hogy sebeket ejtett volna másokon, kivívta a győzelmet drága vérének kihullása által.

Alázatossága, jósága, bátorsága és vértanúsága örök mintául szolgál azoknak, kik az ember tökélyideálját keresik. Tanaiban, melyek befoglalnak magukba minden időt és minden népet, egy nagy és el nem évülő törvénykönyvet adott az emberiségnek az örök igaz és állandó szeretet mindenható morálja által.

Ami jó: azt tőle tanuljuk. Ha kenyeret adunk az éhezőnek, ha vigasztaljuk a kétségbeesőt, ha lerázzuk a visszaélés jármát s a közhatalom túlerejét megtörjük az egyéni jogok győzelmével: ő reá hivatkozunk, Mesterünkre. A szabadságot, demokráciát, önfeláldozást, megjutalmazást emlegetve, idézzük a századok nagy hangulatait: csak az ő beszédeit ismételjük, ezeket a halhatatlan szónoklatokat, melyeknek minden szava egy-egy példabeszéd, minden mondata egy-egy reveláció, minden hangja egy-egy eszme.

Magdolna által a nőt, Lázár által a nyomort, a samaritánusokban a szerencsétlent, a Golgothán a keresztet - a gondolatszabadságnak akkori vérpadját és bitófáját, - ő váltotta meg az erőszak, a kegyetlenség, a durvaság és az önzés szégyenbélyegétől.

Tanításai által nyert igazolványt minden nagyság akár cselekedetben, akár gondolatban nyilvánuljon meg, mert az ember boldogságát csak azok a gondolatok és tények szolgálják, amelyeknek jogosultságot adott az ő törvénykönyve. E tanítások fejlődésének nincsen határa, mert a halhatatlanságban kulminálnak. E tanítások léteznek anélkül, hogy látók; működnek anélkül, hogy megfoghatnók; beszélnek anélkül, hogy hallanók. Csak látásukat látjuk, miként az imponderabilis testeknek és csak áldásukat érezzük, miként a központi melegnek.

A családi örömök e nagy napján, az örvendező gyermekek e mosolygó reggelén, a visszaemlékezésnek ezen áldásos ünnepén legyen áldott az Úr Jézus Krisztusnak szent neve!

A vér.

1896. december 30.

Úgyhiszem, hogy Bánffy kormányelnök úr ellen még sohasem adtak sortüzet a zsandárok. Arról sem hallottam, hogy Perczel hivatalos golyókat viselne bordái között. Sőt a főispán és szolgabíró urak is gondosan megkímélték drága életüket attól, hogy önmaguk ellen »tüzet« vezényeljenek.

Azt azonban sűrűn kezdem olvasni, hogy hol itt, hol amott »rendet« csináltak a csendőrfegyverek. Az egyik községben három haldokló és egy halott. A másik községben négy halott. A harmadik községben két halott. A negyedikben, ötödikben, hatodikban . . . ehhez adva a képviselőválasztásokat: vajjon hány ember vére tapad a Bánffy úr alkotmányos rendszerének magna chartájához?

Mit hibáztak az agyonlőtt áldozatok?

Bizonyára megszegették a törvényt és veszélyeztették a közrendet; jól van.

Legyen így. A részleteket nem ismerem. Tegyük fel hát róluk a legrosszabbat. Mivel pedig megszegették a törvényt és veszélyeztették a közrendet: ennél fogva bűnhődtek in flagranti és meglakoltak életükkel.

Egyetlen szóval sem kifogásolom az eljárást. Hadd lakoljon a bűnös.

Néhány adófizetővel kevesebb, – mondja Lukács pénzügyminiszter úr, néhány vértanúval több, – mondják, kik a részleteket ismerik. Én pedig hallgatok.

Majd beszél az a vér helyettem, ha igazsága van. Helyettem és minden író társam helyett. Oh, nem az égre

száll, nem kell immár ettől félni. A romantikának vége. A vallásos felelősség megszűnt. Lelkiismeretmardosás nincs többé. Az a vér ebben a materiális korszakban nem fölfelé száll, hanem lefelé.

A pincébe. A sötétbe.

Megtelepszik a fölhalmozott keserőségek legalsó rétegébe. Ott összetapasztja a nyomort, a szenvedést, a visszafajtott bosszút, az eltiport igazságot, a rongyokra tépett jogot. És elkezd ott fülledni, melegedni, hevülni, párologni. Talán izzadni is. Ki tudja?

Bizonyos csak az, hogy mióta az emberiségről tudunk, mindig így gyújtottak tüzet az országok békéje alá.

Az ilyen tüzet nem lehet aztán egy-két pohár vízzel eloltani, miként a kormányelnök úr szónoklási tüzét. Olyan ez, mint az erdőégés: tovább harapódzik és önmaga csinál szelet, hogy tápláléka legyen. Addig is: vigyázz! Tölts! Tüzelj!

Hadd szokják le a bitang arról, hogy olyan bírót, olyan községi, vármegyei, országos képviselőt válasszon, amilyen neki tetszik. Hát már sohasem akarja ez a csöcselék megtanulni, hogy mi a választás.

Választani annyi, mint engedelmeskedni a felsőbbség parancsának. Választani annyi, mint meghajolni a szolgabíró úr akarata előtt. Választani annyi, mint hazádat, életedet, vagyonedat, múltodat és jövődöt rábízni arra, akiből nincsen bizalmad. Érted? Nohát!

Mit? Törvényre hivatkozol? Jogokról beszélsz? Jogoddal akarsz élni? Csendőr úr! Ez az ember rezoníroz. Zavarja a rendet. Kiabál. Pöröl. Sőt lám, fenyegetődzik. Micsoda? Még: te merészelsz? És te ,is, még te is, meg a harmadik is? Hát így vagyunk? Hisz ez lázadás. Csendőr úr! Csinaljon békét. Sortüzet a kutyáknak!

Így. Most már nem ugatnak. Csend van. Hogy szaladtak a gyávák. Pedig mi löttünk. Mégis ők szaladtak. Nos, kell bíró? Majd adok én nektek bírót!

Csendőr úr! Ki csinálta a zavart? Ki szegte meg a törvényt?

Ki? Hát ön, tisztelt szolgabíró úr. Ön nem engedte

meg a közakarat teljesülését. Ön lázította fel a népet; ön fosztotta meg előbb jogaitól s azután türelmétől.

A csendőr pedig jegyzékbe veszi a lármázókat. Néhányat összefűznek, mint a játszó gyermek a cserebogarakat. Egy ilyen paraszt választó élete nem is oly sokkal ér többet egy cserebogárnál. A többit megidézik. Kellett nektek bíró. Nohát itt van a vizsgálóbíró, meg az ügyész, meg a börtönőr s aztán a rabkoszt, egy kis vallasz szorítóvassal, végre az ítélet.

Hogy esik, hogy egy csomó főispán, szolgabíró, választási elnök nem ül a börtönben? Az életbiztonság fölött ki örködjék, ha nem a rendőrség? Hogy esik, hogy a hivatalos öldöklésnek sohasem kutatják az okait? Lehetséges-e, hogy mindig csak az áldozat legyen a bűnös? És az életbiztonság ellen elkövetett merényletet, hogy esik, hogy nem büntetik. Miért üldözi a büntető bíróság csak a gyengét, az elnyomottat, a tudatlant, a jogfosztással vérig izgatott választót és miért nem olykor a hatalmas urat, aki visszaél helyzetével, állásával, fegyverével?

Azok a szerencsétlenek megszegették a törvényt. Megengedem. Bűnhődtek. Nem panaszkodom. De miért nem bűnhődik valamennyi? Hát már jogegyenlőség sincs? Hát a törvény nem egyformán kötelez minden polgárt?

A törvény nem adott Bánffy kormányelnök urnák hatáskört arra, hogy jelöljön, választasson és vesztegessen. A főispáni és szolgabírói jogkört nem úgy határozza meg a törvény, hogy ezek erőszakoskodjanak, jelölteket rakjanak a választók nyakára, kortestanyákká süllyesszék a hivatalos irodákat, pártszolgáknak tekintsék magukat, pártlakomákat rendezzenek, tilos pénzzel tivornyázzanak.

A büntető bíróság kötelessége ismerni a törvényt és azt végrehajtani. A választási bűnesetek taxatív fel vannak sorolva. Egyetlen szakasz sincs, mely ellen a korteshivatalnokok a miniszteren kezdve le a csőszig – ne vétettek volna. Hát miért nem lakolnak ezek is? Hiszen ezek is megszegették a törvényt; ezek is megbontották a közrendet. Ezek is föllázadtak az alkotmány ellen.

Hogy esik, hogy ezek közül soha senkit sem lőtt le a csendőr?

1897.

Számadás.

1897. január 1.

A most elmúló évhez nem csatoltunk reményeket. Magyarország politikai vezérlete olyan emberre van bízva, akitől nem várhatunk semmi jót. Parlag föld nem ad termést. Csak dudva nő rajta. Bogáncs, szamártövis, vad mák. Különösen vad mák. Egyetlen év sem termett ennyi »mákvirágot«.

Reményekkel nem áltattuk magunkat, mégis csalódtunk. A vezért iskolázatlan embernek tudtuk; de hittünk józanságában. Makacs hajlamát a durva önkényhez ismertük, de bízunk magyar voltában. Rá valánk készülve, hogy együgyűsége miatt pirulni fogunk az ezredév látogatói előtt, de közjogi botránkozásokat nem vártunk tőle.

Csalódtunk.

Ha őszinte pontossággal csinálunk zárószámadást, el kell borzadnunk az elmúló év emlékeitől. Magyarország ezredik éve nem diadalév volt, hogy alatta büszkén vonuljon a nemzet a második évezredbe, hanem szégyenkő, melyben minden nemes érzület, minden tisztult felfogás és minden erkölcsi alap megbotlott.

Imitált fény, kölcsönkért disz, elpalástolt szegénység hamisított bársonnyal, színpadi páncél, cirkuszló, csalékony kérkedés – íme a hírneves koronakíséret. A lovas lelkesülése és a ló farka egyaránt hazugság volt. És még azt a hazug pompát sem az egyén áldozatkészsége hozta létre, hanem a közkasszák nyíltak meg, hogy üzleti kilátások kecsegtető divatja tegye lehetővé a banderista vállalkozását.

Ezer éves állami létet ünnepeltünk, de mint állam, seholy pillanatig sem szerepeltünk. Az udvar idejött, miként ha vadászatra, vagy estélyre jött volna. A diplomácia is megjelent, mert a túlfinom nyugati szokások között olykor fölmerül az exotikus ingerek szüksége. A király is ott volt! Igen, a király; ez a tapasztalt, nyugodt, kötelességérző uralkodó. Megnézte a kiállítás minden zeg-zugát. Örült, ahol sikert látott.

Gyönyörködött a történelmi kincseken, melyeknek javarészét Bécsből hozták ide s Bécsbe szállítják vissza. Tapsolt annak a bokrétának, mely a tanulóifjak színes ingeiből képződött a tornaverseny alkalmával. Ki is ne látta volna meg ezen acélizmokban a jó hadi anyagot?

De nemzetközi szerep Magyarországnak nem jutott. A király igen is itt vala. Milyen nyomorúságos fiaskó lett volna ebből az évből, ha még az ő fénye, méltósága, tekintélye is hiányzott volna! De a király itt volt. Ám hol volt a királyság?

A népképviselőt új házában bemutatták a meghordozott koronát. Szent jelvénye az a nemzetnek, amelyért élni halni kész. De az oltári szentség is csak ékszer a harangozó kezében. Nem díszkocsiban volt annak a helye, hanem a király fején. Ha megjelenik az uralkodó az új Házban: ez a népfel-ség történelmi összeolvadását jelentette volna a korona szuverenitásával, így azonban díszes ceremónia volt csak, köz-jogi jelentőség nélkül.

Európa főkönyvében annak a lapnak, melyet az Árpádok, Anjuok, Hunyadiak és Jagellok írtak tele, nincsen folytatása. A Habsburgoknak ezt az üres lapját most jó alkalom volt kitölteni. A megjelent diplomácia, a jó békesség minden állammal, az államfők rokonszenve és tisztelete Ferenc József irányában fokozta a helyzet kedvezéseit.

De nem volt, ki egy pillanatra megragadja a futó időt. Csak egy pillanatra. Csak addig, míg a nagykövetek testületileg megjelennek Ferenc József előtt s a megbízó uralkodók és államok nevében őt mint magyar királyt üdvözlik. Csak addig, míg címerünknek és színeinknek joga a nemzetközi érintkezésben helyreállítatik. Milyen más hangulattal emlékeznénk most vissza a lefolyt esztendőre! De az idő elfutott s külföldi vonatkozásaiban Magyarország maradt, ami volt: osztrák tartozék.

E közben Szerbia rátaposott becsületünkre. De védelmünk osztrák ármádiára lévén bízva, érintetlen palást helyett megtépett rongyokban jár a magyar becsülete.

Jött a vaskapui nap. Fátyolt reá. Ha már megesezt a gyalázat, legalább ne emlegessük.

E silány közjogi momentumokat élénken tarkították az átfestett Ráfael-képek, a favashidak és azok a korbácsütések, melyeket a kormány mért hazánk közéletének tisztaságára, midőn személyválogatás nélkül tiltotta ki a Házból a vicináliságokat. Akik azonban mégis benn vannak.

Befejezésül egy alkotmányos aktus – a választások. Ez aztán a finálé! Ha nem tudtuk kidomborítani a magyar királyság szuverén jellegét, bezzeg ugyancsak kidomborítottuk a nemzeti elfajulást. A fék leoldatott minden rossz indulatról. Törvénnyel és joggal még sohasem garázdálkodtak ily csúnyán. A közlelkiismeret sohasem volt így megcsalva.

Az a választás a parlamentarizmusnak hamis bukását és a népképviselőnek gaz csödbejutását jelenti. Fátyolt reá hiába borítunk. A büztől nem lehet menekülni, mert a lélekzés élet-szükség. Bárhová leszünk: a szárazföldön, a műhelyben, a piacon, a tűzhelynél – mindenütt érezni fogjuk hatását.

E háznak szelleme ráfekszik a nemzeti munkának minden mozdulatára, miként a decemberi köd a tájakra. Megtéveszti a látást, megzavarja a hallást, fojtogatja a tüdőt, bizonytalanná teszi az irányt. Hasztalan van jó lakásod – nem tud megóvni a nyiroktól. Hasztalan gyújtasz villámfényt: nem tudsz menekülni a homálytól. Fázol, mintha a hideg rázna; vízióid vannak, mintha lázad volna.

Egy alaktalan tömeget látsz magad fölött, magad mellett, magad alatt. Körülvesz, beburkol, beszivárog bőröd pórusain; érzed a terhét, pedig súlytalan; látod a rombolást, pedig erőtelen.

Ez a felhő sötét és rémes, mint egy halálmadár. Nincs foga és mégis összemorzsolja a közerkölcöket. Nincs gyomra és mégis fölemészti a nemzeti vagyont.

Honnan került elé?

Láttad azt a mocsarat, mely az erőszakban kifáradt tisztviselők verejtékéből, az ártatlanok véréből, a tivornyák csatornáinak levéből és a részeg választók nyálából gyülemlett össze?

Ez a mocsár párolgott és felhő lett belőle. A felhő neve: magyar képviselőház.

Újévi beszédek.

1897. január 2.

Az ország közvéleménye nagy megnyugvással veszi, hogy Láng Lajos képviselő úr nem csalódott Bánffyban. Csak az ellenzék csalódott benne, – folytatá Láng. De ez nem igaz. Az ellenzék sem csalódott. Beváltotta minden föltevésünket. A maga képére csinált parlamentet, melyről csepeg az erkölcsi iszap. Ezt vártuk tőle. Nem csalódtunk.

Sőt tovább mehetünk a gyónás terén. Láng úrban sem csalódtunk. Mindig alkalmas egyén volt arra, hogy penzumát elmondja. Föltettük, hogy kérkedni fog olyan győzelemmel, melyben semmi része sincs. Hittük, hogy beszéde üres lesz. Tudtuk, hogy a házelnöki állás tekintélyét kész megrongálni pártszónoki feladatok elvállalásával. Nem csalódtunk.

Legkevésbé csalódtunk a liberális pártban, melynek elnöke a parlamenti intézmény természetéről örökbecsű nyilatkozatot tett. »Minden alkotmányos embernek meg kell szoknia, hogy a saját meggyőződését a többség akaratának rendelje alá.« Ezt a fontos alkotmánytani kijelentést így egészíti ki Bánffy: »A szabadelvű pártnak létét biztosítandó, nekem vált kötelességemmé a kormány élére állanom.«

Íme a kulcs közéletünk összes rejtélyeihez. Ez a két öntudatlan ember megtalálta a szeg fejét. A liberális párt uralmának kizárólagossága ne lepjen meg többé senkit. Egy kormányelnök nyíltan bevallja, hogy neki kötelessége volt a szabadelvű párt létét biztosítani. És a szabadelvű párt elnöke abban látja az alkotmányosságot, hogy az egyéni meggyőződés alárendeltessék a többség akaratának.

Ezt a háromszázfejű abszolutizmust nem lehet ennél jobban jellemezni. Parlamenti intézményünk nem egyéb, mint ennek a két kijelentésnek érvényesülése. A kormány hivatása a párt lételét biztosítani. A párt tehát a kormánynak köszöni lételét. Más szavakkal, a pártot a kormány hozta létre és a kormány tartja fenn. Tehát egy magyar királyi parlamenttel van dolgunk, melynek többségét Bánffy

kinevezte. Ezt mi régen mondjuk. Nekünk nem hitték. Most már Bánffy mondja. Neki csak elhiszik.

A kormány élére állottam, hogy biztosítsam a szabadelvű párt létét. így hangzik a büszke szó. Ki ne érezné ebben a buta és őszinte kijelentésben az imperátor gögös hatalmát? Abban pedig, amit a pártelnök mondott az egyéni meggyőződés erőtelenségéről, ki ne érezné a szolgahad szármalmas helyzetét?

Nem elméletekkel állunk itt szemközt, hanem faktumokkal. Bánffy megcsinálja a többséget. Podmaniczky kitanítja őket az engedelmességre; Láng Lajos bemutatja a tanítás eredményét.

Ez a többség ott fetrengett tegnap Bánffy lábainál. A gögös podesta rosz kedvében lehetett. Ahelyett, hogy magához ölelte volna ezeket a szomorú embereket, rájuk taposott. Én biztosítottam nektek a léteit. Ilyen hang sivitott végig a fenyves teremben. Ave Caesar!

Ez a gyászos tömeg meg sem moccan, föl sem sziszszent. A törvénytelen gyermekek szeme közé vágják bűnös származását. Úgy nézett ez ki, mint mikor a lator figyelmezteti a bitangot aljas voltára. Senki sem pirult. Ilyen edzett férfiak képviselnek téged, magyar nemzet!

A teketóriáknak vége. Bánffy levetközött. Ez is imperatori tempó. Bonaparte meztelen szobrot csináltatott magáról Milanóban. Aki oly magasan áll, annak nincs oka magát zsenirozni a csöcseléktől. A kormány élére állottam, hogy biztosítsam a szabadelvű párt lételét. Ez aztán tiszta beszéd. Nem leplezi a dolgot. Érzi immunitását. Tudja, hogy a rendőrség nem tesz rá kezet közszemérem elleni vétségért.

Volt-e népképviselőt valaha ilyen kegyetlenül megalázva? Csoda-e, ha ugyanazon órában, mialatt Bánffy ilyen félre nem magyarázható módon éreztette megvetését a maga kreatúrájával, Horánszky Nándor így jellemzi korszakunkat:

»Megváltoztak a viszonyok. A század végét éljük mi is. Ezelőtt, ha valaki dolgának folyását nem rendezte be kellő gondossággal, akkor legjobb esetben valamelyik vidéki város szerényebb kávéházi gőzében végezte pályafutását; vagy ha nagyobbra termett, úgy a főváros légkörében számozatlan

bérférfiakban sietett a másvilág felé. Ma megnyílnak a politikai szolgálatok pályái. Szabad a vásár, szabad a tér, melynek elfoglalásához nem kell sem érdem, sem tudás, sem erkölcsi kvalifikáció, melyről a minősítési törvény megfélekedett, hanem csak merészség az ország jogainak és érdekeinek rovására.«

Ez már nem vélemény, hanem Ítélet. Mesteri rajza az alávaló közszellemnek. Igaza van a mélyen gondolkodó államférfiúnak. »Szabad a vásár.« A tér elfoglalásához nem kell sem érdem, sem tudás. Csak merészség kell az ország jogainak és érdekeinek rovására. A merészek között a legvakmerőbb legfelül áll. Ő sért meg legtöbb jogot s ő áldoz fel legtöbb érdeket. Illik, hogy aki a legtöbb kárt csinál, vezér legyen. Minden bandának ez a természete.

Hol végződik ez? Vajjon ők fáradnak-e ki a rosszban, vagy a nemzet a türelemben. Vezérük keresztül rontott az alkotmányos élet bástyáin. Lábainál hever egy óriási többség. De ott vannak körülötte a bástyárok is. Vajjon melyik kőben fog megbotlani? És ha megbotlik és elesik, vajjon Láng úr mit fog felőle tartani? Tisztelni fogja-e a bukottat úgy, mint ahogy most dicsőíti a győzőt?

Pedig hát utoljára is vége szakad ennek a szennyes és bárdolatlan rémuralomnak. A nemzet története nem Bánffy úrral nyer befejezést, ki most a közélet tornyán ragyog, mint egy aranyozott kétfejű sas.

Innen vagy onnan jön egy szélfuvallat. A madár lehull a magasból s akkor Láng úr is észreveszi, hogy nem volt annak se csőre, se karma, se agyveleje. Csak pozíciója volt.

Párt és haza.

1897. január 5.

Hitték vagy nem hitték a parlamentáris kormányférfiak, de legalább hirdették, hogy ők a hazát szolgálják. Ellenzék és kormány között így hangzott az összekötő kapocs: néze-teink eltérnek, lelkünk más meggyőződést táplál, de mindnyá-

jan a haza javáért dolgozunk. Különbséget csak az utakban ismertek el; de céljuk egy volt, mert a haza szent fogalmában kereszteződött minden út.

Bánffy Dezső kormányelnök úr ezen a téren is új korszakot nyitott. Az ő végcélja a törvényhozási és kormányzási munkálatoknál nem a haza, hanem a párt. Szemei előtt nem az ország egysége lebeg, hanem a liberális párt egysége. Nem a hazát kívánja az osztrák törekvések túlzásaitól s a nemzetiségi izgalmak vegybontó hatásától megoltalmazni, hanem a liberális pártot erősíti meg, s annak számára emel védfalakat.

Látóköre csak a pártkeretek határáig terjed; ami ezeken belül van, az neki minden: munkakör, megélhetés, otthon, dicsőség, jövő, siker. Ami túl esik a pártkeretek határain, az neki semmi: sötétség, úr, végtelenség. A haza fogalmáig emelkedni nem tud. Úgy van, mint a dongó, melynek élelmezési köre egy négyszög kilométeren túl nem terjed; vagy mint a házi veréb, mely a falu füstkörén túl nem röpül; vagy mint a borneói szigetlakó, a ki csak 7-ig tud számlálni.

Az értelmi erőnek és az erkölcsi érzületnek e csodálatos korlátozottsága lett nyilvánvaló, midőn újévi beszédében ezt mondta: »a szabadelvű párt létét biztosítandó, állottam a kormány élére«. Tehát – ezért. Valóban nagy talány volt eddig az írni-olvasni tudó közönség előtt, hogy miért éppen ő a kormányelnök és miért nem inkább Papp Géza, vagy Münnich Aurél, vagy akárki más a teremtett világon? A rejtély íme meg van fejtve. Egyedül csak benne volt annyi mérészség, hogy minden parlamentáris hagyománnyal szakítva, intellektuális és morális képzettség nélkül arra vállalkozzék, hogy a haza fogalmát, célját, hatalmát fölcserélje egy politizáló csoport fogalmával, céljával és hatalmával ezt a vakmerő cserét programmszerű nyilatkozatban be is vallja és hirdesse.

A kormányelnök tehát azért áll az ügyek élén, hogy a liberális párt lételét biztosítsa. Értem. De mondok valamit, a mi nagyon meglepi a kormányelnök urat.

Törvényeink a miniszterelnöki állást nem azért állapították meg, hogy ezzel egy párt életét biztosítsák, hanem azért, hogy Magyarország élete legyen biztosítva. Ezt úgy-e nem tudta?

Mondok még valamit. Az 1848. évi III. t.-c. éppenséggel semmit sem tud a Lloyd-épületben székelő liberális párt-ról. A kormányelnök úr nem ezen pártnak köszöni állását, hanem a királynak, aki kinevezte és az országnak, amely fizeti. Ezzel a kormányelnöki szolgálatok a királynak és a hazának vannak lekötve. Úgy-e ezt sem tudta?

Mondok még valamit. Az országnak semmi néven nevezendő szüksége nincsen a szabadelvű pártra. Ha jót akar a kormány: arra minden időben megvan a többség, mert a jót az ellenzék is megszavazza. A nem jót pedig nem kell akarni. Úgy-e, ez is meglepi?

Pedig nem boszorkányság. Tessék javasolni az udvar és a diplomácia Budapestre költözését a paritásos időre; tessék a magyar zászlónak, nyelvnek és kereskedelmi érdekeknek törvényes jogait a külügyi vonatkozásokban érvényesíteni; tessék a magyar nyelvnek, címernek és szellemnek a paritási jogalapon a hadseregben egyenrangú szerepet biztosítani; tessék javasolni az önálló vámterület berendezését s ezzel megnyitni az osztrák gyárak ideköltözésének országútját; tessék javasolni, hogy csak annyi kvótát fizessen hazánk, mint amennyit eddig fizetett s mint amennyinél több, az osztó igazság szerint amúgy sem terhelheti; majd meglátja a kormányelnök úr, hogy szervezett, zártos, öncélú életet élő liberális pártra sem a hazának, sem a kormánynak szüksége nincs, men a Ház föltűnő egyhangúsággal szavazná meg ezen javaslatokat.

Amint láthatja, nem a 48-as program valósítását ajánlom ezúttal; alaptörvények változtatásáról itt szó sincs. Ajánlatomnak minden pontja keresztülvihető a 67-es alapon. Többet mondok. Ajánlatomnak legtöbb pontját a 67-es törvény egyenesen megrendeli; a többi pontnak jogosultságát pedig kiköti. Amit felhoztam, jogos, törvényes, természetes. Ezek a pontok, az állami létnek nem legfőbb, hanem legminimálisabb feltételei. Nem reformokat ajánlok, hanem a jogrendnek elemi szabályát: a meglévő törvény végrehajtását.

Nos? Lehetetlen talán?

Ej, hát akkor minek hazudozunk itt egymásnak törvényes állapotról, alkotmányos életről, polgári szabadságról, parlamenti intézményről és állami existenciáról?!

Hanem persze, ha egyéb céljai vannak a kormányelnök urnák, akkor csakugyan van szükség szabadelvű pártra. Kinek? Az országnak? Nem; hanem neki. Még pedig olyan pártra, mely öncélú egészét képez; melynek külön levegője, külön élete, külön vérkeringése van. Egy pártra, mely olyan szolidaritásban van a hazával, mint a farkas az akollal, a gomba a fával, a rozsda a búzával. A haza: zsákmány.

Arra, hogy szállítási tarifáink osztrák befolyással állapíttassanak meg s iparvállalatainknak csak osztrák jóváhagyással adhassunk kedvezményt: nem kap önkéntes többséget a kormányelnök úr, mert ez saját házunkban idegen uralmat jelent; arra sem alakul természetes utón többség, hogy idegen tőkepenzesek részvénytársasága nyerjen nálunk bankprivilegiumot s az osztrák iparnak egyedáruságot biztosítson hazánk piacain anélkül, hogy a magyar termények érdekeit megoltalmazná. Arra sem vállalkozik ingyen senki, hogy saját hazájának terheit megsokasítsa, csak hogy könnyíthesse egy szomszéd állam terhein.

Hiszen ez a legközöségesebb árulás volna. Nem védelmezhető még a szimpáthiák révén sem; mert százados fosztogatásnak az emlékei választják el a magyar ember szívét az osztráktól. Jogainkat, nyelvünket, hitünket, szokásainkat addig marcangolta, amíg kifáradt ragadozó munkájában s elerőtlenedve omlott össze hatalma, hitele és tekintélye. Így emeltük föl a porból 67-ban. És most újra éledő arcátlansággal számítgatja vagyionunkat, méregeti haladásunkat, feszegető erőképességünket és követeli, hogy a fáradságnak, munkának, nemzeti erőfeszítéseknek a lemondás és takarékoság árán összegyűjtögetett kis tőkét adjuk oda neki, aki rajtunk hízott kövérré!

Valóban nagy türelem kell ahhoz, hogy csak tintaharc-cal védekezzünk ilyen követelés ellen. Oly kérdés ez, mely körül a nézeteltérés politikai tisztességgel bíró hazafiak között lehetetlen. Igaz?

A patvarba is; dehogy igaz! Hiszen Bánffy úrnak meleg óhajta a kvótaemelés. Hozzá az eszközt meg is szerezte. A kormány élére állott, hogy biztosítsa a szabadelvű párt lételét. Íme az eszköz. Rajta tehát! Adjátok el hazánkat az osztráknak.

Tárgyalás vita nélkül.

1897. január 12.

Hihetetlen szellemeskedéssel irt kritikát a kormány egyik közlönye az ellenzék magatartásáról. Megírta pedig vasárnapra virradóra azt, amit az ellenzék hétfőn fog csinálni. Mivel pedig ismert csalhatatlanságával sem tudta szombaton éjjel, hogy hétfőn, mi lesz, ennél fogva egy szarvas-okoskodás csíptetője közé fogta a nyomorult ellenzékét.

Csodálatos jóstehetséggel fölfedezvén, hogy a költségvetés tárgyalásánál az ellenzék vagy beszélni fog, vagy nem fog beszélni, arra az esetre ha beszélni fog, a derék publicista elé vette agyvelejének egyik féltekéjét; arra az esetre pedig, ha nem fog az ellenzék beszélni, elé vette a másik féltekét. Az egyik félteke viaszállományába a felsőbb megrendelés ezt a szót nyomta: agyonbeszélés; a másikba ezt: agyonhallgatás. Ezzel aztán be lett fejezve az olvasó közönség publicisztikai fölvilágosítása. Az ellenzék oda lett szorítva az okoskodás rettenetes szarvai közé. Mert vagy beszél, vagy nem. így is, úgy is agyon lesz ütve. Ha beszél: akkor ráterítik a halottra az obstrukció szemfödélét; ha nem, akkor már éppenséggel halott és betemetik az oláhok által megásott passzivitás sírjába.

Sajnos, hogy ez a kiszámíthatatlan ellenzék a föltevések egyik ágára sem kapaszkodott föl, hanem a harmadik utat követi. Beszélni fog, de vitázni nem. Bírálatot gyakorol, de eszmék fölvetése által a tiszteletreméltó kormánypárti nyájnak kérérdzésre anyagot nem nyújt. Ellenőrzést gyakorol, de visszautasít mindennemű erkölcsi szolidaritást.

Hadd éljen a többség a saját maga által kotyvasztott táplálékkal. Elmélkedjék a maga eszével, határozzon a maga akaratával, alkosson a maga erejével. Útja legyen sima és egyenes. Kerekei nem fognak megzökkenni ellenzéki rögökben. Haladását nem fogja ellenzéki fékező akadályozni. Mehet gyorsan vagy lassan, ahogy épen tetszik. Kocsiját az ellenzék sem meg nem terheli, sem meg nem könnyíti. A kor-

mány arra dolgozott, hogy úr legyen a magyar glóbuszon. Megtörtént. Mehet.

Remélem, nem ejti zavarba, hogy az ellenzék fáklyája immár nem világítja meg a sötét utakat. Akkora többségben csak akad jó szem és világító elme. Tehát előre bátran. Azt is remélem, hogy dülős helyeken, mély árkok szélén többé nem kívánják, hogy az ellenzék karfaszolgálatot tegyen. Akkora többség bizonyára bőven rendelkezik lelkiismerettel is. Veszélytől tehát nincs mit tartani. Csak vígan előre és élvezék fenéig a farsangolás derült idejét.

Végre is egyszer már restituálni kellett a parlament megrongált tekintélyét. A magyar génusz ezt a dicső szerepet Bánffy Dezső bárónak szánta. Tudvalevőleg ezt a tekintélyt Apponyi, Ugron, Károlyi Sándor gr., Horánszky, Polónyi, Hodossy, Beöthy, Károlyi István gr., Hoitsy, Hock, Szederkényi, Mérey, Bartók, Szalay, Kapotsffy alázták meg.

Ők sülyesztették a magyar parlamentet rüpök színvonalra. A tudatlanságot, köznapiságot, elmebeli szegénységet, formátlan előadást, szemérmetlen kapaszkodást ők tették jogosult vitatkozási fegyverré.

Illetéktelen nyugdíjakat ezek húznak a kormány gráciájából s ekként a parlament függetlenségét ők tették semmivé.

Bizonyára ők azok és nem Gajáry úr, sem Neményi úr, sem Podmaniczky úr, sem Tisza István úr, sem Lánczy Leó úr, sem Mezei Mór úr, sem Enyedi Lukács úr, sem Hieronymi Károly úr, hanem bizonyára ők azok, akik itt-ott, hol egy vállalatocskával, hol egy bankocskával, hol egy biztosító társulatocskával érdekelve vannak és innen is, onnan is tiszteletdíjascskákat, tantiemecskéket, sápoecskákat, kapogatnak. Valamiképpen nem Szivák úr, nem Veszter úr, nem Besseney úr, és nem Kubinyi úr tették kétségessé a parlamenti elhatározásoknak minden kétségen felül álló megbízhatóságát, mert köztudomás szerint ők csak áldozatkész hazafiságot tanúsítottak a vicinális vasutak önzetlen létesítésében: hanem igenis, kétségessé tették, a parlamenti szereplések megbízhatóságát azok a föntnevezett egyének u. m. Apponyi, Károlyi, Horánszky, Ugron, Beöthy, Hoitsy, Szederkényi, Visontai és Tuttiquanti, ahányan csak vannak és voltak ott egymás mellett az ellenzéki padokon.

Végezetül, hogy telidesteli legyen a parlament megrongált tekintélyének ürömpohara, azt is jó tudni, hogy a választások szabadságát és tisztaságát nem a hivatalos hatalommal, nem is osztrák pénzzel, nem is fegyveres erővel tiporták vérbe és sárba, hanem odatiporta azt az ellenzék egyfelől a korrupciónak azzal az eszközével, mit neki rendelkezésére bocsájtott a megnevesített zsidóság, a megmágnásított nemeség és egy titkos kassza, amelyhez a Hofiteltaxenfondnak legjobb tudomásom szerint, semmi köze sincs, másfelől odatiporta alkotmányunkat a sárba és vérbe az ellenzék a hatalomnak azon eszközeivel, amelyekkel a főispánok, a csenő, örök, az osztrák katonák és egyéb magyar választási tényezők fölött olyan busásan rendelkezett.

Mindezek igen világos és félre nem magyarázható igazságok. A parlament tekintélyét tehát megrongálta a szellemi előkelőség lesülyedése, az egyéni függetlenség fogyatékosága, a kellő megbízhatóság hiánya és a kútforrás tisztátalansága. Ezen sülyedésnek, fogyatékoságnak, hiánynak és tisztátalanságnak oka pedig az ellenzék. Ez már csak tiszta sor.

A regeneráció nagy művét Bánffytól várja az epekedő emberiség. Nagyban és egészben ő voltaképpen nem egyéb, mint a nemzet gondviselése.

És kár is volna tagadni. Ő megértette küldetését Aki kiirtható volt, azt kiirtotta. A parlament ilyenén megtisztítása fontos és szükséges lépés volt

Nincs egyéb hátra, mint a megtisztított parlament munkakörébe állítani a kontárkodó ellenzék által elriasztott nemzeti ideálokat. E nemes vállalkozásban bűn volna őt megzavarni.

Engedjük, hogy elmélkedjék, adjunk nyugalmat a számfejtés munkájára. Legyünk jók és csöndesek, hogy a teremtésnek magasztos pillanatait háborítás nélkül használhassa ki hazánk javára.

Az ellenzékről.

1897. január 14.

Kár az időért afölött vitázni, hogy helyes taktikát követ-e a komoly ellenzék, ha nem vegyül szokott eleven-ségével a parlamenti tárgyalásokba. Afölött is kár vitázni, hogy vajjon nem kötelességet mulaszt-e, mikor így jár el?

Kár pedig azért, mert ezt az eljárást nem a vezérem-berek előre meghányt-vetett politikai megfontolása és meggyőző indokolása hozta létre, hanem a dolgok, viszonyok és körülmények parancsoló ereje. Ez a szokatlan eljárás nem egyéb, mint az idő rendjének szigorú logikája, a fejlődési irány eredménye, a politikai rendszer következménye.

Miként hogy Bánffy sem egyéb, mint ilyen következmény. A vadfa vackort terem, a verébtójásból nem búvik elő pacsirta. Szegény talaj rossz műveléssel nem ad 80 kilós búzát.

Harmincéves parlamentünk történetének mi a veres fonala? De őszinte és objektív feleletet kérek minden gondolkozótól és minden bírálótól. Felfogás, jóhiszeműség, képesség gyakran változott a vezérlők egyénisége szerint, de egy főirányelv mindig állandó maradt. Ebből lett aztán a történelmi veres fonál. Miben áll ez?

Abban, hogy az ellenzék kormányképtelen.

Ami kezdetben hipotézis volt, az később tantétté fejlődött s még később gyakorlati rendszerré domborodott ki. Ezt a veres fonalat minden ellenzéknek a toroka körül csavarták. Jól megjegyzendő: nem az ellenzék tagjainak, hanem az ellenzéknek, mint politikai célokért küzdő csoportnak.

A tagok ellen nem volt kifogás. Lukács Béla, Chorin Ferenc, Széchenyi Pál és sokan mások minden további nyilatkozat és fogadkozás nélkül átsétálhattak és tekintélyes helyet nyertek. Szilágyi Dezső »elveivel együtt« ment át anélkül, hogy az elvfenntartást kifogásolták volna. A nagyobbakat követték az apróbbak, mivel hogy a természet háztartása úgy van beosztva, hogy a nagy ragadozó nyomában csókák járnak mindenütt.

Mi következett ebből? Egyszerűen az, hogy hazánkban harminc év óta senki sem tud politikailag érvényesülni, aki nem tartozik az uralkodó céhhez. Ez a tény maga után vont két dolgot. Egyik az, hogy akikben erősebb volt az érvényesülési hajlam, mint az elvhűség, azoknak lelke megvedlett, új táborot keresve, új erkölcsökkel. Másik az, hogy az egyedáruság állandó gyakorlata az uralkodó pártban megérlelte a tulajdonjog érzetét a közviszonyok fölött.

Az első szüli az uralkodó párt állandó és rendszeres szaporodását, a másik szüli a közélet alkotmányos oldalának teljes kiirtását.

Magyarország gazdasági válság alatt nyög évtizedek óta. Az élet igényei és az élet feltételei között nincs természetes súlyegyen. Az igényeket rohamosan növeli a civilizáció; a föltételeket rohamosan apasztják a nagyhatalmi politika kedvéért elfogadott gazdasági békók.

Ilyen helyzetben az egyén keresi a biztos pozíciót. Vihar alkalmával fedél alá igyekszik a legtöbb ember. A veréb még a házba is berepül, ha szigorú a tél. Födelet, házat, tűzhelyet pedig 30 év óta a menedék-keresőknek csak az uralkodó párt tud nyújtani. Csoda-e, ha oda mennek? Nem elvből, nem is a közjó előmozdítása szempontjából, hanem az egyéni érdekek kielégítése végett. Ki tud ennek ellenállani? Mióta erősebb a lemondás, mint az önzés? íme az állandó pártgyarapodás kulcsa.

Ez a folyamat medret ásott az uralkodó párt eszejárásában.

Az egyéni érdekek kielégítése pártfenntartási eszközzé. s ezen eszköznek következetes használata pártcéllá fejlődött. Ez így van. Akármilyen rosszul is esik az uralkodó párt tisztességes elemeinek, de ki kellett ezt mondani, mert így van. Nemtelen motívumok kerekedtek felül. A politikai társaság száműzött kebeléből minden ideált. Nem arra gondoltak, hogy megtermekenyítsék a hazát, hanem arra, hogy táplálkozzanak rajta.

A politikai párt átalakult érdektársulattá, nyilvános számadásra való kötelezettség nélkül. Az átalakulás erkölcsi lazulással járt. Az erkölcsi romlás ilyenkor nemcsak követ-

kezmény, de kiegészítő eszköz is. Így lett a korrupció a kormányzati rendszernek egyik főgyökere. Ez a rendszer következetesen erőt merített az emberek gyarló és rossz tulajdonainak kihasználásából. Így keletkezett a cím- és rendjel-epidémia nálunk, ahol pedig Bethlen János gróf közérzületet fejezett ki, midőn így írt: »a rendjelt csak a derék obszitos katonák mellén becsülöm.«

Jött Bánffy. Az ostor végén a csapó. A politikai készültség nem lévén erős oldala, ő azt hiszi, hogy annak csakugyan úgy kell lenni, mint ahogy van. A rendszer igazi mivoltát – az érdekszövetséget – elődei is ápolták, de az alkotmányos látszat megóvása kedvéért rejtegették. A helyzet embere nem rejteget semmit. Politikai célja nincs. Azaz, hogy van . . . Ausztria javára. Úgyhiszem, neki nincs arról tudomása, hogy ez nem szabad. Erre a »nem szabad«-ra többséget kapott. Kapott?, Nem. Ennyire még nem vagyunk. Hanem csinált. És minő eszközökkel, kegyelemnek szent Istene! De megcsinálta.

Tudjátok, hogy mi e pontnál a legkétségbeejtőbb? Az, hogy a legtöbb embernek Bánffy most már imponál. Módszeres embernek nézik és államférfinak mondják! Ezt!

Ezzel a többséggel áll szemben egy maroknyi ellenzék. Oh, jól tudom, nem a számarány a fontos, hiszen eddig is kisebbségben volt az ellenzék. Az igazság a fontos, úgy-e? Megálljunk. Vajjon ökölrel foly-e a harc? Nem. A parlamenti harcot erkölcsi fegyverekkel vívják. Nos, itt a bökkenő. Mi a kívánság? Hogy Apponyi előadást tartson a színekről egy vak tömegnek! Régi dolog, hogy a laza szemétkben árkot ásni nem lehet. De ne beszéljünk ilyen durván. Inkább kérdem: ki tud a vízben lyukat fúrni?

Miként az ügyvéd, hogy tényezője az igazságszolgáltatásnak, ámbár nem dönt, nem vizsgál és nem bíraskodik: akként az ellenzék szerves alkatrésze a parlamenti kormányrendszernek. Ha az ellenzék elhallgat, ez nem olyan csekélység, mint némely hírlapíró társam széles jókedvében, hiszi. Az ellenzék hallgatása: részleges gutaütés. A parlamenti test egyik fontos tagja megbénult. Mi lesz az organizmus vérkeringésével, ha egyik szervében a vénák és artériák összezsugorodnak?

De nagy tévedés azt hinni, hogy ezen a gutaütésen az ellenzék egy újabb elhatározása segíthet Nem jószántából hallgat az ellenzék, hanem kényszerűségből. Harminc éves tapasztalat bizonyítja, hogy a vízben nem lehet lyukat fúrni. Hasztalan minden. Becsület, önzetlenség, hazafiság, erény, kitartás, jószándék, képesség!, megfontolás. Ezek valának az ellenzék harcba vitt elemei. A nemzet eltúrte és a hatalom közreműködött, – hogy ezek az elemek legyilkoltassanak.

Miért ne lennénk őszinték? Ne kerüljessük a forró kását. Valljuk meg, hogy ilyen rendszer nyomása alatt a nemzetnek ilyen ellenállási képessége mellett, a szövetségesek egyéni érdekeinek ily meztelen ápolása ellenében: az ellenzék elveszítette energiáját.

Ám, hibás-e a munkás, ha hull a verejtéke? Hibás-e a küzdő, ha az erőfeszítésben elfárad? Hibás-e a hajótörött, ha elveszti reményét?

Könnyű Werner úréknak. Ők mandátumra vágytak és megkapták. Ha egyéb előnyökre vágnak, azokat is megkapják. De próbálják meg virrasztani a közviszonyok fölött; feledkezzenek meg! egyéniségükről teljesen; az észnek és szívnek és tudásnak nagy feszültségével állítsák meg a célokat és sorakoztassák azok mellé a viszonyokban rejlő és a hatások által föltámasztható erőket, – s mikor így elkészült egy öntudatos közpálya programja s mikor látják, hogy az nem egyezik meg a hatalom irányával és eszközeivel, akkor magukra hagyatva, főispánok és szuronyok támogatása nélkül, nagy szellemi fölényvel, lelkük szent ideáljait követve, álljanak ki a síkra, harcoljanak, gyaláztassák magukat kibérelt tollak által, ne kérjenek semmi részt abból, mit az államszervezet tehetségüknek nyújthatna és folytassák ezt a munkát egy negyedszázadig abban az állandó kísértetben, hogy minden a miénk lehetne, ha kezünket utána nyújtanók, a fejedelem bizalma, a nemzet ölelése, a hatalom ereje és nekünk szolgálna mindenki, aki most ránk ugat és minket dicsérne a világ minden Wernerje írásban és szónoklatban, ha kiűznők lelkünkéből azt a szent ideált . . . próbálják meg? ilyen áldozatot hozni saját meggyőződésünknek s ha meg-

tették és ha egy negyedszázad múlva egy új Bánffy végig-
gázol testükön-lelkükön durván és piszkosan: akkor mondja-
nak majd ítéletet Apponyi Albert gróf fölött s akkor kár-
hoztassák majd az ellenzéket energiájának eltompulása miatt.
Az ellenzéknek kötelessége az ellenőrzés, – hirdeti az
egyik, kinek vér helyett limonádé foly az ereiben. Persze,
hogy kötelessége. De mikor zajlik a Tisza, megtelik a me-
der, hömpölyög a szennyes áradat és rést üt a gáton, -
vajjon be lehet-e dugni azt a rést pusztá tenyérrel?

Érdekszövetség.

1897. január 16.

De az igaztalan Ítélettől jó lesz tartózkodni. Éppen azért
annak a szemfedőnek, melyet alkotmányosságunkra borított
a rendszer, nem csak a színét vizsgáljuk, hanem a visszáját
is. A színe – már sokszor írtam – egy érdekhálózat. A párt
ma szövetséget, a politika pénzforrást jelent. Angliában volt
olyan kormányelnök, aki zsebében hordotta minden képviselő-
lőnek az árát, amiből csak azt következtetem, hogy semmi
sem új a nap alatt.

Lássuk a rendszer visszáját.

Vajjon a sok érdek együtt nem éppen maga a köz-
érdek-e?

Íme, a hívek be vannak osztva a gazdasági rend fiók-
jaiba. Néhányan a biztosítás körül forgolódnak, mások a fo-
lyam-szabályozásoknál, sokan vasútépítést közvetítenek, töb-
ben a részvénytársaságok kebelén pihennek, némelyek ipar-
vállalatokban vesznek részt és így tovább. Mindez együttvéve
vajjon nem a nemzeti közmunkásság foglalatja-e? Nem hibá-
zunk-e, ha hibáztatjuk ezt a rendszert? Vajjon ezek a hívek
éppen azért, hogy a nemzeti közmunka minden tagozatá-
ban részt vesznek, nem életelemei-e az egyetemes haladásnak
és a közsikernek?

E fontos kérdésre kérdéssel felelek. Nélkülözhetetlen mozgató erők-e ezek a hívek a közmunkaágak fejlesztésénél? Mert való, hogy ezek az ágak külön-külön és együtt, ezek a patakok, erecskék, folyók, csermelyek, árkok, csatornák a nemzeti fejlődés életfolyamának állandó táplálékát alkotják. Tehát szükséges tényezői azon előnyomulásnak, melylyel a civilizáció birodalmában tért foglal hazánk.

De ismétlen a kérdést, vajjon e tényezők életében nélkülözhetetlen-e a hívek ereje? Bizonyára nem; először nem, mivel senki sem pótolhatatlan, másodsor nem, mivel a hívek csak félkötelességet teljesíthetnek, tehetségük másik felét a mandátum foglalván le.

Pedig mégis nélkülözhetetlenek. És itt rejlik a nemzeti közélet önmérgezése. Olyan feladatokat teljesítenek, aminőkre csakis ők vállalkozhatnak. A folyók, patakok, csermelyek, erecskék életműszerei részint nyílt, részint rejtett forrásokból táplálkoznak. A nyílt forrás az üzlet, a forgalom, a ketszerkettő. A rejtett forrás: kormánykedvezmény, illetéktelen támogatás, versenyelőny, protekció a többi vállalattal szemben.

Ezeket a rejtett forrásokat csakis a képviselő urak képesek mozgásba hozni és a vállalat vízkerekei felé terelni. Az ilyen fogások biztosítják aztán, – a vállalat prosperálását? Nem csak; mert ez helyes, hanem a busás dividendát a közjó kárára. Im, ezért nélkülözhetetlenek a hívek. Csak azért, hogy a vállalat meg hozza a munkának és befektetésnek jogosult polgári hasznát: nincs a hívekre szükség. Ezt elvégzi a szakértelem és a verejték. De szükség van rájuk, akik sem nem izzadnak, sem nem szakértők a jogosulatlan uzsora-haszon megnyerése szempontjából. Már most, akár az államtól, akár a nagyközönségtől préselik ki ezt a hasznot, így is, úgy is a közjó rovására teszik.

Részletezés nem szükséges. Egpár példa elegendő.

Nálunk meg sem meri a kormány gondolni, hogy államkölesönt bocsásson ki és bonyolítson le a bankok közvetítése nélkül. Az egyesült államok ezentúl vannak már egy évtized óta. Ott rég tudják, hogy a provízióra utazó közvetítést a termelés és fogyasztás, a tőke és munka, a hitelezés és vál-

lalkozás áramlatából a lehetőségig ki kell zárni. Nálunk megkísérteni sem merik. Miért? Azért, mert a bankok jobban és hatásosabban vannak a házban képviselve, mint p. o. az egyházak, avagy az iskolák, avagy a földművesek, avagy az iparosok; sőt jobban és erőteljesebben vannak képviselve, mint maga a nemzet.

Mit látunk? Gondoljon az olvasó a biztosítási ügyre és őrizze meg higgadságát, hogy igazságosan ítéljen.

Rengeteg társulat működik rengeteg személyzettel és a rengeteg fizetések mellett rengeteg osztalékot ad. Mi itt a közérdek? Az idegen kapitális gyarapítása? Nem. A közérdek az volna, hogy az elemi csapások és tűzkárok veszélye redukáltassák és lehetőleg kiegyenlítettessék a nép minimális terhe mellett. De minimális-e a teher, ha nyereszkes társulatok működnek a veszélyek redukációján és a károk kiegyenlítésén?

A dolog világos. Azok a hihetetlen nagyságú osztalékok – 50-60 százaléka az első évi díjtételnek – melyek a szerzőket illetik és azok a hihetetlen fizetések, melyeket csekély kvalifikáció és közepszerű könyvviteli munka után az igazgatók és tanácsosok húznak és végre a részvényesek biztos és magas dividendái nem jelentenek egyebet, mint azt, hogy az állami protekció lehetővé teszi azt a jogosulatlan uzsorahasznót, mely kizárólag és egyenesen a biztosító tömeg kizsárolásából származik.

Miben áll az a protekció? Az elnézésben és megtörésben. Mindenki tudja, hogy a kötelező biztosítás szervezése akár államilag, akár törvényhatóságilag a legegyszerűbb, legáldásosabb, legkönnyebb reformok közé tartozik. Regie-je alig volna, mert a telekkönyv, a kataszter és a földművelési statisztika már megvan, és azt csak nyilván kell tartani és mert a károk felvételénél a hatósági közegek részint az adóleírás, részint a rendőri szempontok okából, amúgy is közreműködnek.

De ilyen reformra a kormány gondolni sem mer. Hiszen annyi matador van személyesen érdekelve a biztosító társulatoknál, hogy ez a reform válságot idézne elé.

Hanem a kvótaemelés nem idéz föl válságot. Azt meg-

szavazzák. És ha osztrák fennhatósági beavatkozást tűr a kormány a tarifák megállapításánál, akkor sem kell válságtól tartani. És ha megtiltja kormányunknak az osztrák, hogy a honi ipart védelmezze, akkor se lesz válság.

Milyen tehát a kérdés visszája?

Éppen mint a színe. Érdekszövetség túl is, innen is. Bármerre forgatjuk, bármelyik oldalát nézzük, mindig csak érdekszövetség. Kéz kezet mos. A kormány tűri és előmozdítja, hogy a képviselő urak magánérdekből kizsarolják az országot; a képviselő urak pedig tűrik és előmozdítják, hogy a kormány osztrák érdekből kizsarolja szintén az országot.

Idegen uralom.

1897. január 19.

Íme a kormány összekalapált erőszakos módon egy többséget. Az erőszak azért kellett, mert más utón ez a többség létre nem jön. A többség pedig azért kell, mert más utón az országot az osztráknak kiszolgáltatni nem lehet.

Ha pedig az oláhok, tótok konspirálnának avégből, hogy az országot idegen hatalomnak szolgáltatassák ki: hűtlenségi pörbe fogná őket az ügyészség s mi izgatottan váránk az árulók bűnhődését.

Az erőszak éppen olyan törvénytelen, mint az összeesküvés. Az ország érdekeit idegen uralom alá hajtani, mindig honárulás. A politikai mérleg nyelve mutathat különbséget, az osztrák idegen uralom és az orosz idegen uralom között. A büntető jog elvei nem ismernek ilyen különbséget.

Mi hát az eltérés aközött, ha egy erőszakos utón összeharácsolt többség az osztrák állam javára – kezdene működni, háttérbe szorítva a magyar haza nyilvánvaló érdekeit – és a között, ha a nemzetiségi agitátorok különböző rejtett, utakon a pánszláv liga közvetítésével az orosz diplomácia karjaiban keresnék a saját üdvöket, nem törődve hazájuk függetlenségével? Mi volna az eltérés e két mozgalomban?

Semmi.

Tovább megyek.

A magyar többség húsz év óta idegen uralom istápolásából meríti erejét. Lépésről-lépésre ki lehet mutatni, hogy a parlamenti többség és a nemzeti többség nem azonos fogalmak. A kettő nem egy úton jár. A nemzeti fejlődés a rügy tavaszi munkájához hasonlít. Az életerő titokzatos és ellenállhatatlan hatalma működik benne. A parlamenti többség ennél a munkánál a törzs kérgét képviseli, mely sehogy sem akar utat nyitni a rügy törekvésének. Meddig tart e küzdelem?

Tudni szeretném azokat a jogelveket, amelyek megengedik egy többségnek, hogy idegen uralommal szövetkezzék a saját fenntartása okából. És tudni szeretném, hogy a kisebbség el van-e zárva ilyen lépéstől?

Persze a többség a haza nyugalmaért teszi ezt. Fél a bonyodalmaktól. Nem akarja kockáztatni a nemzet életét. Nagyon szép. Annyi bizonyos is, hogy ez a politika alaposan biztosítja a többség fennállását. Az ország fennállása másodrendű kérdés.

Ám a kisebbség is gondolkozik, eszmél és bírál. Hátha körül talál tekinteni? Hátha aziránt talál magának biztosítékot szerezni, hogy egy másik idegen uralom erősebb, mint az osztrák s ennél fogva jobb szövetséges?

Nem az uralkodóház uralmáról beszélek. A változást ezen a téren senki sem óhajtja. A magyar nemzetet nem az osztrák szurony ereje sorakoztatja a Habsburg-trón körül, hanem a történelmileg kifejlődött szükség és a nemzeti lélekben rejlő monarchikus érzület.

Amit méltán megunt a nemzet, az az osztrák állam uralma Magyarország fölött. Az a beavatkozás, mely lépten-nyomon megaláz; az a prepotencia, mely a közös intézményeket német intézményekké fejlesztette; az a szükkeblűség, mellyel gátat vet haladásunk elé. Ezt unta meg a nemzet nagyon. Azt a különös toladást, hogy zsebünkben kotorász s nyomorult filléreinkből részt követel magának.

A többség nem kifogásolja ezt az állapotot. Arra tanította az idő, hogy a maga hasznát nézze. Úgy látja, hogy

az ellátás kifogástalan. Miután pedig azonosítja magát a haza fogalmával, ennél fogva csak természetes, ha az ország is boldog.

Jól vigyázzunk arra a jelszóra, mely mellett a többség alakulni szokott. Rideg konzervativizmus a közjogi téren. Ez nálunk nem azt jelenti, amit más államokban. Egyebütt az ilyen jelszó a kormányforma állandóságát jelenti olyan ellenzékkel szemben, mely a kormányformát kívánja változtatni. De ilyen ellenzék nálunk nincs. Itt mindenki monarchikus. Nálunk ezt a jelszót akkor dobták a közéletbe, mikor a többség – egyebekben – radikális irányt követett.

Ez a jelszó tehát az egyházpolitikai radikalizmus ára.

Hangoztatták pedig a jelszót olyan ellenzékkel szemben, amely nemzeti aspirációkat követelt. A közjogi rideg konzervativizmus tehát minden rendű és rangú nemzeti aspiráció teljes feladását és az összbirodalmi érdekek magyar részről való oltalmazását és felszerelését jelenti. Jelenti a külügyi viszonyokban a hármasszövetséget, mely benső mivoltánál fogva kizárja független államiságunk lehetőségét, az összbirodalmi eszmében nyilvánuló nagyhatalmi állást tolván előtérbe. Jelenti az összes gazdasági kiegyezésnek a birodalmi egység érdekében való megkötési kényszerét. Jelenti a tűzéség új felszerelését és a kvótának, valamint a katonatiszti fizetéseknek fölemelését.

Ha ezt nem jelenti: felvilágosítást kérünk, hogy honnan kapta a kormányelnök úr a nemzet megvásárlására fordított milliárdokat? És minő indokolással mozgósítottak osztrák ezredek a magyar választási szabadság megfékezésére.

De mivel azt jelenti, amit mondék, ennél fogva másodszor kérdem: minő jogelv alapján tesz a többség szolgálatokat egy idegen uralomnak? És – ilyen körülmények között – van-e jogelv, mely a kisebbséget idegen összeköttetések-től elzárhatná?

Mit szólna a többség ahhoz, ha a kisebbség orosz pénzzel és orosz katonai oltalom alatt merne választani és tenné ezt abból a célból, hogy hazánk érdekeit Oroszországnak kiszolgáltassa?

Tagadom, hogy sántít a hasonlat. Szerződési viszony-

ban vagyunk mindkettővel. Punktum. És mégis. Minden magyar ember háta megborsószik ettől a föltevéstől. Az enyém is. Pedig a dolog érdemére nézve nincs különbség: mindkettő idegen uralmat jelent.

A „szucilisták”-ról.

1897. február 2.

Az oláh földműves gazda irtózik a birtoktagosítástól. Gyanakodik a mérnökben, a bíróban, a választmányban. Látja őket a földesúrnál ebédelni és levonja magának azt a következtetést, hogy az eljárásnál az ő vagyona rövideket szenved. Ezt a gyanút a háttérben táplálja és fokozza az oláh-prókátor. Így aztán a tagosítási művelet, valamint a birtokrendezésnek minden ága harc és háborút jelent az oláh gazdák, mint volt úrbéreseket és a magyar nemes, mint volt földesúr között. Ez a harc rendszerint az oláh földművesek győzelmével és a magyar földesúr érdekeinek tetemes megnyirbálásával végződik, mert a magyar mérnök és a magyar bíró a pártatlanság látszatát azzal iparkodik megőrizni, hogy amennyire csak lehet, az oláh gazdáknak még jogosulatlan igényeit is kielégíti.

Ilyen harc folyt le néhány év előtt Mező-Sámsondon is, hol a földesúr Bethlen István gróf volt, az erdélyi részek nagyműveltségű főura. A tagosítás befejezése után a gróf összes terményeit felgyújtották. A tűzvész színhelyén megjelent az egész község, de az oltásban csak az urasági alkalmazottak vettek részt. Jelen volt a gróf is. Mellette állott a helybeli oláh pap. A nép pipázva nézte a vészt s kárörömmel kiabálta: »nesze tagosítás! kell-e tagosítás?«

Bethlen István gróf csendes elmélkedésbe merült s végre így szólt a paphoz: »Ennek a népnek igaza van. Ide nem tagosítás kellett, hanem – iskola.«

Ezzel karonfogta a bámuló pópát és bevezette a kas-

télyba. Ott megint megszólalt: »Tisztelendő úr, itt van kétezzer forint az én részemről és kétezzer a feleségem részéről. Állítsanak minél előbb egy jó iskolát?« – Ezalatt odakünn 50-60 ezer forint érték a gyűjtogatás martaléka lett.

Ezt a fölötté jellemző eseményt, mely 15-16 év előtt történt, a magyar »szucilisták« gyűlése juttatta eszembe. Hírlapjaink közlése szakadozott és kivonatos. De a hézagokat igyekeztem, amennyire tőlem telik, pótolni. Így alkottam magamnak képet a panaszokról és a kívánságokról. A kép nem vigasztaló.

Ezek nem agrár-szociálisták, hanem német majmok. Hányják, vetik a nagy szavakat öntudat nélkül, félreismerik a földbirtok természetét és saját helyzetüket. Azonosítják a földtőkét a mozgó tőkével és a mezei munkást a gyár-munkással.

Megtagadják a hazát, hogy csavargókká lehessenek; megtagadják az Istent, hogy még a lelki vigaszban se lehessen osztályrészük. Ez annyit jelent, mintha a fázó ember a házat gyűjtaná föl, hogy fűtözhessek.

Isten és haza alkotják a művelt emberiség jogrendjének alapját. Erről az alapról nem mondunk le néhány félművelt izgató kedvéért. Ha a köröm megnő az ujjakon, nem a kezét szokás levágni, hanem a körömöt.

Aki megtámadja azt az alapot, melyen az isteni és emberi intézmények összesége évezredek fejlődése által föl-épült: az vagy örült, vagy gonosztevő; mert annak az esz-köze pusztítás, a célja pusztulás. Ezen a téren nem a polgárt látjuk a maga reformtörekvésével, hanem az ellenséget a maga gyilkos szándékával. Itt nem a szabadság eszme-köre hódít tért, hanem az erőszak brutalitása lépett föl, hogy necsak elzárja az emberi fejlődés útját, hanem visszasülyesz-szen a barlanglakok világába. De nekünk nincs kedvünk nyers halat enni és medvékkel cimborálni.

Ezen a téren a »szucilisták« mozgalma nem méltányos, nem igazságos, nem törvényes és nem jogos. De mérték-telenül gyűlöletes. Mert mindazt, ami nekünk kegyeletos, összes emlékeinket, szent hagyományainkat, lelkünkbe oltott kötelességeinket, a szeretetnek és ragaszkodásnak évezredes

kötélékeit a haza irányában, melyért annyi hősrünk vérzett el s annyi vértanunk szenvedett száműzetést és halált - minden ok nélkül támadják s a nemzetközi majmolásnak hitvány és alávaló eszközeivel akarják megsemmisíteni.

De van jogosult panaszuk is.

A jancsibankó a mozgó tőkének egyik pimasz visszaélése. A napszám-uzsora a földtőke rút visszaélése. A ki nem elégített földszerzési vágy éhínsége szintén jelentékeny baj. A munkaidő rövid tartama, mely a szerzést három hónapra korlátozza, holott a család fogyasztása egész éven át tart, növeli a mezei munkás gondjainak sokaságát. A polgárjogokból való kizárás fontos erkölcsi rugója az elégtelenségnek.

Miként jutottunk odáig, hogy ilyen lokális természetű betegségekkel szemben a »szucilisták« az istentagadásban és a hazaszeretet kiirtásában keressenek menedéket? Egyéb okokban is keresik. A nők és a gyermekek oltalmában, - ami azt jelenti az ő szótárunkban, hogy ezek ne dolgozzanak; a napi munkaidő leszállításában egyelőre 10, később 8 órára, ami valóságos ostobaság, mert egyenesen lehetlenné teszi a földművelést. De a főmenedéket a nemzetközi szocializmus elvadult és kizárólag a munka és pénz között folyó harcra alkalmazható tantételeiben és ezeknek meg nem értett és lázbeteges eltorzulásaiban keresik. Honnan van ez?

És itt visszatérek a Bethlen István gróf példájára.

Harminc éve már, hogy hazánk autonóm kormányzatban részesül. Maholnap harminc éve, hogy az iskolakötelezettség fennáll. Mit tett ezalatt a törvényhozás és a kormányzat? Mit művelt az iskola? Van-e már örökösödési törvényünk, mely századokra adhatna irányt a birtokmegosztás mozgalmának? Van-e már nemzedékünk, melynek irányt, szellemet és lelki vérkeringést a magyar iskolázás adott?

Mi történt?

Hiszen a baj nem orgyilkos módjára jött, lopva, sötétben, áruhában. Hiszen látni való volt, hogy miként keletkezik a századok e nagy betegsége egyebütt. Csirájában észlelhattuk, terjedését szemlélhattuk, következményeit kiszá-

mithattuk. Elég idő volt az előkészületre és a ragály megfogamzásának vagy idehurcolásának megelőzésére.

De mi történt?

Drága pillanatait az elvesztegetett időnek méltán sirathatjuk most. Ezerháromszáz törvényt csináltak harminc év alatt. Ehhez a rémületszámadáshoz járul a kormánynak és a törvényhatóságoknak legalább tízezer szabályrendelete. Ám egyetlen egy sincs ezek közt, mely a szociális párt keletkezésének okait elhárítani iparkodnék. És a magyar iskolázás? Céltudatos rendszerrel vajjon ápolta-e az iskola szelleme és a tankönyvek iránya a hazafiságot, vallásosságot, becsületérzést, férfias bátorságot és jellemképzést?

Vérhaborító gondolat, hogy kormányzásuk idejét és a java erejét a korteszüzmek foglalták el és merítették ki. Ezen alávaló tevékenység árnyas nyirkában minden gomba tenyészetnek indult. A nemzetiségnek, a hazaellenes konspirációkká alakult egyházaknak, az idegen szociális sajtó terjedésének, a latifundiumok keletkezésének és a kötött birtoktestek szaporításának méreggombái ellenőrzés nélkül, sokszor támogatva csírázhattak, tenyészhettek, fejlődhettek szabadon.

Hihetetlenül elhanyagolták a nemzeti erőfejlesztésnek minden eszközét. Hihetetlen módon gondozták az egyéni alávalóságok kútforrását. Jövendőbe néző terve egyiknek sem volt. Éltek napról-napra magasabb célok nélkül és zsebrevágták a hatalommal járó előnyöket lelkiismeretlenül.

Új, erőteljes, hazaszerető, szerény, igazságos, munkás nemzedéket nevelhettek volna harminc év alatt. Ehelyett azt kell olvasnunk, hogy az alföldi paraszt megtagadja a hazát és az istent. Az időnek ezen szörnyű eltékozlásáért elégtételt a kormányokon venni nem tudnak. De látom, érzem, hiszem, hogy a történelem bírói átkát ki nem kerülhetik.

A mozduló föld.

1897. február 4.

Kormányunk még nem volt abban a helyzetben, hogy talpai alatt mozogni érezze a földet. Kérdezze meg Tisza Kálmántól, hogy milyen érzés az. Ő tudja. Ismeri ennek a tünetnek mindkét nemét. Ifjú korában mint mozzgató, férfi korában mint hintázó vett benne részt. Az érzés, hitem szerint, nem kellemes. De kérdezzék meg őt.

Mert, hogy meg fog ez a föld mozdulni, arról bizonyos vagyok. Az igazság csalhatatlan formulákkal látta el az emberi elmét. A sok esőből sár lesz. Nagy hidegben megfagy a víz. A túlfeszített húr elpattan. A kútra járó korsó eltörik. Ezer ilyen jövőmondás van, amihez jóstehetség nem kell.

Lapjainkat arról értesítik, hogy a kormányok tisztába jöttek a kiegyezés kérdései fölött. A kvótáról azonban nem beszéltek. Ezzel tehát úgy-e nincsenek tisztában? De megjegyzi, hogy ezt az ügyet majd a kvótabizottságok veszik kezelésbe. Szükségesnek tartják hozzátenni, hogy a bizottságok nem fognak üzeneteket váltani, hanem csak tárgyalni fognak.

Ez a megállapodás legalább is gyanús. Az üzenetírásban, a tárgyalás szóbelileg történik. Az üzenetnél nem lehet kikerülni az okfejtést, a tárgyalásnál mellőzhetők az érvek. Az üzenet nem kerülheti ki a nyilvánosságot; a tárgyalás zárt ajtók mögött foly. Az üzenetnél scripta manent, a tárgyalásnál verba volant.

A különbség ez: az üzenetváltás súlyos politikai és erkölcsi felelősséggel jár, mert az országnak alkalmat nyújt az indokok mérlegelésére; a tárgyalás homálya elrejti az egyéneket a felelősség nyilai elől.

Ilyenformán nem alaptalan az a föltevés, hogy az üzenetváltásnak előre hirdetett mellőzésével be nem vállalható célokat akarnak elérni. Ez a titkolt cél nem lehet egyéb, mint a kvótabizottság kitűzendő feladatának megkönnyítése. Eből következik, hogy az a feladat nehéz lesz.

Elhiszem azt. Sem Ephialtes, sem Dumoriez, sem a többi

megbélyegzett nem állott nehezebb feladat előtt. Valamennyi kapott a maga eljárásához – ha nem is indokot, de legalább ürügyet. De a kvótaemeléshez még csak ürügyet sem lehet találni. Pedig rég okoskodnak rajta. Hányják-vetik a statisztikát, dongják az áruforgalmi rubrikákat, szedik-veszik a gazdasági erőmérőket, próbálgatják az adófizetés és az adóképesség arányainak összeegyeztetését – mind hiába! a kétszerkettő nem főszolgabíró és nem áll kötélnek a liberális párt szolgálatában. A kétszerkettő makacs, szilárd, hajthatatlan, nem politizál; renegát sem lesz, hogy egyszer csára, máskor hajsza hirdesse az igazságot; protekciót sem kér, hogy a derekát ezen a réven adja be; nyugdíjat sem kap, szellemének nagyfokú elfáradása miatt. A kétszerkettő egy kellemetlen fickó, aki még csak Verwaltungs-rath sem akar lenni; sőt rendjelre sem vágyakozik, sem a főrendiházba. Nem lehet azt sem agyonbunkózni, sem lekötelezni.

Ezenkívül az a rossz természete van, hogy készségesen szolgál minden becsületes embert és minden igazságos ügyet. Az is jellemvonása, hogy könnyen hozzá lehet férni. Lelke megnyílik minden kutató előtt. Nem zárkózik sem palotákba, sem erdőkbe, sem pincékbe. Mindenütt ott van, ahol keresik.

Pedig keresik. Íme, Hevesmegye már rátalált. Fehérmegye is kezét fogott vele. Somogy úgy üdvözölte, mint régi ismerősét. Ez a szemmel nem látható, kézzel meg nem fogható, súllyal meg nem mérhető valami megjelenik a törvényhatóságok tanácsstermeiben, elvándorol a községekbe, útjába ejti a tanyákat, betekint a boltokba, a műhelyekbe, a pajtákba, mindenütt meggyújt egy parányi világot és egyszerre csak látni kezdenek az emberek, fölismerik a nyomornak, a szegénységnek okait, a fejlődésnek akadályait, a helyzet hátrányait, a szolgaság szégyenét és a közakarat hatalmát.

Ezt a hatalmat még nem ismeri a kormány. De lesz majd része a megismerésben. Hihetetlen ereje van ennek a hatalomnak. Sziklákat olvaszt, ha úgy akarja és meghígul a föld és hullámverés támad rajta, miként a háborgó tengeren.

Törékeny kis sajkáddal mi lesz akkor, szegény magyar kormány?

Pedig megmozdul ez a lomha föld, akárki meglássa.

Senkinek sincs kedve osztrák oltárra vinni áldozatát csak azért, hogy ez a kormány éljen. Ezért a silány életért nem fosztatja ki magát az ország. Válság hírektől nem ijed meg senki. Mindenki jól tudja, hogyha nekünk válság, az osztráknak is válság. A balekfogás ideje már lejárt. Olyan válság nincs, amely minket külön érhet.

Az osztrák pénzt követel rajtunk jogtalanul. Mi visszautasítjuk ezt az impertinenciát. De a kormányunk nem utasítja vissza. Nos? A legrosszabb, ami történhetik, hogy kormányunk megbukik. No bizony. Ilyen veszély tői még az ürge sem ijed meg. Ha bukik: jön a másik. Mert a légy Bagdadból is eljön a mézre, mondja a mohamedán.

Aztán? Nos, az új kormány, ha bukni nem akar, visszautasítja az osztrák jogtalan követelését. Aztán? A nemzet pedig egyhangúlag azt mondja: helyes. *Alios ego vidi ventos.*

Következik ő felsége döntése. Föltehető-e, hogy ne a statusquo mellett döntsön? Ötven évnek, olykor nagypróbáju időknek uralkodói tapasztalását és bölcsességét vonnók kétségbe, ha azt hinnők, hogy a jogtalan követelés oldala mellé áll. Vajjon mit jelentene az a tény, hogy a korona az osztrák jogtalan követelés kiegészítése céljából segédkezet nyújt Magyarországra vagyoni kifosztására? Bizonyára súlyos váltságot jelentene. Világtörténelmi kötelékek szakadnának el egymásután és rohamosan.

Ezek a kötelékek: artériák a trónnak, Ausztriának és Magyarországnak közös vérkeringésében. Ahol egy artéria elszakad, ott vérzés keletkezik. Ez a vérzés egyaránt gyengítené a trónt, Ausztriát és Magyarországot. Egyaránt. Mivel egyaránt, ennél fogva a válság nem külön érne minket. Olyan igazság ez, melyet a fejedelmi bölcsesség figyelmen kívül nem hagy. Válságtól tehát nincs okunk félni, mert válság nem lesz.

A föld bátran megmozdulhat a kormány talpai alatt. A hullám csak öt nyeli el és rossz emlékezetét.

Látszat-e vagy valóság?

1897. február 6.

Sokszor azt hiszem, hogy az a sok tinta és nyomdafesték, mit a magyar publicisztika ellenzéki része naponként elhasznál, merőben kárba megy. Úgy néz ki a helyzet, mintha a közviszonyok fejlesztésére, a jónak elomozdítására és a rossznak meggátlására az ellenzék küzdelmének semmi befolyása sem volna. Mintha minden érzék el volna rontva ebben a szerencsétlen országban s mintha a tetszhalál állapota borult volna a nemzetre. Fáradság, kimerülés, álomkór és lelki tespedés tünetei mutatkoznak. Mintha a hitnek minden szála kettészakadt – s mintha a bizalomnak minden reménye elsorvadt volna.

Látszat-e ez, vagy valóság;?

Az út, melyen közéletünk halad, nemcsak kényes, de komolyan veszélyes is. Problémák lépnek előtérbe minden pillanatban. A kormány sem kerülni, sem megoldani, sem elgázolni nem tudja a nehézségeket. Megbotlik valamennyiben, mint a cserebogár a falban s aztán beletántorog a másikba, hogy ott is megbotolják. Így hányódik-vetődik a kormány, hol a szirten, mely szétzúzással, – hol a habon, mely elnyeléssel fenyegeti a hajót.

Felvilágosítást pedig semmiről sem ad. Érezteti nagyon, hogy olyan nemzet, mely még benne is bízik, csak mellőzést és lenézést érdemel. Gondolja magában: ha jó voltam neki, akkor érje be azzal a helyzettel, amelyet én hozok létre.

A külügyek aggasztó szint öltöttek. Akit hü barátoknak hittünk, a német ellenünk konspirált. Mint mikor a támasz úgy neki fekszik az épületnek, hogy oltalom helyett ledönti azt. Akit pedig ellenségnek néztünk: határaink mentén fenyegetőleg csoportosítja haderejét s a diplomácia terén sűrűn hullatja hátunkra az ostorcsapásokat. Befolyásunkat a Balkán államokra teljesen elvesztettük; aki velünk látszik tartani, merőben megbízhatatlan.

A nagy színpadon nem hősök vagyunk, hanem csak csatlósok. Hordozzuk a súlyos fegyverzetet, de nem azért,

hogy verekedjünk a magunk érdekében, hanem csak azért, hogy akit kísérünk, a lovag jól el legyen látva. Se akaratunk, se súlyunk, se tekintélyünk. Viseljük a nagyhatalmi állásnak minden terhét, de nem élvezzük annak semmi előnyét. Vereséget szenvedünk a külkereskedelem minden vonalán és kudarc után kudarc ér a nemzetközi politika minden sakkhúzásánál. Ebben a feszült és terhes levegőben, mikor mindenki látja a felhőt és érzi a vihar előjeleit: a magyar kormánynak nincs más mondani valója, mint az, hogy semmi változás nem történt. Mintha így biztatna: nem kell félni, a báránykának nincs semmi baja; csak a torka véres.

És a nemzet? Hallgat; tűr, mintha sejtelve sem volna a veszélyről. Látszat-e ez, vagy valóság?

Eközben egy félig elaltatott, félig megdermesztett kérdés lélekzeni, mozogni, nyújtózkodni kezd. A predeáli állomáson szaporodnak az utasok. Az oláh liga emberei szárnyra kelnek, miként a hollók, mikor dögöt éreznek. Odaát Romániában tüntetőleg ünneplik a liga vezéreit. Aki ma a ligában dolgozik, holnap már miniszter, vagy a szenátus elnöke. Nálunk pedig, akik a nemzeti jog szolgálatát tűzték ki életük feladatául, végigöntetnek a segélyezett irodalom hivatalos sáracsatornájának piszkos levéllel és mesterségesen szoríttatnak le a cselekvés teréről. A nemzet ezt is túri békével, anélkül, hogy felszisszenne akár a szégyentől, akár a bosszúságtól. Látszat-e ez, vagy valóság?

Egyidejűleg azt kell látnunk, hogy az alföldi magyar munkásban a hazának egy új ellensége támadt, mely hajlandó keztfogni az ország feldarabolóival s együtt ketten hajlandók egy idegen uralom előtt készséggel meghajolni.

A magyar kormány e veszélyek közepette néma, mint a hal és tétlen, mint a lajhár. Nincsen egy biztató terve, egy megnyugtató ténye, nincs egy vigasztaló szava. A közérzületet nem termékenyíti meg egyetlen gondolattal, a közaggodalmat nem oszlatja el egyetlen eszmével. Ebben a kétes, bizonytalan és nyomasztó homályban egyetlen fénysugár sem dereng.

Csak annyit tudunk, hogy az osztrákok vagyoni érdekeinek előmozdítása a magyar kormány elsőrendű gondjai

közé tartozik. Még ezt sem tudjuk bizonyosan. Mert a kormány nem tartja a nemzetet arra méltónak, hogy szándékait vele közölje. De sejtjük, hogy az osztrákok javára ki leszünk fosztogatva. Minden jel azt mutatja, hogy sejtelmünk alapos. A kvótát emelni fogják nálunk és le fogják szállítani Ausztriában. Ez a sejtetem teljesebben fog.

Vajjon a történelem el fogja-e hinni, hogy ilyen fenekestül felfordult világ is létezett valaha? Hogy létezhessék egy kormány, melynek abszolúte semmi terve nincs a nemzetét komolyan fenyegető veszélyek elhárítására, de amelynek eltökélt szándéka egy idegen ország vagyoni helyzetét a saját országának rovására javítani? És egy nemzet, amely ezt látja, tudja, érzi és tűrő hallgatással mond le az életfenntartás ösztöneiről?

Látszat-e ez, vagy valóság?

Sokszor azt hiszem, hogy az a sok tinta és nyomdafesték, mit a magyar publicisztika ellenzéki része naponként elhasznál, merőben kárba vesz.

De ez csak látszat. A nemzet fölismeri, hogy a sorok között saját vére csörgedez és feljajdul, miként a sebzett oroszán és hangjának hullámai elsodorják ezt a kormányt, miként a könnyű pelyhet.

„Nem boldog a magyar.”

1897. február 8.

Mindenkit meg fog döbenteni az a sötét beszéd, melyet Szemere Miklós tartott, kezében a Széchenyi-serleggel. Mindenkinek eszébe jut, hogy e beszéd, epigrammos befejezése Bánk-bánnak abból a jelenetéből van idézve, midőn kétségbeesett főurak összeesküvésre gyűlnek össze. »Igyunk nagyúr! Nem boldog a magyar!«

Ilyen ítélet nem kerül véletlenül egy ilyen öntudatos beszédbe. Nem mintha konspiráció járna a szónok elméjében;

idáig még nem vagyunk. De mintha azt mondaná, hogy rendes és sima utón, érezhető zökkenések nélkül – az erkölcsi zavaroknak ebből a tömkelegéből immár kibontakozni nem lehet.

Az a vázrajz, melyet Szemere úgy vetett oda, mintha egy nehéz terhet dobott volna le vállairól, a kétségbeesésig hűségese.

»Nem jutalmazzuk kellően az erényt s nem büntetjük illően a rosszat.« És alább: »A társadalom magasabb rétegeiben is büntetlenül tehetünk bátran, amit akarunk, csak mondjuk rá: politika.«

Bánffy miniszterelnök nem volt jelen. De voltak mások, kiknek élete nem megcáfolja, hanem igazolja e sötét beszédet.

»Bizonyos társadalmi nihilizmus felé evezünk, amelynek nem távoli partján kéklenni látom a mottót: hogy Magyarországon a tisztességes embernek túlnagy handicapteherrel kell lefutni az életpályát!«

A szegénysorsú középosztályról nem is beszél Szemere. Ez feltétlenül elmerül, – ha tisztességes. Ez már élvezi is azt a kiváltságot, amivel a szegénység jár. Ha nincs meggyőződése: objektív férfiú. Ha átadja magát a politikai kerítőknek: szalválja a családi helyzetet.

De ha az álláspontot többre becsüli, mint az állapotot: féleszű; és pusztulására magyarázatot nyújt a Darwin-elmélet. Mert féreg vagy jóbarátom s ha boldogulni akarsz: öltsd magadra annak a környezetnek színeit, amelyben élsz, Saját színeidet pedig dobd el magadtól, mint haszontalan ékességet, így észrevétlenül maradsz és kikerülheted a ragadozók figyelmét.

Milyen kár, hogy Szemere olyan óvatosan mellőzte a fejtegetést. Lehet, hogy a tapintat áldozatul esett volna, de az igazság jobban kidomborodik. Megmutatta a rákfenét; az éles kés is felcsillant kezében, de a műtéthez nem fogott. Az egész beszéd, mely kibontakozva az alapvetésből, remekművé válhatott volna, hogy mint egy tárogató hangja, bejárjon völgyet és hegyet, – azt a benyomást teszi ebben a szűkszavú keretben, mintha ez a kényes gavallér féltette volna tiszta kézelőjét a ráfreccsenő genytől.

De így is szolgálatot tett a beszéd. Aki hallotta, aki olvassa: ha ludas, megfeketül a vére, ha intakt, sorakozik az ítélethez.

Szemere nem él a közpálya sodrában. Csak a parton ill egy előkelő és finom világ disztíngvált légkörében és onnan nézi az ár hullámjait, küzdelmét, csapkodását, onnan látja, hogy a zavarosban való halászat minő gazdag zsákmányt nyújt és hogy miként merülnek el a szennyes habokban, akik az árral szemben úsznak.

Beszédjéből szomorúan látjuk, hogy ez az erőteljes és öntudatos férfi megáldva a Szemerék lelki tehetségével, lan-kadtan rakja le fegyvereit, mielőtt küzdött volna.

Kifáradt a nézésben és undort kapott a látványtól.

Borús a magyar levegő nagyon és förtelmes az olyan idő, amely így kerékbe törí a jók reményeit.

»Nem boldog a magyar!«

„Nem komoly.”

1897. február 9.

A Szemere Miklós beszédje tüzet fogott Ennek a tűz-nek több a lángja, mint a füstje. A láng világánál nagy tömeg salak mutatkozik. Nem vagyok olyan vérmes, hogy ettől a tűzlángtól a közélet megtisztulását várjam. A salak igen össze van elegyedve a nemes ércel s a kiválasztásra még ennyi tűz nem elégséges. De abból, hogy a kaszinó-ban válasz és visszatorlás nélkül maradt a Szemere bátor kiáltványa, talán nem ok nélkül következtetés, hogy a tisztító tűz munkája megkezdődött.

Nem vitázom a kormánynak azon orgánumaival, melyek a »Nemzeti Kaszinót« a »szószátyárok és semmivők« gyülekezetének tartják. Felvilágosításul csak azt jegyzem meg, hogy a szónokkal szemben ült Lobkovitz hadtest-parancsnok; a lakomán jelen volt a két házelnök, a kaszinó-

nak tagja minden miniszter és volt miniszter, a kúria elnöke, a főrendiház majdnem egészen, altábornagyok és egyéb katonai méltóságok, számos nagykereskedő, több tudós, sok szakember a földművelés terén: aminélfogva talán mégsem egészen igazságos tőlünk, hírlapíróktól – ámbár tudom, hogy elevenek és holtak fölött mi vagyunk a privilegizált ítélőbirák, – ezt a testületet csak úgy könnyedén a »szószátyárok és semmivevők« gyülekezetének mondani. De ismétlem: nem vitázom efölött. A hírlapíró sokszor jön abba a kényszerhelyzetbe, hogy hevenyészett munkát vigyen a piacra. A közönség értelme és ízlése majd csak megteszi a különbséget a használható és haszontalan áru között.

Azzal a jellemző ténnyel azonban érdemes foglalkozni, hogy a Szemere vakmerően éles és megdöbbentő kiáltványa válasz nélkül maradt. Pedig a politikának sok kipróbált főembere volt jelen. Holott a politizálás természetére, aljasságára, becstelenségére, minden cudarságot feddő kiváltságára olyan súlyos csapásokat intézett ta szónok, amilyenek a kaszinó falai között soha el nem hangzottak. Mégsem válaszolt rá senki a politizálok közül. Miért?

Mondják, hogy néhány főember ilyen jelszót hordoztatott körül: »ez a beszéd nem komoly«. Ez a jelszó megnyugtatta a politikusok lelkiismeretét. De nekem tetszve, ez nem azt bizonyítja, hogy a beszéd »nem komoly«, hanem azt, hogy némely lelkiismeretnek nagy fogékonysága van az elaltatásra.

A politikáról nálunk olyan felfogás honosult meg, mint a francia udvarnál a királyok ledérségéről. Ott így szóltak: a király vére nem fertőztet. Kicsibe múlt, hogy ebből a furcsa igazságból az ágyasság ki nem nőtte magát isten kegyelméből való intézménnyé. Nálunk a politika mindent eltúr, mindent megenged és mindent fedez. Emiatt rohanunk a társadalmi nihilizmus felé.

Csak az lehet a kérdés, hogy van-e igazság ebben a szörnyű vádban? Kérdésemmel az egyik főemberhez, Szilágyi Dezsőhöz fordulok.

Az ő személyében három fizetéses állás kumulálódik. A törvényes formák megtartásával őt 8000 forintos miniszteri nyugdíj, 14000 forintos elnöki fizetés és lakbér és 3200

forintos képviselői díj illeti meg. Nem tudom, sohasem kutattam, nem is fogom sohasem kutatni, hogy a közpénztárból fölveszi-e valamennyi illetményét? Én arról vagyok meggyőződve, hogy csak a házelnöki tiszteletdíjat élvezi. Ebben a meggyőződésben engem az a tisztelet támogat, amellyel személye iránt viseltetem és az a felfogás, amely hasonló körülmények között engem kötelezne. Szemmel alig látható disztinkcióról van itt szó a törvény engedélye és a köteletségérzet tilalma között. Póriás észjárás meg sem tudja tenni ezt a disztinkciót. Örömmel hirdetem – ámbár nem jártam utána, – hogy a Szilágyi köteletségérzete önmagára nézve felállította azt a láthatatlan tilalomfát.

De nézzen körül, mint házelnök. Hányan járnak a tilosban? Közönséges számítás szerint 70-80 nyugdíjas tagja van a háznak. A nyugdíjnak nincs más erkölcsi alapja, mint a munkaképtelenség. Akármit is mond a törvény, mely nálunk pártalkotás, de a köztisztesség csak olyan nyugdíjjogosultságot ismer, melyet a szolgálatban való kimerülés von maga után. Minden más nyugdíj: törvényesen megengedett módja a közpénztár kizsákmányolásának. Ahol pedig a zsákmányolás rendszerré válik s hol a nyugdíjüzlet nem az alárendelt helyzetű beamter-körökben virágzik, hanem a törvényhozás világában, feláldozva ezzel az üzérkedéssel a törvényhozói képesítésnek legfőbb kellékét, az egyéni függetlenséget: ott a tisztességérzet sárba van tiporva s a társadalmi nihilizmus éjszakája elbontással fenyeget.

Mintha látnám a mosolyt. Hát csak ez a baj?

Nemcsak ez. A sok közül a legenyhébbet ragadtam ki. Ha a vérkeringés egészséges volna: ezt a miazmát hamar kiküszöbölné a szervezetből. De a korhadás általános jellegget öltött.

A képviselői állás befolyása ügynökösködésre használtatik föl. Kivált a regálebérleteknél a pénzügyminisztérium illetékes osztálya sokat panaszolhatna némely közbenjáró képviselő buzgóságáról. A pszichológia törvényei szerint ez a buzgóság nem volna olyan energikus, ha ingyen történnék.

Hasonló buzgalom észlelhető a helyiérdekű vasutak szorgalmazásánál. Feltűnő gyors meggazdagodások riktó festékeket szolgáltatnának ezen tájkép kiszínezésére.

Szóljak-e a direktorkodásról? A képviselő úr megcsinálja az üzletet a direktor úrral. Az állam a bankkal, A képviselő és a direktor egy személy. Járja ez? Pedig járja. Ha ez nem erkölcsi nihilizmus, akkor az én Ítéloképességem egy fabatkát sem ér.

Ha pedig az ilyesmit csak sugdossák: az a párt, amelyhez a derék férfiú tartozik, ráborítja tagjára az oltalomnak vastag lepedőjét. így takarja el a politika a bűnt s így vonja el a bűnöst a társadalmi felelősség elől.

Ezenkívül ott van a becsületfenntartó eszköz gyanánt a pisztoly és kard. Minél több a politikus vállalata, annál járatosabb legyen a fegyverforgatásban. A középkor várurainak fajtája nem veszett ki, csak alkalmazkodik a viszonyokhoz. A legtöbb pénzvállalat ugyanazt a munkát végzi, amit azok a lerombolt várak. Kevesebb ugyan a romantika, de a siker biztosabb. Aki látja az ilyen vársáncok mögött a képviselő urak egész tömegét, vajjon hibázik-e, ha kimondja a merész szót: evezünk a társadalmi nihilizmus felé, mert büntetlenül tehetünk bátran, amit akarunk, csak mondják rá, hogy »politika«.

Ha az ilyen beszéd nem komoly, akkor kíváncsi vagyok, mi a komolyság?

A jószemű Szilágyi onnan az emelvényről minden nap egész csapatot lát, akiket sem összeköttetés, sem múlt, sem népszerűség, sem a közpálya érdeme nem fűz a kerülethez. Mégis képviselők. Mi ennek a titka? Egy sürgöny a miniszterelnök választási irodájából és egy zacskó pénz. Ebből a két tényezőt tessék megrajzolni a magyar alkotmányos eljárás képét. Mit jelent a parancsoló és engedelmeskedő, a vesztegető és a megvásárolt egyebet, mint az erkölcsi érületnek nemcsak ellankadását, hanem teljes szétzúllását. Nem gőzzel való evezés-e ez a társadalmi nihilizmus felé és nem fogadja-e oltalmába ezt a tömeges becstelenséget?

Tessék az előtérben megfigyelni a kormányelnököt, kezében szemétből kikotorászott levéllel, amely másnak szól és amelyet mégis felhasznál s hogy hatást érhessen el, még a levél dátumát is meghamisítja; és feleljenek, vajjon nem mindent főd-e a politika, ha úri ember ilyesmit büntetlenül tehet?

Azokat a főembereket cserben hagyta találékonyságuk, mikor azt mondták, hogy a Szemere beszéde »nem komoly«. Ezt a fitymáló Ítéletet a meglepetés csalta ajkaikra. A súlyos igazságok úgy csapkodtak fejeik fölött, hogy hirtelenében kiestek a szokott szerepből. Azok között a falak között váratlanul jött egy ilyen beszéd. A villámlás igen közel kapta őket. A szokatlan fény együtt a csattanással megdermesztette valójukat. Im, ezért nem válaszoltak a beszédre, melynek komolyságai: kínos ürügből tagadták meg.

Oktroyált kormányzás.

1897. április 7.

Voltaképen az alkotmány és a monarchia nem egyéb, mint a hatalom megosztása a nemzet és a korona között.

A törvényhozó hatalom megoszlik olyanformán, hogy az országgyűlés akarata csak a korona szentesítésével válik törvénnyé. A végrehajtó hatalom pedig megoszlik az által, hogy a korona kormánya minden tettéért és minden mulasztásáért felelős a nemzet országgyűlésének.

A törvényhozó és végrehajtó hatalmak ezen megosztása és összekapcsolása nélkül lehet alkotmány monarchia nélkül, vagy monarchia alkotmány nélkül, de alkotmányos monarchia nem lehet. Képzhetünk köztársaságot a népuralmi elvek kizárólagosságával, hol a szuverenitás minden eleme egy választott testület birtokában van. Ez a forma alkotmányos volna a monarchikus princípiumok teljes mellőzésével. Képzhetünk monarchiát, mely a szuverenitás minden elemét az uralkodó személyes akaratára ruházza. Ez a forma monarchikus volna az alkotmányosság teljes kizárásával. Mihelyt azonban a nemzet hatalma összekapcsolódik az uralkodó hatalmával, mihelyt a hatáskörök megoszlanak, hogy egymást kiegyenlítsék és egyensúlyba hozzák: ott már alkotmányos monarchia áll fenn, ami annyit jelent, hogy a nemzet és

uralkodó között a közhatalomnak gyakorlására nézve kölcsönösség létezik és hogy a nemzet nem hozhat törvényt az uralkodó beleegyezése nélkül, viszont az uralkodó nem kormányozhat a nemzet jóváhagyása nélkül.

Ehhez járul, hogy a világ minden monarchikus alkotmányát az a közszükség hozta létre, hogy az uralkodó személyes akarata törvényes korlátok közé helyeztessék. Az alkotmányos elvek arról is gondoskodnak ugyan, hogy a nemzeti akarat ne semmisíthesse meg a korona minden hatalmát; de ez az elv inkább figyelemből statuáltatott, mint óvatosságból, mert a korona hatalma a saját természetes súlya által is – kivált a hadúri jogokkal – kellőképpen van biztosítva. A szabadság biztosítékaira mindenütt a nemzetnek van kiváló szüksége s éppen ezért az alkotmány épségének fenntartása mindenütt elsőrendű feladat.

Ott, hol a népakarat a megállapított törvényes formák között nem érvényesülhet, alkotmányosság nincs. Mihelyt egy törvényhozó testület nem gyakorolhat elhatározó és döntő befolyást a törvények alkotására és a kormányzás irányelveire, azonnal megszűnik az alkotmányos élet, mert hiányzik annak legfőbb kritériuma, a közhatalmak megsztása az országgyűlés és a korona között.

Ezeket a megjegyzéseket az a császári kézirat hozta tollamra, melyet őfelsége tegnap Badeni gróf osztrák kormányelnökhöz intézett. Ebben a legfelsőbb kéziratban ilyen kijelentés foglaltatik:

»Az összminiszterium nevében átadta ön nekem a kabinet lemondását, miután megjelezte azokat a körülményeket, amelyek ez idő szerint megakadályozzák, hogy szilárd parlamentáris viszonyok teremthessenek.

Én ezt a lemondást el nem fogadom, mert súlyt helyezek arra, hogy egy általam kiválasztott kormány ideiglenes pártviszonyok által útjáról el nem térítve, a munkáságot kizárólag az általános állami érdekek által vezettesse.

Midőn önt és a kabinet tagjait biztosítom teljes bizalmamról, elvárom, hogy a minisztérium jövőben is rendületlenül ragaszkodjék azokhoz az alapelvekhez, amelyek a múlt hónap 29-én mondott trónbeszédben vannak.«

Ez a burkolt kifejezés: »körülmények, melyek megaka-

dályozzák, hogy szilárd parlamentáris viszonyok teremthessenek», magyarul annyit tesz, hogy ő felsége kormánya nem tud magának többséget csinálni. Ez mindenestre baj, mert többség: nélkül a parlamenti kormányzás lehetetlen.

A dolog természetes rendje szerint ezt a bajt kétféle után lehet elhárítani. Vagy egy új kormány kinevezése által, melyről feltételezhető, hogy meg tudja nyerni a többség bizalmát, vagy a parlament feloszlata és új választások elrendelése által, hogy mód és alkalom nyújtassék a népnek újabb megfontolás alapján nézeteit megváltoztatni vagy fenntartani.

A korona nem a dolgok természetes és alkotmányos rendjét választotta. Sem a kormányt nem bocsájtotta el, sem a Házat nem oszlatta föl, hanem megtartotta mind a kettőt. Úgyde maga a korona mondja, hogy ebben a Házban szilárd, parlamentáris viszonyok nem teremthetők. Más szóval a kormány nem tehet szert többségre. Mégis megtartatik a kormány. Tehát arra utasítatik, hogy többség nélkül kormányozzon.

Kiegészíti a célzatot ez a mondás: »súlyt helyezek arra, hogy az általam kiválasztott kormány ideiglenes pártviszonyok által, útjáról el nem térítve, a munkásságot vezethesse.« Magyarul: a kormány ne vegye számba a parlament akaratát. Ebben a kiegészítő mondatban logika van. Mert ezen rendelkezés nélkül a korona azzal a feltétlen joggal élt, hogy megtartott bizalmában egy kormányt és elindította szerencsét próbálni. Leszen, ami lesz. Vagy megnyeri a kormány a parlament bizalmát is és tovább él, vagy nem tudja megnyerni és megint lemond, esetleg feloszlítja a Házat. így áll a helyzet ama kiegészítő mondat nélkül.

De a kiegészítő mondat csattanó véget ad az ügynek. Ne térjen le útjáról a kormány. Tehát kormányozzon, ha nem is kap parlamenti bizalmat. És ragaszkodjék rendületlenül azon alapelvekhez (bármilyen legyen a Ház véleménye), amelyek a trónbeszédben vannak.

Itt tehát egy oktroyált kormányt látunk oktroyál elvekkel. Itt szó sincs a közhatalmak alkotmányos megosztásáról. A korona bízik a kormányban; a parlament pedig nem

bízik. Ilyenformán a parlament naponkint leszavazhatja a kormányt és ezzel lehetetlenné teszi annak fennállását. Éppen nem. Mert a korona megadja az utasítást, hogy minő irányban folyjon a kormányzás és megrendeli, hogy ezen irányhoz rendületlenül ragaszkodjék, el nem térítve útjától a pártviszályok által.

Szükség-e bizonyítani, hogy Ausztriában a közhatalmak alkotmányos megosztásának egyensúlyát a legfelsőbb kézirat felbillentette? Kell-e bizonyítani, hogy ott a parlamentnek nincs többé befolyása a kormányzás irányára? Nem kézzel fogható-e, hogy az osztrák Reichsrath a megjelent császári kézirat értelme és rendelkezései szerint a maga akaratának érvényesítésére merőben képtelen?

Ezek után férhet-e kétely azon tényhez, hogy Ausztriában az uralkodó személyes akarata abszorbeálta a törvényhozási hatalomnak azt a részét is, mely az országgyűlést illeti meg? Férhet-e kétely tehát azon állításhoz, hogy az idézett császári kézirat rendelkezéseinek foganatosításával Ausztriában az alkotmányosság megszűnik?

Már pedig a közös ügyeknek és azok kezelési módjának egyik alapföltétele az (1867. évi XII. t.-c. 24. és 25. §.), hogy Ausztriában teljes alkotmányosság legyen. Látni való, hogy ezen alapföltétel hiányzik. Ezen alapföltétel nélkül a magyar kvótabizottság nem kezdheti meg a tárgyalásokat, »mert Magyarország azon országoknak csak alkotmányos képviselétével léphet bármi közös viszonyokra nézve érintkezésbe.« Ha pedig megkezdí, törvényszegéssel kezdi meg.

Az esküdtszék megrontása.

1897. április 8.

Ez a mi kormányunk balkezű. Mindent elront, amihez nyúl. Ha foldozza, összetépi; ha mosni akarja, beszenyeyezi; ha tákolja, porrá töri. Boldogok volnánk, csak ne csinálna semmit.

Elindul a legjobb fáklya világánál és mégis hínárba jut. Kezében a legszebb zászló is abrosszá alakul át, melyen a zabálás nyomai ronda pecsétékben mutatkoznak.

Így az esküdszéki intézmény is.

Az esküdszéki intézmény – az igazságügy terén – a szabad forgalom győzedelme a céhrendszer fölött. Nem annyira haladás, mint inkább kibontakozás a kasztfelfogás nyűgeiből. Egy szerencsés átmenet a mesterségesből a természetesbe.

Midőn a holt törvény fölébe helyezzük az élő lelki ismeretet, nem teszünk egyebet, mint háttérbe szorítjuk a formákat és birtokba iktatjuk a józan eszt.

A bírótól igazságot várunk. Egyéb keresni valónk ott nincs. Ámde mi az igazság? Volt-e halandó, aki ezt általánosságban megtudta volna határozni? A meghatározás e nehézségié szülte azt a felfogást, hogy az igazság – a törvény. Ebből a felfogásból az elmélet terén az iskola, a gyakorlat terén a bírói kaszt keletkezett. Ő nélkülük kisajtott könyzapornak és ártatlanul kiömlött vértócsáknak lett kútforrásává ez a felfogás.

Az új idők nagy jótévői jöttek arra a megismerésre, hogy lehetetlen törvénybe foglalni az emberiség összes viszonyait és összes indulatait. Azt is fölismerték, hogy az emberi lelkület telítve van bírói ösztönökkel. Mindenki megtudja különböztetni a jót a rossztól, az ártatlant a hibástól, az áldozatot a gyilkostól, a szenvedést az erőszaktól, az igazat a hazugságtól.

Így keletkezett az esküdszéki intézmény gondolata.. A polgár, aki éppen úgy érdekelve van a jogrend megsértése által, mint a kinevezett bíró; aki az adott esetben éppen úgy megérzi a bűnt, mint a bíró; de kinek szabadabb a keze, mint a bírónak, mert nem a törvény parancsol neki, hanem saját lelkiismerete – ruháztassék fel azzal a joggal, hogy ítéletet mondhasson a bűnösség kérdésében. Ez a gondolat a közszabadság biztosítékát rejti magában. Nem azért, mintha minden esküdt polgár függetlenebb volna a hatalomtól, mint minden bíró; hanem azért, mivel valamennyi esküdtnek jogában áll a körülményeket, a hangulatot, a röp-

ködő vágyakat, a lappangó elégtelenséget, a kitörő indulatokat, a szenvedélyek okait, a vádlott és vádló helyzetét, viszonyait – szóval a bűneset levegőjének minden parányát saját független meggyőződése és lelkiismerete szerint mérlegelni.

Midőn tehát a kabinet arra határozta magát, hogy az esküdszéki intézmény hatáskörét kiterjessze, a hazánkban élő valódi szabadelvű áramlatnak tett igen helyesen engedményt. Sajnos, amit a jobbkezével nyújt, azt a balkezével megrontja. Mert az esküdszéki intézménynek első, egyedüli és el nem engedhető feltétele az esküdt polgárok politikai függetlensége. Ha nem vagyunk szigorúan óvatosak a függetlenség kérdésében: akkor az intézmény nemcsak hogy célját téveszti, de a képzelhető legnagyobb gonoszsággá fajulhat, mert párturalmi juszticiát honosít meg.

A jól szervezett esküdszék a közszabadság biztosítója. A politikai hatalomtól függő esküdszék egy rémületes fegyver a véleményszabadság üldözésére. Gyilkosabb rendszert még képzelni sem lehet, mint azt, midőn mesterkéltnél utakon a »szabad« polgárokat teszik a gondolat és eszme hóhéraivá.

Pedig az esküdszéki tervezet 14. §-ával erre az útra lépett a kormány. A névsort a törvényszéki elnök állítja össze két általa meghívott bíróval, zárt ajtó mögött, egy politikai főtisztviselő meghallgatása után. Nem egyéb ez, mint a törvényszék belevonása a politikai küzdelmek fertőjébe.

A főispán irodájában elkészítik az erkölcsi kimutatást. Számba veszik mindenkinek a véleményét. Ez ilyen, ez meg amolyan. Az így megállapított névsor prezentálta az elnöknek. Csendes hajtóvadászat ez a polgári becsületre - zárt ajtó mögött, tehát egyéni felelősség nélkül. A megbízhatóság országszerte rubrikába lesz szedve. A bűnösök osztályoztatnak kormánypártiakra és ellenzékiekre. A bírák csak kormánypártiak lesznek. Az üldözés fegyvere sohasem csillogott ilyen vakító fényvel.

Mit akarnak? Hát még mindig nincs eléggé leigázva a lelkiismeret? Hát nem volt elég az adminisztráció minden szervét párteszközzé aljasítani? Szükség, hogy a büntető igazságszolgáltatás is meghajtsa fejét az utálatos igában?

Valóban, jóllakhattak volna immár! Hiszen minden érdeket zsebrevágtak, minden hasznot fölnyaláboltak, minden egyéni erőt kifosztottak, minden erkölcsöt porba kevertek! Mit akarnak még? Mikor szűnik meg e szörnyű étvágy a jogokra, a szabadságra, az ember önérzetére és véleményére?

A kvótáról.

1897. április 14.

Vizsgálgatom az erkölcsi és vagyoni érdekeket és nézegetem a tényeket. Milyen különös. A tények rendszerint nem egyeznek meg az érdekekkel. Mintha rossz útra tévedt nemes legényt látnék és vizsgálnék, aki következetes örültséggel tékozolja magát, vagyonát, erkölcsét.

Az érdek azt parancsolja, hogy munkálkodjunk és magunknak arassuk le saját munkánk gyümölcsét. A tény azt mutatja, hogy »mi ültetjük az almafát, más szedi az almáját.« Az erkölcs azt parancsolja, hogy éljünk tisztességben és alkalmazzuk a magunk jogait. A tény azt mutatja, hogy a tisztességnek minden erejét megtörjük abból a célból, hogy képtelenné legyünk a jogok megvédésére.

Ki fejtí meg a népszihológianak ezt a rejtélyét? A szociológia komolyan foglalkozhatnék már egyszer azzal a kérdéssel is, hogy a nemzeti organizmust a maga egészében lephetik-e meg súlyos idegbetegségek?

Íme az osztrák ránk ütött. Nem fegyveres kézzel rohant meg, hanem arcátlansággal. Minden burkolatot lehámozva a kérdésről, egyszerűen azt kívánja tőlünk, hogy emeljük a magunk adóterheit s ugyanannyival könnyítsünk az ő adóterhein. Vagyis, hogy legyünk az ő adófizetőivé.

Ilyen követelés csak háború után szokott keletkezni. A győző hadi sarcot kivan a legyőzöttől. Mikor győzött le minket az osztrák?

Azt mondják, hogy kényszerhelyzetben vagyunk. Meg kell egyezni áldozattal is, mert nem szabad provokálni a korona döntését. Nem értem. Hiszen mi számadatokkal dolgozunk. Ki tudjuk mutatni, hogy harminc év óta mindig nagyobb kvótát fizetünk, mint amennyivel tartozunk. Azt is ki tudjuk mutatni, hogy a vagyoni erőmérés összes elemeinek latba vetésével ezúttal csak annyira vagyunk kötelezhetőek, mint amennyit eddig fizettünk. Ezek szerint adatszzerűleg tudjuk bizonyítani, hogy az igazság a mi részünkön van.

Miért nem szabad hát nekünk a korona döntését provokálni? Mivel adtuk okot, hogy a korona ne legyen igazságos, avagy mivel adott a korona okot arra, hogy tőle igazságot ne remélhessünk? Föltehetjük-e, hogy a korona ellensége az igazságnak és Magyarországnak?

Szeretnék már egyszer magyarázatot hallani, hogy micsoda alapon áll az osztrák, mikor irányunkban követeléseket támaszt. Mert már régen folytatja ezt a különös mesterséget. Az ostobaságig régi fogása, hogy hol törvényeinket, hol vallásszabadságunkat, hol vagyonunkat, hol önállóságunkat támadja meg.

Ki az, mi az, aki velünk így bánik? Melyik a nemzetisége, melyik a hazája? Mutassák meg egyszer nekünk azt az Ausztriát, mert én nem látom. Látok tartományokat hiányos önkormányzattal és laza összefüggéssel. Látom a részeket agyarkodni és bontogatni az egészet. De nem látom az egésznek összetartozandóságát, közös hagyományát, egységes célját és az életfentartásnak közös ösztöneit, azonos reményeit, azonos örömeit és azonos szenvedéseit. Látom a mechanizmust. Látok egymáshoz illesztést, de nem látok egymáshoz forrasztást.

Ezeket a részeket a hatalmi eszközök mesterséges ragasztéka tartja együtt, de nem a történelmi fejlődés természetes vegyrokonsága. Olyan, mint a boltozat: a zárkó súlya tartja össze. Tehát a teher. Ami a természetes alakulásnál természetes akadálya a mozgásnak és fejlődésnek: ennél a mesterkélt épületnél éppen a teher képezi a fennállás létfeltételeit.

Ez a zárkó a hadsereg. in meinem Lager ist Österreich. Aki Ausztriát akarja látni, nézze meg a hadsereget. Ott megtalálja az osztrák fogalomnak szellemét, észjárását, hagyományát és ideálját. Egyebütt nem. Sem Bécsben, sem Prágában, sem Brünnben, sem Lembergben, sem Triesztben nem találunk osztrákot. Csak a kaszárnyában. Ausztria vérkeringésének itt a szíve, innen indul ki és ide tér vissza. A vérkeringésnek a kaszárnya ad lökést, irányt és haladási mértéket. Szűnjék meg ma a hadsereg és Ausztria holnap felbomlik a maga őselemeire. Mert nem az összetartozandóság érzülete, nem a hazaszeretet, nem az ideálok közössége tartja együtt az osztrák tartományokat, hanem a hatalomnak és erőnek ezen intézménye. Tehát nem történelmi kötelék, hanem mesterséges bilincs.

Az áldozat, melyet avégből hozunk, hogy a hatalomnak és az erőnek ez az intézménye fenntartassék, renden kívül súlyos.

Először is lemondunk arról, hogy minket békében és háborúban a magunk fiai oltalmazzanak – ami kétessé és bizonytalaná teszi az oltalmat. Másodszor lemondunk arról, hogy katonáink a magyar alkotmányos szabadságot szolgálják és átadtuk őket az osztrák szellem elidegenítő és ellenséges indulatú hatásának. Harmadszor tűrjük, hogy fiaink lelkéről letépjék a magyarnyelv szuverén fogalmába vetett bizalmat s ezzel legyőzhetetlen akadályt gördítettünk a nemzeti konszolidáció műve elé. Mindezek erkölcsi károk, mert élő és cselekvő bizonyítékai a nemzeti megaláztatásnak.

De a vagyoni károk is szertelenek. A vám- és kereskedelmi szerződésekkel minden vonalon bénítjuk és akadályozzuk gazdasági erőink kifejlődését. Saját piacunkon egyed-áruságot nyitunk az osztrák iparnak. Saját vasútainkon befolyást engedünk az osztrák érdekeknek, őstermelésünk legjövedelmezőbb ágát, a dohánytermelést megfosztjuk természetes szabadságától, hogy ekként védve legyen az osztrák fináncérdek; fizetjük az államadóssági járulékot, amivel pedig sem isteni, sem emberi törvények szerint nem tartozunk, fizetjük a kvótát régóta sokkal nagyobb összegben, mint amennyi adatszerűleg ránk esik.

Mindez azért, hogy Ausztria szét ne essék. Mert a magunk hasznát ebben senki föl nem fődözi. Mintha az volna a mi életcélunk, hogy Ausztriát tápláljuk. Mintha rendelkezésünk az volna, hogy rajtunk élőködjék egy parazita állam. Mi ez, ha nem a szolgaság állapota?

Fölháborító, hogy ezt a temérdek áldozatot Ausztria nem koldulja tőlünk, hanem követeli. Minő alapon? Melyik kényszer diktálja ránk azt a tartozást, hogy Ausztriát kitartsuk? ideje fontolóra venni, hogy mit használ nekünk Ausztria? Mert minden gyermek elő tudja sorolni, hogy mi kárunk van Ausztria miatt. Hanem mondják meg vezérebereink már végre azt is, hogy miben van nekünk hasznunkra az osztrák?

Valóban eljött az ideje, hogy tartózkodjunk a nemzeti türelemnek ezen élhetetlenség! tüneteitől. Úgy viseljük magunkat, mintha bolondgomba volna a nemzeti táplálékunk. Miért térdelünk folyvást, mikor fel is állhatunk? A törvény paritást parancsol. E paritás alapján minden közös intézmény osztrák. Miért? Kezdjük már egyszer mi is követelni. Ha így ki lehet játszani azt a híres paritást, hát játszuk mi ki. Hadd legyen minden közös intézmény magyar. Aztán nekünk is van államadósságunk. Miért nem fizet az osztrák magyar államkamatjárulékot? Egyenlően hordozzuk az udvartartás költségeit. Miért nincs Budapesten éppen olyan udvartartás, mint Bécsben? Ha nem osztható fel a diplomácia, miért nem székel inkább itt, mint ott.

Ismerem az országok leigázásának történelmi példáit. Egyetlen példát sem tudok, hogy erő nélkül, pusztán csak arcátlan követeléssel egy országnak sikerült volna a szomszéd országot leigázni. De ha fölemelik a mi kvótánkat, - tekintet nélkül az összegre, – akkor majd erre a halhatatlan ostobaságra is lesz egyetlenegy történelmi példa.

Indok kerestetik.

1897. április 15.

Minden erőlködés kárba vesz, mert a kvótaemelés indoklására nem található sem igazsági, sem politikai argumentum. Nagy csöppekben hull a verejték; kapkodnak, izetlenkednek, kínlódnak. Az egyik ajándékról beszél, mely el nem fogadható, a másik bizalomról, melyet a kormány kiérmelt, a harmadik gúnyt űz a fővárosi polgárságból, mely szerinte kvótát vacsorál, a negyedik egykedvűen regisztrálja a törvényhatóságok határozatait, mintha azoknak súlya sem volna.

De a forró kását óvatosan kerülik. Az ügy érdeméről nem beszélnek. Mintha süketek volnának és nem hallanák a köznyugtalanságot; mintha vakok volnának és nem látnák a lelkek háborgását. Hallgatnak. Nem tudják a leckét. Bánffytól várják a jelszót; de ő is hallgat.

A mi megszokott különlegességeink között ez a legkülönösebb eset. Egy kormány együtt a nagy pártjával és nagyarányú hírlapirodalmával hidegrázást kapott attól a ténytől, hogy nem tudja megindokolni az ország megrontását.

Mert azzal tisztában vannak, hogy az országot meg kell rontani. Muszáj. Most csak arról van szó, hogy miért? A megrontás indokolandó. Gyötrelmes feladat.

A kormány a nemzet vére. Magára vállalta, hogy gondoskodik az életnek, a vagyonnak, a jólétnek, a haladásnak, a szabadságnak a biztosításáról. Nem azt ígérte, hogy megrontja a nemzetet. Most pedig azon az utón van, hogy kivegye a szánkából a falatot és odanyújtsa másnak, a jólakottnak, a dédelgetettnek, a becének, a kiválasztottnak.

Századok folyása alatt mi az uralkodóknak csak az öklét láttuk, amellyel sújtani szokás. Tenyerüket az osztrákok látták, amellyel simogatni szokás. A kiegyezés reményekkel töltötte el a nemzet előkelőségét. Csak a nép fogadta gyanakodva és a búsmagyar. A nép ösztöne tisztábban látott, mint az intelligencia elméje. Pedig a remény nem volt légvár. Méltán lehetett várni, hogy egy felelős magyar kor-

mány megoltalmazza a közszabadságot és a közérdeket. Bajos volt feltenni, hogy a parlamenti rendszer mellett kormány alakulhasson Bécsnek szolgálóiból. A hazafiság kezdetleges fogalmaival ellenkezett olyan föltevés, hogy akadhaszon olyan kormány, mely Ausztria boldogulásának kedvéért Magyarország megrontását tűzze ki céljául.

Jó lesz, ha minden épeszű honpolgár meghányja-veti magában, hogy ami más országban árulás, nálunk miért esik az enyhe opportunizmus fogalmába? Kivált azok, kik a közjogi helyzetet a módosításnak minden feltétele nélkül üdvösnékné tekintik, elérkezettnek láthatják az időt az elmélkedésre.

A kiegyezés alap gondolata a kölcsönös védelmi kötelezettségben rejlik, mert ez teszi lehetővé a dinasztia elválhatatlan és osztatlan birtoklását. A védelmi kötelezettség erő feltételez. Erőt a hadban, erőt a békében. Viszont a kiegyezés érdektalálkozást feltételez.

De mire tanít a tapasztalás? Nyújt-e nekünk a rendszer alkalmat arra, hogy erőinket kifejtsük? Hogy erősek legyünk a hadban, szükség volna a nemzeti jellemben fekvő katonai erények megizmosítására. Hogy erősek legyünk a békében, szükség volna bírni a közvagyonosodás minden feltételét.

Úgyde katonai tekintetben úgy nézünk ki, mint egy meghódolt provincia. Idegen nyelvű és idegen elvű légiók tartják megszállva hazánkat. E légiókban nincsen egy szemernyi vonás a magyar nemzet jelleméből, indulataiból, vágyaiból és törekvéseiből. Gazdasági tekintetben pedig gyarmati állapotban sínlődünk. Bécsnek uzsorapénze táplálja a mi közforgalmunkat. Az osztrák gazdaság khinai fala zár el bennünket a világtól. A külföld olcsó tőkét nem vehetik igénybe vállalatunk. Arra vagyunk kényszerítve, hogy oltalmazzuk az osztrák ipart és ezzel hátráltatjuk a magunk fejlődését és magunkra zúdíttjuk a világpiac ellenes áramlatát.

Így kerültünk egy esze-veszett körforgásba. A kölcsönös védelem elsőrendű föltétele az erő békében és hadban. A kiegyezés hadban és békében kiszámított rendszerességgel gyengít meg. Ki nem gázolni ebből a körforgásból annyi, mint fokozatosan elsovadni.

Minden egyezkedésnek természetes alapja az érdektalálkozás. Hol van ez? Fölös számmal látom az érdekösszeütközéseket. Ezzel szemben mutassa meg valaki az érdekezésszerűséget. Századoknak függő kérdéseit vették el igazítottan a kiegyezés által. Bizony csalódtak. Az eligazodás csak formai. Kiegyeztetve semmi sincs. A bizalmatlanság, a gyanú, az agyarkodás egy pillanatig sem szünetel, sőt most nagyobb, mint valaha.

Még méltányossági érzületet sem vala képes az idő az osztrákban támasztani. Mindenki ellenségünk, a cseh, a lengyel, a német, a szlovén, a morva és a dalmát. Pedig adtunk némely okot a méltányosságra, hogy ne mondjam, a hála fölébredésére. Hiszen 66-ban Ausztriát mi locsoltuk fel a tetszhalál siralmas állapotából, alkotmányt a mi határozott kívánságunkra kapott, és hogy össze se roskadjon saját terheinek súlya alatt, az ő államadóságának kamatterheihez évenként 30 millióval járulunk. Ennek fejében Ausztria úgymint ki, mintha gyarmata volnánk.

A gazdasági alku közöttünk tíz évről tíz évre ismétlődik. Törvényes utalás ez arra, hogy az első öt évben jajgasunk a kapott sebek miatt s a második öt év alatt készülünk a megtorlásra. A veszekedés rendszere van itt voltaképpen törvényesen statuálva. Minden alku fokozza az ellenséges indulatot és szítja a gyűlölködést. Mennyi rövidlátás kell ahhoz, hogy valaki ebben lássa a monarchia erejét! Dehát ebben látják mindazok, kik a Hofburg szemüvegén nézik az emberek életét.

Ezért muszáj a kvóta fölött megegyezni. Látni való, hogy ez az állapot csak az osztráknak kedves. Minket elsannyargat és kifoszt; szárnyainkat eltöri, erélyünket megsibbasztja. Az igazság ez volna: viselje mindenik ország a maga terhét. A helyzet az, hogy mi a magunk terhe mellett osztrák terheket is viselünk.

Idegen terhek viselésére akarja kormányunk Magyarországot kényszeríteni. Szeretné akaratát megindokolni, de nem képes. Kínlódik és rázza a hideg. Minden gondolata számadatokba ütközik. Oh, ha a főispánok argumentumokat is tudnának szállítani, miként képviselőket! Minő örömmel

kiálthatna a kormány: – megrontottalak hazám, de íme az indokok!

És lótnak-futnak tovább és keresgélnek, izzadnak. Ha már indok nincs, legalább ürügy volna. Egy plauzibilis ürügy. Mindegy, ne tartalmazzon igazságot; mindegy, ha szemfényvesztés is. A félrevezetésnek és hitegetésnek bármily súlytalan eszköze jó volna most. Mert hát muszáj az országot megrontani és erre kéretik indok, vagy ürügy, vagy hazugság, – ha mindjárt pályadíj mellett is.

A hit.

1897. április 17.

Szükségünk van egy szilárd pontra, amelyhez nem fér kétely. Bennünk és körülöttünk minden ingadozik. A mai napnak jellemző vonása a tétovázó lelkiismeret, a bomladozó erkölcs és az eltűnő remény. A férfi boldogtalan, mert több a vágya, mint a tehetsége. A nő boldogtalan, mert a családi szentély patriarchális lelke foszladozik, mint egy bárányfelhő. Még a gyermek is boldogtalan, mert az időnek szelleme olyan követeléseket támaszt irányában, melyek nincsenek összhangban kedélyvilágával.

Az elmék, vágyak, remények és kétségbeesések e nagy zavarában támaszra van szüksége minden emberi lénynek. Egy pontra, ahol kicsírázik a bizalom és megtelik a szív a reménység édes nedvével.

Íme, a Hit! Ide gyülekezzetek! Az ellentétek elsimulnak a keresztfán s az élet viharai kiengesztelődnek.

A meghasonlás repedései torzították el a lelki béke fehér lapját. A vagyonmegosztás arányai sötét mélységeket vájtak a társadalom talajában. A lét harcának sebeitől vérzik a jó és a gonosz egyaránt. Mintha útvesztőbe került volna az emberiség: az élet nemes törvényei értéküket veszítették és az erő könnyebben érvényesül, mint a jog.

Hol a menekvés?

Az evangélium tizenkilenc század óta mutat a menekülés útjára. Higyjünk! Megnyugvást, bizalmat, engesztelődést, békét és reményt csak az ige nyújt.

Eltüntetni az emberi szenvedést éppen úgy nem lehet, miként nem lehet a tengert kimerni. A sérelemnek, megbánásnak, csalódásnak, és tehetetlenségnek halhatatlan folyamata táplálja az emberi kebelben a szenvedések óceánját. Hasztalan próbáljuk kimeríteni. Meghiúsult vágyak, rombadőlt kilátások, legyőzött erőfeszítések pótolják a hézagot. A változás, amit olykor észlelünk, csak apályt és dagályt jelent e szomorú tengeren.

Mit nyújt a tudás? Azt a silány érzetei, hogy alkatrészei vagyunk a világegyetemnek és azt a rideg kényszert, hogy vas-, mész-, foszfor-atomokká változzunk át egy kökénybokr fanyar bogyoínak tápszerűl.

És a nagy sokaságú intézmény, a hatóságok és az iskolák, a kormány és a parlament, a gyárak és bankok, a vasutak és a hajók és mindaz, amit föltalált az elme az életnek kényelmére, az érintkezés szaporítására, a rendnek megóvására és az erők kifejtésére: ez a mozgó sokadalom, tarka vásár, lihegő tolakodás, finom szerkezet, derengő homály, a fénynek és az árnyak ez a játéka, az izmoknak ezen erőfeszítése, az életnedvek ezen pazarlása, a gyűlöletnek és szeretetnek ezen mérkőzése – mindez együttvéve, a munkának összes gyümölcsei, a tudománynak összes elméletei, az akaratnak összes alkotásai – jelentenek-e annyi művészetet, annyi rendet, annyi rejtélyt, annyi tudást, annyi észszerűséget, mint amennyi egyetlen eltaposott hangya pici lábának organizmusában mutatkozik?

Az ember alkotó ereje csődöt mond akár a mindenséggel tesszük az összehasonlítás mérlegébe, akár egy bogárka recehárttyájával. Válság válságot ér lelkünkben, ha a létnek titkait fürkésszük és azt kérdezzük, hogy mik vagyunk és mi a feladatunk? Ürességet látunk magunk körül és űrt látunk önmagunkban. Irány nélkül botorkálunk és. cél nélkül »bujdosunk a földi tereken.«

Enyhíteni a nyomort: milyen megnyugtató érzés! De

ki tanított erre? És hogyan enyhíted meg az észnek nyomorát? Hogyan boldogítsz minden szűkölködőt? Hogyan gyógyítasz meg valamennyi betegséget? Hogyan nyugtatsz meg minden indulatot? Hogyan elégítesz ki minden hajlandóságot?

És ha az emberi szervezetnek egy különös forradalma egyszerre olyan világossá tenné az elmét, hogy azt az enyhületet, mit a nyomor vár, azt a bőséget, mi után a szűkölködő eped, az egészséget, melyre a beteg vágyik és azt a nyugalmat, melyre a kimerülő testnek oly nagy szüksége van: ha mindezt meg is tudná szerezni az emberiség önmagának, az egésznek és az egyesnek egyaránt, – ami pedig¹ lehetetlen – akkor is fenmarad a legnagyobb probléma: ki és mi békíti ki az élet a halál szörnyű gondolatával?

Némely kollegám könnyed frivolitással esett túl a Samassa érsek minapi súlyos beszédjén. Persze, hogy a Hit nem ad vagyont a szó materiális értelmében. Azért Samassa érsek mégis rámutatott a menekvés egyetlen útjára. Mert minden törekvés hiába való és minden intézmény értéktelen, ha nem az emberi boldogságot célozza. Már pedig megnyugvást a balsorsban, engesztelődést a ferde és igazságtalan helyzetben, bizalmat saját magunkban, reményt a jobb napokhoz és azt a mindeneket fölülmúló érzést, hogy lelkünk győzedelmeskedik a halál országa fölött, egyedül és kizárólag csak a Hitből merítjük.

A munkáspárthoz.

1897. április 20.

Aki igazságot keres, szabadságot követel és jogosult érdekeket oltalmaz, attól a rokonszenvet és támogatást megtagadni nem szabad. Olyan erkölcsi törvény ez, amelyre Krisztus tana és hazánk történelme oktat. E törvény kötelező ereje nem gyöngül a szociáldemokratákkal szemben

sem, habár ők az emberi együttlét sarkkövét, a vallást és a hazát porrá zúzni iparkodnak. Mert az irányzatok megítélésénél kötelességünk különválasztani a jót a rossztól, a nemes ércet a salaktól. Esztelen bányász volna, ki eldobná az aranyércet csak azért, mivel túlnyomó benne az értéktelen kvarc?

A Krisztina városi színkörben vasárnap tartott népgyűlésen a szociáldemokraták léhán viselték magukat. Utcai sihederek módjára kiabáltak, toporzékoltak és heccelődtek. Éretlenek voltak a fanyarságiig és értelmetlenek a butaságig. Megakadályozták, hogy az összegyűlt polgárság az ő érdekeikkel és programjuk több részével teljesen azonos határozatokat hozzon. Ha megrohannák és szétvernék azt a parlamentet, mely az általános választási jogot akarná törvénybe iktatni, akkor sem cselekednének botorabbul, mint tegnapelőtt.

Eljárásuk annyira ellenkezett a józan ésszel, hogy annak magyarázatát minden komoly ember valamely titkos és bűnös háttérben kereste. Senki közülök nem kételkedett azon, hogy a gyűlésnek rendezősége és hangulata és az előre megállapított határozatok a munkáspárt érdekének és felfogásának megfelelnek. Ők tehát a gyűlés rendezőségében és az összegyűlt polgárságban önkéntes és értékes támaszra tettek szert. Ezt az önkéntes támaszt dobták ők el maguktól, mikor ok és ürügy nélkül meggátolták a gyűlés békés lefolyását. Meggátolták anélkül, hogy még csak félreértésre is adott volna okot bárki is. Meggátolták a rendezőségnek olyan hangú és tartalmú beszédjei után, a melyeknek majd minden sorára éljenek és tapsoltak éppen ők.

De ez a hiba nem ment föl minket attól a kötelességtől, hogy mindenütt és mindenben támogassuk az igazságot, követeljük a szabadságot és oltalmazzuk a jogosult érdekeket. A megtörtént hiba csak annak megfontolására vezet, hogy, mint egyéb irányzatoknál, úgy a munkáspártnál is vannak szédelgők, akik mellverdesve árulják el az ügyet, amelynek szolgálatába szegődtek.

Mikor a gyűlés egyik szónoka a munkáspárt által kijelölt elnököt így aposztrofálja: »önt megfizették azért, hogy itt zavart csináljon; ön egy hitvány csirkefogó!« s midőn erre

a munkáspárt elnöke csak így tudott felelni: »az úr nem tudja bebizonyítani, hogy engem megfizettek«, akkor tisztában lehetett minden komoly ember a helyzettel. A kormánynak érdekében áll a sajtószabadság ügyében és a kvótafőlemelés ellen indult mozgalmakat csirájukban elfojtani. A kormány tehát kézrekerített egypár vezető egyént a munkáspártból és szövetkezett velük azok ellen, kik a nép jogaiért a reakció ellen és hazánk érdekeiért az osztrák kapzsiság ellen komolyan és elszántan küzdenek.

Persze nem tudjuk bizonyítani, hogy az a vezető vásárra vitte a lelkét. De látjuk, hogy cselekedetével éppen a munkáspárt elveit hagyta cserben; látjuk, hogy ő maga nem munkás, tenyere nem kerges, glacékeztyűt hord, ki van téglázva egész lénye és kereseti forrása bizonytalan. Láttuk azt is, hogy a kiválasztott szónok üres legény; meg nem emésztett hírlapi frázisokkal van tele tömve és nem búzaszemet hint a kedélyekbe, hanem maszlagot. Bizony nem így néznek ki a reformátorok. Kevés kivétellel azok sem tettek jobb benyomást, akik erre az elnökre és erre a szónokra hallgattak. Nem vettem rajtuk észre sem az élet terhes gondját, sem a jövődönnek terhes reményét. Az a rendületlen bizalom, mely az eszmékbe vetett hitnek le nem irható komolyságot és melanchóliát kölcsönöz, merőben hiányzott e tömeg arcáról. Egy színpadi bohózatra nem lehet másként figyelni, mint ahogy ezek figyeltek szónokukra. Fölkészültek egy jó tréfára s midőn szétoszlottak, örültek a tréfa sikerének. Arra nem gondoltak, hogy a maguk játszóját veszítik el. Eszükbe sem jutott, hogy a legjobb fegyvert dobják el maguktól, midőn olyan elemek segítségét gátolják meg, akik bírják azt a jogot, amelynek nekik akarnak megszerezni.

Ha ilyen gyerekes és léha színe van az egész munkáspártnak, mint a milyennek ez a száz és egynéhány legény bizonyult: akkor ez a párt sem nem komoly, sem nem tiszteltreméltó, sem nem veszélyes. Nincsen ezekben sem gyűlölet, sem szeretet. Alkalmadtán kitelnék ezekből a tivornyahős, az uzsorás, a lézengő, a ledér semmittevő, a hajlongó mameluk; de a néma szenvedőket, az elszánt küzdőket, az edzett lelkeket, a bátor vértanukat nem ilyen bordában szőtt csoportok szokták a nemes eszmék javára szolgáltatni.

De higyjük, hogy nem mind ilyen l h k.

A munka  llandos ga, a családfenntartás aggodalma és az élet bizonytalansága nagy súllyal nehezedik a szegény ember lelkére. Ez a súly nyugtalanítja a benső békét és zavarja az  r mekeket. Az állandó hatásnak állandó eredménye van. Az állandó nyugtalanis g, az állandó zavar, az állandó aggodalom barázdát sz nt a homlokon, bor ss  teszi lényünket és gyászos, majdnem fenyegető komolysággal tölti meg a keblet.

Hiszem, hogy ilyen munkás is van elég.

A kik türelmetlenek a jogtalanság miatt és szenvednek a kizsákmányolástól. A kik telve vannak gyanúval, mindazok iránt, kik j lt ben úsznak és akiket méltán b nt, hogy a fennálló rendszer kötelességekkel terheli őket jogok nélkül.

Hol voltak ezek, hogy mi a népgyűlésen csak sihedereket l that nk? Elt rhetik-e, hogy könnyelmű és éretlen gyerk ckiab l s megrontson olyan gy l st, mely a közszabadságnak és közvagyonnak megvédését tűzte ki feladatul?

Ha azt akarják, hogy érvényesüljenek a közéletben a maguk természetes súlyának arányában és ha azt óhajtják, hogy nézeteik és elveik megtisztuljanak a nyilvánosság t z ben; ha belátják, hogy érdekeik védelme, jogaik győzelme csak  gy lesz valósággá, ha a magyar közéletet erkölcsileg arra kényszerítik, hogy őket komoly faktornak tekintse: akkor kergessék el vezetőik sorából a munkátlan és szédelgő l h t ket s ne t rj k, hogy egy jogvédő mozgalom, éppen az ilyen vezet k miatt, gyerekes és léha heccel d ss  fajuljon.

Császárok értekezése.

1897.  prilis 22.

A h rlapir i szokások divatja szerint  n most arra volnék kötelezve, hogy  rjak a bécsi találkozásról. De mit? Hiszen nem tudjuk a szándékot és nem ismerjük a terveket. A külügy ránk nézve »Ferenc József-föld.« Rejtélyes, hideg

és borzalmas. Egy sötét, ismeretlen világ, amelynek csak akkor van némi fénye, ha megcsillámlik benne a szurony.

A népek csodálatos nyugalommal fogadják ezt az állapotot. Mintha nem is lehetne másként. Mintha semmi közük sem volna ahhoz, hogy mi történt velük. Nyakunkba hull-e egypár milliárdnyi haditeher vagy nem; vértócsába állítják-e nemzetünk ifjúságát, vagy aratni küldik-e az Alföldre, – mi köze ehhez a népeknek?

Amilyen különbség van a szántóföld és a délibáb között, olyan a különbség az uralkodók szuverenitása között. Az egyik valóság; a másik szappanbuborék. Az uralkodóknál van a hatalom, a népnél van az illúzió. Az uralkodók cselekednek; a népek áldoznak. Ők képviselik az akaratot, mi képviseljük a türelmet. Ha győzünk: övék a dicsőség. De akár győzünk, akár nem: mienk a halál, ha elesünk; a szenvedés, ha megbénulunk; a köznyomor, mit viselni tartozunk.

Bizony a népszabadság előrenyomulása nagyon lassú. A szabadsajtóval, a gyülekezési és a vallásszabadsággal, a parlamenti rendszer felelősségével mindössze is csak addig mentünk, hogy nem tartozunk némán túrni, hanem följajdulhatunk a sebláz fájdalmai közt. Sorsunk a más kezében van. Gyermekek vagyunk és pórázon vezetnek. A »semmit rólunk, nélkülünk« elve csak a házi használatban érvényesül. De ott, hol történelmi fordulatok irányítása felett történik döntő elhatározás, hol az élet és halál nagy és gyászos problémája lép előtérbe: ott a népet meg sem kérdezik, meg sem hallgatják.

E végzetes tanácsban Magyarország összes polgárai közül egyedül csak Bánffy Dezső bárónak van – szava? alig hiszem – votuma? az éppen nincs, hanem talán helye – az lehet. íme, ott is volt – a parádén. A bizalmas értekezlet a császárok között folyt Goluchovszkyval. Ezúttal jó is, hogy a magyar miniszterelnök úr nézete nem keltett kíváncsiságot. Hazánkra megnyugtatólag hat, ha Bánffy báró úr nem beszél. Ahányszor hallgat, annyiszor kevesebb a vere-ségünk. Utoljára is, ha jól megfontoljuk, Kopenhága nem Ausztriában van.

De óvakodjunk az igazságtalanságtól. Ha úgy tudná

is a miniszterelnök úr a földrajzot, hogy Justus Perthesnek minden kiadványa a kisujjában volna: akkor is »Ferenc József-föld« volna neki a külügynek minden vonatkozása. Nemcsak neki, másnak is. Ehhez a dologhoz nem értünk. Egy belgrádi grájzler többet tud ehhez, mint ... kit is mondjak csak, hogy a legnagyobbat mondjam? mint Szilágyi Dezső. Csoda-e, ha a miniszterelnök úr még kevesebbet tud?

Államéletünknek nincsen külügyi szerve. Én még nem ismertem olyan embert, aki szem nélkül látni, fül nélkül hallani tudott volna. Ahhoz, hogy érezzünk, érzék kell. Mi a külügyekkel csak olyan mértékben foglalkozunk, mint bármelyik orosz paraszt. Ez a tudomány ránk nézve misztérium. A babonás félelemnek el nem tagadható nemével figyelünk meg egy külügyi interpellációt. Nincs nekünk e téren semmi gyakorlatunk s emiatt azok a tehetségeink, melyek a külviszonyok megértésére és elbírálására lennének alkalmasak, részint eltompultak, részint visszafejlődtek, részint ki sem fejlődtek.

Ebből a tényből odafönn Bécsben azt következtetik, hogy úgy van jól, ahogy van. Aki nem tud arabusul, ne beszéljen arabusul. A magyar nemzet nem ért a külügyekhez, tehát hallgasson és fizessen.

Világos, hogy az úszást víz nélkül megtanulni nem lehet. De ne zárják el tőlünk a vizet, mert úszni akarunk tanulni, hogy bele ne fulladjunk az osztrák diplomácia ismert bölcseségébe.

Nekem úgy tetszik, hogy némileg csak mi nép is érdekelve volnánk abban, amit a hatalmasok határoznak. A portékát adják és veszik; a szabó felszabja, az asztalos átformálja. De a portéka állapota nem embereknek való állapot. Tudni szeretnők, hogy mi okból leszünk így, vagy úgy. Kíváncsiak vagyunk, hogy kit miért kell szeretnünk, vagy gyűlölnünk? Nekünk nem egészen mindegy, hogy megcsókoljuk-e felebarátunkat, vagy legyilkoljuk.

Annak a sajátságos helyzetnek, mikor a nép tátott szájjal tudakolja, hogy vajjon mit határoztak sorsa fölött a császárok, van egy kényes oldala is. A néma tömegben akadnak nyugtalan elméjű emberek, akik vizsgálni szeretik a dolog rendjét.

Utoljára is ki csinálja azt a fegyvert, amellyel parancszo-ra a népek egymást leölik? És kinek a vállán nyugszik és kinek a kezében villan meg az a fegyver? És kinek a költségén készül az a fegyver? És mindazt, ami romba dőlhet vagy lendületet nyerhet a külügyi politikától – a várost, a falut, a vasutat, a csatornát, a művészetet, a könyvet, az ipart, a kereskedelmi hálózatot ki hozza létre és ki tartja fenn? – A nép és mindig, mindenütt a nép. Országok jóléte, országok pusztulása ilyenformán mégis csak érdeklí-némileg a népet.

Hová lenne a császári udvarokból a dicsőség, a hatalom, a fény, a gazdagság és a történelmi halhatatlanság, ha a nép valamennyi tagja zsebre dugná a kezét s a maga egészében ezt a szót mondaná ki: nem!?

A görög szabadságharc.

1897. április 24.

Nem kívánom, hogy józanságunkból kizökkentsen a tanuló szobában nyert benyomások emlékezete. Az antik élet regevilága nem alkalmas eszköz a politikai helyzet fölismerésére. Az a klasszikus föld, melynek berkeiben kicserélődtek a fogalmak és az istenek emberekké, az emberek istenekké változtak át, csakhogy megközelíthessék egymást, nem bír vá-rázserővel a nemzetközi események alakulásánál.

Hősöknek, költőknek, szobrászoknak árnyai lágyan suhannak el nemzetünk fölött, a nélkül, hogy szárnyaikkal megérintenék alvó lelkeinket. Hiába áztatja vér azokat a csodá-latos mezőket, a honnan az emberiség megnemesítésére egy-kor a legtökéletesebb művészet fakadt fel. Egyetlen izmunk sem mozdul meg, midőn a szél jajkiáltást sodor felénk, pedig azoknak a mestereknek az ivadéka vonaglik, kik megtanítottak, hogy az árnyak és fénynek, a vonalak árnyainak, az el-lesett tüneményeknek és az idomok halhatatlanságának remek

alkalmazásával miként lehet a földi élet terheit légiessé tenni és sorsunk rikító színeit bájos és szelíd hangulatokkal megenyhíteni. Két jótétemény lebeg az ember útjai felett. Egyik a lelki megnyugvás, melyet a vallásos hit nyújt felénk, a másik az az abszolút gyönyör, mellyel a tökélyre vitt műalkotások egész valónkat átkarolják. Ennek a második jótéteménynek majdnem mindenik sugara Hellász romjaiból ragyog felénk.

A hősi élet dicső hagyományai és a művészet elbűvölő alkotásai nem ébresztik föl a népekben az egységes érdeknek tette kész érzelmeit. Álmatag rokonszenvvel figyelünk arra a zajra, mely kultúránk bölcsőjének rég nyugvó porát kavarja föl; de ezen a réven nem találjuk meg az összefüggést s az, ott felkorbácsolt szenvedélyek delejfolyama nem ömlik át a mi lelkünkbe. Porlepett homályából hiába ásták ki a görögvilág ragyogó múltját és hiában ékíti magát e múltnak szépségeiben a megifjodott emberiség mesteri fogékonysága: a rombadőlt emlékek csak hangulatokat keltenek, de nem indítanak cselekvésre, az eleven élet nem szövetkezik a behantolt sírokkal.

Csak hogy nem is erről van szó. Az a küzdelem, mely most a Balkán tövében foly, egy elnyomott nép szabadságharcát jelenti. A nemzeti önállóságnak eszméje és a fajszeretnek az érzelme ragadta magával a görög népet, mikor fegyvert fogott elszánt vakmerőséggel. Törekvéssel szemben találta Európát. Mégis fegyvert fogott.

Előre látta, hogy zsarnoka hatalmasabb és erősebb, mégis fegyvert fogott. Fölszerelése gyarló, pénze nincs. Idegen segílyt nem vár, de nem tűrhette tovább a kezére rozsdásodott százados bilincset és az erőviszonyok józan mérlegelése nélkül, eltelve hittel, megszállva rajongással, emberfölötti reménnyel bizva a közlekedés mindenhatóságában, mint a ki nem fél a haláltól, ha a szabadság vértanukat kivan, fegyvert fogott szent örülettel, mintha évezredes álmukból ébredtek volna föl azok a maroknyi csapatok, melyek a perzsa hordát visszavonulásra kényszerítették.

A megdöbbenőleg elszánt hősiességből sohasem hiányoztak az örültség elemei. Fáj nekem és szégyellem, hogy a Budapesti Hírlap kivételével a magyar közvélemény orgá-

numai csak ezen elemeket vették figyelembe, s mivel a görög nemzet elhatározásában hiányozni látszik a higgadt számítás rideg megfontolása, nem csak rokonszenvüket tagadták meg a nép küzdelmétől, de a gúnyolódásnak és a frivol élcélődésnek durva fonalszárait fonták azon szövedékbe, a mellyel olvasóik előtt eltakarták a görög küzdelemnek szabadságvívó természetét. Ennek tulajdonítom azt a bántó közönyt, mit a magyar nemzet mutat a háború esélyei iránt.

Hetven év előtt alig volt vármegye, mely ne kísérté volna az együttérzés meleg szavaival a görög szabadságharc eseményeit. Nem azt jelenti a rokonszenv megnyilatkozása, hogy rögtön kardot kössünk és belefűjjünk a harci riadóba, de egy nemes könycsepp, mit szenvedő társunkért hullattunk, olykor a balzsam erejével hat s a rokonszenv, melyet más népek szabadságharca iránt ébresztünk, nevelő és edző hatással van saját népünk szabadságszeretetére.

Bennem a sajtónak ez a szörnyű józansága félelmet gerjeszt. Mintha ki volnánk cserélve, mintha elvesztettük volna fogékonyságunkat a szabadság értéke iránt. Mintha elsorvadtak volna szellemünkben azok a gyökérszálak, melyek a közös vágyat és közös szenvedést a népeknél közvetítik.

A mit cselekszünk, rútnak találom és visszataszítónak. A rabszolga gúnyolódása ez azzal a társával, aki bilincseit készül összetörni. Kik vagyunk, hogy fennhéjázó göggel beszélünk a görögök gyengeségeiről és hiu erőfeszítéseiről? Ha legalább kényeztetett ölebek volnánk, s a pitvar oltalma alól ugatnók meg a juhászkutyát, mely csatakossá lett a viharban. De juhok vagyunk, a kiket fejnek és nyírnak tetszés szerint s legelőnk is sovány, mert végig tapos rajta az osztrák.

Senkik vagyunk a nemzetközi viszonylatokban. Se akaratunk, se hatásunk, se nyomunk. Egy földrajzi darab, megjelölve az osztrák zászlóval – ez vagyunk mi. Egy hadkiegészítő terület, egy fogyasztási bázis, és egy élelmezési tartomány az osztrák birodalmi eszme részére – ez vagyunk mi. Honnan veszünk bátorságot arra, hogy kicsinyeljük egy nép küzdelmét, mely a barbár török iga alól igyekszik fölszabadulni? Valóban lehetnének szerényebbek a mások megítélésében és mérsékeltebbek az önmegismerésben.

Kinek teszünk szolgálatot, ha nemzetünkben irtogatjuk az ideális tényezőket, mint valami haszontalan gyomot? Oh, jól tudom, hogy ez az irány a materialiter elvadult politikai rendszernek természetes posztulatuma. Helyzetünknek állandó tűrése csak úgy válik lehetővé, ha a nemzet kebelében a jónak és igaznak minden ösztöne elpusztul. A hatalomnak tehát igenis szolgálunk, mikor elnyomjuk a szabadságvágyó népek iránt ébredő rokonszenvet.

De mióta lett a sajtó a hatalom szolgája? Nem a hivatás teljes megtévedése-e, hogy a közérzület szervei magát a közönséget rontsák meg? Mondják, hogy a kígyó beleharap saját farkába, de nem hallottam, hogy ezzel megmérgezné önmagát. A hatalomnak szolgáló sajtó nem csak csúszik-mászik, miként a kígyó, de harapásával meg is mérgezi a nemzet testét, melynek ő is alkatrésze.

Egy kinevezésről.

1807. április 27.

Ahhoz a hírhez, hogy Lits Gyula képviselőt közigazgatási bírónak nevezik ki, az »Egyetértés« megjegyzéseket fűz. E megjegyzések így hegyeződnek ki:

»Nem hihetjük, hogy ugyanaz a kormány, mely ellen mindig támadólag lépett föl, ép őt szemelné ki a hatalom egyik beneficiumának az élvezőjévé. Mert hiszen a kormány ugyanaz, a rendszer is ugyanaz, tehát egyedül csak Lits Gyula urnák kellett volna alaposan megváltoznia.«

A felfogás, mely e megjegyzésekből kidomborodik, azt az irtózatot pártrendszerrel igazolja, mely ellen a tiszta alkotmányosság komoly hívei régóta küzdenek. Mindent lefoglalni az uralkodó párt számára annyi, mint mindazokat a rendszer igájába hajtani, a kik alkalmazást keresnek az állam szolgálatában. Ez a felfogás végelemzésben arra vezet, hogy a közhivatalnok a kormány privát cselédje.

Vannak állások, melyeknek természete és feladata, szorosán összefügg a kormány politikai irányával. Ilyen az államtitkárok és főispánok állása. Ezekre az állásokra csak olyan egyének vállalkozhatnak, a kik árkon-bokron keresztül hívei a kormány politikájának. De az állami szolgálatok legtöbb állása nincsen összefüggésben a politikával. Ezen szolgálati ágak betöltésénél éppen oly kevésbé lehet irányadó a politikai pártállás, mint a vallásérzület. A miként egy vasúti mérnöknel, hivatalos feladatainak teljesítésére nincsen befolyással, hogy melyik templomba jár, éppen akként nem lehet befolyással, hogy választáskor jobbra szavaz-e, vagy balra.

Az országnak jó tisztviselőkre van szüksége, és nem párt-tisztviselőkre. A tisztviselői kvalitás megítélésénél tekintetbe kell hogy jöjjön az illetőnek becsülete, szakértelme és buzgó-sága. De mi köze legyen itt a pártállásnak? Szabad-e megengednünk, Hogy a becsület szakértelem és buzgóság csak a kormánypárt kebelében található fel?

Jól értjük meg egymást. Én mindazokat, kik áruba bo-csájtják politikai meggyőződésüket, lelkem egész erejével megvetem. De abból, hogy bírói állást fogad el valaki, aki a politikai téren a függetlenségi elveket hirdeti, nem merem azt következtetni, hogy személyes előnyökért eladta nézeteit. Az ilyen esetek megítélésénél csak úgy lehetünk igazságosak, ha kellő mérsékletet tanúsítunk. Ne zárjuk el a gyanúsítás hirtelenségével az ellenzék férfiai elől azt az utat, hogy pozitív téren is szolgálhassák a hazát. Ne bélyegezzünk meg kellő próba nélkül egy új bírósági intézüciót azzal a föltevással, hogy ott egy alacsony lelkű renegát rontja a levegőt.

Igaz. Erről a rendszerről nem igen föltehető az az ideális szempont, hogy politikai ellenszolgálat nélkül kardinális állásra hívjon meg egy ellenzéki férfiút. De ha nem teszem föl a tisztességet a rendszerről, fölteszem azt Lits Gyuláról. Elvégre is a kabinet gondoskodhat kivételes esetekről, hogy legyen mire hivatkozni s hogy megerősítse a szabályt.

Bíróvá lenni nem annyi, mint a hatalom beneficiumának élvezője lenni. Az ilyen kifejezés hihetetlen módon megalázza az igazságszolgáltatási intézményt és a bírónak személyét. Wekerle Sándor és a többiek nem beneficiumot élveznek, ha-

nem súlyos kötelességeket vállalnak magukra. Kötelességeik teljesítéséért, tudásukért, munkájukért fizetést húznak. Ez nem beneficium. Hanem igazolt kárpótlás s ezt nem a hatalomtól kapják, hanem mindnyájunktól, akik közterhet viselünk. Nekünk a kormány nem hűbéres urunk. Nem ő tart ki minket, hanem mi tartjuk ki őt. Lits Gyula, mint közigazgatási bíró, nem a kormány szolgálja, hanem az ország tisztviselője, nem a kormány politikáját alkalmazza, hanem a törvényt; nem a kormány nézeteinek szerez érvényt, hanem saját bírói meggyőződésének.

Politikai véleményt változtatni személyes előnyökért, cudarság. De senkinek sincs joga az egyént egy egész életen át a politikai padokhoz srófolni. A milyen szabadok vagyunk a politikai irányelvek megválasztásában, éppen olyan szabadok vagyunk a szolgálati pályák megváltoztatásában. Akit akár temperamentuma, akár a kilátások reménytelensége, akár az a megfontolás, hogy más téren több hasznára lehet a közügynek, arra ösztönöz, hogy visszalépjön a politikától és mint közhivatalnok szolgáljon tovább: azt, ha csak nincs ellene bizonyítékunk, nem illendő egy megbélyegző útlevel kíséretében eltoloncolni.

A függetlenségi eszme szempontjából sajnálni lehet, ha Lits Gyula visszavonul a politikától, mert értelmes, munkabíró és előkelő harcos volt küzdőink sorában; de ezen elhátározásában nem a hitvány renegátok sorsát látom, mert semmi bizonyítékom nincs arra, hogy elveinek árán jutna állásához.

Az ember a megszokás rabja. Nálunk szokássá vált, hogy a köztisztviselő a kormány politikai rendszerében, vagy börtönőr, vagy börtönlakó. A tisztviselőurak mindig bilincset zörgetnek, vagy azért, hogy másokra rakják, vagy azért, hogy maguk viseljék. Az »Egyetértés« felfogása ennek a rossz szokásnak esett áldozatul. A visszaélést természetes állapotnak veszi. Mivel így van, azt hiszi, hogy ennek így is kell lenni. Ebből származik tévedése. Bizonyára látja, hogy nálunk az egyéni boldogulásnak majd minden föltételét kézre kerítette a hatalom és ebből azt következteti, hogy a közfunkcionárius nem is lehet bérszolgánál egyéb. És a tapasztalatoknak igen nagy sorozata valóban igazolja is ezt a föltevést.

De ha nagy ritkán akad egy-egy fehér holló, akkor az ellenzéki publicisztika feladata talán mégsem az, hogy azt a fehér hollót minden további próbák nélkül, nem tekintve egy becsületes önzetlenséggel átélt múltnak erősségeire, azonnal bemázoljuk a politikai korrupció piszkos festékével. Ellenkezőleg. Egy ilyen kinevezés ok és alkalom annak feltüntetésére, hogy hazánk nem privát tulajdona a kormánynak s hogy a közfunkcionárius állások betöltése nem képez a kormánypárti egyének számára sem kiváltságot, sem szabadalmat.

Bónis Samut az ellenzék padjairól vitték kúriai bírónak. Senkisémet ütközött meg rajta. Gál Jenő a nemzeti párt sorából lett miniszteri tanácsos. Enyedi Lukács a függetlenségi pártból a pénzügyminisztériumba ment. Hibáztatta-e ezért az »Egyetértés«? Nem. Megdicsérte: Föltette róla, hogy nem elveit változtatja, hanem csak helyzetét. Úgy is volt. Enyedi még évek múlva is hive volt a függetlenségi eszmének. Most már nem. Régi zászlóját cserben hagyta. Pedig numerosokkal dolgozott, a melyek nem szoktak változni. Az »Egyetértés« még sem rohant ki. Holott rászolgált a rohamra.

De Lits Gyula még nem szolgált rá. Mi oka van az »Egyetértés«-nek erre a nagy sietségre? Várjuk meg, hogy elkövettessék a hiba; akkor aztán sújtsuk a hibást két kézzel.

Bizonytalan sors.

1897. április 29.

Tájékozatlanságomat egész mértékben bevallom. A pétervári találkozás nekem sem örömet, sem búbanatot nem okoz. Eddig azt nem tudtam, hogy miért vagyok ellensége az oroszoknak; most meg azt nem tudom, hogy mit ér a barátság. Inváziója, amellyel letörte ifjú szabadságunknak összes hajtásait s nemzeti fejlődésünket irtóztatós mértékben visszadobta, bizony rosszul esett s a seb, amit akkor ütött, nem szűnt meg vérezni. Viszont, hogy meglátott minket a

cár, mikor a hatalmak közül senki sem akart meglátni s hajlandósága felénk fordult és nemzetünket egy becses karddal ajándékozta meg – mintha mondaná: amit szétromboltam nálatok, azt az épületet csak ilyen eszközzel lehet újraépíteni. – Szívünknek ez a gondoskodás igazán jól esett.

Érzelmi tekintetben tehát volt okunk a gyűlöletre és van okunk az engesztelődésre. Nekünk: a magyar nemzetnek. Mert az a rombadöntött szabadság is a mi ügyünk volt; ez a szimbolikus kard is a mi ügyünk.

Hanem Szentpéterváron ezúttal mi nem kerültünk szóba. Mintha a földszínen sem volnánk. Mintha tökéletesen mindegy volna az emberiség háztartásában, hogy épségben maradjon-e az a hangyaboly, mely a Kárpátkoszorú belső felén egy évezred óta épül, fejlődik, összetart és munkálkodik, avagy mint alkalmatlan tárgyat, szerterúgja-e egy katona a maga bakancsával? »Óhajtom, akarom, kívánom, szeretem, biztosítom. Érdekem, hadseregem, barátom!« Azt hihették a népek, hogy a személyes uradalomnak ezt a hangját még a múlt század végén elföldelte a francia forradalom. Nekem a triumvirek jutnak eszembe, kik cézárius biztossággal osztották meg egymás közt a világot.

Ebből az eljárásból még a hangulatkeltés óvatossága is hiányzik. Néhány elejtett szó a kormányelnökök részéről és egypár homályos közlemény a hivatalos értesítőkből némileg előkészíthette volna a nemzet kedélyét. Ha legalább csontot dobtak volna nekünk, hogy rágódjunk az alkotmányos látszat e hulladékán! De érdemesek mi még erre sem vagyunk. Nekünk meg kell elégednünk azzal a nem egészen megnyugtató tudattal, hogy ne tudjuk, mikor és miért lesz szép idő. vihar, eső, dér és szövetség. A légtani tünetek és külügyi helyzetek számunkra egy kategóriához tartoznak. A légmérő oszlopa Szentpéterváron emelkedett. Derűs nap lesz, vegyünk könnyű kabátot. Konstantinápolyban sülyed a higanyoszlop. Az idő borongós. Vegyük elő a paraplét.

Okos berendezésnek tartom, hogy a gyermeknek és a részeg embernek saját külön őrangyala van. Mert ahogy botorkálnak, minden lépésük a gondviselés állandó támaszára szorul. De vizsgálgatom nemzetünk életkorát és tapogatom

az üterét és nem látom benne a gyermeket és nem lődözök föl benne mámort. Sőt inkább a vénülő ember józanágát látom nála túlnyomó színeken kifejlődve. Ebből következik, hogy még a boldogság is csak úgy becses, ha részünk van annak megszerzésében; a balsorsot pedig azon esetben tűrjük kellő nyugalommal, ha tudjuk, hogy befolyásunk és erőnk van sorsunk megváltoztatására.

Az uralkodók személyes érzelmeit respektálni udvarias kötelessége minden polgárnak. De az olyan személyes érzelmek, melyek a nép életére döntő befolyással vannak, a népbírálat jogköréből ki nem vonhatók. A jószándéknak kétség alá nem jövő indulatát vitte a fenség Szentpétervárra. És oda vitte egy hosszas uralkodásnak bő tapasztalatait is. Dacára e bizalmat keltő jeleknek, mégis tudni szeretnők, hogy voltaképp mi történik velünk? Mi csak annyit látunk, hogy a külügyi vezetés szokott ekskluszivitással minket bevégezett tények elé állított. És látjuk azt is, hogy az új kézfogónak merev dinasztikus színe halomra dönt minden alkotmányos elméletet a szuverenitás megosztásáról. De nem látjuk, hogy mi hasznunk, mi kárunk van az új helyzetből. Pedig bizonyosan tudjuk, hogy ha kár lesz, azt mi viseljük.

Kísértetek járnak föl a történelem sírhantjai alól. Két világhatalom malomköve közé volt beékelve a kis Erdély a fejedelmek idejében. Mindkét hatalomnak vásott rá a foga. Az okos fejedelmek mindkét hatalomnak kedvében jártak. A török ellen német segítséget, a német ellen török segílyt vettek igénybe. Ezt az egyensúlyozó politikát a nomád arab úgy úzi, hogy ha megsántul a lova jobblába, akkor erőszakosan megbénítja a ballábát is. Így aztán nem látszik a baj, mert a két sánta láb kiegyenlíti menés közben a bicegést.

Talán csak nem ezt a siralmas politikát vette célba az osztrák-magyar monarchia külügyi hivatala? Ilyen megaláztatást már csakugyan nem érdemlünk meg azon szeretlen áldozatok után, amelyeket a közös hadsereg harcképességének fejlesztésére hoztunk.

Azonban ne felejtjük el, hogy azokról is volt szó, kik

a pénzt és embermatériát szolgáltatják. A császárok biztosítják a békét népeik számára. Nagy ezért a mi hálánk, mert bizony egyedül csak tőlük függ, hogy élvezzük-e a béke áldásait, vagy elpusztuljunk a háború borzalmainak súlya alatt. Egyedül csak tőlük! A felséges urak szemében a haragnak megvillanása vagy a jókedvnek derüje százmillió emberre nézve szörnyű vihart vagy napsugaras eget jelent. Képzeltető-e ennél nyugtalanítóbb gondolat?

48-as szövetség.

1897. május 1.

Nálunk minden dolog a visszájára van fordítva. Ha gyenge a kormány, nem jó, mert a legkisebb bécsi szél is elfújja, ha erős, rosszabb, mert a leszavaztatás veszélye nélkül nem állhat bécsi szolgálatba. Ha szegényedik a nemzet, nem jó, mert a közszükségből rést csinál az osztrák, hogy behatoljon közjogi várunkba; ha gazdagszik, az sem jó, mert az osztrák kapzsiság vérszemet kap és tributumot követel.

Látott-e már a világ valaha hazafiakat, kik abban fáradnak, hogy ürügyet találjanak saját hazájuk megrontására?

Van-e valahol ország, amely önként állit katonát s önként fölszereli és eltartja anélkül, hogy biztosítaná magának a katona érzelmeit, hűségét, esküjét?

Volt-e valaha szabad nemzet, mely saját önrendelkezési jogkörét a maga jószántából megcsonkította s törvényt hozott arról, hogy milyen módon folyjon be egy más állam az ő ügyeire?

Nem bolondok házába való logika-e azt állítani, hogy ha összekötöznek minket Ausztriával politikai, hadügyi és gazdasági téren: akkor a nagyhatalmi állás erőigényeinek inkább megfelelünk, mintha szabadon fejlődnék mind a két állam a maga természetes légkörében?

Példát kérek arra, hogy melyik szabad ország tartotta feladatának egy idegen állam ipartermékeit vámokkal megvédeni, saját iparának szétrombolásával?

A vizásságoknak ez a féktelensége nem is természetes után keletkezett. Közreműködött sok szofizma az államtudomány terén; aztán hibás számítások és hiú reménységek; végre csekély bizalom a nemzet életerejéhez és jóhiszemű föltevések a szerződő fél irányában. Ezeket az erkölcsi rugókat kiéhezett hazafiak mohó étvágya feszítette a szakadásig, így született meg a rendszer. De hiányzott belőle az igazság. A tartományi és gyarmati állapotot állami függetlenségnek hazudták. Ezt a nagy hazugságot leleplezte a tapasztalás. A nemzet életöszttönei nem nyerhettek ebben a korcsrendszerben kielégítést. Az egészséges mozdulat és a hazug építmény összeomlik.

Ezt a mozdulatot meg kellett akadályozni. Hogyan? Bizony nem szép szóval.

A becsületes ember nem megbízható közeg egy hazug rendszer fentartásához. Annál jobb. Csináljunk megbízhatókat. Korrumpáljunk! Megtörtént. Közérdek? Minő szentimentalizmus! Hát nem elég, hogy minden tolakodó egyéni érdek kielégítést nyert? Ez a pompás gondolat sok elszánt katonát újoncozott a rendszer számára. A sok katona együttes érdeke termelte az érdekszövetséget. Most már erős a falanksz. A parlamenti többség vajjon miért is nem tesz eleget a kereskedelmi törvénynek? Hiszen a közkereseti társaságok kötelesek könyvet vezetni és firmát vallani.

De mindenkit mégsem lehet elhelyezni. Semmi. Mire való a főispán, a vasút, a bánya, a gyár, az erdő, a méntelep, a pénzügyigazgatóság, az államépítész és még sok minden egyéb, ha nem arra, hogy a tisztviselők és alkalmazottak százazrei, kiket közadóból fizetünk, parancsszóra ráfeküdjenek azoknak véleményére és jogaira, akik a közadót fizetik? Mintha nem is lehetne másként. Népünk már is ellenséget lát az állam minden közegében.

Párhuzamosan ezzel leszoktatták a polgárt az önkormányzati kötelességekről. Előbb a hatáskört nyirbálták. De a néptudat nagyon oda volt forrva a helyhatósághoz. Az auto-

nomikus erély tulajdonságai közé tartozik, hogy a működési tért tágítsa. Rajta tehát, riasszuk el az érdeklődést. Tegyük nehezzé a közreműködést. Sajatítsunk ki minden széket a kormány hívei számára. Megtörtént. Szétmarcangolt tagokkal és zsidbadt lélekkel hevernek a törvényhatóságok, rendezett tanácsú városok és községek a rendszer békóiban, a hatalom lábainál.

Van-e még, ami meg nem romlott ebben az országban? Maradt-e még polgári öntudat? Van-e itt-ott le nem tört akarát? Elveszett-e minden hajlandóság az igazság keresésére? És a közszellemben van-e még érdeke a függetlenségi eszmének?

Néhányan azok közül, akik még el nem fáradtak, sem kétségbe nem estek, kísérletet tesznek holnap népszövetséget alkotni a függetlenségi eszme érdekében. E téren mindig voltak harcosok, de szervezet soha sem volt. A központ nem tartott állandó összeköttetést a vidékkel. Rendszeres propaganda hiányában a mélyebb rétegekbe csak a jelszavak hatottak be, de nem az érvek. Most a cél egy hálózat létrehozása, melyben a sokaság erővé változik át.

Nem áztatjuk magunkat, ennél fogva nem fogunk csalódni. Tudjuk, hogy erőszakolni még a boldogságot sem lehet. A néptől türelmet, kitartást, buzgóságot, hűséget kérünk. Sőt pénzt is. Ez úgy-e jó alkalom a nevetésre? Semmi. Mi úgy tudjuk, jobban szokás ragaszkodni ahhoz a helyhez, a hova alsózni járunk, mint ahhoz, ahová okádni jár a kormány-párt részeg szavazója.

Tehát pénzt is kérünk. Oh nem províziót, nem is száz-ezer forintot. Ha ennyit lehetne remélni, nem mi kérnők, hanem ti. Hanem öt krajcárt hetenként. Tányérozunk, miként a nemzet költője mondta. Nem szégyeljük. Ha isten velünk, azok a krajcárok libertásokká változnak a szövetség kezében. A libertást pedig nem tartjuk magunknak, miként ti az osztalékot és a prezenctmarkot, hanem szétosztjuk tizenhat millió lélek között. Jusson belőle a nemzet költőjének is. Hiszen tőle tanultuk a hazának és szabadságnak szeretetét.

A harc, amit a függetlenségi eszméért az újabb korszakban vívtak ki, kissé platonikus volt. A hatóságilag szervezett

elnyomással szemben nem állott társadalmilag szervezett védelem. Azokat a mizériákat, miket a pártadminisztráció okozott, nem orvosolta senki. Az üldözés nem kapott megtorlást.

Népünk a jajgatás közben megfélemedezett arról, hogy haragudni is lehet. Arra fogjuk szoktatni a népet, hogy tudjon akarni. Egy alávaló és becsstelen háború folyt a nép alkotmányos érzülete ellen. Azt tanítják, hogy adja el magát és hogy féljen igaz jogának gyakorlásától. De meguntuk a szétvert vélemények bujdosását. Összeszedjük a romokat. Majd ha egy érzelem hevít, egy akarát mozgat, egy gondolat igazgat és egy kar vezet minden 48-as embert, megütközünk egy nagy alkotmányos csatában.

Az eltikkadt mezőt fölfrissíti a harmat. Az eltikkadt nép szellemét eszmék frissítik föl. Az eszme, mely lobogónkat disziti, nem új. Annyi idős, amilyen régi a magyar nemzet közszerencsétlensége. De a tiszta búza csiraképeességének nem árt az idő.

Elé tehát az ekevasat: mozgassuk meg a talajt, hogy befogadja a polgári önértzet szabad levegőjét és hazafias gondolatoknak meleg napsugarát. Aztán fogjunk két kézzel a vetés munkájához. A mag jó. Ilyet hintett el Rákóczi Ferenc és Kossuth Lajos is. Ne a vetőkézben bízzatok, mert azok nagyok valának, mi pedig kicsinyek vagyunk; hanem bízzatok a magyar talaj termőerejében. A mag kikél s ha megnő majd a vetés: a nemzeti függetlenség megváltó lelke fog ringatózni a kalásztenger ölén.

A válság veszélyei.

1897. május 4.

A kvóta-bizottságok megegyezni nem tudnak. Hátra vannak a kormányok és a parlamentek. Önként merül föl a kérdés: mi lesz, ha ezek a faktorok sem tudnak megegyezni?

Földindulás bizonyára nem lesz. A nap nem homályosodik el s a Saturnus gyűrűje nem pattan szét. Még a vizek sem

áradnak meg. Nem félhetünk tehát sem a kozmikus rend megzavarásától, sem a földtani elemek lázongásától.

De a magyar ember legyen elkészülve rémes látomásokra. A színpad háttérében érckakas fog csikorogni, villámok cikázása vakítja meg a szemeket, döngő moraj hullámszik végig a levegőn, százados kripták rozsdás zárai nyílnak meg csikorogva és Jeremiásnak minden siralmát elzengi a kórus. A színpadon. Remélem, ez a csinált vihar, hazug villám és lopott keserűség nem téveszt meg senkit.

A józan ember fontolóra veszi, hogy kinek van igazsága. Ez iránt immár nincsen kétely. A fizetőképesség a vagyoni állapottól függ. A vagyoni állapot kipuhatolására az összes adóbevételek mennyiségét veszik a magyarok alapul. Nem biztos és kifogástalan alap, de megközelítő. Tekintve pedig, hogy a világon sincs magasabb adókules, mint nálunk: ez a számítási alap még kedvező is az osztrákokra nézve.

Ezzel szemben az osztrákok népességi számaránya alapján akarják a hozzájárulást. A célzat szembeszökő. Hiába! Ravasz a német. Ezúttal egy kissé bárgyú is. Mert a vagyoni erőmérésnek csak a végletekig vitt és algebrailag megállapított vagyonegyenlőség rendszerében lehetne az embermennyiség tényezője és alapja. De a nagyváradi püspök vagyona és egy ruthén napszámos vagyona között olyan eltérés van, a milyent a statisztikának átlag számításai soha át nem hidalhatnak. Különös tünet az is, hogy a népszaporaság fordított arányban áll a vagyombőséggel. A legtöbb gyermek a legszegényebb osztályoknál található. Aki százezer csiki székelyre annyi terhet róna, mint százezer torontáli svábra, azt meg kellene kötni, hogy minél előbb a dühöngők osztályába szállíttassék. Az osztrákok ezen számítási alapjának egyedüli magyarázata az, hogy ők mindenáron szabadulni akarnak 15-16 milliányi évi tehertől s azt mindenáron a nyakunkba akarják sózni. Hadd fizessünk helyettük! Céljukra alkalmasnak találják a mai időt, midőn Magyarország abba az erkölcsi és elmebeli zavarba esett, hogy Bánffy Dezső báróval kormányoztatja magát.

Az igazság tehát a mi részünkön van. Mi ki tudjuk mutatni, hogy eddig többet fizettünk, mint a mennyit kellett

volna s hogy ezentúl csak annyit fizethetünk, mint a menyit eddig fizettünk. Ők pedig semmit sem tudnak kimutatni, csak azt, hogy minden kvótaviszály alkalmával ügyesen kihasználják a helyzetet a maguk előnyére.

Csakhogy a politikában nem mindig az abszolút igazság dönt. Egy szövetség fennállásánál a szövetség vagyoni oldala nem az egyetlen mértékadó faktor. Szükséges a mérlegbe rakni egyéb körülményeket is. A szövetséges viszonyoknak lehetnek pénzben ki nem fejezhető hasznai is, melyeket könnyelműség volna magunktól az eszmei igazsághoz való merev ragaszkodás kedvéért eldobni. A dolog úgy is állhatna, hogy megtartva az igazságot: elveszítjük talán a békét, talán a jólétet, talán a szabadságot. Más szavakkal: az operáció sikerült, de a beteg meghalt. Így is állhatna a dolog. Vajjon így áll-e?

A mi százszor elmondott, mondjuk el százegyedikszer is, mert a valóság nem vészit értékéből az ismétlés által.

A törvény egyenlőséget rendel a jogokban és arányt rendel a terhekben. E szerint a közösügyekben a mi jussunk 50 százalék, a mi kontribúciónk 31 százalék. Ez tetszetős állapot s úgy néz ki, mintha lefőztük volna a németet. Pedig nem főztük le. A magyar ember eszejárásáról Bécsben azt a klasszikus adomát beszélük, hogy fájós lábára az orvos bedörzsölést rendelt és előre figyelmeztette, hogy nagyon fog fájni a dörzsölés alatt. A beteg aztán dicsekedve beszélt el, hogy ő lefőzte a németet (az orvost), mert mindig az egészséges lábát dörzsölte de s ezzel kikerülte a fájdalmakat. Így a kiegyezésnél is. A jogok egyenlősége a papírról átment a tanácsterembe, de nem ment át az életbe. A terheket azonban viseljük. Minden közös intézmény: egész mértékben osztrák intézmény. A mit fizetünk, azt mi kizárólag osztrák intézmények fentartására fizetjük.

Ha a paritás átment volna az életbe s ha ennél fogva az udvar, a hadsereg, a külképviselet, szellemben, nyelvben, hűségben éppen akkora mértékben volna magyar, mint a mekkora mértékben osztrák: a terheket ez esetben is csak a fizetőképesség arányai szerint kellene hordozni. Így rendeli a törvény. Így a józan okosság is. Mert az állam erkölcsi és

jogi formáció, nem pedig közkereseti társaság. Ügyes-bajos dolgokban a jogállam szervei egyaránt szolgálatára állanak a szegénynek úgy, mint a gazdagnak és a latifundium birtokosának éppen úgy egy szavazata van, mint a negyedtelkes gazdának. A jog nem árucikk, melyet pénzmennyiség szerint mér a fűszeres. Vagyoni kategóriákba osztani be a jogokat annyi, mint semmivé tenni a jogegyenlőség nagy elvét. Arányosítani a jogmennyiséget a közszolgáltatás mennyiségéhez annyi, mint Schossbergernek tízezer szavazatot adni; Jókainak, Endrődi Sándornak és Bartók Lajosnak pedig együttvéve egyet.

Ez mind igaz; de mi lesz a kiegyezéssel ezen merev álláspont mellett?

A patvarba is! Mit kapunk mi az osztráktól? Miért éget minket az a kérdés, hogy mi lesz velünk, ha nem leszünk gyarmat? Hát annyira jó a szolgaság, hogy már szabadok sem merünk lenni?

Rázkódástól félünk? Keressen bárki egy jó gondolatot, mely rázkódás nélkül ment át a nemzetek vérkeringésébe. Föl kell számlálni mindazt, a mi becses a hazának és az egyénnek; ugyan melyik intézmény és melyik jog hullott a puha vánkösök között szendergő nemzet ölébe? Minden változás rázkódással jár. Nincs olyan tünemény sem a fizikai, sem az erkölcsi világrendben, melyet nem az atomok és eszmék forrongása hozott létre. Maga az élet sem egyéb, mint a rázkódások állandó folyamata.

De hát csak minket ráz meg a válság? Miért kell nekünk inkább félni, mint az osztráknak? Íme, nekünk igazságunk van; nekik nincs. Az igazságnak és a hazugságnak ebből az összeütközéséből válság származik. És mégis mi félünk?

Válság. Válság. Ugyan mi az? Talán bukik a kormány? De hiszen arra nincs lehetőség, hogy ennél is silányabbat kapjunk. Fölösztatják a Házat? No bizony! Ki bolond búsul a betegség után, ha sikerült a felgyógyulás? Avagy a korona döntésében volna a veszély? Én nem látom. Alkotmányos szempontból nem, mert a nemzeti jogkört nem ez a tény csorbítja, hanem az a törvény, mely a koronára ruházta a parlament legfontosabb jogát, a közteher megállapítását. Politikai szempontból sem látom veszélyesnek a korona döntését,

Miután mellettünk van az igazság, csak a mi javunkra dönthet a korona. A koronára nézve is csak akkor válik kényessé az ügy, ha el akar térni az igazságtól. Nekem nincs aggodalmam. Szívósabb életösztonei vannak az uralkodóháznak, sem hogy szemmel látható érdekeit gyöngítené. És ha mégis? No akkor legalább mindenki átlátja, hogy nem okos az olyan törvény, mely a tiszta parlamenti Hatáskört, a korona jogkörévé teszi. Ez az esemény meggazdagítana egy tapasztalattal s jobban kifejtené bennünk az óvatosság életműszereit.

Válság, válság. Magyarázatot kérek. Kit gyöngít meg? Kit hoz zavarba? Alkotmányos életünk indul talán veszendőbe? Minő bohóság féltetni, a mi nincs. A mi van belőle, ezeket a nyugtózó formákat gondos ápolás alá veszi a külföldi kapitalizmus. Hiszen olyan jámbor és pontos fizetőkre nem egykönnyen akad, a milyenek mi vagyunk.

Kit érinthet hát a válság? Érdemes e fölött elmélkedni. Kire találták ki ezt a regulát: »beati possidentes«? Hányan vannak, a kik féltetnek? Néhány miniszter, néhány inkompatibilista és néhány törtető. Talán százan. Ezeknek érdekét, hatalmát, pozícióját igen is meg fogja ingatni a válság. De jól jegyezzük meg: csak ezekét. Másnak senkinek a hajaszála sem görbülhet meg.

Éppen ezért a fölmerült és fölmerülendő rémlátományok csak színpadi tünetek. A válság veszélye csak műveszély. Vigyázzunk, hogy ne hozzon zavarba a szemfényvesztés.

„A lehetetlen helyzet.”

1897. május 6.

A miniszterelnök úr azért kész az áldozatokra, mert »lehetetlen helyzetet teremteni nem szabad«. Ezt a nyilatkozatot a kvótabizottság utolsó ülésén tette és annak hitelességéhez nem fér kétség, mert az értesítés hivatalos jellegű. Ennélfogva nem a levegőben lóg az eszünk, ha jobbról-balról vizsgálgatjuk ezen nyilatkozat mivoltát.

Betű szerint való értelme a nyilatkozatnak nincs. Mert lehetetlen helyzet nem létezik. A kormányelnök tehát olyasvalamitől akar megóvni, a mi nincs, nem volt és nem is lesz. Mihelyt lehetetlen, akkor nem helyzet; mihelyt helyzet, akkor ez egy adott valami, a mi látható és érezhető – tehát nem »lehetetlen«.

Lehetetlen helyzetek nálunk sem materiális értelemben nincsenek, sem politikai értelemben. A fizikusok lehetetlennek tartanak egy favas-hidat, de nálunk van ilyen. A politika szabályai szerint merőben lehetetlen, hogy a kormányelnök úr kormányelnök legyen; mégis az. A lehetlenségek kategóriáiban ennél tovább menni lehetetlen.

A kormányelnök úr nyilatkozatát azonban nem betű szerint kell venni. A lehetetlen helyzet alatt bizonyára nehéz, bonyodalmas és káros helyzetet értett. Azokra a válságokra gondolt, a melyek a meg nem egyezés folytán keletkezhetnek. És okosabbnak tartja inkább áldozatokat hozni, mint bevárni a válságot. Gondolom, ez a helyes értelme a kormányelnök úr nyilatkozatának.

Szükséges megállapítani, hogy igen sokan a jóhiszeműek közül magát a 67-iki kiegyezést féltik a válságtól. Ha e félelem alapos volna, úgy a magyar nemzetre nézve ez a válság lenne a legnagyobb jótétemény. De bár kétségtelen, hogy minden kvótatárgyalás, valamint a többi gazdasági kérdések időről-időre való fölvetése, vitája, és megállapítása nemcsak a kedélyeket zaklatja föl, hanem alkalmat nyújt arra is, hogy a nemzet alaposan mérlegelje a 67-es kiegyezés összes eredményeit, a mi maga után vonja a tiszta látást s ennél fogva azt a meggyőződést, hogy több benne a hátrány, mint az előny; s bár ennél fogva kétségtelen, hogy ezek a tárgyalások hova-tovább, mindinkább elidegenítik nemcsak a népet, de a nemzet művelt rétegeit is a sokat dicsőített és egykor sok reménnyel kecsegtető alkotástól: mindazonáltal a kvótatárgyalások eredménytelenségéből és az esetleges meg nem egyezésből a 67-es kiegyezés válságára, talán éppen összeroppanására vonni következtetést annyi, mint szemfényvesztő játékot űzni az emberek hiszékenységgel és folytatni a politikai igazságok ellen a félrevezetésnek azt az állandó harcát,

mely nálunk már is a józan ész egyensúlyának felfordulására vezetett.

Mindenekelőtt tudni kell, hogy habár a kvótakérdés el-
tér egyéb gazdasági kérdésektől, szoros összefüggésben van
a 67-es kiegyezéssel, mert ha nem gondoskodnánk a közös
intézmények fenntartásáról, akkor a közös intézmények ipso
facto megszűnnének: mindazonáltal a kvótatárgyalások ered-
ménytelensége nem fennakadást jelent a kiegyezési mű gépe-
zetében. Bármilyen hézagos a törvény éppen a kvótakérdés
körüli, nem állapítván meg azt a kulcsot, a mely szerint a
hozzájárulási arány kiszámítható, de hézagossága mellett is
óvatosan gondoskodik arról, hogy drága lételét veszély ne
érje; mert részletesen körülírja a kvótatárgyalásoknak min-
den emberileg elképzelhető fázisát. Megmondja, hogy miként
alakítandó a kvótabizottság; hogy ez miként tárgyaljon; hogy
mi történjék, ha a tárgyalás eredménytelen; hogy mi legyen,
ha a kormányok, illetve a törvényhozások sem tudnak meg-
egyezni. Minden eshetőségről gondoskodik. Végző esetben
az uralkodóra bízva a döntést.

Nincs itt egyéb tenni való, mint teljesíteni a törvény
parancsát Dönteni fog a császár és király. így rendeli a tör-
vény. Tehát döntsön. Mindkét állam köteles ennek a döntés-
nek engedelmeskedni. így csinálták a törvényt. Tessék vég-
rehajtani. Nem járja, hogy a törvénynek csak azon részei
éljenek, melyek nekünk hátrányosak.

A korona helyzetét ferdén világítják meg, mikor a dön-
tést ránézve kényesnek mondják. Miért kényes? A ki így
beszél, olyasmit feltételez a koronáról, a mit a monarchikus
elvek mellett feltételezni nem szabad. Igazságot vártunk s
ennélfogva megnyugszunk a korona döntésében. Ez a bi-
zalom az alattvalói hűség kifolyása. Mesterségesen szoktak
kételyeket szítani a magyar nemzet hűsége iránt. Mintha
csak arra akarnának figyelmeztetni, hogy volna okunk más
ézelmekre is. De mi íme, készek vagyunk tettleg cáfolni a
kételyt. Bízunk és várjuk a döntést.

Ha mégis kényes a koronára nézve ez a helyzet: akkor
abból nem az következik, hogy több terhet vállaljunk s ezzel
mi együk meg a fekete levest, hanem következik az, hogy

a korona is viselje azokat a terheket, a melyek egy szentesített és fentartott törvényből esnek osztályrészibe.

A ki megnyugvást keres mindkét alkudozó részére: az igazán a lehetetlenséget keresi. Megnyugvást csak az érdekek kölcsönös kielégítése adhat. De a helyzet maga nem természetes, Arról lévén szó, hogy ki mennyit fizessen egy közös intézmény fentartására: önként következik, hogy mindenik kevesebbet óhajt fizetni. A mi megnyugvásunk ilyenformán Ausztria elégületlenségét, viszont az ők megnyugvása a mi elégületlenségünket vonja maga után. A mi számításaink szerint mindig mi húztuk a rövidebbet. Az osztrákok úgy számítják, hogy ők szenvedtek hátrányt. Megnyugvás csak úgy lehetne, ha mindkét alkudozónak megvolna a maga külön intézménye s mindenik viselné a maga külön intézményének a terheit. Ezt az állapotot megérti a gyermek is. A fennálló rendet a bölcs sem érti meg. De a korona csak a fennálló rendben látja hatalmi állásának biztosítását. Ez egy végzetes tévedés, a melynek elsősorban az a következménye, hogy döntenie keli a kvótakérdésben és ki kell tennie magát egyik vagy másik állam elégületlen érzelmeinek.

Itt egy láncról van szó, mely nem összefűz két államot, hogy az egység ereje keletkezzék belőle, hanem lebilincseli mind a kettőt, hogy ne fejlődhessék könnyű és természetes után egyik sem. Elszakítani ezt a láncot okos dolog volna. De nem teszik. A lebilincselte szenvedők azonban örökösen fészkelődnek. Ez a mozgás állandóan vászolja a láncszemeket. Lehetetlen nem látni, hogy máris mennyire elkoptak a láncszemek. Végre is úgy elvékonyodnak, hogy a szakadás önmagától beáll. Ha van logikája az életműködésnek és van ereje a logikának, akkor ez a szakadás okvetlenül be fog következni.

Erre nézve a jelek annyira kirívók, hogy majdnem sértik a szemet. Egész litániát össze lehet arról írni, hogy mi kárt okoz nekünk a dualizmus. A haszon pedig, mi abból származik, olyan elenyésző, hogy azt csak górcsővi vizsgálattal fedezheti föl az államtudós. Mégis azt a furcsa tényt látjuk, hogy Magyarországon inkább ragaszkodnak az irányadó körok a dualizmushoz, mint Ausztriában.

Ezen kirívó jelek dacára a dualizmus veszélye most még csak kísértet. Még pedig mesterségesen fölidézett kísértet. Arra való, hogy ijedjen meg a nemzet és fizessen több kvótát. A valódi veszélyt a népek életfentartási kényszerúsége hozza meg majd. Ez a kényszerúség még nem bontotta ki az öntudatosság szárnyait. Sokan érzik már a nyugóket; még többben sejtik; de az az ellenállhatatlan köztudat, mely a népeket egyik történelmi állapotból a másikba szokta vezérelni, még ma nem létezik.

A dajkamesék kísérteteitől azonban nem kell megijedni. Ha a kormányelnök úr lehetetlen helyzetről beszél, kérjük meg, hogy mit ért alatta? Válságot? Kinek, minek a válságát? A kiegyezés válságát? Erre megadtam a választ. A kormány válságát? Legyen. Gombház, ha leszakad, lesz más. Áldozatokat csak azért, hogy ez a kabinet megmaradjon, nem hozhat a nemzet. A ki azt akarja, hogy komolyan vegyük a válság veszélyeit, annak előbb be kell bizonyítani a Bánffy-kormány nélkülözhetetlenségét. Ez a bizonyítás nehéz lesz. Sőt ha van lehetetlen dolog széles e világon, akkor ez a bizonyítás csakugyan lehetetlen.

A háló.

1897. május 8.

Egy kép ragadott meg az erupciónak abban a színes lávafolyamában, mely az Ugron Gábor lelkéből a 48-as szövetség gyűlésén kitört. Közállapotaink megnevezésére ennél a képnél találóbbr és mélyebb jellemzést adni nem lehet.

»Nálunk a törvény pókháló, melyet a nagy dongó keresztülszakít s melyben a kis bogár megfogódik.«

Úgy van. A helyzetnek ez a rákfenéje; ez a pókháló. A hatalom emberei, úgy a gazdák, mint a szolgák akkor tépik szét ezt a hálót, amikor kedvük tartja. A kormányzot-

tak kis bogártömege pedig akármiként vigyáz, belekerül a hálóba.

Azt hiszed, jogaiddal élsz és íme nyakadon a jegyző. Véled, hogy igazságod van, pedig valamely ismeretlen rendelet rég körülfonta a torkodat. Akármerre indulsz: hálóba léptél. Ha szabadulni akarsz, annál rosszabb. Minden mozdulatnál romlik a helyzet. A szövedék átkarol, körülfon, fojtogat. Rád tekerőzik, mint a Laokon kígyója. Lábaidat csavarba szorítja, hogy ne menekülhess. Húsodba beleharap, hogy kimerülj a vérvesztéstől.

A vergődésnek e bizonytalan és vészes napjait élík azok, akik tenni akarnak és jajgatni mernek. Független ha vagy: üldöznek mindenütt. Föld felett és víz alatt, vizeken és erdőkben ki van terítve a háló s láthatatlan hurkot tart kezében minden hatóság.

Bármilyen pontos vagy, mégis elmulasztottál valamit. Amit fizetett szakemberek tudnak külön-külön, azt neked együttvéve kell tudnod. Az igazgatásnak minden ága-boga a fejedben legyen. Mikor asztalhoz ülsz, gondold a fogyasztási adóra; pincéd ha van, keresd a regálebérlő barátságát; ha pipára gyújtasz, jól megfontold, mit parancsol a jövődek érdeke.

El ne mulaszd tudni annak a 6430 törvénynek és 6200 rendeletnek és a Werbőczy 256 címének, továbbá approbátáknak, kompilatáknak és novelláris artikulusoknak minden sorát és betűjét, valamint az österr. Reichsgesetzblattnak Finanzangelegenheit-okra vonatkozó Verordnungen-jait: mert bizony mondom, meggyül a bajod vagy a cselédház pitvara miatt, vagy a gyermeked temetése miatt, vagy a hagyatékok leltározása miatt, vagy a panasz bélyegilletéke miatt.

Van-e hiteles bizonyítványod arról, hogy nem haltál meg, ha élni merészkedel? Van-e szorgalmi kimutatásod az ártalmas rovarok pusztításáról? Nem néztél-e görbe szemmel a felesküdt csőszre? Mert lelkemre mondom, semmi sem könnyebb, mint a hatóság elleni erőszak. Hányas számú a vízipuskád, ha nem Tarnóczytól van? Mert ha tőle van: jó; ha lyukas a szivattyú tüdője, akkor is jó. Csak tőle legyen. Milyen a kályhád, milyen a kéményed, hová rakod

a kazlat, hol helyezed el a cséplőgépet, mit mond a szomszéd a műhelyedhez, milyen anyaggal fődöd a házadat; ma-lomgátadnak javításánál megcsináltattad-e a lejtérézési rajzot, bevártad-e a vármegyei komissziót, az érdekeltség reklamációit?

Kíváncsi vagyok, milyen lábon állasz a körorvossal? Hát vajjon az állatorvosnak nincs-e ellened kifogása? Ha van: jaj neked! Olyan napokat élünk, jó barátom, hogy egy kehes gebe miatt, melyet udvarod előtt végighajtott a rongyszedő, takonykórosnak nyilvánítatik minden lovad. Arra is ébredhetsz, hogy egy megsántult borjú miatt vészes területté változik egész gazdaságod a legszorgosabb szántás-vetés idején s te összekulcsolt kézzel nézed, hogy miként maradnak vetetlenül földeid.

Te szegény kis bogár! Miért is vagy te kis bogár, mikor nagy dongó is lehetnél? Mért szereted hazádat jobban, mint önmagadat? Hiszen tőled függ, hogy dongó legyen belőled. Íme, mily gazdag a flóra! A tied lehetne minden virág, minden kehely s annak harmata és méze. Néhány nap alatt oly gömbölyűre hizlal e provízióban és osztlékban termékeny mező, hogy rád se lehet ismerni. A jól táplált kullancs potroha hozzád képezt csak szűnyogszámba megy.

Rajta tehát! Légy okos. Csinálj politikai üzleteket Minél többet. Légy inkompatibilista. De ne csak egy-két állással. Rakd körül magad a prezenccmarkok gúláival. Ez a legjobb vár. Ne félj, mert ott ugyan meg nem sebez téged a tisztességnek egyetlen nyila sem. Jól vigyázz, hogy ne Deák Ferenc legyen a mintád, hanem Mezei Mór.

Élvezheted a nyugalomnak egész fenségét. Bármit tehetsz. A háló nem akadályoz semmiben, mert az szakad és foszlik, mihelyt megérinted szárnyaiddal. Ha lenge szárnyad, mellyel virágzó vállalatról virágzó vállalatra repülsz, itt-ott megakadna egy fonalszáiban: használd karmaidat. Meglásd, biztos a siker.

Michelet szerint a háló a pók organikus terméke. Éppen miként organikus terméke az országnak a törvény. Mikor széttéped a hálót, annyi, mintha a pók testének egy

részét tépted volna szét. Mikor keresztülgázolsz a törvényeken: az állami rend testén gázolsz keresztül. Mi az neked? Hiszen te boldogulni akarsz. Annál rosszabb a törvényre nézve, ha gátolni merészel boldogulásodban.

Osztalék-gúlaidhoz,, erős váradnak ezen bástyáihoz úgy-e szükséged van a képviselőségre? Ám, nem vagy népszerű. A választók nem állnak kötélnek. Inkább bíznak más valakiben. Micsoda? Hiszen ez vakmerő lázadás a te egyéni érdeked ellen? Ezeket a lázadókat le kell szerelni. Úgyde nekik a törvény jogot ad arra, hogy azt bízzák meg a képvisellel, akit akarnak. Törvény. Potomság! Tépd szét a hiábavalóságot. A választási elnök, a köztisztviselő, a csendőr, a kormány pénze: ez mind nem egyéb, mint a te meghosszabbított és kiélesített karmod. Tépd szét hát azt a törvényt, mely megakadályozza az osztalék-bástya építését.

Lám a dongók serege alaposan működik. Immár nem is pókháló a törvény, hanem csak ökörnyál. Hosszú, egyenes foszlányokban szállong a magyar levegőben. A lőtő-futó, munkálkodó kis bogárnak rátapad a lábára, körülfonja testét, megköti mozgását, elfojtja lélegzetét. A nagy dongó szabadon röptül, szabadon lebzsel és kevélyen szavaz a kvóta-emelésre.

Láthatatlan erő.

1897. május 11.

Vannak erkölcsi és vannak materiális javak. Az erkölcsi javak közé olykor el nem idegeníthető értékek tartoznak. Ilyen érték: egy nemzetnél a nyelv; egy országnál az önrendelkezési jog; egy embernél az egyéni szabadság. Kényszereszközökkel elvehetik vagy megrongálhatják ezen értékeket. De azt, hogy önként mondjunk le: tiltja a lét törvénye.

Azonban a lét törvényei nincsenek kodifikálva. Végrehajtási záradékuk nincs. Miattuk a bíró meg nem idéz, el

nem ítél, be nem csukat. Ezeket a törvényeket nem a papíron kell keresni. Némelyik ott is fel van jegyezve. De ez nem változtat az erején. Ezek a törvények a dolgok lényegében rejlenek. Rendelkezéseiket a természet állapította meg és írta rá a nemzetek és egyének lelkére.

A politikai élet főemberei olykor úgy elmerülnek a tételes törvények hínárjában, hogy a természetnek nagy léttörvényeit meg sem látják. Pedig a hol ezeket a láthatatlan és le nem írott parancsokat meg nem tartják, ott az életműködés rendes menete megbotlik, fennakad és kizökken a kerékvágásából.

Ilyen botlást, fennakadást és zökkenést látunk most a kvótakérdésben. A 67-es gép konstrukciója hibátlannak mutatkozott. Transzmissziókról óvatosan gondoskodtak. A fogaskerekek pompásan összeillettek. Minden alkatrész algebrai pontossággal korrespondált a másikkal. Technikai hiba nem volt felfedezhető. A sima, zajtalan, szabatos járat iránt a legtöbb államgépész biztosítékot vállalt.

Csak egyre nem gondoltak. Figyelmen kívül hagyták, hogy az efajta gépnek lelke van. Talán mindeniknek van. Csakhogy a közönséges gépeknél erő a neve. Itt, ennél: néplélek.

Ez a lélek rejtegeti magában a lét törvényeit. Azokkal össze van forrva; együtt halad, együtt süllyed, együtt működik. Ez képezi a gép hajtóerejét is. Ez oszlik meg a kerekek, szivattyúk, csavarok, szíjjak, hengerek, kúpok és tengelyek mozgásában. Az alkatrészek egységes működése és a működés harmóniája ettől a lélekerőtől függ.

De ez az erő parancsszóra dolgozni nem tud. Földi hatalomtól ez az erő független. Ennek megvan a maga fajsúlya, a maga levegője és a maga fermentációja. Alkot, összeköt, szétválaszt, melegít, vonz és taszít a benne fekvő vegyrokonság megmásíthatatlan hatalmával. Az olyan államgép, melynek alkotásánál ez az erő nem részesült figyelemben, képtelen a sima, zajtalan, békés működésre. Mert vagy az alkatrészek mozgási sebességéből hiányoznak a megfelelő arányok, vagy az erő kifejtésben tagadja meg egyik-másik alkatrész a tőle várt képességet.

Miért beszéljen németül a magyar fiú éppen akkor, a mikor mint katona, azt a hivatást vállalja magára, hogy – ha kell, véraldozatot is hozzon a nemzet oltárára?

Miért viseljük mi a terhes adókat olyan intézmények fenntartására, melyek csak az osztráknak kedvesek?

Ezeket a kérdéseket minden hazafi felteszi magának. Jól értsük meg. Mindenik. Kivétel nincs. Még Láng Lajos úr sem kivétel, pedig tanulmányt csinált abból, hogy miként lehetne a magasabb kvótát indokolni. De őt sem veszem ki. Sőt még az inkompatibilistákat is ide sorozom. Mindenki felteszi ama kérdéseket.

Azonban senki sincs, aki természetesnek találná a helyzetet. Senki sincs, aki örömét lelné abban, hogy állami életünk csonka. Nincs senki, a ki szívesen viselné az idegen intézmények terheit. Senki.

Miért? Azért, mivel az ilyen állapot ellenkezik a léttörvényekkel.

Látom és fájlalom, hogy mindazonáltal sokan megalkusznak. Egyik a vélt kényszer előtt hajlik meg, a másik a kibontakozás veszélyeitől, a harmadik a jövő rejtelmétől irtózik. Az esélyek bizonytalanságához járul az az érdekhálózat, melyet éppen azért kellett megfonni, hogy minél több egyénnek jóléte fűződjék a rendszerhez.

De bár ilyenformán vannak megalkuvók is: a nagy tömegnek mégis csak a lét törvényei adtak direktívát. A nagy tömeg érzi, hogy ebben a rendszerben az ő elidegeníthetetlen értékei vannak elidegenítve. A nemzeti lélek ebben az állapotban saját büszkeségét méltán látja megsértve. És felteszi a kérdést: megegyezik-e az én létecéllommal, hogy erkölcsi és materiális javaim ki legyenek szolgáltatva az osztráknak?

Vak, a ki nem látja, hogy ez a kérdés szárnyakat öltött. És repül községről községre, rászáll a házak fedelére, bevonul a lakásba és ha sótalan az étel, ha üres a ládafia, ha jön az adószedő, ha szólítják az újoncot, ha nincsen kórház, ha szegény az iskola, ha rossz az út, ha drága a bélyeg: ott guggol a szárnyra kapott kérdés a tüzhelynél, a búcsúnál, ha viszik a fiút, a kórágyon, ha beteg a cseléd, a könyves táska-

ban, az eltört tengely végén, a pörös irat sarkán – és meg-
lebbenti sötét szárnyait, mindig azt hajtva, hogy több jutna
nekünk, ha nem adnák az osztráknak.

Így alakul meg a nemzeti közlélek. Már meg is alakult.
Ne áltassuk magunkat azzal, hogy a választásoknál másképp
nyilatkozott a nemzet. A ki tudni akarja, hogy miként állunk,
próbálja meg a titkos szavazást kiterjesztett választói joggal.

Az a lélek, ha nem is nyilvánult hivatalos formában, de
él, megvan, működik, szájról-szájra jár. Hatása nem látható.
A levegőt sem látjuk. Pedig súlya, ereje, ellenállása – s jól
megjegyzendő – még vihara is van. A nemzeti lélek is ilyen.

A tárgyalások sima menetét nem Bánffy, nem Badeni
akadályozza, hanem ez a lélek. Ez hozta zavarba a gép alkat-
részeit. És ha ki nem elégítjük jogait, bizony megbomlik az
erők egyensúlya.

Óvakodjunk a robbanásoktól.

A bolondgomba.

1897. május 13.

Itt is, ott is fölcserpezik a talaj s alóla kékesszürkén
dugja ki ostoba fejét a bolondgomba. A sok csapadék miatt
bő a termés. Dohos párájával betölti a mezőt. Bizonytalan
színével megtéveszti a látást. Csiráját a sajtóiroda osztogatja.
Melegágyat hozzá a félhivatalos kegyencek szolgálatnak.

A nemzetnek azt a sorsot szánták, hogy ezt a gombát
megegye. Táplálék helyett fogyasszon bolondítót. Mert a
józan ész uralmának immár vége van. Az ok és okozat
között nincs összefüggés; a beszédben nincs értelem; az
okoskodásban nincs szillogizmus.

Olvasva a sugalmazott csoportot: eddig nem látott
tünet köti le a figyelmet. Megdöbbenéssel nézzük, hogy a
józan ész útlevelet váltott és kivándorlásra készül. Minden
fogalom össze van zavarva és minden igazság földre van
terítve.

A világrend törvénye nálunk így kezd alakulni: ami rossz, az jó; ami porbatiprás, az a győzelem; ami nyomor, az a jólét; ami nem szabad, az a jog.

Eddig kevés ember tudta, hogy kormányunk miért emeli a kvótát. Szerencsére megmagyarázták. Az ellenzék miatt Ugyanis az ellenzék addig hirdette, hogy Bánffy mindenható, amíg az osztrák elhitte s túlkövetelését erre a mindenhatóságra alapítja.

Az ilyen gombától ki ne bolonduljon meg? Hiszen, ha Bánffy gyengeségét hirdettük volna, akkor is az ellenzék volna a hibás, mert az osztrák erre a gyengeségre alapítaná túlkövetelését A gomba-csiréztatók szerint, mivel az ellenség elhitte, hogy Bánffy mindenható: ennél fogva rátör és megveri. Mert a mai világrend szerint, ami erő, az gyengeség.

Azt is kevés ember tudta, hogy a mi kvótánk felemelése a mi győzelmünket jelenti. Pedig így van. Mert a mi kormányunk mondta ám, hogy nem emeli a kvótát. Ha tehát emeli: csak régi szándékát foganatosítja. Ellenben az osztrák kormány 42 százalékot követelt eleinte; most meg leszállított 36.4 százalékra. Vagyis az osztrák kormány engedett. Ergo le van győzve. Mi emelkedtünk; ő szállott Mi tehát felülkerültünk, ő alól került Ilyen vitézek vagyunk mi.

A kvótabizottság álláspontja iránt is tévedésben voltunk. Csak most sül ki, hogy az egész nemzet a sötétségben botorkált. Milyen áldás, hogy létezik a Pester Lloyd s milyen különös kegyelme a nemzeti gondviselésnek, hogy ez a lap végre szétárasztja a világosságnak jótékony sugarait.

Mert eddig úgy vélte minden ember, hogy a kvótabizottság szigorú hazafisággal ragaszkodik a meglevő állapothoz, így tudták ezt a bizottság ellenzéki tagjai is s ezért hoztak a múlt ősszel egyhangú határozatokat. Országszerte azt jelentette a kvótabizottság álláspontja, hogy nem emelünk kvótát. Ezen álláspont zászlóvá lett a választási küzdelemben. A magyar nuncium úgy szerepelt közéletünkben, mint a kvótakérdés tízparancsolatja. Aki tiltakozni akart a teheremelés ellen, az a bizottságra hivatkozott.

A bizottság tagjait elhalmozták dicséretekkel. Remé-

nyeinket az ő tudásukra, hazafiságukra, szilárdságukra alapítottuk. Erős várunknak tekintettük őket. Remegtünk, hogy az új parlament nem őket választja meg. Bizalmunk feléledt, mikor megint együtt láttuk őket. Büszkék valánk, hogy ilyen őrsége van a nemzet vagyonának és jogainak.

Csalódtunk. A Pester Lloyd most megmagyarázza, hogy fajankók valánk. A kvótabizottság nem a létező tehermenynységhez ragaszkodott, hanem csak a számítási alaphoz. A bizottság sohasem volt a kvótaemelés ellen. Csakhogy az emeléshez más alapot kínált, mint az osztrák. Más szavakkal, az egész vita csak a körül folyt, hogy az áldozatot megfojtsák-e vagy lekéseljék? Az osztrák kötelet ajánlott, a magyar bizottság kevésbé durvának tartotta a kést.

A szenteskedő játék tíz hónap óta tart. Az »őrség« bizony sok hálát zsebelt be azalatt. Pofa kellett ehhez is. Tíz hónapig vigyorogni egy rászedett nemzet szeme közé: bizony keményszívű férfiak ő kigyelmük, hogy hívő és bízó lelkünket meg nem szánták a közszerencsétlenség e hossz-szas vergődésében.

A csalásnak ezt a nemét nem üldözi a büntetőtörvény. Tehát veszély nélkül teheték. A programbeszédék kijelentéseit féltékeny aggodalommal számlálgatta a kizsarolt nemzet. A kormánypárt jelöltjei egymásután tették magukévá a kvótabizottság álláspontját. Az elcsigázott ország reményt merített ebből. Nem lesz kvótaemelés, mert erre nem kapott többséget a kormány.

Dehogy is nem. Hiszen a Pester Lloyd szerint a kvótabizottság a kvótaemelés mellett volt. És ezt most mondják meg! Most, miután tíz hónapig sütkéreztek a nemzeti bizalom tüzhelyének melegén.

Ki meri mondani, hogy ez rút visszaélés? Ki mondja, hogy ez csalás? Hitvány ámitásnak kicsoda kereszteli el ezt az eljárást? Van-e, aki úgy vélekedik, hogy ehhez képest Bánffy nyíltan és őszintén dolgozott, mert nem görbe és homályos úton haladott, hanem egyenes utón, az ódium egész súlyával törtetett az ország megrontásának a célja felé? Bánffy hajtó vadászatot tartott – a kvótabizottság lesből tüzelt a nemzet érdekeire. Ki mondja ezt?

Senki, uraim, senki. Nem vádaskodunk, nem teszünk szemrehányást, nem panaszkodunk. Ti ügyesek voltatok, urak; mi ügyetlenek valánk. Mi hálálkodtunk nektek, ti lekacagtatok. Mi bízunk bennetek, pedig a dolog úgy áll, hogy nem érdemeltétek meg a bizalmunkat. Ennyi az egész.

Megettük a bolondgombát. Aztán azt hittük, hogy örködtök a nemzet jogai és vagyona fölött. Rövidlátók voltunk és hiszékenyek. A Pester Lloyd most felvilágosít. Talán korábban is felvilágosíthatott volna. Hiszen Falk úr szerkeszti.

Oh, milyen érintetlen nagyságok voltatok ti azok előtt, akik hisznek a jóban, szeretik hazájukat és a megváltást remélik. De ez mind csak álom volt. A bolondgomba okozta.

Többször nem eszünk belőle.

Győzelmi kilátások.

1897. május 20.

Minisztériumokban járatos nem vagyok. A törvényt azonban köteles mindenki tudni. A törvény azt rendeli, hogy a kvótára nézve »részletes adatokkal támogatott javaslatot« kell kidolgozni. E javaslat tárgyalandó az országgyűlésen.

Fekszik-e a Ház előtt egy ilyen részletes adatokkal támogatott javaslat? Igen; a kvóta-bizottság javaslata. Jó-e, helyes-e az a javaslat? A Ház ugyan még nem tárgyalta, de mégis van fogantyú, melyre vélemény alapítható. Ugyanis a javaslatot ismertették a hírlapok.

Emlékezetbe idézem, hogy a magyar glóbuszon egyetlen hírlap sem volt, sem a fővárosban, sem a vidéken, sem német, sem magyar, sem komoly, sem élclap, a mely kifogást emelt volna a javaslat ellen.

Ehhez járul, hogy van közgazdasági, kereskedelmi, iparos, vasúti és pénzügyi szakirodalmunk; de itt sem emelkedett

a kvótabizottságnak részletes adatokkal támogatott javaslata ellen egyetlen árva szó sem.

Jött az általános választás. Föllépett kerekaszámban hat-száz jelölt. Megválasztott négyszáz és egynéhány. De úgy a megválasztott, mint az elbukott jelöltek közül egy sincs, aki a kvótabizottságnak számítási hibát vetett volna szemére.

Vannak szakegyeleteink és tudósaink. Ott van az országos iparegyesület, a számos kereskedelmi és iparkamara, a még számosabb iparegylet és szövetkezet, a mezőgazdasági társulatok és egyletek, egyetemi tanárok és akadémikusok, szakírók és szaktekintélyek – de itt sem történt egyetlen felszólalás sem a bizottság javaslata ellen.

Végre emlékezetbe hozom a vállalatok és egyesek nagy tömegét, mely kereseténél és hivatásánál fogva a gazdasági élet szervezetében a vérkeringést képviseli: a bankokat, gyá-rakat, a termelő, átalakító és közlekedési vállalatokat, gazdákat, iparosokat és kereskedőket, egyenkint és összeségben, a kik közül senki, de senki sem szólalt fel olyan irányban, hogy a bizottság munkálata nem volna alapos, és hogy rektifiká-ciókra szorul.

Gondolom, hogy ezek után bátran mondható, hogy a nemzet nagystíliú egyhangúsággal vallotta jónak, helyesnek és kifogástalannak a kvóta-bizottság munkáját.

Igenis volt politikai kifogás; de az sem a munkát, hanem a kvóta ellen. A 48-as párt egyáltalában nem szavaz meg kvótát, sem sokat, sem keveset. Ez a kifogás tehát magát a kiegyezési törvényt a maga egész kompleksumában érinti, de nem érinti azt a munkálatot, mely a törvény alapján ke-ltezett viszonyokban gyökeredzik. Ha ezen principiális ki-fogás mellett volt netalán valaki, a kinek aggodalmi voltak: akkor ezen aggodalmak csak arra vonatkoztak, hogy még azon összeg is igen magas, melyet a kvóta-bizottság számí-tási alapja eredményez.

A törvényhatóságok is megnyilatkoztak. Ezeknek többsége tiltakozott a kvótaemelés ellen. A kisebbség a kormány iránt táplált bizalmát fejezte ki. Azt azonban, a legutóbbi he-tekig – pedig a nyilvános megbeszélés egyre-másra tíz hónap óta tart – abszolúte senkisé is kívánta, sem egyesület, sem

hivatalos testület, sem magánvállalat, sem szaktudós, sem hírlapíró, sem adófizető – egyetlen egy halandó sem, a ki Szent István koronája alatt él, hogy olyan kvóta állapíttassék meg, mely az osztrákok terheit kisebbíti, a mienket pedig szaporítja.

Ilyen előzmények után vajjon honnan veszi magának az alapot a kormány a kvóta felemelésére? Ki biztatta erre és ki hatalmazta fel? Szándékában mire támaszkodik? Eljárását mivel igazolja?

A véleményalakulásnak és az elhatározásnak két faktora áll mindnyájunk rendelkezésére. Az egyik a kvóta-bizottságnak részletes adatok alapján készült munkálata; a másik a közvéleménynek ellenmondás által meg nem zavart szokatlan és nagy egyhangúsága. Az egyik faktor tanúságot tesz, hogy ilyen az igazságunk; a másik a mellett bizonyít, hogy ilyen a közakaratumk.

Ezt az igazságot senkisésem cáfolta meg. Ezt a közakaratot senki sem változtatta meg. A kormánynak tehát irányt és támaszt egy alapos számítás és egy kétségtelen közvélemény nyújt. De a kormány nem az alapos számításra és nem a kétségtelen közvéleményre támaszkodik.

Hát mire?

Terheinkről és jogainkról van szó. A kormány növelni akarja terheinket és apasztani jogainkat. Mert terhünk nő, ha emeli a kvótát és jogunk apad, hanem teljesül a közakaratumk.

Ebbeli szándékában, újra kérdem, mire támaszkodik a kormány?

Egyszerűen semmire, mert argumentuma nincs. De ha azt kérdezzük, hogy mikre? akkor azt kell felelnünk, hogy azokra a mocskos lelkiismeretekre, melyek a pártszövetkezetben biztosított személyes előnyöket a haza érdeke és becsülete fölé helyezik.

Ilyen támasz mellett van-e kilátása győzelemre?

Győzelemre? Mi az? Győzelem alatt a jogok és érdekek felülkerekedését és a kik megtámadták a jogokat és érdekeket, azoknak leveretését szokás érteni. Ám, a kormány győzelme nálunk nem azt jelenti, hogy az ország ellen támadt idegen követelés leveressék, hanem azt, hogy maga az ország veressék le. A kormány kezet fogott egy idegen kormánnyal

arra, hogy terheinket szaporítsa és jogainkat apassza. Ezúttal a kormány győzelme hazánk vereségét jelenti.

Van-e hát ilyen körülmények között is kilátása kormánynak a győzelemre?

Van.

De van-e értéke nálunk a nemzetnek? Van-e akarata nálunk a nemzetnek? Van-e ereje az igazságnak és van-e hatása a közérületnek?

Nincs.

Megálmodta.

1897. május 22.

Tudsz valamit? Nem. Hát te? Én sem. De hát Széli Kálmán csak tud? ő sem; más sem; senki sem.

Hanem azért persze megszavazod. Világos. Hiszen azért vagy ember, hogy ne gondolkozzál. Azért vagy képviselő, hogy ne tudd, miről van szó. Hatalmát azért bízta rád a nemzet, hogy ezzel a hatalommal leigáznai segítsd a nemzetet.

De talán elhalasztják a döntést. Annál jobb. Egy kis galgenfriszt nem árt az áldozatra szánt országnak. Hat hónap hosszú idő; egy év még hosszabb. Rendszeres tréning odáig vastagíthatja arcbőrünket, hogy el sem pirulunk majd, ha jön a kapituláció.

A biz' igaz, valóságos kapituláció az osztrák előtt. Ehhez nem nagyon szoktattak a honvédek. Áldozni a magyar haza oltárán: ez volt eddig a tanítás. Most módosul a lecke és így szól: áldozunk az osztrák oltáron! Hiszen azért vagyunk magyarok!

Jól értsük meg: a nagyhatalmi állás kívánja így. A nagyhatalmi állás? No igen. De hát kicsoda, micsoda az?

Talán a két állam politikai és katonai súlya? Ez volna az? Erre bizony szükség van. Nem is kérdezem, hogy hol rejtőzködik az a súly; fölteszem, hogy létezik. De kérdem

bátor vagyok mégis: annak a nagyhatalmi állásnak minden szerve vajjon osztrák-e, vagy magyar? Ha pedig osztrák, a minthogy az, testben és lélekben, a célokban és az eszközökben: hogy jutunk mi ahhoz, hogy erre az osztrák nagyhatalmi állásra mi magyarok többet áldozunk, mint eddig, az osztrákok pedig kevesebbet áldozzanak, mint eddig?

Ostobább helyzet ennél bizony sohasem volt. Államjogi viszonyunk nem gyűjtőlencse, mely összehozza az erőket, hanem egy lipinka, melynek egyik végén az osztrák, másik végén a magyar ül. A minnek közbül kellene lenni, hogy egyensúlyozza onnan az érdekeket: az udvar, a hadsereg, a diplomácia odaül a különben is súlyosabb osztrák ölébe. így mindig az osztrák van alatt, a földön, a biztos talajon, mi pedig fenn lebegünk a levegőben és nincs, a mibe megvethetnők lábainkat.

A kvóta meghatározása egy nagy és bonyolult finánc-kérdés, melynél a közgazdasági életnek kivétel nélkül minden ága és minden faktora mérlegelés alá jön. Három egyetemünk ha volna és két akadémiánk, az sem tudna pontos és kifogástalan számítást rögtönözni. A keresetnek összes mennyisége és annak minden föltétele befolyással van e számításnál. Mivel pedig nincsen még kipuhatolva sem a mennyiség, sem annak föltétele; tehát nincs kipuhatolva sem az összes vagyon, sem az összes munkaerő, sem annak értéke: ennél fogva tájékoztatóul ma még csak az állami bevételek szolgálhatnak.

Ezért helyes a kvóta-bizottság álláspontja. Ezért még helyesebb a Horánszky Nándor indítványa, hogy ideiglenesen maradjunk a státuszkvó mellett s a közben puhatojki ki az erőviszonyokat és a teherképességet. Ha pedig az derülne ki, hogy valamelyik fél a provizórium alatt többet fizetett, mint a mennyit a kipuhatolt állapot eredményez: annak téríttessék meg a túlkiadás.

Bánffy báró nem járul sem az egyik, sem a másik megoldási módhoz. Előtte nincsenek számítási nehézségek, mert ő nem számít. Az erőviszonyok és teherviselési képességek arányai neki fejtörést nem okoznak, mert ő nem mérlegel. Más ember, ha csak rá is gondol a számítási adatok

beszerzésének és egybevetésének bonyodalmas nehézségeire: mélységek fölött jár és szédülésbe esik. De odanézzetek! íme, milyen biztosan megy előre Bánffy!

Oh, nagy Blondin, minő csodás a te bátorságod! Téged nem szédít a magasság és nem feszélyez a mélység. Minő erős fejed lehet, hogy ott sem tántorogsz, a honnan más halandó leesnék! Úgy-e kérlek, vak vagy s azért nem látod a lesújtott ország moráját?

Lépteid biztosságából látom, hogy te, egyedül csak te tudod, hogy mennyit kell fizetnünk. Ah hiszen te clairvoyant vagy. Neked mennyei látományod volt. Miért nem hirdeted ki ezt lapjaidban? Éppen úgy elhinnék, mint a többit, a mit irnak. No, nem kell túlszerénynek lenni. Valld be, hogy neked megjelent az angyal. Két feje volt és sasszárnya, vékony lábain hatalmas karmok.

Semmi sem biztosabb ennél. A kvótát az álmoskönyv regulái szerint kell megállapítani. Bánffy bárónak látománya volt. Fejét kettős tüzes nyelvek szállották meg. A hétpecsétés zár előtte föl pattant. A mit senki sem tud: ő tudja. Talán kiszámította? Minő tréfás kérdés. Egyszerűen megálmodta a numerust.

Ne kicsinyeljük az álomlátások erejét. A népek őstörténelme telve van fenséges legendákkal, melyeknek rendes kiindulási pontja az álom. Újabb időben a kofák és szakácsnék kultiválják a nagy eredmények ezen csodaszerét. Miért ne tenné Magyarország miniszterelnöke is?

Az ország pedig arra való, hogy teljesedésbe vegye a Bánffy báró úr álmát.

Bajok.

1897. május 25.

A gép megakadt. Pedig a szerkezet magyar része ugyancsak meg volt olajozva. Mégis döcög. Kellemetlen nyikorgás bántja az intéző gépész fülét. Valamelyik henger kitágult. Valamelyik csavar megszorult. De melyik? Lyukak támadtak. De hol?

Keresgélük. A várakban folyó »kvótavacsorák« nem deritnek föl semmit. A keresgélek alkalmatlan akadályokra bukkanak.

Illetlen időben jött az a városligeti népgyűlés is. Micsoda? Hiszen ez a nép még mindig nem puhult meg. A kapott leckék után azt hihette volna az ember, hogy immár csak csúszni tud. Pedig lám, fölemeli a fejét, mint egy kígyó és sziszeg. Még csapkod is a farkával. Vajjon mérge? Hogy a fogsora ép, annyi bizonyos.

És még az ifjúság is nyugtalanodik. Politizálni akar – ez a siheder nép! Az utcagyerekeknek ez a csöcseléke! Azt mondja magáról, hogy egyetemi polgár. Patvarba velük! Hiszen nem fizetnek adót. Hát-mikor vérükre van szükség, ki kérdezi tőlük, hogy mennyi az adójuk? Különben mi közük nekik a hazához? Hiszen nem inkompatibilisták. Províziót sem kapnak és mégis érdeklődnek. Nagyfokú tévelygés ez, öcsémuraim.

Bizonyos igazságokat megtanultatok. De jól értsétek meg: az igazságot el kell dugni a vánkos alá. Magános óráitokban, csendes estéken, néha ábrándozás közben társaloghattok vele. Ez szabad. Egyenes derekát át lehet ölelni, liliomarcát meg lehet csókolni. Nemes lelketek, égő szerelmetek összeforrhat vele egy életreszóló hűségesküben.

De csak titokban ám. A vármegyeház termébe ne vigyétek az igazságot, mert onnan elkerget a rendőr. Az utcán ne emlegessétek, mert becsuknak, mintha csirkefogók volnátok és keményebben büntetnek, mint a csalókat. Hanem otthon könyveitek között, szerény asztalkátok előtt, a kis hónapos szoba szegényes homályában, az utcalámpa kétes fényénél, nektek is szabad a hazát szeretni és némán elmélkedni afölött a borús jövőndő fölött, mely számotokra készül.

Mi csak szétfoszlunk valahogy. Lágy részeinkkel elbánnik a féreg; csontunk – ha spódiumpyárba kerül – még hasznára is lesz egy maroknyi kalásznak.

De nektek le kell majd számolni azzal a vöröshajtókás tömeggel, melynek sötét zúgását ma még elnyomja a gőzgépek ziháló hangja s mely az Isten és a haza fogalma nélkül alkotja meg az új világ rendjét.

És le kell számolnotok azzal a másik tömeggel is, mely ezt a hont ki akarja dobni ősi sarkaiból s fajok szerint földarabolva, kockát vet a Szent-István palástjára, hogy azt szétosztogassa.

És le kell számolnotok azzal a harmadfél milliárd államadósággal is, melyet örökségképpen hagyunk nektek hátra, pompásan előkészítve a talajt, hogy valamiképpen ne vezérei legyetek egy szabad hazának, hanem megbízott kezelői annak a pár ezer tőkepénzesnek, kiknek szekrényében a kötvény kamatozik s akik urak lesznek azon a lekötött földrajzi területen, amelyet egy elavult történelmi szó járás Magyarországnak nevez.

Mivel pedig ilyen csekélységekkel fogtok majd bíbelődni: ennél fogva most ne politizáljatok. Ne készüljétek előre. Izmaitokat ne igyekezzetek edzeni. Ne gyakoroljátok magatokat az erő kifejtésre. Jellemszilárdságra ne törekedjétek. Gondoskodjatok, hogy a közérdeklődés magva meg ne csírázzék lelketekben. Jól fontoljátok meg: a haza tehén; tanuljatok fejni. A haza: birka; tanuljatok nyírni. A haza tápintézet: tanuljatok enni.

Most pedig vagy rabságot szenvedjétek, vagy fizessetek!

Ez az illetlen incidens tehát jól el van végezve. Azonban jön a másik. Jam proximus ardet. Holnapután a redut nagyterme szólal meg. Hangja nem lesz olyan ártatlanul csengő, mint az ifjúságé.

Eközben mélabús nótát zeng a hivatalos tárogató. Odaát obstruálnak. A német nekihevült. Nem tűri, hogy Csehország kimeneküljön a karmaiból. Mert hát a korábbi osztrák felfogás szerint Csehország azért cseh, hogy német legyen. Ezt a felfogást nagyon megszerették a németek s most nem akarnak tágítani.

A mélabús nóta provizóriummal végződik. Mennyivel vígabb volna, ha provizióval végződne! Törvényeink világosan beszélnek, de következetesen hallgatnak a provizóriumról. A folyó év végéig nyújthatják a kvótamegoldást nyakszakadásig. De azontúl csak új törvény erejével. Ám, mit szólnak a szövetségesek? Hiszen ez egy »Grossmacht auf Kündigung.«

Pedig az olajozás bő és pontos. Íme, senki sem inkompatibilis. A rendszer hálója ép; a többség biztos, vár, remél és szavaz.

Az az istentelen gép mégis kutyálkodik. A kazán csepeg itt is, ott is. A csövek repedeznek. Madzagnak, szuroknak, csepűnek bő a fogyasztása. Vajjon hol nyikorog? Miért, hogy csak zakatol, de nem dolgozik?

Kár pedig az okot oly nagyon kutatni.

Egy ilyen bonyolult gépnek a kezeléséhez nagy előkészület, sok tudás, ügyes tapintat, széles látkör, alapos műveltség, finom érzék és szerencsés bánásmód kell. Az első kiegyezést Andrassy gróf, a másodikat és harmadikat Tisza csinálta meg. Most pedig Bánffy báró a gépész!

Nos?

Munkarendünk.

1897. május 27.

A kvótát pedig nem emeljük.

Hazafias örömmel veszünk tudomást III. Béla király maradványainak tisztességes eltemetéséről. Dinasztikus elveknek tett ezzel eleget a felség s a nemzet szívét hangos dobogásra indította, mert arról a felfogásról adott bizonyáglevelét, hogy az önálló magyar királyság történelmi fonálát megszakítottak nem tekinti. A királyi méltóságnak nemes és legitim öntudata szólalt meg a felség elhatározásában és a magyar nemzet igaz hűséggel és őszinte ragaszkodással hódol meg a királyi elhatározás előtt.

De a ki ezt az elhatározást a kvótaemeléssel hozná összefüggésbe: a kalmárkodás alacsony nivójára sülyesztené ezt a királyilag fenséges tényt. Ilyen föltevés ellenkezik úgy az uralkodó királyi jellemével, mint az alattvalók loyalis tiszteletével. Véletlenségből egyidőre esik ugyan az elhatározás a kvótamozgalmakkal, de összefüggés a két dolog között abszolúte nincs.

Nem emelünk kvótát az osztrák zavarok miatt sem. Szeretnők, ha szövetséges társunk erős volna. Aggódva nézzük, hogy így folyván dolgai, vajjon meg tud-e majdan felelni annak a kötelezettségnek, mely a kettős monarchia hatalmi terheiből politikailag ő reá háramlík. Ha így folytatják: ma-holnap nem lesznek ott alkotmányos tényezők, a melyekkel szóba állhatnánk.

De az ott beállott fajzavarok nem hatnak vissza az egyének adóképességére s az összesnek vagyoni erejére. A parlamenti obstrukció senkit sem fog szegényebbé tenni s a nyelvrendelet sem föl nem lendíti a cseh gyárak munkáját, sem le nem lohasztja.

Badeni gróf úr kijelentette, hogy ő nem parlamentáris kormány. Azonban alkotmányos kívánt maradni. Ez a két dolog a törvény betűje szerint összefér. De mélyebben tekintve a parlamentarizmusnak és az alkotmányosságnak lelkébe: az a két dolog összeférhetetlen. Pártunk részéről ez többször bizonyítottat úgy a Házban, mint a sajtóban. Helyettünk most már az élet bizonyít.

Az alkotmányos Badeni a nem parlamentáris Badenivel íme a legnagyobb kollízióban él. Az alkotmányos Badeninek egy többségre volna szüksége, hogy fenn ne akadjon az állami gépezet munkája. Már pedig ilyen többsége nincs. Viszont a nem parlamentáris Badeni azt tapasztalja, hogy törekvéseinek és a gépezet egész munkásságának útjában áll az alkotmányos élet, és hogy az állami munka csak úgy lenne folytatható, ha az alkotmányba foglalt jogok nem léteznének.

Ezeket a zavarokat nem a mi hivatásunk rendbehozni. Látjuk, hogy nehéz politikai sebektől vérzik a túlsó állam, de azokra a sebekre nem gyógyír a mi nagyobb megterhelésünk. A magyar kvótaemelés megnyújthatja a Badeni-kormány életét. De mi közünk nekünk ahhoz? Az osztrák zavarokat azonban meg nem szünteti, mert azoknak a forrása nem a kvótakérdés, hanem a fajkérdés.

Amennyi logikával azt kívánják, hogy az osztrák nemzetiségi zűrzavar miatt kvótát emeljünk, ugyananyi logikával azt is kívánhatják, hogy a szomszéd tanyájának kigyúlása miatt bunkózzuk le ökreinket. Vagy azt, hogy mivel kevés a

haja Bánffy bárónak, ennélfogva Gajári polgártárs húzassa ki a fogát.

Ezenképpen vagyunk a Fejérváry báró tisztképző javaslataival is. Jó-e, rossz-e a Fejérváry terve, mi a jó benne és mi a rossz: azt elmondjuk a magunk őszinteségével legközelebb. Őszinteségünkben nem fog megzavarni a híres közmondás: *timeo Danaos et dona ferentes*. De összefüggésben a kvóta-kérdéssel ez is csak annyiban van, hogy ezzel a javaslattal mindenestre emelkedni fog a véderőhöz való évi hozzájárulásunk egy félmillióval s hogy tehát ez a javaslat igen komoly pénzügyi argumentum arra, hogy a közös költséggel terheink arányát ne növeljük.

A ki vásárt ajánl ezen a téren, azt visszautasítjuk. A tisztképzés el volt nálunk hanyagolva törvénytelen módon. Ezt a hanyagságot részben pótolni kívánják most. Új jogot ezzel nem kapunk. Gazdagabbak ezzel nem leszünk. Teherviselési képességünk nem növekszik. Kiadásaink nem apadnak, sőt gyarapodnak. Ennélfogva a tisztképzés semminemű alapot nem nyújt a kvótaemeléshez.

Mivel így „van: folytatjuk a megkezdett munkát. Buzdítjuk az ifjúságot, nem törődve a Perczel Dezső úr silány gyanúsításaival. Tömörítjük a polgárokat, nem törődve a más téren mutatkozó eredményekkel, akár csecsebecsék, akár vívmányok legyenek azok. Visszük a fáklyát, nem törődve, ha ránk csepeg is az égő szurok. Küzdünk, fölvilágosítunk, jajgatunk, vádolunk a szónak és tollnak egész fegyverzetével. Fölbresztjük az alvókat, megrázzuk a közömbösöket és az erkölcsi rend törvényeivel sújtjuk azokat az elvetemülteket, kik személyes előnyök fejében kényszerítik a hazát áldozatra. A nemzeti ellenállást szervezni iparkodunk hazánk egész területén. Nem fogunk pihenni a provizórium alatt. Erőnket fokozza, öntudatunkat megedzi, kötelességünket megettőzteti az a cél, hogy az osztrákok kedvéért nemzetünket sem megalázni, sem elszegényíteni nem szabad.

A nép.

1897. május 28.

Aki látta a redutban tartott népgyűlést, arról győződött meg, hogy Magyarországon a kvótát fölemelni nem lehet. Szabatosabban szólva: Magyarország népe nem tűri el, hogy indokolás nélkül terheit emeljék egy idegen ország érdekében.

Az öntudatra ébredt nép így gondolkozik: »Fizetek, mert a törvény parancsolja; annyit fizetek, amennyi egy igazságos számítás alapján reám esik. Ha Ausztria szegényebb lett, mint volt eddig s ha Magyarország gazdagabb lett, mint volt eddig: akkor többet is fizetek, mint ezelőtt. De ha megfordítva van: akkor Ausztria fizessen az eddiginél többet. Ha pedig megmaradtak a vagyoni arányok: akkor maradjon meg a hozzájárulási teher aránya is.«

Így gondolkozik a nép, mert ez az igazság.

Tehát alapos és részletes számítást vár. Mutassátok ki adatszerűleg, numerusokban, hogy mennyi a teherviselési képesség itt és mennyi ott, és viszonyítsátok ehhez a képességhez a fizetendő mennyiséget. A nép ebben megnyugszik és mindaddig fizet önként, becsülettel, amíg elkövetkezik az a jobb kor, amidőn a józan ész szerint mindkét állam elnyeri az önálló életnek azt az egyszerű és természetes feltételét, hogy önmaga tartsa fenn a maga intézményeit.

Hanem vaktában megálmodott numerust fizetni a nép nem fog. Ezt jól jegyezze meg a kormány. Fenyegetésnek ne vegye és ne is kicsinyelje, amit mondunk, igenis, nem fog fizetni. Mert ha vaktában, alapos indokolás nélkül követelik, akkor nem a vagyoni tehetségek komoly mérlegelése áll a nép előtt, hanem az ellenállási erő erkölcsi próbája. Akkor az a kérdés fog előtte állani, hogy legyőzesse-e magát az osztrák által? Megalázza-e magát az osztrák előtt? Eltűrje-e, hogy kebelén az osztrák politika taposson végig? Elszenvedje-e a kapitulációnak minden szégyenét?

A nép nem fogja ezt sem eltűrni, sem elszenvedni.

Meggondolatlan kormányok ki nem számítható hely-

zetekbe kergethetik a népet. Ezek a helyzetek olykor bonyoldalmassá lesznek, össze-vissza kuszálódnak és gombolyodnak, miként a gordiusi csomó. És elkövetkezik a kettévágásnak végzetes pillanata.

Könnyű mondani megfontolatlanul, hogy kéznél van a szablya. De ki tud arról számot adni, hogy mi minden van a csomóban és mi mindent vág ketté az éles kard? Ki tudná meghatározni, hogy a vágás nyomán mennyi érdek, mennyi érzelem, mennyi igazság és mennyi jog vérzik el.

Jelen kellett lenni a redutban, hogy megítélhető legyen a nép hangulata. Látni kellett a rendőrségnek egy hülye beavatkozásánál, hogy a sokaság, ez az alaktalan felhő, minő viharokat rejt magában. A lőpor nem lehet ennél gyűlékonyabb s egy hadsereg nem lehet ennél fegyelmezettebb. Lelkesedés és rend: íme az ellenállhatatlan erő két eleme.

Elszántság megfontolással, önérzet éretlenség nélkül, kiváló értelmiség; párosulva a felháborodások tüzes istennyilaival – ilyen volt a népgyűlés képe. Szónokaival együtt érzett, együtt gondolkozott, együtt következtetett, összeolvadt az érvekben, az indulatokban, a vádakban és szenvedélyekben. Minden betűt megértett, minden érvet megragadott, minden hevületet átvett és fokozott.

Ennek a tömegnek tapsa, éljene, nevetése, haragja, vészkiáltása és csendje egyaránt megdöbbentő volt. Az a sok ezer szív együtt dobogott, a sok ezer ajk együtt vádolt, a sok ezer szem együtt és egyszerre szórta szét a gyűlés lelkületének tüzes szikráit. A közbeszólások úgy sivitottak végig ezen a villámterhes levegőn, mint a sirályvijjogás a háborgó tenger fölött.

»A kormány tervez: a nép végeze!« – hangzott fel az elnöki megnyitóban. A gyűlés rögtön átértette e szavak jelentőségét. És az egész tömeg egyetlen óriás férfivá változott át. Egy öntudatos, erejét megmért, célját fölismert, elhatározását megfontolt férfivá, aki csak ahhoz ragaszkodik, amihez igaz joga van; de ahhoz aztán ragaszkodik komoly hangon, ha kell; vészes eltökéléssel, ha szükséges.

Amilyen volt ez a gyűlés, olyan lesz egész Magyarország, ha odadobják érdekeit az osztrák piacra s ha rá

akarják a kapituláció szégyenbélyegét sütni. Nem tűri el. Értelem nélkül és vakon, ha csinálja a kormány: a nép nem lesz hajlandó tribútumot fizetni Ausztriának csak azért, hogy fentartassék egy elaljasodott rendszer.

Az igazság ereje.

1897. május 29.

Szemmel alig látható penészgombának parányi sejtszála valahogy fennakad a ragyás szikla pórusában. Az átfutó köd nedvességgel látja el. A napsugár melengeti. Fölébe és melléje porszemeket rak le a szél. Így keletkezik élet a sziklafelület picinyke gödrében.

Jön a tél és kifagylalja a gyöngye életet. De a kis gödörben megmaradnak a porszemek és a gombatestnek azon vegyelemei, melyek egy új életnek tápul szolgálhatnak. Az odahulló mohamag a kis melegágyban megtalálja a csírázás föltételeit; elhelyezkedik a fészekben, friss nedveket kap, felduzzad, kibocsátja finom gyökérszárait s új életre virul a penészgomba sírüregeiben.

Az élet ösztönének és a halál végzetének ez a küzdelme gyakran megismétlődik. Minden új élet gyarapítja halálával a melegágy anyagát és minden új halál gyarapítja a következő élet létföltételét. Az anyagnak és létföltételeknek ez a gyarapodása lehetővé teszi, hogy évről-évre erőteljesebb és tökéletesebb szervezetek „találjanak otthont a kis telepen.

A kis telep pedig időjárástával termő réteggé lesz az oda-került porból, a kiaszott szárakból, a lehulló szirmokból és a kihalt gyökerekből. Ekkor jön a lehülésnek és fölmelegedésnek, a nedvességnek és elpárologásnak, a savaknak és aljaknak sziklarepesztó hatása. És bármilyen szűk a keletkező repedés, behatol oda a porszem, beszívárog a harmat, behatol a hó s helyet és táplálékot kutatva, bekúszik a hajszálnyi gyökér is.

Így győzedelmeskedik az élet a halál fölött. Ha az a hajszályökér bejuthatott a repedésbe: akkor a szirt ellenállása meg van törve örökre. Hihetetlen dinamikus hatásokat fejt ki ama gyökérszál növekedése, izmosodása, elágazása. A repedésből nyílás, a nyílásból elmállás lesz a szervezetek észrevétlen ostroma alatt.

A szikla megsemmisül. Előbb kőtörmelék lesz belőle a havas oldalán, azután kavics a patak medrében, végre termékeny iszap a rónán. Máramarosi sziklatömbök így teszik kövérré a szentesi búzakalászt!

Azt hiszitek, hogy más törvények igazgatják az eszmék világrendjét?

Mikor kettévált a 67-es közjogi párt, akkor a sejt jelent meg a szikla felületén. Mikor a véderővitánál meghátrált a kormány, akkor keletkezett a közösügy szikláján a mohatelep. Mikor Apponyi gróf programjába vette a közös intézményeknek nemzeti irányban való fejlesztését, akkor már termő réteggé lett a kis telep az odahulló gondolatoknak, törekvéseknek és igazságoknak közszellemmé alakult sokaságától.

És most, hogy törvényjavaslat fekszik a Ház előtt a magyar katonai tisztképzésről: ez a lépés a 67-es szirtnek szemmel alig látható, parányi repedését jelenti. Eredménynek kevés, kilátásnak minden. Attól függ, hogy mennyi életereje van annak a gyökérszálnak, mely a repedésbe hatol.

Ha beteg a gyökér, ha el van nyomorgatva, meg van tépdelve és fáradt kedvvel és kiélt rostokkal fog a munkához, bizony, egyelőre legalább hiában csillant föl a nemzeti remény; mert a tisztképző intézet ez esetben csekély elvi győzelmet jelent igen sok anyagi teherrel. De ha szívós a gyökérszál életereje, ha pezseg benne a fejlődés vágya, ha élénk a nedvingerlés; akkor a szikla engedni fog a tevékeny sejtek feszítő hatásának s az Apponyi Albert gróf alakját glóriával veszi körül a nemzeti megújulás hajnala.

A magyar katonatisztképzés kardinális pont az Apponyi gróf programjában. Sokan úgy hitték, hogy ezzel tilalomfát állított maga elé, mely őt örök opposzióra utalja, vagy arra, hogy közönséges renegátok nyomán ő is átéssék a

tilalomfán. Azt hitték magukról, hogy bölcsek és mindentudók; hogy látják a valóság lehetetlenségét, a korona hajthatatlanságát s ennél fogva a követelés hiábavalóságát. Csálódtak vagy csaltak. Sem bölcsek nem voltak, sem mindentudók. Még igazak sem voltak. Nem számoltak az eszmék hatásának törvényes rendjével és az igazságnak mindent fölülmúló erejével és nem vizsgálták a dolgot abból a magasságból, a melyből megítélhető az Apponyi gróf fenkölt szellemének kitartása, a hite, a lemondása és a sikere.

Pedig íme, nem tilalomfát állított Apponyi gróf, hanem vársáncot emelt meggyőződésének oltalmára. És az események – akár az, hogy hiányos a tisztii létszám, akár az, hogy a keretek szaporítása nem odázható tovább, akár az, hogy a habarék Ausztria nem tekinthető többé a hatalmi állás megbízható oszlopának, akár végre az, hogy a korona elérkezettnek látja az időt az erkölcsben elposványosodott magyar rendszer kiszáraitására – akármi volt ezek közül vagy ezeken kívül az indok, annyi bizonyos, hogy az események a tisztképző javaslattal hidat építettek az Apponyi gróf vársáncára.

Ha az a programpont tilalomfa volt, lehullott. Ha vársánc volt: híd épült fölötte. Ki építette? Bánffy? Mesebeszéd. Hiszen úgy Apponyi, mint Bánffy, maguk hozták a Házban nyilvánosságra, hogy Bánffy a 67-es pártok fúziójának első feltételül a katonai ügyek tárgyalásának teljes mellőzését tűzte ki; mi miatt Apponyi gróf minden további érintkezést megszakított. Bánffy tehát nem építette azt a hidat, mert ő annak ellensége volt. A kormánypárt sem építette, mert minden szónoka és egész sajtója vagy merő képtelenségnek, vagy számba nem vehető csekélységnek hirdette az Apponyi gróf katonai követelését. Nos, a képtelenség megvan: mely ha csekélység, miért nevezik most rendkívüli nagy vívmánynak és miért fonnak belőle koszorút annak a kormánynak a fejére, mely azt ellenezte?

Nem, nem. Azt a hidat nem építette sem a kormány, sem a pártja. Apró magvak, porszemek, harmatcseppek hullottak lassan-lassan a ripacsos szikla kis gödrébe s így fogamzott meg a nemzeti szervezet életereje. Azokat a magvakat, porszemeket, harmatcseppeket pedig Apponyi szórta oda az

eszmék, igazságok, érvek, gondolatok, remények, hagyományok és aspirációk alakjában.

De bárhogyan épült és bárki építette: a hid »megvan.

Rálép-e Apponyi gróf?

Mintha sértés volna ebben a kérdésben. Mintha azt kérdezném akar-e közreműködni programjának megvalósításánál és akarja-e megtisztítani a magyar közélet romlott levegőjét?

A nemzeti párt győzelme.

1897. június 1.

Az olyan embert, aki a lóvásárt csak azért nem köti meg, mivel a paripának nincsen csillag a homlokán: senki sem tekinti komoly vásárosnak. Való igaz, hogy a tisztképző javaslatoknak nincsen csillag a homlokán, de egy pillanattig sem kételkedtem abban, hogy a nemzeti párt azokat el ne fogadná. Kákán csomót Apponyi gróf sohasem keresett és a hazafias kötelességek teljesítése elől soha ki nem tért.

A nemzeti párt tegnap hozott határozata senkit meg nem lepett, mert mindenki ezt várta és ezt találja természetesnek. Annál meglepőbb az a tomboló öröm, melyet vidékenkint a kormánypárt sürgönyileg kifejt. Ha Cuvier egy csontszilánkból össze tudta állítani az őslény vázát, akkor a jövő idők moralistája a kormánypárt ezen műöröméből megkonstruálhatja korszakunk közéletének egész értéktelenségét.

A katonai javaslatokkal a korona az utolsó szentséget adta föl a hivatalos szabadelvű pártra. Az élet végének és a halál kezdetének e komor mesgyéjén a párt nem tagadta meg magát és – hazudik. Magábaszállás, szőrcsuha és töredelmes gyónás illetné meg azt a pártot s helyett örömrivalgással és ujjongó tombolással fertőzteti meg a halálos ágyat megillető csöndet és méltóságot. Úgy tesznek, mintha évtizedek óta imádkoztak volna ilyen javaslatokért. Mintha

zászlójukon hordoznák immár évek óta e javaslatokban rejlő elveket s mintha régi vágyaiknak, kitartó küzdelmüknek, erős hitüknek és törhetetlen buzgóságuknak sikerült volna a közlekedés melegével végre-valahára megérlelni a gyümölcsöt.

Világos nappal, nyíltan, mindenki szemeláttára dolgozott Apponyi gróf. Ásta, boronálta, egyengette a talajt. Válogatta és hintette a magot. Tépte a gyomot, irtogatta a dudvát, öntözte a földet, oltalmazta a csirát.

És a szabadelvű párt? Akadályozta, kacagta, üldözte, rágta, becsmérelte az Apponyi gróf foglalkozását. Olykor farizeus arcot vágtak, sajnálkozva, hogy ez a nagy tehetőség egy haszontalan katonai akadémia miatt kizárja magát az ország kormányzásából. Máskor fontoskodtak, adván a jólétesült államférfi szerepét és hirdetve, hogy a nemzeti párt katonai követelését a korona semmi szín alatt el nem fogadja s hogy ennél fogva Apponyi gróf egy naiv álmodozó, akinek lelkéből minden fogékonyság hiányzik a való élet realitásai iránt. Sokan kiáltották Posa marquis-féle »Schöngeist«-nak, aki hevül, szónokol, eszméket termel, sóhajtozik; de arra, hogy megragadja a cselekvés fonalát s ábrándok szövése helyett tényeket produkáljon, nincsen semmi képessége, sem akaratereje.

Úgy-e így volt?

Apponyi gróf pedig haladt a maga útján. Fúzióval kínálták meg, csak ne ragaszkodjék katonai programjához. A csábítók egész raja nyüzsgött körülötte. Minek az a macacsság? Szirénhangok szólaltak meg. A kormányzás rendén sok minden megvalósítható, ami így lehetetlen. A korona nem tűrheti, hogy feltételeket szabjon egy alattvaló. Eközben, mire támaszkodott: a nemzet ereje mindinkább hanyatlott. A választásoknál megfogyott a nemzeti párt. Ki győzte le? A szabadelvű kormány. Akart-e a kormány katonai reformot? Nem. Akart-e Apponyi? Igen.

Egész mértékben megtörni a nemzeti pártot – ez volt a szabadelvűpárt jelszava. Ezért állítottak Jászberényben Apponyi gróf ellen miniszter-jelöltet. Mikor a jászberényi liberális párt és az udvarhelyi és a többi sürgönyöző a nemzeti párt ellen szavazott, akkor a katonai reform ellen

szavazott. Bizonyosan rossznak, helytelennek nézte a tisztképző-akadémia követelését Most, hogy itt a javaslat: a jászberényi, az udvarhelyi és a többi liberális sürgönyileg üdvözli a kormányt. Mikor Apponyi ígérte, akkor nem kellett nekik; most, hogy megvan: örülnek neki.

Az ilyen műörömet magyarul hipokrizisnek hívják. A katonai reform a szabadelvű párt vereségét és a nemzeti párt kitartásának fényes győzelmét jelenti. Aki ellenez valamit és az a valami mégis meglesz: az az ember legyőzött. Aki pedig akar valamit és akarata teljesül: az az ember győzött. Más formulája a józan észnek nincs. Minek örülnek tehát a vidéki liberális pártok? Egyszerűen annak, hogy Apponyi gróf győzött. És kinek gratulálnak e győzelemhez? Apponyinak talán? Ma még nem. Majd ez is elkövetkezik, mert nálunk a szervilizmusnak nincsen határa. Még csak esze sincs. Hiszen Bánffy-t gratulálják, akinek annyi része van ebben a reformban mint a szekérrúd végén ülő légynek a teherhúzásban.

Az a korlát, mely a nemzeti párt előtt állott, a katonai javaslatok előterjesztése által lehullott. Ez a fontos tény kizárólag a korona elhatározásának köszönhető. A szabadelvű kormányok pártmonopóliumot élveztek e korlát miatt. Minden az övék volt, mert a kizárólagos uralom hosszú ideje alatt mindent kisajátítottak maguknak. Személyes érdekek nyomultak előtérbe és győzedelmeskedtek az erkölcsök és a törvények fölött. Az alkotmányos élet pedig belefutott ebbe a szennyes áradatba.

De I. Ferenc József fölesküdt a magyar alkotmányra. »Mind magam megtartom, mind másokkal megtartatom.« Objektív nézőpontján fölismerte, hogy a közélet tisztátalan levegője megfojtja azt, amire fölesküdt. Figyelmét a gyakran fölmerült korrupcionalis botrányok után nem kerülhette el, hogy a zátonyra került alkotmányos hajót csak a parlamenti pártok váltógazdasági rendszere mentheti meg.

Hiszem, hogy ez volt az indító ok. Minél misztikusabb a keleti helyzet és minél zavarosabb Ausztria belélete, annál inkább hiszem, hogy a korona fölismerte a magyar közélet megtisztításának szükségét és azt az intenzív erőt, mely

a nemzeti aspirációk részben való kielégítésével is kifejlik. De bármi legyen az intenció, bizonyos, hogy nagy kő esett le a nemzet szívéből, mert alapos kilátás nyílt egy ocsmányul szervezett pártmonopólium megszűnésére s mert tanúságot nyertünk az iránt, hogy az erős hitnek, a kitartó bizalomnak, a jognak és igazságnak győzelmi kilátásai a politikában meg nem szűntek.

Sugár a homályban.

1897. június 5.

Pünkösöd a világosság ünnepe. Az elhintett igazság megfogamzásának emlékezetét ünnepli e napon a keresztény világ. Égi kijelentés parancsára nyílt meg a vallásalapítók beszédes ajaka, hogy hirdessék minden nyelven az igét. Vallásos hitünk szerint tehát az igazság hirdetése kötelesség s annak korlátlan teljesítése isteni törvény.

Éppen ezért az emberiség mai civilizációja e naptól számítja a lelkiismeretnek, a gondolatnak, a szólásnak és az írásnak szabadságát. Isten parancsától gyakran eltértek az emberek. A kijelentett szabadságra súlyos békókat vertek. Ártatlan vérnek nemes rozsdája tapadt e békókhoz. De a rozsdá erősebb a vasnál; állandó marása elporlasztotta a bilincset.

Mi lett a bilincs porszemeivel? A haladó emberiség ekevasat, gőzkazánt, villamvezetéket készített belőlük. És megcsinálta belőlük a legcsodásabb gépet, a sajtót is. Ez a műszer összegyűjti a gondolatokat és szárnyat ad mindeniknek. A sajtó tehát a megújult emberiség szentlelke, mely röptében mindenkit megszáll, széthordva azt a szellemi materiát, melyből az emberi lélek láthatatlan műhelyében az igazságok és a meggyőződések kifermálódnak.

Gyarló emberek most arra vállalkoznak, hogy ebből az isteni műszerből egy kereket kitörjenek. Azt remélik, hogy a

kitört kerékből újból bilincset tudnak kovácsolni. Sajátságos véletlen, hogy tervük végrehajtása éppen pünkösdre esik. De kísérletük hasztalan; erőlködésük szármalmas. Minden erkölcsi erő szembeszál velük. Szándékukat ellenzi az igazság, az ész, a szabadság. Gonosz útjokat elállja az ember; gonosz tervüket megrontja az isten.

Nagy vitájában ellankadhat az ellenzék; nagy szolgáltságában szavazhat a többség; makacs gögével diadalmaskodhatik a kormány. Mindhiába! Ez a silány vezérlet nemcsak az alkotásra, de a rombolásra is képtelen. A merre jár, a hová nyúl: mocsok jelöli a nyomát. De ez nem rombolás, ez csak tisztátalanság. Pora belepí a díszítéseket, szemétje fölhalmozódik, a szenny rátapad az intézményekre. Mindent elrútít, minden ideát bemázol. De nyomorék keze erőtelen a rombolásra s érintése nem törmeléket hagy hátra, hanem csak foltokat.

Ennek a rendszernek minden emléke el lesz törölve egyetlen takarítással. Hitványsága éppen abban áll, hogy még rontani sem tud. Csak szellőztetés és söprés kell ahhoz, hogy nyoma se maradjon a történelem lapján.

A hol sok a hulladék, ott új organizmusok ütnek tanyát. Alsóbbrendű szervezetek lepték el a magyar közéletet is. Nyüzsögnek, mászkálnak, csúsznak és szaporítanak hihetetlen meztelenséggel. De kerékvágásából a természet ki nem zökken. A lakmározás csak addig tart, míg a hulladék fölemésztetik. Azután . . .? Jön egy kis szél, mely széthordja a telep meggyült páráját a légkör hullámain és jön egy napsugár, mely megaszalja a nyirkos árnyékban tenyésző puha és gerinctelen lényeket

Ez a szél, mintha tegnap már fújdogált volna. Az a sugár, mintha már kisütött volna. A szerencsétlen 16-ik §. nyitott ablakán vonult a Házba a légáram is, a fényes sugárkéve is. Láttátok?

Balgák és kishitűek ne legyünk. Most még csak az ablak van nyitva. De a katonai javaslatok megnyitják az ajtót is. Nem érzitek annak a láthatatlan erőnek a hatását és győzedelmet, amit annyiszor hirdetek a reménytelenség napjaiban? Oda nézzetek! Az ajtószárnyakat íme Fejérváry báró tárja

föl. Az a láthatatlan erő épp őt kényszeríti arra, hogy a jogos büszkeséggel belépő Apponyinak janitor-szolgálatot tegyen. Ez nem megfejthetetlen csoda, nem is a nemezis játéka: ez az igazság győzelme a hazugság fölött, a meggyőződés diadala a képmutatás fölött, a nemzeti életerő győzelme a nemzetsorvasztó rendszer fölött.

Csöndes mosollyal olvasom a liberális pártok üdvözlő iratait. A kormány megcsinálta a 16-ik §-t, s most szorongatják miatta. És a hivatalos keretekben tenyésző vidéki szabadelvű pártocskák azzal jönnek a sarokba kergetett kormány segélyére, hogy nem a 16-ik §-t dicsőítik, hanem az Apponyi eszméjét. És zsolozsmákat zengnek a kormánynak, nem azért, hogy a saját, hanem azért, hogy az Apponyi ideáját készül megvalósítani. Szegreakasztott elvek képmutató agyában születtek; csoda-e, ha meghalni sem tudnak képmutató rikácsolás nélkül? Az alkotó szobrász helyett azt a kárpitost magasztalják, a ki megrántja a zsinórt, hogy lehulljon a lepel. Mit nevezünk a lélek tisztátalanságának, ha nem ezt a hazugságot?

Ez a haldokló párt végvonaglásában rúgást mér a sajtószabadság felé. Akármilyen kétségbeesett az erőlködés, még se tartsunk tőle. Ismétlem: az ellenzék ellankadhat, a többség szavazhat, »de a gondolat önkormányzata« tovább fog működni. Miért? Azért, mert az erdőt nem lehet kivágni - bicsakkal.

Mérleg.

1897. június 8.

Ma harminc éve, hogy a nemzet koronázott. Történelmi jelentősége volt e napnak úgy az uralkodóházra, mint a nemzetre nézve.

A trón megszilárdult. Háborgó hullámok helyett szilárd talajt nyert. A forradalmi hangulatok elenyésztek; az össze-

esküvések megszűntek. Egy hűségében teljesen megbízható nép vette körül a Ferenc József trónusát. Ilyen volt a nap jelentősége az uralkodóházra nézve. A nemzeti életet pedig minden ízében betöltötte a remény. Magasra fokozott várakozással nézett a jövőbe. Örömujjongások között számítgatta, hogy az erőforrások megnyitásával minő lendületet nyer hazánk. Önbizalom szállta meg a nemzetet, hogy végre kezébe veheti a maga sorsát.

Azokra a sebekre gondolt, melyeket az önvédelmi harc és az abszolutizmus ütött rajta. Arra a feladatra gondolt, mely a szabaddá tett nép bölcs vezetésében vállaira hárult. És bizonyára gondolt arra az államfentartó osztályra is, mely nemes idealizmussal szavazta meg az úrbér eltörlését s ezzel vagyonát önként megtizedelte.

Ha valaki részletes, alapos és kimerítő mérleget készítené ama kilátásokról, melyek harminc év óta megnyíltak és azon eredményekről, a melyeket elértünk; a csalódásnak alig megmérhető fokát és terjedelmét látnók magunk előtt. A mérleg egyik serpenyőjébe kell tenni mindazt, a mi elpusztult; a másikba mindazt, a mi helyébe lépett. Össze kell mérni annak az időnek erkölcsi és vagyoni értékeit a mai időszak erkölcsi és vagyoni becsével.

Ma többet termelünk, több a gép, több a tudás, sok a vasút, fejlettebb az irodalom, nagyobb a forgalom, több az iskola, több a pénz. Alig megmérhetőek e tekintetben a haladás dimenziói. Hanem az adósság is több; a szervilizmus nagyobb; a nemzetiségek gyűlölete fokozottabb; a közigazgatás romlottabb; a bűnkronika terjedelmesebb. Ehhez járul az ethikai elemek súlyos veresége. Hazafiság, önzetlenség, lelkesedés, egyéni érték, érzékenység, ingyen közszolgálat, egyszerűség, jellemzilárdság, lelkiismeret – a frázis birodalmába utalt fogalmakká lettek.

A szívós kitartás a jog mellett enyészőben van úgy a nemzetnél, mint az egyeseknél. A magánhaszon elve diadalt ül a közhaszon felett. A protekció rendszere a közpályák összes vonalain uralomra jutott. A materializmus istensége, az egyéni siker, minden más istenséget leszorított a közoltárokról. Társadalmunkban a büntető hatalom ereje annyira el-

satnyult, hogy egy jó acélpenge a kézben teljesen megóv megóv mindenkit a becstelenség összes következményeitől.

Lehet-e képzelni felségesebb polgári anyagot, mint a milyen a fölszabadult magyar nép? Mi történt vele?

Egész biztossággal látható volt, hogy a középnemesség jelentékeny része összeroskad az új idők súlya alatt. Ennek az osztálynak egész izomzata századokon át a rendi alkotmány védelmére volt képezve. És jött rohamos gyorsasággal az új idő új igényekkel, új életföltételekkel, új szükségekkel. Az idő szelleme gyorsabban alakult át, mint amaz osztálynak a szervei. A régi szervek nem voltak alkalmasok a változott életigények változott feladatait teljesíteni. Új szervek létrehozására pedig hiányzott az idő. A pusztulásnak matematikai bizonyossággal kellett bekövetkezni.

De a természet nem tűr hézagot a szervezetek rendjében. A kiháló organizmust új organizmussal pótolja. A paripa hulláján férgek keletkeznek. Megtörtént a szemünk látára. A kik el voltak látva a szükséges szervekkel és védekezni és támadni tudtak az új idők életföltételei szerint, megrohanták és fölemésztették a vonagló csatalovat. Jól van. Fátyolt reá. Panaszunkra a halott úgy sem támad föl.

Ám ott volt az a felséges polgári anyag, a fölszabadult nép. Egy kis előrelátással, okos vezetéssel, bölcs intézkedésekkel, arra való iskolázással, a kiháló organizmus helyébe ennek a felséges anyagnak kellett volna lépni. E helyett mi történt?

Kérek egyetlen intézkedést, mely harminc év leforgása alatt komolyan célba vette a középnemesség megmentését, vagy ahol ez lehetetlen volt, egy megbízható új középosztály képzését! Láttunk egyetlen törvényhozási vagy kormányzási lépést, mely gátlólag hatott volna arra, hogy a pusztuló organizmust ne a börzén, a közvetítésen, az uzsorán, a pálinkamérésen, a liferálásokon, a szédelgéseken, az árlejtéseken, a korrupción, a gründoláson hízott és megerősödött organizmusok emésszék föl.

A kormányok arra nagyon vigyáztak, hogy elegendő finansiális haszon legyen a repülővé lett birtoktestek bélyegilletékéből. De mikor a vész rohamos ütemben közelgett, egy-

általán nem gondoskodtak sem olcsó agrárhitelről a sorvadó organizmus táplálására és megmentésére, sem alkalmas intézkedésekről az iránt, hogy a mozgósított birtok, akár telepítés, akár más úton annak a felséges polgári anyagnak a tulajdonába menjen át.

Ennek a bűnös gondatlanságnak következményei már is fenyegető alakot öltöttek. Egyik következménye a paraszt-szocializmus, a másik egy független középpolgári osztály teljes hiánya. Ijesztő példáját láttuk ennek a választásoknál, hol a tót, német és oláh az erőszakkal szemben több ellenállási erőt mutatott, mint a magyar nép. És ijesztő példát látunk egy olyan gazdasági szekta keletkezésében, mely nem ismer hazát és fittyet hány az istennek.

A mérleg ilyenformán áll:

Megnyúlt a vasút; megrövidült az erkölcs. Nőtt a lakóház terjedelme, fénye; apadt a tűzhely tisztasága és melege. Szaporodott a bürokrácia; fogyott a szabadság. Több a pénz; kevesebb a hit. A középosztály egy része elpusztult; a parasztság egy része elfordult istenétől és hazájától. Az éhező ruthén, a kivándorló székely nyugdíjt fizet . . . kinek? Hát a miniszternek! Azoknak, a kiknek gondatlansága miatt vagy éheznek, vagy kivándorol.

Bomlás a szomszédban.

1897. június 10.

Tévedés, kimerültség megszállhat egy nemzetet. Üldözheti a balsors és elveszítheti reményeit. Megalkudhatik a viszonyokkal, türhet szolgaságot, elapadhat életereje. De ahhoz való jogát, hogy megint szabad, megint független legyen, el nem veszíti, amíg él.

A földművelők tapasztalása szerint az időjárás különbözősége más-más növényzetet juttat uralomra. Olykor a tartós esőzés, vagy a hosszas aszály, vagy az állandó széljárás,

vagy az enyhe tél, vagy a sietve jött tavasz rég elfeledett, gondosan kiirtott, évek óta nem mutatkozott növényfajt hoz felszínre. A gazda bámulva nézi, hogy szérűskertjét, rétvét, ugarját, vetését, szőlőjét, veteményesét, sőt még a dülőutakat, az árokpartokat és az erdők talaját is valamely sárga, vagy kék, vagy piros, vagy fehér virág lepi el kimondhatatlan mennyiségben.

Honnan jött, hol volt, csiraképességét a természet minő raktára őrizte meg? Nincs erre más válasz, minthogy a mag ott húzódott meg a fűszál tövén, a bokor aljában, a rög pórusai közt, a kis bogár fészkeben – mindenütt, ahol napnak» esőnek, szélnek, fagynak bontó és konzerváló hatása jelentkezik és várta föltámadását azon körülményektől, melyek életföltételeit tartalmazzák. Mihelyt ezek a körülmények beállottak, a faj föltámadott.

Így van ez a szolgaságba hajtott népekkel is. Hiába gázol rajtuk végig a hatalom. Ha meg nem öli végképpen, ha csak elcsigázza, ha csak üldözi, ha csak rongálja: a szabadságnak és független állami létnek csirái konzerválva a tűrés, a szenvedés, a viszontagság, az elnyomatás elemei által, azonnal felduzzadnak, életre kelnek, kihajtanak, mihelyt a viszonyok meghozzák számukra a szükséges életföltételeket.

Ilyen föltámadást látunk magunk körül amerre csak nézünk. Románia, Szerbia, Bulgária így támadott föl. Nem lesz más sorsa Albániának és Macedóniának sem. Állami egységhez így jutott Itália – pedig; vesztett csaták után, és így alakult az apró hercegségekből a nagy Németország.

Az időnek ezen törvényét mi sem kerülhetjük ki.

Abbeli végzetünk, hogy a mások hasznára dolgozunk, megszűnik. Kezünkbe vesszük sorsunkat és öncélú nemzetté leszünk.

A forma mellékes. Akár úgy, amiként Ugron vallja, hogy ne legyen más közösség az alaptörvényekben, mint az uralkodó személye s egyéb viszonyok az esetenként való érintkezések és az időről-időre kötött szerződések útján intéztesse el; akár úgy, amint a Budapesti Hírlap hiszi, hogy a monarchia keretében szerepet cseréljen Magyar-

ország Ausztriával s mindaz, ami most osztrák-német, kezdve az uralkodóház tagjain és végezve a legutolsó bakán, magyar legyen és Bécs helyett Budapest legyen minden közös intézmény székhelye: mondom, a forma mellékes; de sorunk saját kezünkbe kerül előbb vagy utóbb és hazánk visszanyeri azt a történelmi pozíciót, mely a mohácsi vereség után amiatt, mert a Habsburgok félreismerték az erőviszonyokat és a valódi súlyponton kívül keresték a bázist, oly hihetetlen módon elkallódott.

Százados sírunkról a nehéz követ a 67-es kiegyezésnek ama rendelkezése gördíti el, hogy teljes alkotmányosság legyen ő felsége többi országaiban és tartományaiban is. Ebben a rendelkezésben látom én azt az emeltyűt, mely nemzeti öncélúságunk sírüregéről a nehéz követ elmozdítja. Mi pedig minden nagyobb rázkódás nélkül, a tartományi életből átmegyünk az állami életbe, miként a gyámság alatt levő ifjú átlép az önálló tevékenység körébe, nem hosszas pörlekedés által, nem is az erőszak útján, hanem az időnek, a viszonyoknak, az erőkifejtésnek és az életszükségletnek természetes súlya által hajtva, előretolva és legitimálva.

Az államegységnek az a formája, melyet a 67-es kiegyezés Ausztriában talált s melynek katonai, politikai és gazdasági erejével szemben a törvénykönyvbe iktatott paritás akkor jelentékeny vívmány volt a mi részünkre, - az állam egységnek az a formája immár tünedezőben van. Harminc év óta minden nagyobb mozgalom azt az egységet bontogatja. Előbb csak vízcseppek hagytak nyomot a kőépítmény oldható részein és a kis, veszélytelennek látszó szű örölt apró lyukakat a gerendázatban. De a vízcseppek sokaságából hullám lett s. a kis szű-család milliókra szaporodott. És repedeznek a boltívek, töredezik a kő, revesedik a gerenda, pusztul a zsindegy s a megricskadt ablak- és ajtófélfák nyilasain sivít a szél.

Mi okozza ezt?

A »teljes alkotmányosság«.

Rég elfeledett, kiirtottnak és elpusztultnak vélt magvak nyertek életföltételt az alkotmányosság levegőjétől, napsugáraitól, nedveitől és meleg áramlásaitól. És kék, piros, sárga,

lila, fehér virágok lépnek be erdőt és mezőt, kaszálót és szántót, völgyet és bércet. A levéltárakból eltemetett jogok lépnek napfényre; alvó aspirációk ébrednek föl és megzörgetik a sírok pihenő csontjait. Heverő szenvedélyek mozdulnak meg és talpra állva suhogtatják tüzes korbácsaikat.

Amit a szabadság szokott táplálni, minden vágy, minden gondolat, minden indulat és minden remény, mely el volt erőtlenedve és hallgatagon sorvadott az abszolutizmus nyűgeiben: most az alkotmányosságban táplálékra talált, megizmosodott, talpra állott és követeli a maga jogát, a maga helyét és a maga tevékenységi körét.

A szabadságnak parlagon tartott erői keltek életre az alkotmányos eke barázdáiban. Mindaz, amit odaát látunk, nem egyéb, mint a közszellem fermentációja. A szidalmak, öklelőzések, agyonbeszélési formátlanságok; a párttömörülések lehetetlensége, a német elem eszeveszett kapkodása, a lengyelek előnyomulása, a szlovének makacssága, a csehek kitartása – és mindaz a nyüzsgés, forrongás, nyugtalan-ság, ingadozás és vérmesség nem egyéb, mint a vegyelemek fölbomlási processzusa.

Annak a mesterségesen, olykor kímélettel, máskor erőszakkal összetákoltt államtestnek nem kellett egyéb, mint az alkotmányos élet, hogy a hamis vegyrokonság kapcsai lehulljanak róla. A napsugárnak is bontó ereje van, nemcsak a választóvíznek. Az alkotmányos élet napsugara ugyancsak bontogatja az államtest egységét. És fölbontja egészen. A tartománygyűlések hatásköre kiterjed; a rajkszrát hatalma összezsugorodik. A csehek koronázni fognak; a lengyel királyság megalakul: a délszláv autonómia megizmosul.

Lesz megint egy Magyarország és ő felségének lesznek »többi országai és tartományai«. Dualizmus pedig nem lesz. Tehát vagy alkotmányos szabadság odaát is – és akkor nincs »másik fél«, mert egysége darabokra hull; vagy abszolutizmus császári rendeletekkel s akkor megszűnik az egyezkedés lehetősége »mint szabad népek szabad népekkel«. Hanem egyezkedni fogunk a »közös birtoklás« föltételei felől az uralkodóval, vagyis, mint a »többi országok és tartományok« urával és teljesíteni fogjuk az egyezkedésnek

törvénybe foglalt feltételeit a »többi országok és tartományok« befolyása nélkül, teljes önrendelkezési joggal a perszonális unió alapján.

Így látom én a jövőt. Így tanultam Deák Ferentől is, kinek föliratai világosan bizonyítják, hogy köztünk és Ausztria között nincsen más kapocs és más jogviszony, mint a perszonális unió; törvényei pedig világosan megmondják, hogy az eddigi tárgyalási mód (hogy t. i. csak az uralkodóval érintkezzünk és egyezkedjünk) csak azért szenved változást, mivel alkotmányos jogokat nyert Ausztria is. (1867. évi XII. t.-c. 5. és 25. §.) Amiből következik, hogy mihelyt ez az ok megszűnik, önként beáll a régi tárgyalási mód.

De megengedem, hogy alakulhat a forma másképpen is. Vágyaim közt szívesen engedek tért a Budapesti Hírlap abbéli hitének is, hogy az udvar, a hadsereg, a diplomácia és ezekkel együtt a monarchia felölti magára a magyar királyság jellegét és mivoltát. Ez azonban ma még csak álmoképgyanánt lebeg előttem s a perszonális unió bekövetkezését politikai számításokkal könnyebben tudom igazolni. Így vagy úgy, de törekvésünknek, mely a kiépített magyar nemzeti államot foglalja magában, kedvezni látszik az idő s minél jobban erjed Ausztria és minél nagyobb önállósághoz jutnak ott az alkatrészek, annál erőteljesebben nyomulhatunk célunk felé.

Agyonbeszélés.

1897. június 12.

Nem tudom, miért kellett a jóhangzású agyonbeszélést az idegen és orvosi vonatkozásaiban ízléstelen értelmű obstrukcióval kicserélni? Még kevésbbé tudom, hogy a Háznak most folyó vitáját miért keresztelik széltében-hosszában obstrukciónak? Tőlem kitelhető módon figyelemmel kísérem a tárgyalást, de abban görcsövi vizsgálattal sem vagyok képes agyonbeszélést fölfedezni.

Sajnálatos tünete a fölfogásnak, hogy nemcsak a kormánypárt köreiből hallható az agyonbeszélés minduntalan hangoztatása. Igazságos eljárás ugyan tőlük sem volna az effajta alaptalan vádaskodás; de a háború állapota sokat megmagyaráz s ezenkívül megszoktuk, hogy a ráfogással úgy él a kormánypárt, mint a mindennapi kenyérrel. Azt is tudjuk, hogy annak a pártnak kitűnő gyomra és nagy étvágya van.

Azonban nehéz megérteni, hogy az ellenzék orgánumai is olyanforma színezéssel emlegetik az agyonbeszélést, mintha beismernék a vád alaposságát. Mintha kedvük telne abban, hogy a függetlenségi és 48-as párt mindenáron fenegyereknek látszanék. Mintha dicsekednének azzal, hogy egy párt a rendbontás elemeinek fölhasználását célul tűzte ki.

Az ellenzéki orgánumok ezen magatartása sokat árt a vita erejének. Heccelődéssé degradálja az érvelést. Komédiává süllyesztí a komoly elhatározást és rakoncátlan játékká a derék mérkőzést.

Pedig a vita nagyon tartalmas. A megokolás erőteljes, a modor parlamenti, a küzdés élénk, az érvelés súlyos.

Tudok embert, akinek véleménye ezen vita alatt megváltozott. Kezdetben nem látott veszélyt a 16. §-ban s azt hitte, hogy azok, kik a sajtószabadságot féltik, gyöngye pókhálószálra akasztanak métermázsás terhet. De az ellenzék szónoikai arról győzték meg, hogy ezzel a szakasszal rést üt a kormány az alkotmányos szabadság falain. Arról győződött meg, hogy ez a szakasz *salvus conductus* a társadalmi romlás számára; kiváltságlevél lenne az arra, hogy a korrupció ne ellenőriztessék kellő módon. Tollakat tép ki a sajtó szárnyából s ezzel megbénítja röpülését.

Ilyen véleményváltozást csak mélyen járó, alapos tárgyalás tud létrehozni. Pedig megtörtént. Éppenséggel e sorok írójával történt meg. A helyett, hogy szégyelném lelkemnek ezen ingadozását bevallani, büszkén mutatok a magyar parlament ellenzékeire, mely fölvilágosító kötelességét ilyen hatásos módon gyakorolja.

Ez tehát nem agyonbeszélés. Egy nemes, kitartó, elszánt, fáradságos küzdelem ez, a végből, hogy elháríttassék alkotmányos szabadságunk veszélye. A jogosulatlan, mert nem

indokolt támadás visszaverése ez a politikai élet legnemesebb és legigazoltabb fegyverével, az igazság makacs hirdetésével. Az ellenzéki szerep hivatásos betöltése ez, melyért elismerés, hála és ragaszkodás illeti meg mindazokat, kik részt vesznek a derék misszióban.

Az agyonbeszélés nem így néz ki. Elvadult indulatok, rossz szenvedélyek és elvetemült gyűlölködések párosulnak a parlamenti élet eme forradalmában a végső elkeseredéssel és a meggyőződésnek hajthatatlan erőfeszítésével. Düh torzítja el a vitát, tombolás váltja föl a szót, zavargás teszi lehetetlenné a tárgyalást. A többség elvadul, mert akarátának érvényesülése gátoltatik. A kisebbség rakoncátlan lesz, mert a rendbontás urává teszi a helyzetnek, a mi pedig nem őt illeti meg. Mindenképpen fölfordult állapot az ilyen, mely sohasem kívánatos; kivételes alakban is kétes értékű és csak nagy ritkán és olyan többséggel szemben alkalmazható, mely minden igazságot lábbal tipor, minden szemérmert megvet, saját kötelességeit teljesen félreérti, tényeiben erőszakos, eljárásában lelkiismeretlen.

Ha tehát az ellenzék agyonbeszélést folytatna: részemről azt sem gáncsolnám feltétlenül. Most azonban erre szükség nincs, mert a javaslat 16-ik §-ához a többség jobb elemei nem ragaszkodnak. A főemberek közül egy sem védelmezi a kormányt. Elhúzódtak a csöndes zsémbelődés árnyas berkeibe s nyugodtan szemlélik az ellenzéki érvek győzelmes előrenyomulását. Nincs hitük a javaslat igazságában s nincsen bizalmuk annak becsében. Sőt igen sokan éppen úgy látják a reakció veszélyét, mint az ellenzék.

Itt tehát csak arra van szükség, a mit az ellenzék nem kis dicsőséggel teljesít, midőn kitarással forgatja a parlamenti csaták jogosult, megengedett és igazolt fegyvereit. A hatás szembeszökő. A kis kalapácsnak enged a nagy tömeg. A kovász erjeszti a tésztát. A lug olvasztja a szennyet. Ma ugyancsak ömlött a lúg, midőn Károlyi István gróf beszélt. A többség rángatódzott, mint midőn sósavat csepegtetnek a kísérleti békára. Minden szó elevenre talált. Midőn a közerkölcsök laszciv felfogásáról beszélt, akkor már nem is korbácsot suhogtatott, hanem kancsukát. Hét ága volt annak s mindenik eltalálta a rendszer legfájóbb sebeit.

Csak tovább, előre, bátran, kitartással. Ez a vita sem nem hosszadalmas, sem nem meddő. A közszabadság ékszeréből egy fényes abroncsot akar a kormány kitörni. Azt mondja, paizst kovácsol belőle a magánbecsület számára. Nem igaz. Lakatot kovácsol belőle a sajtószabadság ajtajára.

A 48-iki törvényhozás gödröt ásott, hogy elültethesse a szabadság fáját. A mostani vermet ás, hogy beleessenek a szabadság munkásai. El nem múló dicsőség lesz az ellenzék jutalma, ha kicsavarja az ásót a kormány kezéből.

A majoritás akarata.

1897. június 12.

Tisza Kálmán és fia, István gróf, vitézi tornát rendeztek a liberális körben. E bajvívók szerint többé nem a 16-ik §-ról van szó, hanem a parlamentarizmus megmentéséről. Engedni a kisebbség kívánságának nem szabad, mert a parlamentarizmus úgy kívánja, hogy a majoritás akarata érvényesüljön. Ezt a tételt nemcsak hirdették a bajvívók, hanem föl is ruházták a csalhatatlan dogma erejével, s az ahhoz való ragaszkodás olyan túlvilági érzékenységbe sodorta az öreg Tiszát, hogy szomnambulikóhipnotikus álmában már azt is látta vala, hogy a parlamenti rendszer alkotói miként fordulnak meg sírjaikban, ha a többség bármi módon engedne a kisebbség kívánságának.

E fölöttébb való nagy érzékenység nekem azt a száraz tényt juttatja eszembe, hogy nálunk a parlamentarizmus megalkotói Deák, Eötvös, Kossuth, Szalay és más olyan férfiak voltak, kik ellen Tisza Kálmán, mióta csak él, mindig mérges oppozíciót folytatott. Sőt irt egy füzetet a megyei rendszerről, melynek okoskodása igen sok jót tartalmaz, de a melynek rostálatlan elfogadása a parlamentarizmust merőben lehetlenné tenné. A Tisza politikai lakmározása csak ama férfiak halotti toránál kezdődik. Reájok hivatkozni tehát annyi, mintha

az elesett sasok húsán élő vadmacska arra a lelki barátságra hivatkoznék, melyben a néhaiakkal volt.

»A majoritás akaratának érvényesülni kell.« így szól a dogma. Elfogadom. Azonban, ha nem lennék szerénytelen, bátor volnék a következő kérdést kockáztatni: Melyik majoritást tetszik érteni?

Mert bizonyos igaz, hogy a parlamentarizmus csak annyit ér, mint döglött lovon a patkó, ha nem jut benne kifejezésre az ország közhangulata és közakarata. Eme közakarát beteljesülésében rejlik a parlamenti rendszer lényege. Mindannyian fiai vagyunk a hazának; mindannyian hozzájárulunk az ország intézményeinek föntartásához. Ennélfogva mindnyájunkat megillet az a jog, hogy – a törvény korlátai között – befolyjunk az ország törvényhozásának, kormányzásának és igazgatásának rendjébe. Ez tiszta sor. »Semmit rólunk, nélkülünk.«

Azonban intézkedésre van szükség, hogy mindnyájunk vágyát, reményét, célját, belátását, panaszát, örömét, elszántságát, renyhességét összevéve, megtudódjék az indulatoknak e nagy sokadalmából a nemzeti közakarát. Az ilyen közakarát előtt aztán nemcsak törvényes, de erkölcsi kötelessége is minden alkotmányos embernek meghajolni. A közakarát megtudásának egyetlen módja a választás. Ha a választási eljárás tiszta; ha semmi erőszak nem hat gátlólag; ha mindenki teljes szabadsággal érvényesítheti véleményét: akkor az eredmény egy olyan képviselőház, mely az ország közhangulatát fejezi ki és egy olyan majoritás, mely egész bátran a közakarát kifolyásának mondható.

Az így létrejött majoritás komoly, alkotmányos önérzettel mondhatja, hogy akaratomnak teljesülni kell s midőn akaratom érvényesülését védelmezem, akkor a parlamentarizmus lényegét védelmezem egy erőszakoskodó kisebbség ellen. De mondhatja-e magáról az a mostani majoritás, hogy ő az ország közakarátának kifejezője? Szabadon nyilvánult-e a választók véleménye? Hiszen csak tegnap mondta egyik miniszter, hogy a kormány a választásoknál behegedült az ellenzéknek. Mi ez – az eldurvult cinizmuson kívül – ha nem hivatalos beismerése az erőszakos hatalmi befolyásoknak és visszaélé-

seknek? Bizony behegedült. De nem az ellenzéknek. Azt csak megapasztotta. Hanem igenis behegedült a parlamentarizmusnak, mert a Ház nem képmása többé a nemzetnek, hanem csak torzképe. A majoritás nem a kerületek bizalmából ül együtt, hanem a Bánffy bizalmából.

És behegedültek a parlamentarizmusnak azzal, hogy a majoritás megtúr kebelében sok olyan embert, a kiknek a Házban helyük nem lehetne. Vállalatokat képviselnek azok és nem a nemzetet. Állásuk természete kizárja, hogy függetlenek lehessenek a kormánytól. Képviselőkké azért lettek, hogy könnyebben érintkezhessenek a kormányval, melynek elnézésétől vagy pártfogásától függ a vállalat sikere. Mindezt látja a nemzet, melynek nyugtalansága csak fokozódott az inkompatibilitási esetek tárgyalása alkalmával, s bizalmatlansága a parlament függetlensége iránt minden egyes esetenél nőtön-nőtt.

Az a majoritás, mely az erőszakos választások törvénytelen ügyében született s a mely ríkítóan van tarkázva inkompatibilis elemekkel: az ilyen majoritás merőben elveszítette a jogcímet arra, hogy akarátának mindenáron való érvényesülését a parlamentarizmus alapelve nevében követelje. Annak az alapelvnek, – hogy megint a miniszter választékos nyelvét használjam – behegedültek a választási erőszakoskodások és az inkompatibilitási esetekben hozott ítéletek. Közéletünk vezérlő tényezőjévé a nyers erőt tették. A cinizmus sem egyéb, mint az elvadult lélek nyers ereje. Ha ezzel szemben a 48-as és függetlenségi párt szokatlan parlamenti fegyverhez nyúl: igen ízléstelen és feltűnően utálatos a parlamentarizmus megvédéséről beszélni éppen azoknak, akik ennek az intézménynek minden jó oldalát lebontották, minden diszét bemázolták, minden erejét összemorzsolták és minden becsét elértéktelenítették.

Megterhelt gyomorral tartják Tisza Kálmán és fia, István gróf, a böjti prédikációt. Ugyan, ki megy lépre? Ki hiszi el nekik ezt az igazságot: »a parlamentarizmus követeli, hogy a majoritás akarata érvényesüljön?« Olyan rossz memóriája volna a nemzetnek? Ki ne emlékeznék, hogy 61-ben a Határozati párt többségben volt? Ezt a pártot, a Teleki László vá-

ratlan halála után, Tisza Kálmán vezette. És jött a szavazás.. Tüzetes tanácskozás után Tisza önként lemondott saját többségéről és engedte, hogy a Felirati párt győzzön. Nem arról beszélek, hogy jó politika volt-e ez, vagy rossz; arról sem beszélek, hogy van-e értéke az olyan meggyőződésnek, mely megfut saját győzelme elől. Példámat csak azért hoztam föl, hogy egy kivételes esettel bizonyítsak a Tiszák dogmája ellen. Mert ez az eset mutatja, hogy Tisza Kálmán szerint sem mindig követeli a parlamentarizmus a majoritás akaratának föltétlen érvényesülését.

Van egy másik példám is. Ezúttal Tisza Kálmán a kisebbség vezére volt. Történt pedig 1872 tavaszán. A majoritás kormánya egy választási törvényjavaslatot akart megszavaztatni. A kisebbség a közszabadság veszélyét látta a javaslatban. Jó ideig argumentumokkal küzdött. Később névszerinti szavazásokkal és agyonbeszéléssel. A javaslatból nem is lett törvény.

Azt az elvet, hogy a majoritás akaratának érvényesülni kell, Tisza Kálmán két ízben döntötte meg. Először megdöntötte, mint a többség vezére, saját votumait átadva az ellenfélnek, a mivel majoritássá változtatta a kisebbséget. Másodszor úgy döntötte meg, mint a kisebbség vezére, az agyonbeszélésnek minden fogását fölhasználva a többség javaslata ellen.

Volt egy harmadik eset is. Mikor Tisza Kálmán hatalmának tetőpontján állott és benyújtotta javaslatát a keresztény-zsidó házasságról. A Ház elfogadta; még az ellenzék nagy része is elfogadta. Ez tehát igazi majoritás volt. Kifogást az ügy ellen a nemzet közvéleménye sem emelt. Azonban a főrendiház nem szavazta meg a javaslatot. És Tisza? Mit tett a népképviselő akaratának megvédésére? Miként oltalmazta meg azt a nagyfontosságú elvet, hogy a politikai súlypont a képviselőház kezében maradjon? Semmiképpen. Egyszerűen lemondott a küzdelemről és visszavonta a javaslatot. Megretirált egy előítélet előtt.

A negyedik esetet a véderővita szolgáltatta. Tisza Kálmán az újoncmegajánlás és hadkiegészítés módját egy becsmérszett szakasz révén meg akarta változtatni s ezzel egy al-

kormányos garanciát semmivé akart tenni. A majoritás vele tartott. De a kisebbség hazafias erőfeszítése meghátrálásra kényszerítette Tiszát és a többséget.

Volt egy ötödik eset is. Egy minden ízében silány köz-igazgatási javaslat mellett foglalt állást a majoritás. A kisebbség kötelességének ismerte a parlamenti fegyverzet egész arzenálját fölhasználni a javaslat megbuktatására. A kitartó küzdelem a kisebbség győzelmével végződött. A kötetre menő javaslat két nyomorult szakaszra zsugorodott össze.

Mindezek az esetek nem rontották meg a parlamentarizmust, hanem megrontotta azt az erőszakos választási rendszer, a párt-egyeduralom és az inkompatibilisták érdekszövetsége. E korhadt rendszerben nagy idők nagy alkotását védi egy indokolatlan támadás ellen a kisebbség. A mit a kisebbség védelmez, arról Deák Ferenc így beszélt: »Parlamentáris kormány, felelős minisztérium, esküdtszéki eljárással párosult sajtószabadság és az adó elhatározásának joga az alkotmányos szabadságnak legerősebb biztosítékai. Nekünk ezen biztosítékokat megadták szentesített törvényeink s mi azoknak bármi korlátozásában soha meg nem egyezünk.«

E szavakat Deák a nemzet nevében mondta az uralkodónak, a nemzet osztatlan akaratóból. Nemcsak igazságot tartalmaznak ama szavak, de vallomást és fogalmat is. Mostani majoritásunk hűtlen akar lenni ehhez a fogadalomhoz. A kisebbség kötelessége e hűtlenséget megakadályozni.

A parlament életereje.

1897. június 19.

Csak azon csodálkozom, hogy a kormányelnök miért nem rendeli meg a patikusoknak, hogy laboratóriumaikban búzát készítsenek. Hiszen minden chemikus ismeri a búza vegyalkatrészeit. Foszfor, légeny, káli, mész, kovasav, vas, mangán, éleny, karból stb. elég van a földben és a levegőben. Tessék belőle búzát készíteni.

És adni belőle mindenkinek, aki receptet visz a főispántól. A főispán pedig adjon azoknak receptet, akiket erre a miniszterelnöki vegybúza-osztály kijelöl.

Miután tiszta dolog, hogy a kormányelnök urnák semmi kétsége sincs aziránt, hogy tisztán csak az ő akaratától, rendeletétől és parancsától függ a vegybúzakészítés sikere: várom és lesem méltó izgatottsággal, hogy mikor állítja föl már a vegybúza-osztályt, amivel semmivé teheti a világtermésnek és a börzejátéknak minden árképző hatását. Egy osztállyal több vagy kevesebb, nem számít.

Úgyis van ott már közjogi osztály s íme minden meg van oldva. A magyar udvartartás kérdése, Fiume viszonya, a goromba Kálnoky, az orosz közlekedés, – minden finom lisztlánggá van örölve.

Van egyházipolitikai osztály. A kényes kérdések egész garmadája kerül ott a lapátra. Szerb kongresszus, katolikus autonómia, protestáns kárpótlás, vatikáni jegyzék, alkalmatlan nuncius. Íme, minden mozog, minden zsiszik felszínre kerül, minden port kiszellőztet az elevátor léghuzamja.

Nemzetiségi osztály is van. Egy láthatatlan villámáram köti össze ezt az osztályt az oláh és tót izgatókkal. Olyanforma ez a készülék, mint a macskatest mechanizmusa. Ha megnyomjuk a farkát, a szája nyávog. Tudd meg jó magyaram, hogy Coroianu és Lukácsiu urak az osztály billentyűi szerint tesznek, vesznek, beszélnek. Légy tehát nyugodt és aludjál.

Hát még a választási osztály! Nem volt annál hatalmasabb sem az »Armada«, sem a »Tizek tanácsa«, sem a »Szent inkvizíció«. Akik gyóntatószéke előtt megjelentek: pénzt, kerületet, képességet és~ hazafiságot kaptak, ha kiállották a körömpróbát. Ha t. i, az utolsó körömcseppig kiitták a megaláztatás poharát. Azonban – kiitták. Sokan. Amint az eredményből látható, a képességet és a hazafiságot szűk marokkal mérték. Hiába! A raktáron is kevés volt. De a kerületet úgy adták, mint a szivarvéget s a pénzt számlálatlanul. A szivarvég pedig jól bevált bagónak. Bűdös tőle a parlament egész környéke. A pénz is bevált. Macedóniai Fülöp óta nem igen volt egy rakáson annyi megvásárolt hazafi, mint nálunk.

Persze sajtóosztály is van. Ez a legbutább. Bocsánatot kérek, de itt reformra van szükség. Ezek a cikkelyek úgy néznek ki, mintha a kormányelnök úr inspirálná. Ha legalább mulatságosak volnának! De szánandók, mert hülyeségek.

Most is a 16. §. vitájánál, összekötetésbe hozza ez az osztály a vitával a nemzetiségi fészkelődést. A szerencsétlen így argumentál: Az ellenzék vitája fölbátorította az izgatókat s azok most Bécsbe készülnek egy új memorandummal. Ki ne látná ebben azt a vérlázító brutalitást, amit a szegény pennán elkövetnek?

Az ellenzék elszántan küzd a sajtószabadság mellett. A kormánypárt úgy viseli magát, mint az elázott vályog. Ha ütöd, ha szürod, ha vágod: nem látszik meg rajta semmi nyom. Vissza sem pattan róla semmi. Nincsen benne sem elevenség, se rugalmasság, se termékenység. Mindent befogad magába, ami ráhull. Életműködése annyiból áll, hogy ha megérinted, sár tapad hozzád.

Ki, mikor és miért kívánta a 16-ik §-t? Minő hézagot pótol? Melyik szükség hozta létre? Kinek árt és kinek használ, ha létrejön? A szabadságnak árt; a hatalomnak használ. Így döntötte ezt el a vita ereje és igazsága.

Az ellenzék tehát a nemzet életelemét védelmezi ebben a vitában, mert a kormány a társadalmi szabadság torkát akarja elmetszeni. Ekként a kormány azt az erkölcsi rendet támadta meg, amelyen egész közéletünk fölépült.

Ha hát a nemzetiségek fészkelődnek, akkor csak abból meríthettek bátorságot, hogy a kormány le akarja dönteni a fennálló rend legerősebb támpilléret. Ez a romboló szándék érlelhette meg bennünk azt a hitet, hogy végelgyöngülésben szenvedünk. De csalódnak. A szabad sajtó nem tűri bilincset. A természet nem tűri meg a vegybúzázt.

A rendelet hiába megy ki a patikusokhoz és a főispánokhoz. A vegybúzáztésből nem lesz semmi.

A kormány hiába akarja az írói tollat ketté törni. Nem lehet. Hatalma kiterjedhet a parlament vegyalkatrészeire, de nem terjed ki a parlament életerejére. Sok szolgája van és azoknak osztogathatja a politikai pofokat, de az ellenzék

nem áll be cselédnek. Ellenzék nélkül pedig: nincs ott élet-erő, mely alkothasson. A parlamenti intézmény nemcsak abból áll, hogy többséget hozunk létre gyárilag s ráparancsoljunk a gép alkatrészeire, hogy így meg úgy mozogjanak. Annak az intézménynek sajátosága, természete, szokása, fajsúlya, gravitációja, szóval életereje is van. Éppen, miként a búzaszemnek.

Megrendelésre bejöhet a parlamentbe egynéhány Pulszky, egynéhány Tisza, egynéhány Münnich, egynéhány Mezei – együttvéve talán háromszázan. Éppen, miként megrendelésre elhelyezhető a laboratóriumban néhány adag légeny, néhány adag foszfor, aztán vas, mész, kálium, mangán, kovasav és egyéb. De amiként hiába sütöd, főzöd, desztillárod, vegyítöd, párolodd, méred, kivonatolod ezeket az alkatrészeket, mert mégsem lesz búza belőlük: éppen akként hiába osztod a Pulszkykat, Tiszákat, Münnicheket, Mezeiket turnusokra; hiába rendelkezel, hogy ma beszéljenek, holnap hallgassanak, ma haragudjanak, holnap mosolyogjanak: mert a 16. §-ból mégsem lesz törvény a parlamenti élet-erő hozzájárulása nélkül.

Tudom, hogy ezt az okoskodást a kormányelnök úr nem érti. Azt sem érti ő, hogy a gondosan kiszámított vegyalkatrészekből miért nem lesz búza. Vigasztalóddjék azzal, hogy én sem értem. De így van. A mindenség fennállásának, halálának és újjászületésének titokzatos törvénye ez. Nyugodjék meg abban, hogy a parlamenti többség nem mindenható.

Arra, hogy jó funkcionáljon az organizmus, az összes életszervek közreműködése szükséges. Ne feledje, hogy a parlamenti organizmusnak egyik életszerve az ellenzék is. Ha ez makacsul megtagadja a szolgálatot, az egész életműködés megakad. Láthatta közelebbről az osztrák rájxráttban.

Itt is volt már példa rá. És megint lesz. Legyen is, valahányszor a közszabadság intézményei ellen lázad föl a hatalom.

A fellegvár.

1897. június 24.

Olykor egy szó jobban megvilágítja a helyzetet, mint egy hosszú értekezés. Ilyen szót ejtett ki tegnap Szalay Károly. Az ellenzék pozícióját fellegvárnak nevezte. Valóban az. Egy sasfészek, melyet a verebek, csókák, varjak és denevérek nagy serege bevenni nem tud.

Meghatva nézem azt a remek harcot. Szívem, lelkem mindig ott van köztük; együtt megyek velük a tűzbe; velük fáradok és velük frissülök fel. Csapás ha jön: engem is ér; sikert ha aratnak: velük örvendezek. Velük, a testvérekkel!

Pörlekedénk is eleget. Itt-ott hiba, másutt tévedés, olykor kapzsiság és mindig sok szenvedély ... ej, hagyjuk ezt! A derék harcnak izgalmas mámorában ki fog a tyúkszemével bíbelődni?

Bizonyos immár, hogy nem kocsonyából, hanem csontból van a ti gerincetek is. Egy a vérünk, egy a jelszavunk, egy az ellenségünk. Testvéri büszkeséggel látom, hogy ti álltok a fellegvár ormain. Mások is jól harcolnak. Fegyverzetük fényes, majdnem vakító. Csapásuk súlyos és rémítő. Soraikban fegyelem; szívükben elszántság. Külömb bajtársakat senki sem kívánhat.

De halált az ellenségre csak ti fogtok mérni. A többség önkényét ti töritek meg. Példát arra, hogy nincs parlamenti mindenhatóság, ti fogtok nyújtani. Alkotmányos életünk fordulópontját látom e viadalban. Az erkölcsi erők mérkőzése ez a fizikai erővel. Az eredmény nem kétséges. Az erőszakos többséggel szemben ti elfoglaltátok az archimedesi pontot. Kezeitekben van a csigaemelyű, melynek horgán lóg a többség. A meghonosított pártmonopólium akkor zökken ki sarkaiból, a mikor akarjátok.

Nagy vigasztalás ez mindazokra nézve, kik a parlamentben a népakarat közegét szeretik. Már-már ott valánk, hogy sokan elforduljanak a parlamenti intézménytől. Sűrűn hangzott a kérdés: nem könnyebb-e túrni egy embernek a zsarnokságát, mint háromszáz emberét? Nem célszerűbb-e egy embernek a haszonlesését kielégíteni, mint sokakét?

A többség önkényuralma már régen tart. De tűrhetetlen ez az uralom akkor lett, mikor hétköznapi, félművelt, feladataikat nem ismerő emberek kezébe került. A Cézár szeszélyeit inkább elviseljük, mint a bakakáplárét. Annak a járomnak, mit a szellemi fölény rak nyakunkra, mindig van ethikai oldala is, mely elveszi a súlynak egy részét. De ha egy bárdolatlan elméjű és parlagi lelkű ember hajt igába, a kit nem szellemének előkelősége, hanem egy ostoba véletlen emelt uralomra: akkor az az iga a fizikai súlyon kívül erkölcsileg is bántó, mert hiányzik a viszonyból az elismerésnek minden eleme, s ennél fogva nem azt érezzük, hogy a ki minket kormányoz, különb mint mi, hanem azt, hogy kényszerhelyzetünknek egyetlen magyarázata a brutalitás.

A többség önkényuralma nem természete a parlamenti rendszernek, hanem kinövése. Ez a kinövés nálunk daganattá fejlődött s vérmérgezéssel fenyegeti az egész organizmust. A parlamenti intézmény jövője attól függ, hogy e mérgezéssel szemben megvan-e az ellenállás lehetősége? Nyújt-e az intézmény módot, eszközt és alkalmat gátak emelésére és azoknak az ártériáknak a lekötésére, melyekben a gonosz folyadék kering? Ha nem: akkor az intézmény lejárt a magát. Az olyan intézmény fölött, mely nem tud megóvni az önkény ellen, a haladó emberiség meghúzza a halálharangot. A közszabadság eszméje nem tűrheti, hogy néhány tucat embernek ügyeskedése és haszonlesése alkotmányos keretekben minden közérdeket hatalmába ejtsen s uzurpációját állandósítsa.

Szerencsére maga az intézmény módot nyújt arra, hogy a pártmonopólium megtöressék. A 48-as és függetlenségi párt meg is találta ezt a módot. Miután nem sikerült a többségi önkény legyőzése a sík mezőn, most fölvonult a fellegrvárba. A bástyák oltalma alatt ereje tízszeres lett. Abban a várban ez a kis csapat legyőzhetetlen. És ha ott marad, győzni fog.

A míg az ellenzékben a kötelességérzet oly nemesen él, mint most, addig a kormány tehetetlen lesz a maga lomha többségével. Türelmetlenkedik a visszásnak tetsző helyzet miatt; nem fér a fejébe, hogy döntő szerepe legyen a kisebbségnek; jajgat a veszélybe került parlamentarizmus fölött. De

tartüffösködése sem meg nem indítja, sem törbe nem csalja a fellegvár harcosait.

Nem a parlamentarizmus forog veszélyben, jó urak, hanem a ti uralmatok. Tisztában van ezzel immár mindenki. Rátok unt az ország alaposan. El voltatok bizakodva szörnyen. Mindent merészeltetek. Semmi sem volt nektek szent. Sem a törvény, sem a jog, sem az igazság.

A ki megszökött a Kossuth temetéséről, az most megtámadta a Kossuth alkotását. De ő a haló porában is erősebb, mint te. Látod azt a fellegvárt? Az a te végzeted. Sorsod a kis 48-as párt kezében van. Hiában erőlködöl. Hasztalan fenyegetsz. A birnami erdő megindult. Turnusaid nem válnak be. A veszély óráiban mindenki elhagy. Egyedül maradsz. Ez a vita kicsavarja kezedből a hatalmat. Bukásod merőben a fellegvár harcosaitól függ. Bukásod tehát biztos. Ma minden vagy. Holnap semmi. Ez a te sorsod. Mehetsz.

A végső menedék.

1897. június 28.

Rendes körülmények között a házszabály nem egyéb, mint a tanácskozás rendjének és módjának megállapítója. Olykor azonban garanciális törvénnyé módosul át és az alkotmányos élet végső menedékévé lesz. Erről tanúskodik a képviselőház most folyó vitája.

Ráfogás, hogy az ellenzék a nyers erőszak fegyveréhez nyúlt. Az is ráfogás, hogy visszaél a helyzettel. Eddig csak vitázott. Harcba vitte szellemi fensőséggel saját igazságát. De ha tovább megy és az agyonbeszélésnek minden kigondolható eszközét fölhasználja: akkor sem követ el erőszakot és akkor sem él vissza helyzetével.

Miért? Azért, mert az agyonbeszélés nem egyéb, mint a törvényes jogok teljes kihasználása.

A házszabály gondoskodik a többség akaratának érvé-

nyesüléséről. Ez az egyik feladat, melyet a dolgok menetének rendes állapotában tölt be. De egyszersem alkalmat nyújt a kisebbségnek arra, hogy a többség autokráciáját megtörje. Ilyenkor a házszabály garanciális alakot ölt s élet-törvényévé lesz annak az intézménynek, amelynek eddig csak formai részét szabályozta.

Ha a házszabálynak nem volna meg ez a benső természet: az uralom egy ügyeskedő klikknek kerülhetne birtokába s ezzel a parlament az önkénynek és a vele járó önhaszonlesés minden undokságának melegágyává lenne. Az alkotmányosság megkívánja, hogy minden közhatalomnak korlátja is legyen. A hadúri jogokat korlátozza az ujonces adómegszavazás. A korona felségjogait korlátozza a miniszteri ellenjegyzés. Az országgyűlést korlátozza a szentesítési aktus. A kormányt korlátozza a felelősség. És így tovább. Kell tehát, hogy a parlamenti többségnek is korlátja legyen. Tényleg van is. A felsőház. De ez nem elég. Kivált nálunk, hol a címadományozással nem bánnak óvatosan s a kormány irányzatosan csinálhat magának híveket; a főrendiház függetlensége nagyon aggályos; mérséklő ereje pedig fölötte kétes.

Az autokratikus parlamenti többséggel szemben megbízhatóbb garancia kell, mint amilyen a főrendiház. Ezt a garanciát maga a parlament adja meg a házszabályok lelkében rejlő erőforrásokkal. Ezek az erőforrások: az agyonbeszélés eszközei. A végnélküli indítványok, módosítások, beszédek és szavazások – egyedül ezek képesek a többséget korlátok közé szorítani s az önkény útján megállítani.

Tudom, hogy a házszabály-alkotók egyáltalában nem dolgoztak egyéb célzattal, mint a tanácskozás szabályozásának megállapításával. Arra, hogy a kisebbségnek olyan fegyvert adjanak, amellyel a többségi akarat érvényesülése megakadályozható legyen, minden valószínűség szerint senkisémm gondolt közülök. De akár gondoltak ilyesmire, akár nem: tény, hogy a házszabály a kisebbségnek ezt a fegyvert megadja.

És akármiként módosítanak is a szabályokat: ez a fegyver mégis rendelkezésre fog állani. Kivéve, ha a tanács-

kozás szabadsága merőben nullifikáltatik. De ez esetben nincs parlamentarizmus, mert annak életfeltétele a szabad tanácskozás. Amiből következik, hogy a többségnek ez a korlátja a parlamenti intézmény lényegének természetes alkotó része. Ez a korlát együtt a gondolatközlés lehetőségével és szabadságával, az intézmény belső sajátságához, jóformán életrendjéhez tartozik.

A dolgokban és viszonyokban rejlő törvények szelleme jelentkezik a többség ezen korlátozásában. Ha ez nem volna, a parlamentarizmus észszerűtlen intézmény lenne, mert azt a feladatot, hogy a népképviselő s ezzel a közszabadság nyerjen általa életet, nem töltené be. Ellenkezőleg zsarnoki önkényné fajulna és egy tisztátalan viszonyt hozna létre azon kormány között, mely a többséget létrehozta és azon többség; között, mely a kormányt fentartja. Ilyen korlát nélkül megszűnik a törvény felelőssége a választókkal szemben, mert a felelőség nélkül való, tehát omnipotens kormány biztosítja nekik a választást.

A kisebbség ama fegyverében, amellyel korlátok közé szoríthatja a többséget, a darvinizmus törvénye nyilatkozik meg. Az a fegyver egyenesen rákényszeríti a parlamentet, hogy saját életfeladatait betöltse. Egyszermind oltalmazza ezt az intézményt attól, hogy mint életképtelen és mihaszna organizmus elpusztuljon.

Apró részletekig gondoskodik a természet azon fajok fenmaradásáról, amelyek kiegészítik a háztartási rend láncolatát. A bogár egész szervezete a táplálkozás föltételeihez idomul. Még külső alakja is, sőt még a színe is. Némelyik barna, mint a fatörzs; a másik zöld, mint a lomb; a harmadik színpompában ragyog, mint a nyíló virág. Felölti tartózkodási helye színeit és alakját, hogy összeolvadva otthonával, az üldöző figyelmét elkerülje.

Ehhez hasonló önvédelmi eszköze a parlamentarizmusnak az agyonbeszélés. Az elnyomott szabadság ráadja a kisebbségre a maga paizsával a maga színeit. E paizs a házszabályok raktárában van elhelyezve. Szükség esetén elő lehet szedni. De csak szükség esetén. Mert olyan az, mint a mohamedán rege kardja. Ha a próféta hiteért rántod elő:

damaszkusi acélpenge; de ha kártékony és önző célokból: akkor viasszá válik kezében és elolvad az igazság első sugarától.

Képlet nélkül: az agyonbeszélés csak rendkívüli fegyver. Sikeréhez csordultig telt pohár szükséges. Kell, hogy amit ostromol, abszolút rossz legyen. Ilyen a 16-ik szakasz. Kell, hogy az ellenség irányában megszűnt legyen a közbizalom. Ilyen a mai kormány. Kell, hogy a többség önkénye évek hosszú sora óta ránehezdjék a parlamentre és zsarnoksága tűrhetetlenséggé fokozódjék. A mai többség ilyen.

Az agyonbeszélés a parlamenti élet végső menedéke. Mikor minden más eszköz kimerült, mikor minden igazság elfárad ebben a küzdelemben, mikor minden remény szétfoszlott a többség jóhiszeműsége iránt: akkor ezt a végső menedéket teljes joggal és nemes büszkeséggel veheti alkalmazásba a kisebbség, mert a parlamenti intézményt menti meg vele a többség önértékétől és zsarnoksággá fajult monopolisztikus hatalmától.

Üdvözet azoknak, kik a mentő munkát igaz hűséggel végzik. Legyünk hálásak irányukban, mert ők a szabadságnak és a parlamentarizmusnak derék és elszánt honvédei!

Tartalomjegyzék.

„Magyar ne szégyeld magad!”	1
Suffrage universelle	4
A megmentett jogrend	6
Önállóság nélkül	9
A vádlevél	12
Utolsó szó – ha úgy tetszik	18
Ünnepnapon	21
Hajsza	23
A kúriai bíráskodás	26
Ellenségeink	28
A király szózata	31
Három beszéd	34
A kiállítás tanulsága	37
Prémium és adóemelés	41
Törvény az üldözés szabadságáról	44
Harc mindenfelé	48
Önvédelem	51
Főváros és vidék	54
Egységes nemzet	57
Hát aztán?	60
Kérdések	64
Reverzális	67
A hármas szövetség és az oláhok	70
Horánszky a kvótáról	74
Adsa s ne!	78
Igazolja magát!	82
Mit csináltak	85
A varjú	87
Revisió	90
A Bánffy általi beszéd	92
Okok okozata	95
Erkölcsei ragály	99

	Oldal
A korona nimbusza.....	102
Ha	105
A nimbusz öre	108
Tévedések.....	111
Válasz.....	114
Lemondhatunk-e?.....	117
Hol a hiba.....	121
Egy jelszó eredménye.....	125
Kivihetetlen.....	128
A budapest-bécsi tollharc	132
Mire kellett a többség?	136
Az Apponyi gróf mandátuma	140
Egy trónbeszéd.....	144
Feltámadás	148
Egy elnökhöz.....	150
„Olyan valami”	153
A parazita	156
A főispán úr működik.....	159
A főispán működik.....	162
A közszellem képe	163
Párhuzam.....	67
„Nem panasztalok	171
A Ház tekintélye.....	174
A helyzet	177
Karácsony napján	180
A vér.....	182
Számadás.....	185
Újévi beszédek	188
Párt és haza.....	190
Tárgyalás vita nélkül	194
Az ellenzékéről	197
Érdekszövetség.....	201
Idegen uralom.....	204
A „szucilisták”-ról	207
A mozduló föld	211
Látszat-e vagy valóság?.....	214
„Nem boldog a magyar”.....	216
„Nem komoly	218
Oktroyált kormányzás	222
Az esküdtszék megrontása	225
A kvótáról	228
Indok kerestetik.....	232
A hit	235
A munkaspárthoz	237
Császárok értekezése.....	240

A görög szabadságharc	243
Egy kinevezésről	246
Bizonytalan sors	249
48-as szövetség	252
A válság veszélyei.....	255
„A lehetetlen helyzet”	259
A háló.....	263
Láthatatlan erő.....	266
A bolondgomba.....	269
Győzelmi kilátások.....	272
Megálmodta	275
Bajok.....	277
Munkarendünk	280
A nép.....	283
Az igazság ereje	285
A nemzeti párt győzelme.....	288
Sugár a homályban.....	291
Mérleg.....	293
Bomlás a szomszédban	296
Agyonbeszélés	300
A majoritás akarata	303
A parlament életerege	307
A fellegvár	311
Végső menedék.....	313